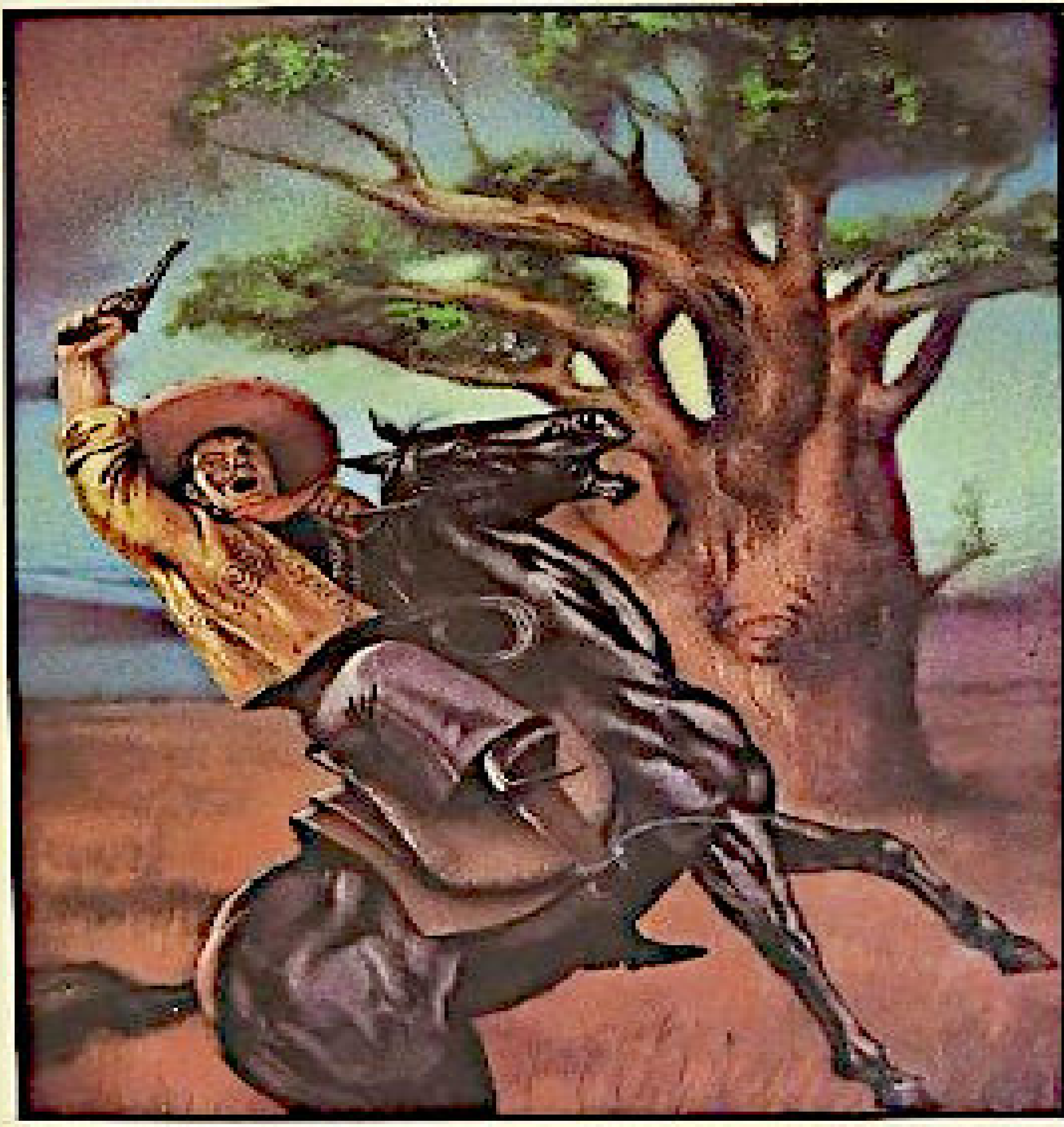
John Steinbeck

Életben maradni

John

Steinbeck

Életben maradni

Fátum-Ars Kiadó
Budapest

Fordította: © Benedek Marcell
A mű eredeti címe: TO THE GOD UNKNOWN
A borítógrafikát Boros Attila készítette
Műszaki vezető: Hűse Anikó
ISBN 963 8367
Felelős kiadó: a Fátum-Ars Könyvkereskedelmi Kft. ügyvezetője
Terjeszti: a Fátum-Ars Kft., Budapest, VI. Váci út 1-3.
Tel: 129-1295 131-7520

TARTALOM

EGY ISMERETLEN ISTENNEK

Ő a lehelteinek ajándékozója és erő az ő adománya.
A magas istenek tisztelik parancsait.
Árnyéka élet, árnyéka halál;
Kicsoda Ő, akinek áldozatunkat felajánljuk?

Hatalmával urává lett az élő és csillogó világnak
És uralkodik a világon és az embereken és az állatokon.
Kicsoda Ő, akinek áldozatunkat felajánljuk?

Erejéből származnak a hegyek és tengerek, azt mondják,
És a messzi folyó;
Ezek az Ő teste és az Ő két karja.
Kicsoda Ő, akinek áldozatunkat felajánljuk?

Ő alkotta az eget és földet s az Ő akarata jelölte ki helyüket,
Mégis remegve néznek föl reá.
A nap, ha fölkelt, végigragyog rajta.
Kicsoda Ő, akinek áldozatunkat felajánljuk?

Ő végignézett a vizeken, amelyekben hatalma felgyülemlett és megszületett az áldozat,
Isten Ő az istenek fölött.
Kicsoda Ő, akinek áldozatunkat felajánljuk?

Megkímél-e bennünket Ő, aki alkotá a földet,

Alkotá az eget és a ragyogó tengert?
Kicsoda Ő, akinek áldozatunkat felajánljuk?

Véda

1.

Amikor a termést betakarították már a Wayne tanyán, Vermontban, Pitlsford közelében, – amikor a télire való fát felvágták s az első könnyű hó eltakarta a földet: Joseph Wayne egy késő délután odalépett a tűzhely mellett álló hintaszékhez s megállt az apja előtt. A két férfi hasonlított egymáshoz. Mind a kettőnek nagy orra és kiugró, kemény járomcsontja volt; mind a két arc mintha valami húsnál keményebb és maradandóbb anyagból készült volna, valami megkövült anyagból, amely nem változik egykönnyen. Joseph szakálla fekete volt és selymes, elég ritka még, hogy állának halvány körvonala keresztüllássák rajta. Az öregember szakálla hosszú volt és fehér. Néha-néha megérintette ujjaival s a végét gondosan befelé hajlította, hogy alkalmatlanságot ne okozzon. Eltelt egy perc, amíg az öregember észrevette, hogy a fia ott áll előtte. Fölemelte szemét, öreg, sokattudó, erősen kék szemét. Joseph szeme éppen olyan kék volt, de heves, kíváncsi fiatal szem. Most, hogy odaállt apja elé, Joseph habozott, hogy megvallja-e váratlan eretnekségét.

– Apámuram, nem lesz már elég a föld, – mondta alázatosan.

Az öregember összevonta vékony, egyenes vállán pásztorkendőjét. Hangja szelíd volt, egyszerű igazság parancsainak kimondására való.

– Mi a panaszod, Joseph?

– Hallotta-e apámuram, hogy Benjy udvarolni ment? Tavaszra megházasodik; őszre meglesz a gyerek, jövő nyárra a másik. A föld nem növekszik, apámuram. Nem lesz elég.

Az öregember lassan lesütötte szemét s ujjait figyelte, amint lustán malmoztak ölében.

– Benjámin még nem szólt nekem. Sohasem is lehetett megbízni benne. Bizonyosan tudod, hogy komolyan udvarol?

– Ramseyék beszéltek róla Pittsfordban, apámuram. Jenny Ramsey új ruhát visel s csinosabb, mint máskor. Ma találkoztam vele. Nem akart rámnézni.

– Úgy. Hát akkor meglehet, hogy igaz. Benjámin szólhatna nekem.

– Így hát láthatja apámuram, hogy ennyiünknek nem lesz elég a föld.

John Wayne ismét fölemelte szemét.

– A föld elég lesz, Joseph, – mondta nyugodtan. – Burton és Thomas is hazahozták a feleségüket s elég volt a föld. Utánuk te következel. Neked is asszony kellene már, Joseph.

– Mindennek van határa, apámuram. A föld csak ennyi embert tarthat el.

Az apja élesen tekintett rá.

– Haragszol a bátyáidra, Joseph? Van valami veszekedés, amiről én nem hallottam?

– Nem, apámuram, – tiltakozott Joseph. – Csakhogy a gazdaság kicsi és. ……– Nagy testével lehajolt apja fölé. – A magam földjét szeretném szántani, apámuram. Olvastam, hogy jó olcsó föld van nyugaton.

John Wayne felsóhajtott, megsimogatta szakállát s befelé hajlította a végét. Tűnődő csend telepedett a két férfi közé, amint Joseph ott állt a pátriárka előtt es várta döntését.

– Ha tudnál egy esztendeig várni, – mondta végül az öregember, – egy-két esztendő semmi, ha valaki harmincöt éves. Ha tudnál egy esztendőt várni, vagy legföljebb kettőt, akkor nem bánnám. Nem te vagy a legidősebb fiam, Joseph, de mindig úgy gondoltam, hogy te leszel az, akit megáldok. Thomas és Burton jó emberek, jó fiúk, de mindig neked szántam az áldást, hogy te foglald el a helyemet. Nem tudom, miért. Van valami benned, Joseph, ami erősebb, mint a bátyáidban; valami biztosabb és bensőségesebb.

– Csakhogy a nyugati földekét betelepítik, apámuram. Csak egy esztendeig kell élni azon a földön, házat építeni, fölszántani egy darabot, s tiéd a föld. Soha senki el nem veheti.

– Tudom, hallottam erről; de gondold meg, mi lenne, ha most mennél el. Csak levélben írhatnád meg nekem, hogy folyik a sorod, mit csinálsz. Egy esztendő, legföljebb kettő múlva elmegyek veled, öreg ember vagyok, Joseph. Együtt megyek veled, fejed fölött, a levegőben. Meglátom, milyen földet választasz ki, milyen házat építesz. Kíváncsi lennék erre, tudod. Valami módon még segíthetnék is rajtad egyszer-egyszer. Ha elbogárzik egy tehened, talán segíthetek, hogy megtaláld; ott fönn a levegőben messzire ellátok. Hátha várnál egy kicsit, Joseph, amíg megtehetem.

– Addig elveszik a földet, – mondta csökönyösen Joseph. – Három év elmúlt már a századból. Ha várok, a jó földet mind elveszik. Éhezem a föld után, apámuram. – És szeme lázas volt az éhségtől.

John Wayne bólogatott s szorosabban összehúzta vállán a kendőt.

– Értem, – mondta eltűnődve, – nemcsak afféle nyughatatlanság ez. Talán megtalállak később is. – Aztán határozott hangon folytatta: – Jere ide hozzám Joseph. Tedd ide a kezed – nem, ide. Az apám így csinálta. Ilyen régi szokás nem lehet rossz. Most hagyd csak itt a kezedet! – Hófehér fejét lehajtotta. – Istennők áldása s az én áldásom legyen ezen a gyermeken. Éljen Isten orcájának ragyogásában. Szeresse ezt az életet. – Hallgatott egy pillanatig. – Most már, Joseph, elmehetsz nyugatra. Itt végeztél velem.

Hamar megjött a tél, vastagon állt a hó, s a levegő tűvé fagyott. Joseph egy hónapig járt-kelt a ház körül, nehezen szakadt el ifjúságától s ifjúságának erős, kézzelfogható emlékeitől, de az áldás mindentől elszakította. Idegen volt a házban, s érezte, hogy testvérei örülnének, ha elmenne már. El is ment még tavasz előtt s zöldült a fű Kalifornia dombjain, amikor odaérkezett.

2.

Joseph vándorolt egy ideig, aztán eljutott a Nuestra Señorának nevezett hosszú völgybe, s ott bejegyeztette a maga telephelyét. Nuestra Señora, Miasszonyunk hosszú völgye Közép-Kaliforniában, zöld és arany és sárga és kék volt, amikor Joseph odaért. A sík földet sűrűn borította a vadzab meg a mustár kanárisárga virága. A San Francisquito folyó harsogva folyt sziklás medrében egy keskeny kis erdő bolthajtása alatt. Két parti hegylánc szorosan közrefogta Nuestra Señora völgyét – egyfelől a tenger ellen védelmezte, másfelől a nagy Salinas-völgy perzselő szelei ellen. Messze a déli végén hegyszoros engedte ki a folyót s ennek a szorosnak közelében volt a Miasszonyunk temploma és kis városa. Az indiánok kunyhói sűrűn vették körül a templom vályogfalait, s ámbár a templom mostanában gyakran állt üresen, szentjei elkoptak és zsindely tetejének egy része szétszóródva hevert a földön, harangjai pedig összetörtek: a mexikói indiánok még mindig a közelében laktak, ott aludtak a napon.

Joseph, amint telephelyét kijelölték, elindult új otthona felé. Szeme izgatottan csillogott széleskarimájú kalapja alatt s mohón szívta be a völgy levegőjét. Új gyapotnadrágot viselt, sárgarézgombokkal a dereka körül, kék inget, s mellényt is a zsebek kedvéért. Magassarkú csizmája vadonatúj volt, sarkantyúja csillogott, mint az ezüst. Egy öreg mexikói keservesen baktatott Miasszonyunk felé. Arca felragyogott a gyönyörűségtől, amikor Joseph közelebb ért hozzá. Levette kalapját és félreállott.

– Talán bizony fiesta van valahol? – kérdezte udvariasan.

Joseph boldogan kacagott fel.

– Százhatvan hold földem van ott fenn a völgyben. Oda megyek.

Az öreg gyalogjáró szeme rávillant a puskára, amely tokjában kényelmesen pihent Joseph combja alatt.

– Ha őzet látsz, senor, s megölöd, ne feledkezzél meg az öreg Juanról.

Joseph továbblovagolt, de válla fölött visszakiáltott:

– Majd, ha fölépült a házam, fiestát rendezek. Akkor megemlékezem rólad, öreg Juan.

– A vőm tud gitáron játszani, senor.

– Akkor jöjjön el ő is, öreg Juan.

Joseph lova gyorsan haladt, patáival csörtetve a száraz tölgylevelek között, a vaspatkó meg-megcsendült a kiemelkedő köveken. Az ösvény a folyót szegélyező hosszú erdőn húzódott végig. Lovaglás közben Josephet félénk és mégis mohó érzés fogta el – olyan volt, mint a fiatalember, aki találkozóra szökik egy bölcs és szép asszonnyal. Elkábította és lenyűgözte Miasszonyunk erdeje. Valami különös nőiesség volt az egymásbafonódó ágakban és gallyakban, a hosszú zöld alagútban, amelyet a folyó a fák és a csillogó bozót közt vágott magának. A végtelen zöld csarnokok, szárnyak és benyílók mintha homályos és sokatígérő jelentőséggel lettek volna tele, akárcsak egy ősi vallás jelképei. Joseph megborzongott és lehunyta szemét. – Talán beteg vagyok, – gondolta magában. – Ha kinyitom a szememet, kiderül, hogy lázas álom ez az egész. – Amint tovább lovagolt, elfogta a félelem, hogy ez a föld álomkép csupán, amelyet szétfoszlat a száraz, poros reggel. Egy manzanita-ág lesöpörte kalapját s ledobta a földre; amikor Joseph leszállt a lóról, kinyújtotta karját s lehajolt, hogy tenyerével megveregesse a földet. Szükségét érezte, hogy lerázza magáról a ránehezedő hangulatot. Fölnézett a fák tetejére, ahol a reszkető leveleken megvillant a napfény és rekedten énekelt a szél. Amikor ismét felült a lovára, tudta, hogy sohasem veszhet ki lelkéből az, amit a föld iránt érez. Nyergének csikorgó bőre, sarkantyújának pengése, a ló nyelvének reszelő hangja a zablán ezek voltak a magas hangok a föld mély, lüktető dobogása fölött. Joseph érezte, hogy eltompult az imént s most hirtelen visszanyerte érzékeit; aludt és most fölébredt. Homályosan érezte, hogy áruló módjára viselkedett. Múltja, otthona, gyermekkorának minden eseménye mintha kiveszett volna lelkéből, pedig tudta, hogy köteles visszaemlékezni rájuk. Ez a föld testestül-lelkestül birtokába veheti, ha nem vigyáz magára. Hogy kissé harcoljon a föld ellen, apjára gondolt, apjának nyugodt békességére, erejére és örök igazságosságára, – aztán gondolatában megszűnt a különbség, tudta, hogy nincs itt semmi harc, mert apja és ez az új föld: egy és ugyanaz. Most megijedt. – Meghalt – suttogta magában. – Bizonyosan meghalt az apám.

A ló kilépett a partmenti erdőből, s egy sima, kivájt csapáson haladt tovább, amelyet egy óriáskígyó teste verhetett, ősrégi vadcsapás volt, magányos, félénk állatok lába verte, – úgy követték ezek a csapást, mintha

még kisértetéhez is ragaszkodnának a társaságnak. Végtelenül sokértelmű csapás volt. Itt messzire elkanyarodott, hogy elkerüljön egy nagy tölgyfát, amelynek vastag, kinyúló ága alatt valamikor régen puma bújt meg és gyilkolt, s a zsákmány szaga miatt térült el a csapás: amott gondosan megkerült egy sima sziklát, amelyen egy csörgőkigyó szokta hideg vérét süttetni a nappal. A ló megmaradt a csapás közepén, s ügyelt minden figyelmeztetésére.

Az ösvény most széles, füves rétbe szakadt, amelynek közepén egy csoport tölgyfa állt, zöld szigetként egy világosabb zöld tóban. Amint Joseph a fák felé lovagolt, keserves visítást hallott, s a liget másik oldalára kerülve, megpillantott egy görbeagyarú, sárgaszemű, bozontos, veressörtéjű óriási vadkant. Az állat ült és marcangolva rágta egy még mindig visító kis malac hátulját. Valamivel messzebb egy koca és öt másik malac menekült rémült visítozással. A vadkan abbahagyta az evést és négylábra állt, amikor szaglásával megérezte Josephet. Felhorkant, aztán visszatért a döglődő malachoz, amely még mindig fülsértően visított. Joseph visszarántotta lovát. Arca eltorzult a haragtól, s a szeme szinte fehérre sápadt. – Dögölj meg! – kiáltotta. – Egyél más állatot, ne a magad fajtáját. – Kirántotta tokjából a puskáját s odacélzott a vadkan sárga szeme közé. Aztán egyszerre csak leereszkedett a puska csöve s egy kemény hüvelykujj leengedte a kakast. Joseph kurtán felkacagott magában. – Túlságosan nagy hatalmat veszek a kezembe, – mondotta. – Hiszen ez ötven malacnak az apja, s még más ötven származhatik tőle. – A vadkan megfordult s horkant egyet, amint Joseph ellovagolt mellette.

A csapás most hosszan elnyúló domboldal mentén haladt, amely sűrűn be volt nőve bozóttal, – a földi szeder, manzanita és tölgybozót úgy összekuszálódott, hogy még a tengerinyulak is kénytelenek voltak apró alagutakat vágni rajta. A csapás utat tört magának a hosszú, keskeny gerincig, ahol a cserefák és fehér tölgyek övezete kezdődött. Az ágak közt apró fehér ködfoszlány jelent meg s finom libegéssel szállt tovább a fák teteje fölött. Egy pillanat múlva másik átlátszó réteg csatlakozott hozzá, aztán másik és újra másik. Úgy lebegtek, mint valami félig testté vált kisértet, mind nagyobbra és nagyobbra nőve, míg végre hirtelen beleütköztek egy meleg légoszlopba, az égbe emelkedtek és apró felhőkké váltak. Az egész völgy fölött úgy kavarogtak, úsztak az apró felhők, mint a holtak lelkei, amelyek fölszállanak egy alvó városból. Úgy tetszett, mintha eltűnnének az égen, de a nap mégis elvesztette melegét miattuk. Joseph lova

fölemelte fejét s a levegőt szimatolta. Fenn a hegyélen egy csoport óriási madrone állt, s Joseph csodálkozva látta, mennyire hasonlít ez a fa húshoz *és* izomhoz. Kinyúló izmos ágaik oly vörösek voltak, mint a nyúzott hús, s úgy facsarodtak el, mint a nyársra húzott test. Joseph rátette kezét egy ágra, amint ellovagolt mellette: hideg volt, sima és kemény. De a levelek a félelmes ágak hegyén ragyogó világoszöldek voltak. Könyörtelen, rettentő fa a madrone. Sír fájdalmában, amikor elégetik.

Joseph felért a hegy élére s lenézett új otthonának füves rétjeire, ahol a vadzab ezüstösen hullámzott az enyhe szélben, a kék csillagfürt foltjai pedig olyanok voltak, mint az árnyék a világos éjszakában s a hegyoldalban nyíló pipacs szélesen ömlő napsugárhoz hasonlított. Megállította lovát, hogy elnézze a hosszan nyúló réteket, ahol úgy állt egy-egy tölgyfacsoport, mint a vének örök tanácsa, amely a vidéken uralkodik. A fákkal leplezett folyó kanyargó utat vágott magának a völgyön át. Két mérfölddel távolabb egy óriási magányos tölgy alatt meglátta sátrának fehér foltját – ezt a sátrat felállította és otthagyta, amíg odajárt, hogy telephelyét beírassa. Sokáig üldögélt ezen a helyen. Amint a völgybe lenézett, érezte, hogy testét forrón elárasztja a szeretet. – Ez az enyém, – mondta egyszerűen, s a szeme könnytől csillogott, agya eltelt csodálkozással, hogy mindez az övé lehet. Sajnálta a füvet meg a virágokat; érezte, hogy a fák az ő gyermekei, a föld az ő gyermeke. Egy pillanatig mintha magasan lebegett volna a levegőben s úgy nézett volna le. – Az enyém, – mondta újra, – és gondját kell viselnem.

Az apró felhők összesűrűsödtek az égen, egy csoportjuk kelet felé sietett, hogy csatlakozzék a hadsereghez, amely már kiformálódott a hegygerinc mentén. A nyugati hegyeken túlról vágtatva közeledtek a karcsú, szürke tengeri fellegek. Nyögve megindult a szél és sóhajtva járt a fák ágai közt. A ló könnyedén lépdelt az ösvényen, ismét a folyó felé közeledve; gyakran fölkapta fejét s szimatolta a közelgő eső friss, édes illatát. A felhőlovasság elvonult, s nagy fekete falanx közeledett lassan a tenger felől mennydörgés-dobogással. Joseph megremegett a közelgő heves harc gyönyörűségétől. A folyó mintha sietve igyekezett volna lefelé, hogy útközben izgatottan beszélgessen a kövekkel. Aztán megeredt az eső, lusta, kövér cseppek koppantak meg a leveleken. Dörgött az ég, mintha hordókat görgettek volna odafenn. Kisebbek, sűrűbbek lettek a cseppek, végigvillantak a levegőn és sziszegtek a fák között. Joseph ruhája egy perc alatt átázott, lovának szőre csillogott a nedvességtől. A folyó vizében a

pisztrángok utánakaptak a lehengergetett rovaroknak, a parti fák törzse sötéten csillogott.

A csapás újra elszakadt a folyótól, s amíg Joseph a sátrához közeledett, a felhők visszahömpölyögtek nyugatról kelet felé, mint valami szürke gyapjúfüggöny, s a kései nap fénye megcsillant a tisztára mosott földön, sziporkázott a fűszálakon s szikrákat vetett a vadvirágok csészéjében megülő vízcseppekre. Sátra előtt leszállt Joseph, lenyergelte a lovat s egy ronggyal megdörzsölte nedves hátát és vállát, mielőtt szabadon engedte a fáradt állatot, hogy legelésszen. Ott állt sátra előtt a nedves fűben. A lenyugvó nap játszadozott barna halántékán, az esti szél felborzolta szakállát. Szemének mohósága falánksággá vált. amint a hosszú, zöldelő völgyön végignézett, A birtoklás vágya szenvedéllyé változott. – Ez az enyém, – énekelte magában. – Lefelé is az enyém, egészen a világ közepéig. – Dobbantott lábával a puha földön. Aztán ujjongása a vágynak éles fájdalmává növekedett, amely fonó folyamként áradt végig a testén. A fűbe vetette magát s arcát odanyomta a nedves fűszálakhoz. Megmarkolta és tépdeste a füvet. Dereka hevesen nekifeszült a földnek.

Aztán elmúlt a roham, lehűlt, megdöbbent s megijedt önmagától. Felült, letörölte a földet ajkáról és szakálláról. – Mi volt ez? – tűnődött magában. – Mi ütött belém? Csakugyan ilyen erős a vágyam? – Megpróbált pontosan visszaemlékezni arra, ami történt. Egy pillanatig asszonya volt a föld. – Szükségem lesz asszonyra, – mondotta, Túlságosan magányos lesz itt az élet asszony nélkül. – Fáradt volt. Teste úgy fájt, mintha nagy sziklát emelt volna föl, s a szenvedély pillanata megrémítette.

Sátra előtt kis tűzön megfőzte sovány vacsoráját, s amikor az éj leszállt, a földön ülve felnézett a hideg, fehér csillagokra, s érezte a földje lüktetését. A tűz már csak parázslott s Joseph hallotta a hegyek közt üvöltő rétikutyákat, hallotta a sikoltva elszálló kis baglyokat s hallotta, amint a mezei egerek szanaszét szaladnak a fűben. Kis idő múlva a mézszínű hold fölkelt a keleti hegygerinc mögül. Mielőtt egészen kiemelkedett volna, aranyos arca fenyőfák törzse közül pillantott ki. Egy fekete, hegyes fenyőfa egy pillanatra átdöfte a holdat, aztán kihúzódott a sebből, amint a hold feljebb emelkedett.

3.

Még seholsem látszottak az építőanyagot hozó szekerek, de Joseph már hallotta csengettyűjük édes, éles csengését, a lovak nyaklója fölé akasztott vékonyhangú kis csengőket, amelyek a szembejövő fogatokat figyelmeztették, hogy térjenek le a keskeny útról. Joseph tisztára mosakodott; haját, szakállát megfésülte, szeme csupa mohó várakozás volt, mert két hete nem látott élő lelket. A nagy fogatok végre előbukkantak a fák közül. A lovak apró, döccenő lépésekkel húzták a súlyos deszkarakományt a durva, új úton. A fuvaros-gazda kalapját lengette Joseph felé, s a napsugár megcsillant a kalap csattján. Joseph lement a fogatok elé s felült a magas bakra a fuvaros-gazda mellé, – középkorú ember volt, kurtára nyírt durva haja hófehér, arca barna és eres, mint a dohánylevél. A fuvaros balkezébe fogta a gyeplőt s kinyújtotta a jobbat.

– Azt hittem, hamarább ittlesztek, – mondta Joseph. – Valami baj volt az úton?

– Nem volt semmi különös baj, Waync uram. Juanitonak kiforrósodott a tengelye, az én Willie fiamnak pedig az első kereke besüppedt a posványba. Azt hiszem, elszundikált. Az utolsó két mérföldön átkozottul komisz az út.

– Majd megjavul, – mondta Joseph, – ha sok ilyen fogat jár végig rajta. – Ujjával előremutatott – Annál a nagy tölgyfánál rakjuk le az anyagot.

A fuvaros arcára aggodalmas kifejezés telepedett.

– Fa alatt akarsz építeni? Nem jó az. Valamelyik ág le talál törni, beszakítja a háztetőt, s éjjel, amíg alszol, agyonlapít téged is.

– Jó erős fa ez, – nyugtatta meg Joseph. – Nem szeretném a házamat messzire építeni a fától. A te házad nincs fa közelében?

– De ott van bizony, éppen azért szóltam. Egy fa alatt épült. Nem tudom, mi üthetett belém, hogy oda építettem. Sok éjszaka hevertem ébren s hallgattam a fát s egyre féltem, hogy egy gerendavastagságú ág áttöri a házam tetejét. – Megállította a szekeret s a gyeplő szárát a fék köré csavarta. – Álljatok ide mögém, – kiáltotta oda a kocsisoknak.

Amikor az építőanyag a földön hevert, s a lovak fejjel a szekérhez kötve abrakostarisznyájukban ropogtatni kezdték az árpát, a kocsisok kiterítették takaróikat a szekérderékban. Joseph már megrakta a tüzet s készíteni kezdte a vacsorát. Magasan a láng fölött tartotta a serpenyőt s állandóan forgatta a szalonnát. Romas, az öreg fuvaros odament hozzá s leült a tűz mellé. – Kora reggel indulunk vissza, – mondotta. – Gyorsan haladunk majd az üres szekerekkel.

Joseph elhúzta a serpenyőt a tűzről.

– Miért nem engeditek egy kicsit legelni a lovakat?

– Amikor dolgoznak? Nem! A fűben nincs erő. Erősebb abrak kell ahhoz, hogy ilyen utakon elhúzzák a szekeret. Tedd le azt a serpenyőt a ltzbe s hagyd ott egy percig, ha azt akarod, hogy megsüljön a szalonna.

Joseph gúnyosan nézett rá.

– Ti sem értetek ám a szalonnás ütéshez! Lassan kell sütni s meg-megforgatni, akkor ropogós lesz s nem veszti el az egész zsírját.

– Étel az úgyis, –. mondta Romas. – Egyik étel olyan, mint a másik.

Juanito és Willie együtt lépdeltek oda. Juanifonak sötét indián bőre és kék szeme volt. Willie arca eltorzult s a piszokréteg alatt fehérlett valami ismeretlen betegségtől; tekintete alattomos és ijedt, mert senki sem hitt azokban a kínokban, amelyek éjjelente megrázták a testét, senki sem hitte el a szörnyű álmokat, amelyek alvás közben gyötörték. Joseph fölnézett és rámosolygott a két legényre.

– A szememet nézed, – mondta merészen Juanito. – Nem vagyok indián. Kasztiliai vagyok. A szemem kék. Nézd a bőrömet. Fekete a naptól, de a kék szemem kasztiliai.

– Ezt mindenkinek elmondja, – vágott a szavába Romas. – örül, ha idegenre akad, akinek elmondhatja. Nuestra Senorában mindenki tudja, hogy az anyja indián asszony volt, az apja pedig – azt csak az Isten tudja.

Juanito rábámult, ujjával megérintette az övében hordott hosszú kést, de Romas csak nevette s Josephhez fordult.

– Juanito azt mondogatja magában: «Egyszer még megölök valakit ezzel a késsel.» Ezzel tartja ébren a büszkeségét. De tudja, hogy nem öl meg soha senkit, s ez megőrzi a túlságos büszkeségtől. Hegyezz meg egy ágat, Juanito, hogy legyen mivel a szalonnát megedd, – mondta megvető

hangon, – s legközelebb csak akkor emlegesd a kasztiliai mivoltodat, ha tudod, hogy nem ismer senki.

Joseph letette a serpenyőt s kérdő pillantást vetett Romasra.

– Miért árultad el? – kérdezte. – Mire való az? Senkinek sem árt azzal, ha kasztiliainak mondja magát.

– De ha egyszer hazugság, Wayne uram. Egyik hazugság olyan, mint a másik. Ha ezt a hazugságot elhiszed, megereszt egy másikat. Egy hét sem telik belé, már a spanyol királyné unokatestvére lesz. Már pedig Juanito kocsis, még hozzá jó kocsis. Nem engedhetem, hogy herceg legyen belőle.

De Joseph fejét rázta s újra fölvette a serpenyőt. Föl sem nézve mondta:

– Azt hiszem, csakugyan kasztiliai. A szeme kék s valami egyéb is van rajta. Nem tudom, miért gondolom, de azt hiszem, hogy kasztiliai.

Juanito szeme keményen, büszkén villant meg.

– Köszönöm, senor, – mondotta. – Igaz, amit mondtál. – Színésziesen kihúzta magát. – Mi ketten értjük egymást senor. Caballerok vagyunk.

Joseph óntányérokra rakta a sült szalonnát, kitöltötte a kávét. Szelíden mosolygott.

– Az én apám majdnem istennek hiszi magát. S az is.

– Nem tudod, mit cselekszel, – tiltakozott Romas. – Most majd nyakamra nő ez a caballero. Nem fog dolgozni többet. Mind csak magát bámulja.

Joseph ráncosra fújta a kávéját.

– Ha túlságosan elkevélyedik, én hasznát vehetem itt egy kasztiliainak, – mondotta.

– Fene egye meg, az állathoz jól ért.

– Tudom,– mondta csendesen Joseph. – Úriemberek rendesen jól értenek hozzá. Nem kell őket szuttyongatni a munkára.

Juanito gyorsan felállt s eltávozott a növekvő homályban, Willie magyarázta meg helyette, hogy hová:

– Egy ló kirúgott a hámból.

A nyugati hegylánc éle ezüstös volt még a múló napvilágtól, de Miasszonyunk völgye a hegyek pereméig megtelt sötétséggel. Az

acélszürke égen szétszórt csillagok úgy hunyorogtak, mintha harcolnának az éjszaka ellen. A négy férfi ott ült a leszakadt parázsló tűz mellett, arcukat megkeményítette az árnyék. Joseph a szakállát simogatta, s tűnődő tekintete messze járt. Romas két karjával átfogta a térdét. Cigarettája vörösen megcsillant, aztán eltűnt a hamu mögött. Juanito egyenesen tartotta fejét, nyaka, megmerevedett, de kusza szempillái mögül állandóan Josephre szegezte tekintetét. Willie halvány arca mintha testetlenül lebegett volna a levegőben; szája egyszer-egyszer idegesen elfintorodott. Orra tömpe és csontos volt, szája hajlott és hegyes, mint a papagály csőre. Amikor a tűz már hunyorgatott, s csak az arcokat lehetett látni, Willie kinyújtotta vékony kezét, Juanito megfogta s erősen megszorította az ujjait, mert tudta, mennyire fél Willie a sötétségtől. Joseph egy ágat dobott a tűzre s felszította kissé.

– Romas, – mondotta, – itt jó a fű, dús a föld és ingyen adják. Éppen csak meg kell csiklandozni az ekével. Mért hagyták szabadjára, Romas? Mért nem vette el senki mostanáig?

Romas beleköpte cigarettacsutkáját a tűzbe.

– Nem tudom. Az emberek lassan jutnak el erre a vidékre. Messze esik a főúttól. Ezt itt elvették volna, azt hiszem, ha nincsenek azok a száraz esztendők. Azok hosszú időre visszavetették ezt a vidéket.

– Száraz esztendők? Mikor voltak azok a száraz esztendők?

– Hát úgy nyolcvan és kilencven közt. Akkor kiszáradt az egész föld, kiszáradtak a források s eldöglött a marha. – Elnevette magát. – Biz az nagy szárazság volt. Az itt élő emberek fele kénytelen volt elköltözni. Aki tudta, befelé hajtotta a marháját a San Joaquín felé, ahol még volt fű a folyó mentén. A tehenek elhullottak útközben. Fiatal voltam még, de azért emlékszem a felpuffadt hasú tehenekre. Rájuk lőttünk, úgy estek össze, mint a kipukkasztott hólyag, s a bűz leverte az embert a lábáról.

– De aztán újra megjött az eső, – mondta gyorsan Joseph. – A talaj tele van most vízzel.

– Megjött hát, tíz esztendő múlva megjött. Csak úgy áradt a víz. Akkor újra kinőtt a fű s kizöldeltek a fák. örvendeztünk mind, jól emlékszem. Nuestra Señora lakosai fiestát rendeztek az esőben, csak egy kis tető volt a gitározok feje fölött, hogy a húrok szárazan maradjanak. Az emberek

lerészegedtek és táncoltak a sárban. Megrészegedtek a víztől. Nemcsak mexikóiak voltak ott. Angelo atya odajött és abbahagyatta velük.

– Miért? – kérdezte Joseph.

– Hát azt el sem tudod képzelni, mit műveltek az emberek a sárban. Angelo atya erősen megharagudott. Azt mondta, az ördögöt szabadítottuk magunkra. Kiűzte az ördögöt s ráparancsolt az emberekre, hogy mosakodjanak meg s ne henteregjenek tovább a sárban. Penitenciát rótt mindenkire. Erősen haragudott Angelo atya. Ott is maradt, amíg csak el nem állt az eső.

– Azt mondod, részegek voltak az emberek?

– Az ám, egy álló hétig részegek voltak, s csúnya dolgokat cselekedtek, még a ruhájukat is levetették.

Juanito közbevágott:

– Boldogok voltak. Azelőtt szárazak voltak a kutak, senor. A hegyek fehérek voltak, mint a hamu. Az emberek boldogok voltak, amikor megeredt az eső. Nem bírták a nagy boldogságot s rossz dolgokat cselekedtek. Az ember mindig rosszat cselekszik, amikor túlságosan boldog.

– Remélem, hogy ez sohasem történik meg többé, – mondta Joseph.

– Hát Angelo atya azt mondta, hogy Isten büntetése volt, de az indiánok azt beszélték, hogy öreg emberek emlékezete szerint megtörtént ez már kétszer is.

Joseph idegesen állt föl.

– Nem szeretek erre gondolni. Bizonyosan nem történik meg főbbé. Nézzétek, mekkora már a fű.

Romas kinyújtotta karját.

– Lehet, hogy nem történik meg többé. De nagyon bizonyosra ne vedd. Hanem ideje, hogy lefeküdjünk. Napkeltekor indulunk.

Hűvösen pirkadt a hajnal, amikor Joseph fölébredt. Álmában mintha éles kiáltást hallott volna. – Bagoly lehetett, – gondolta. – Az álom néha eltorzítja és megnagyítja a hangot. – Erősen fülelt s elfojtott zokogást hallott a sátoron kivül. Fölrántotta nadrágját, csizmáját s kimászott a sátorlapok közül. A csöndes sírás az egyik szekér felől hallatszott. Juanito áthajolt annak a szekérnek oldalán, amelyikben Willie aludt.

– Mi a baj?– kérdezte Joseph. A halvány világosságban látta, hogy Juanito fogja Willie karját.

– Álmodik, – magyarázta halkan Juanito. – Némelykor nem tud fölébredni, ha nem segítek neki. Néha meg, amikor fölébred, azt hiszi, ez az álom s az volt igaz, amit látott. No, Willie, – mondta Juanito. – Értsd meg, hogy ébren vagy most. Rettenetes dolgokat álmodik, senor, s olyankor megcsípem. Látod-e, fél.

Romas kiszólt a szekérből, ahol feküdt:

– Willie túlságosan sokat eszik. Lidércnyomása volt. Mindig is az bántotta. Eredj csak vissza, feküdj le, Wayne uram.

De Joseph lehajolt s látta a rémületet Willie arcán.

– Nincs itt semmi, ami bántson, Willie, – mondotta. – Ha akarod, bejöhetsz s a sátramban alhatol.

– Azt álmodja, senor, hogy valami fényes, száraz, kihalt helyen van, s valami lyukakból emberek jönnek ki s kirángatják karját-lábát. Majdnem minden éjszaka ezt álmodja. No, Willie, én most itt maradok melletted. Nézd, Willie, a lovak mind itt vannak körülötted és rád néznek. Némelykor a lovak segítenek rajta álmában, senor. Szeret úgy aludni, ha ott vannak körülölte. Elmegy arra a száraz, kihalt helyre, de az emberek nem bánthatják, ha a lovak közelében vannak. Feküdjél le, senor, én majd fogom egy darabig.

Joseph rátelte kezét Willie homlokára, érezte, hogy hideg, mint a kő.

– Tüzet rakok és megmelengetem, – mondotta.

– Hiába, senor, mindig hideg a teste. Nem tud felmelegedni.

– Jó fiú vagy, Juanito.

Juanito elfordult tőle.

– Mindig utánam kiáltoz, senor.

Joseph benyúlt egy ló meleg hasa alá, aztán visszament sátrába. A keleti hegygerinc fenyőfáinak szaggatott vonala meglátszott a halvány hajnali derengésben. Az ébredező szélben nyugtalanul hajladozott a fű.

4.

A ház kerete állt már, csak a külső borítást várta; négyszögletes épület volt, s a belső falak négy egyenlő szobára osztották. A nagy magányos tölgyfa kinyújtotta védelmező karját a teteje fölé. A tiszteletreméltó fa tele volt friss, csillogó levelekkel; sárgászöld színük megvillant a reggeli napfényben. Joseph szalonnát sütött a nyílt tűzön, végevárhatatlanul forgatva a szeleteket. Aztán, mielőtt megette volna a reggelijét, odament új szekeréhez, amelyen egy hordó víz állott. Kimert belőle egy mosdótálra valót, abba belemerítette a tenyerét, vizet locsolt hajára, szakállára s kimosta szeméből az álmot. Kezével ledörzsölte magáról a vizet, s nedvességtől ragyogó arccal tért vissza reggelijéhez. A harmattól nedves fű csakúgy sziporkázott. A sátor közelében három sárgabegyű, világosszürke hátú seregély ugrándozott, barátságosan és kíváncsian nyújtogatva csőrét. Egyszer-egyszer felpuffasztották begyüket s magasra emelték fejüket, mint valami erőlködő énekesnők s elragadtatott énekben törtek ki, aztán Josephre néztek, hogy észrevette-e s tetszik-e neki. Joseph fölemelte ónbögréjét, kiitta megmaradt kávéját s az üledéket a tűzre loccsantotta. Felállt, kinyújtózkodott az erős napsütésben, aztán odament a ház keretéhez, felhajtotta a szerszámait borító ponyvát. A három seregély utána lopózkodott, de az éneket abbahagyták, mert nem remélték már, hogy figyelmét magára vonhatják. Két megbéklyózott ló ugrándozott be a legelőről, fölemelte orrát s barátságosan horkantott. Joseph fölszedett egy kalapácsot, kötényét megrakta szöggel, aztán bosszúsan fordult a seregélyek felé.

– Menjetek férget ásni, – mondotta. – Ne lármázzatok már. A végén még nekem is kedvem kerekedik, hogy férget ássak. Most menjetek innét. – A három seregély kissé meglepve kapta föl fejét s egyszerre énekelni kezdett. Joseph fölvette fekete puha kalapját a deszkarakásról s mélyen a szemébe húzta. – Menjetek férget ásni, – morogta. A lovak újra felhorkantak, s az egyik hangosat nyerített. Joseph megkönnyebbülten dobta le a kalapácsot. – Hahó! ki az? – Válaszoló nyerítést hallott az útat eltakaró fák közül, s amint odanézett, megpillantott egy lovast, aki fáradt ügetéssel közeledett felé. Joseph gyorsan odament a kialvóban lévő tűzhöz,

újra felszította s visszahelyezte rá a kávéskannát. Boldogan mosolygott. – Ma nem akartam dolgozni, – mondta a seregélyeknek. – Menjetek, ássatok férget, most nincs időm, hogy veletek törődjem. – Akkor már odaért Juanito. Kecses mozdulattal siklott le a nyeregből s engedte el a kantárt, aztán levette sombreroját s mosolyogva állt ott, Joseph köszöntését várva.

– Juanito! Örülök, hogy itt vagy! Még nem reggeliztél, úgy-e? Sütök neked valamit.

Juanito várakozó mosolya széles, boldog vigyorgássá terült.

– Egész éjszaka lovagoltam, senor. Azért jöttem, hogy a vaquerod legyek.

Joseph kinyújtotta kezét

– De hiszen egy árva tehenem sincs, akit őrizz, Juanito.

– Majd lesz, senor. Elvégzek én minden munkát s jó vaquero vagyok.

– Tudsz segíteni a házépítésben?

– Hogyne tudnék, senor.

– S hát a béred, Juanito – mennyi bért kapsz most?

Juanito szemhéja ünnepélyesen ereszkedett le ragyogó szemére.

– Mostanáig, senor, vaquero voltam, még pedig jó vaquero. A gazdáim harminc dollárt fizettek egy hónapra, de azt mondták rám, hogy indio vagyok. Neked barátod akarok lenni, senor, s bért nem kérek.

Joseph meghökkent egy pillanatra.

– Azt hiszem, értem, hogy mit gondolsz, Juanito, de mégiscsak szükséged lesz pénzre, hogy igyál egyet, ha bemégy a városba. Meg akkor is kell a pénz, ha leányhoz látogatsz el hébe-hóba.

– Majd megajándékozol, senor, amikor bemegyek a városba. Az ajándék nem bér. – Mosolygása újra visszatért. Joseph töltött neki egy bögre kávét.

– Jó barát vagy, Juanito, köszönöm.

Juanito belenyúlt a sombrerojába s kihúzott belőle egy levelet.

– Ha már úgyis idejöttem, elhoztam neked ezt, senor.

Joseph elvette tőle a levelet s lassan odébb ment. Tudta, mi az. Várta már egy idő óta. S mintha tudta volna a föld is, mert elcsöndesedett a füves síkság, eltűntek a seregélyek, s még a tölgyfán tanyázó kenderikék is

abbahagyták csipogásukat. Joseph leült egy deszkarakásra a tölgyfa alatt s lassan felszakította a borítékot. A levél Burton írása volt.

«Thomas és Benjy kértek, hogy írjak neked, – így szólt a levél. – Amiről tudtuk, hogy meg kell történnie, megtörtént. A halál megrendít bennünket még akkor is, ha tudjuk, hogy jönnie kell. Apánk három napja a mennyek országába költözött. Végső órájában mindnyájan vele voltunk, téged kivéve. Várhattál volna.

A végén már nem volt világos az elméje. Felette különös dolgokat mondott. Nem annyira rólad beszélt, inkább hozzád. Azt mondta, élhetett volna akármeddig, de látni akarja a te új földedet. Mintha megszállotta volna ez az új föld. Nyilván nem volt tiszta az elméje. Azt mondta: nem tudom, jó földet tud-e Joseph kiválasztani. Nem tudom, ért-e hozzá. El kell mennem oda, hogy meglássam. – Aztán sokat beszélt arról, hogy ott lebeg a tájék fölött, s azt képzelte, hogy csakugyan ott lebeg. Végül mintha elaludt volna. Akkor Benjy és Thomas kiment a szobából. Apánk félrebeszélt. Valójában örökre el kellene hallgatnom, amit mondott, mert nem volt eszén. Az állatok párosításáról beszélt. Azt mondta, hogy az egész föld egy – nem, nincs értelme, hogy ezt elmondjam. Próbáltam rávenni, hogy imádkozzék velem, de már nagyon közel járt a halálhoz. Fájt nekem, hogy utolsó szavai nem keresztény igék voltak. A többi fiúnak nem mondtam el, mert utolsó szavai hozzád szóltak, mintha veled beszélt volna.»

A levél aztán részletesen leírta a temetést. A vége igy szólt: «Thomas és Benjy azt gondolják, hogy vala-mennyicn nyugatra költözhetnénk, ha van még ott szabad föld. Hírt akarunk hallani tőled, mielőtt megmozdulnánk.»

Joseph leejtette a levelet a földre s homlokát a kezére támasztotta. Elméje megállt, eltompult, de szomorúság, nem volt benne. Tűnődött, hogy miért nem szomorú. Burton szemére vetné, ha tudná, hogy valami örvendező, vendéget köszöntő érzés támadt föl benne. Hallotta, amint a föld visszanyeri hangját. A seregélyek építgették dallamaik apró kristály tornyait, egy földi mókus éles hangon fecsegett, egyenesen ülve odúja nyílásában, a szél suttogott egy pillanatig a fűben, aztán megerősödött, állandósodott, odahozta a fű és a nedves föld erős illatát s a nagy fa életre rezzent a szélben. Joseph fölemelte fejét s felnézett az öreg, ráncoskérgű ágakra. A felismerés, a vendégfogadás öröme ragyogott fel szemében, mert

apjának erős és egyszerű lénye, mely a békesség felhőjeként tornyosult ifjúsága fölött, most beköltözött a fába.

Joseph fölemelte kezét köszöntésül. Halkan, igen halkan mondta: – örülök, hogy eljött, apámuram. Nem is tudtam mostanáig, mennyire vágyakoztam apámuram után. – A fa ágai csöndesen megrezdültek. – Bizony jó föld ez – folytatta halkan Joseph, – itt szívesen megmarad apámuram. – Megrázta fejét, hogy a tompultság maradványát kirázza belőle s kinevette magát, részint, mert szégyelte szép gondolatait, részint, mert elcsudálkozott, hogy hirtelen ilyen atyafiságos érzés fogta el a fa iránt. – Azt hiszem, a magányosság miatt van ez. Juanito majd véget vet a magányosságnak, s elhívom a fiúkat is, hogy lakjanak itt velem. Hiszen már magamban beszélgetek. – Hirtelen úgy érezte, hogy árulást követett el. Felállt, odament az öreg fához és megcsókolta kérgét. Aztán eszébe jutott, hogy Juanito bizonyosan figyeli, s kihívóan fordult szembe a legénnyel. De Juanito mereven bámult a földre. Joseph odalépett hozzá.

– Bizonyosan láttad – kezdte haragosan.

Juanito még egyre lefelé bámult.

– Nem láttam, senor.

Joseph leült melléje.

– Az apám meghalt, Juanito.

– Isten vigasztaljon meg, barátom.

– Beszélni akarok veled erről, Juanito, mert barátom vagy. Ami engem illet, nincsen szükségem vigasztalásra, mert apám itt van.

– A halottak mindig itt vannak, senor. Sohasem mennek el.

– Nem, – mondta Joseph komolyan. – Egyéb is van itt. Apám itt van, ebben a fában. Apám ez a fa! Ostobaság, de hinni akarok benne. Beszélnél nekem egy kicsit, Juanito? Te itt születtél. Amióta idejöttem, – a legelső naptól fogva – tudtam, hogy ez a vidék tele van kisértettel. – Bizonytalanul hallgatott el. – Nem, nem jól mondom. A kisértetek gyönge árnyékai a valóságnak. Ami itt él, az valóságosabb, mint mi vagyunk. Mi mintha kísértetei lennénk ennek a valóságnak. Mi ez, Juanito? – kérdezte. – Talán meggyöngült az eszem, amiért két hónapig egyedül voltam?

– A halottak nem mennek el soha, – ismételte Juanito. Aztán egyenesen maga elé nézett, valami nagy tragédia ragyogásával a szemében.

– Hazudtam neked, uram. Nem vagyok kasztiliai. Anyám indián volt, s megtanított egy s másra.

– Mire? – kérdezte Joseph.

– Angelo atyának nem tetszett volna. Anyám azt mondta, hogy a föld az anyánk, s minden, ami él, az anyától kapja életét s visszatér az anya méhébe. Amikor erre visszaemlékszem, señor, s amikor tudom, hogy hiszek ezekben a dolgokban, mert látom és hallom, – akkor tudom, hogy nem vagyok kasztiliai és nem vagyok caballero. Indio vagyok.

– De én nem vagyok indián, Juanito, s most mintha én is látnám.

Juanito hálásan tekintett föl, aztán lesütötte szemét s a két ember a földre bámult. Joseph azon tűnődött, miért nem igyekszik megmenekülni attól az erőtől, amely hatalmába kerítette.

Egy idő múlva Joseph fölnézett a tölgyfára s a mellette álló házkeretre.

– Végül is mindegy, – mondta nyersen. – Amit én érzek, vagy gondolok, az se kísérteteket, se isteneket nem tud megölni. Dolgoznunk kell, Juanito. Föl kell építeni ezt a házat s marhákat telepíteni a legelőre. Tovább dolgozunk, akármit csinálnak a kísértetek. Gyere, – mondta gyorsan, – nem érünk rá gondolkozni, – és tüstént dolgozni kezdtek a házon.

Aznap este levelet írt a fivéreinek:

«Van itt szabad föld, közvetlenül az enyémnek szomszédságában. Mindegyikőtök kaphat százhatvan holdat, s akkor hatszáznegyven holdunk lesz egy tagban. A fű magas és buja, a földet csak meg kell forgatni. Itt nincs szikla, Thomas, amitől bukfencet vet az ekéd, rögök sem állnak ki a földből. Új községet csinálunk itt, ha eljöttök.»

5.

A füvet lebarnította a nyár, s már várta a kaszálást, amikor a fivérek családostul megérkeztek s megtelepedtek a vidéken. Thomas volt a legidősebb, negyvenkét esztendős, vaskos, erős, aranyhajú, hosszú sárga bajuszú ember. Arca kerek volt és piros, s élesen kétfelé váló pillái közt téliesen hideg kék a szeme. Thomas szoros rokonságban volt mindenféle állattal. Gyakran elüldögélt a jászol peremén, amíg a lovak a szénát ropogtatták. Egy borjadzó tehén halk nyögése az éjszaka akármelyik órájában kirángatta Thomast az ágyából, hogy megnézze, csakugyan itt-e a borjú és segítsen, ha baj van. Ha Thomas a földeket járta, lovak és tehenek fölemelték fejüket a fűből, szaglászták a levegőt s feléje indultak. Erős, vékony ujjaival addig húzta a kutyák fülét, amíg föl nem vonítottak fájdalmukban, s ha abbahagyta, odanyújtották a fülüket, hogy húzza meg újra. Egy hónapot sem töltött még az új birtokon, már összeszedett egy mosómedvét, két kölyök rétikutyát, amelyek egyre a sarkában mászkáltak s mindenki másra fogukat vicsorították, egy ketrecre való vadászmenyétet, meg egy vörösfarkú sólymot, négy korcs kutyáról nem is beszélve. Nem bánt gyöngéden az állatokkal, legalábbis nem gyöngédebben, mint azok egymással, de nyilván volt a viselkedésében valami következetesség, amit az állatok megértettek, mert minden élő lény megbízott benne. Ha valamelyik kutya bolondjában nekitámadt a mosómedvének s félszemét vesztette a harcban, Thomast nem hagyta cserben a nyugalma. Zsebkésével kikaparta a megtépázott szemgolyót s csípte a kutya lábát, hogy a fejében érzett kínról megfeledkezzék. Thomas szerette és értette az állatokat, s éppen olyan érzéketlenül ölte meg, mint azok egymást. Sokkal állatabb volt, semhogy érzelgős lehetett volna. Thomas sohasem vesztett el egy tehenet sem, mert mintha ösztönösen tudta volna, merre bogározhatik el a marha. Ritkán vadászott, de ha vadászni ment, egyenesen a zsákmánya rejtekhelye felé tartott, s olyan gyorsan és alaposan végzett vele, akár a puma.

Thomas értette az állatokat, de az embereket nem értette s nem is igen bízott bennük. Nem sok mondanivalója volt az emberek számára; zavarba hozták és megijesztették olyasféle dolgok, mint kereskedés és pártok, vallásfelekezetek és politikai kérdések. Ha valami összejövetelen meg

kellett jelennie, félrehúzódott, egy árva szót sem szólt s nyugtalanul várta, hogy elmehessen. Joseph volt az egyetlen, akivel Thomas valami közösséget érzett; vele félelem nélkül tudott beszélni.

Thomas felesége Rama volt, erős, teltkeblű asszony, akinek fekete szemöldöke szinte összeért az orra fölött. Lenézett mindent, amit a férfiak gondoltak, vagy cselekedtek. Jó és ügyes bába volt s valóságos réme a rosszaskodó gyerekeknek; ámbár sohasem verte meg három kislányát, azok mindig féltek attól, hogy megharagítják, mert megtalálta a lélek érzékeny pontját s azon keresztül tudott büntetni. Megértette Thomast, úgy bánt vele, mintha állat lenne, tisztán tartotta, etette, melegen öltöztette s ritkán ijesztette meg. Rama a maga módján teremtette meg munkakörét: a főzés, varrás, gyermekszülés, takarítás volt szemében a legfontosabb dolog a világon; sokkal fontosabb, mint akármi, amit a férfiak cselekszenek. A gyermekek imádták Ramat, ha jól viselték magukat, mert tudta, hogyan cirógassa meg lelkük gyöngéd pontjait. Dicsérete éppen olyan finom és nyomatékos tudott lenni, amily félelmes volt a büntetése. Gépiesen gondjába fogadott minden gyermeket, aki a közelébe került. Burton két gyermeke jogosabbnak ismerte el tekintélyét, mint tulajdon gyönge édesanyjuk változékony parancsait, mert Rama törvényei nem változtak soha: a rossz – rossz volt és büntetéssel járt, a jó pedig mindörökké és gyönyörűségesen jó volt. Gyönyörűség volt jónak lenni Rama házában.

Burton az az emberfajta volt, amelyet a természet is vallásos életre alkotott, őrizkedett a gonosztól, s gonoszságot látott úgyszólván minden szoros emberi érintkezésben. Egyszer templomi istentisztelet után megdicsérték a szószékről, a lelkész azt mondta róla, hogy «erős a hite», amire Thomas Joseph füléhez hajolt s odasúgta neki: «de gyönge a dereka».– Burton négyszer ölelte meg a feleségét. Két gyermeke volt. A cölibátus természetes állapot volt számára. Sohasem érezte jól magát. Arca megnyúlt, vékony volt; szemében mohó vágy égett valami gyönyörűség után, amelyet nem ettől a földi világtól várt. Valahogy jól esett neki, hogy olyan rossz az egészsége, mert ebben annak bizonyságát látta, hogy Isten törődik vele, amikor szenvedteti. Megvolt benne az állandó betegek hatalmas ellenálló ereje. Vékony karja és lábszára erős volt, mint a fonott kőtél.

Burton erős és bibliás kézzel uralkodott feleségén. Apránkint közölte vele gondolatait, s megnyesegette az asszony érzelmeit, ha kelleténél

erősebbek voltak. Tudta, hogy mikor szegte meg az asszony a törvényeket, s ha némelykor megesett, hogy Harrietet gyöngeség fogta el, beteg volt és félrebeszélt: Burton addig imádkozott az ágya mellett, amíg az asszony szája meg nem állt s abba nem hagyta az összevissza beszédet.

Benjámin, a legifjabbik négyük közül, teher volt a bátyjai nyakán. Züllött erkölcsű, megbízhatatlan ember volt; ha alkalma került, valami regényes, ködös állapotba itta magát s hetvenkedő énekszóval járta a vidéket. Oly fiatalnak, gyámoltalannak és elveszettnek látszott, hogy sok asszony könyörült meg rajta s ezért Benjámin majdnem állandóan bajban volt egyik vagy másik asszony miatt. Mert ha leitta magát és énekelt, s szemében megjelent az elveszett ember tekintete, az asszonyok szükségét érezték, hogy keblükre szorítsák és megoltalmazzák önnön ballépéseitől. Mindig meglepte azokat, akik Benjáminnal anyáskodtak, amikor elcsábította őket. Sohasem értették, hogyan történhetett a dolog, hisz oly halálosan gyámoltalan volt. Oly rosszul végezte a dolgát, hogy mindenki segíteni próbált neki. Fiatal felesége, Jennie azon dolgozott, hogy minden bajtól megkímélje Benjámint. Amikor éjszaka énekelni hallotta s tudta, hogy megint részeg: imádkozott, nehogy elessék és megüsse magát. Az ének beléveszett a sötétségbe, s Jennie tudta, hogy mire az éjszaka véget ér, egy megdöbbent, megriadt leány hever az ura oldalán. Sirt egy kicsit, mert félt, hogy baja talál esni.

Benjy boldog ember volt s boldogságot és fájdalmat hozott mindenkire, aki ismerte. Hazudott, lopott is egy kicsit, csalt, szavát szegte, ráerőszakolta gyöngédségét az emberekre; és mindenki szerette Benjyt, mentegette és vigyázott rá. Amikor a családok nyugatra költöztek, magukkal vitték, mert féltek, hogy éhen vész, ha otthagyják. Thomas és Joseph gondoskodott arról, hogy házatája rendben legyen. Kölcsönkérte Joseph sátrát s abban lakott, amíg bátyjai rá nem értek, hogy házat építsenek neki. Még Burton, aki átkozta Benjyt, együtt imdákozott vele és utálta életmódját – még ő sem engedhette, hogy örökösen sátorban lakjék. Hogy hol juthatott whiskyhez, azt sohasem tudták a bátyjai, de mindig tudott szerezni. Miasszonyunk völgyében a mexikóiak ellátták szesszel s megtanították dalaikra, Benjy pedig elvette asszonyaikat, amikor nem vigyáztak rá.

6.

A családok Joseph háza körül verődtek össze. Építettek kis fészereket a maguk földjén, ahogy a törvény megkövetelte, de soha egy pillanatig sem gondoltak arra, hogy a földet négy részre osszák. Egy birtok volt az, s amint a településsel együttjáró formaságoknak eleget tettek: Wayne birtok volt az egész. Négy négyszögletes ház bújt össze a nagy tölgyfa közelében, s a nagy pajta a család közös tulajdona volt.

Talán azért, mert ő kapta az áldást, vitathatatlanul Joseph volt a törzs feje. A régi vermonti birtokon apja úgy összekeveredett a földdel, hogy végül élő jelképévé vált a föld és lakói egységének. Ez a tekintély Josephre szállt át. Szavát szentesítette a fű, a talaj, szentesítették a vadállatok, a háziállatok; ő volt a birtok apja. Amikor elnézte a földből kibukkanó házak közösségét, amikor rápillantott az elsőszülöttnek –Thomas legfiatalabb gyermekének – bölcsőjére, amikor belecsippentett az első kis borjak fülébe: olyan örömet érzett, aminőt Ábrahám érezhetett, amikor az isteni igéret elkezdte meghozni gyümölcsét, amikor törzsének tagjai és barmaik szaporodni kezdtek. Joseph egyre szenvedélyesebben rajongott a termékenységért. Figyelte bikáinak szakadatlan, súlyos üzekedő kedvét, s teheneinek türelmes, fáradhatatlan termékenységét. Odavezette a nagy csődört a kancákhoz s rákiáltott: – Rajta, legény! – Nem négy telep volt ez, hanem egy, s ő apja az egésznek. Amikor hajadonfőtt járt a földeken s szakállában érezte a szelet, szeme izzott a vágytól. Termékeny volt körülötte minden, a föld, a barmok és az emberek, s Joseph volt forrása, gyökere termékenységüknek; övé volt az űző vágyakozás. Ő akarta, hogy körülötte minden nőjjön, gyorsan nőjjön, foganjon és sokasodjék. Menthetetlen, tűrhetetlen és megbocsáthatatlan bűnnek csak a meddőséget tekintette. Joseph kék szemét tűzbeborította ez az új hit. Könyörtelenül semmisítette meg a meddő teremtményeket, de ha egy nősténykutya kölykeitől duzzadó hassal mászkált körülötte, ha egy tehén borját hordozott magában, ez az állat szent volt neki. Mindezt nem eszével gondolta el Joseph, hanem mellében, tagjainak szijjas izmaiban hordozta. Olyan fajnak öröksége volt ez, amely millió esztendeig szívta a föld emlőjét s élt együtt a földdel.

Joseph egy nap olt állt a legelő sövényénél s egy bikát meg egy tehenet figyelt. Kezével verdeste a sövényt; vörös láng villant fel a szemében. Amikor Burton hátulról odalépett hozzá, Joseph lekapta kalapját, földredobta, s föltépte nyakán az inget. Azt kiáltotta: – Rajta, te barom! Várja már. Rajta!

– Megbolondultál, Joseph? – kérdezte szigorú hangon Burton.

Joseph hirtelen visszafordult.

– Hogy megbolondultam-e? Hogy érted ezt?

– Furcsán viselkedel, Joseph. Valaki megláthatna itt. – Burton körülnézett, hogy nincs-e ott csakugyan valaki.

– Borjakat akarok, – mondta dacosan Joseph. – Ebben még te sem láthatsz semmi rosszat.

– Hát, Joseph –- Burton hangja szilárdan és jóindulatúan oktató volt – mindenki tudja, hogy az ilyesmi természetes dolog. Mindenki tudja, hogy így kell annak lenni, ha azt akarjuk, hogy a fajta tovább éljen. De az ember nem nézi, ha nem muszáj. Megláthatna valaki.

Joseph húzódozva vélte le szemét a bikáról s szembefordult a bátyjával.

– S ha meglát is? – kiáltotta. – Bűn az? Én borjakat akarok.

Burton szégyenkezve sütötte le szemét.

– Az emberek megszólnának, ha így hallanának beszélni.

– S ugyan mit mondhatnának?

– Nézd, Joseph, ne kívánd, hogy kimondjam. A Szentírás emleget ilyen tilos dolgokat. Még azt hihetné valaki, hogy – személyesen érdekel a dolog. – Kezére nézett, aztán gyorsan zsebredugta, mintha nem akarná, hogy a keze meghallja, amit mondott.

– Úgy, – mondta eltűnődve Joseph. – Azt mondhatnák … Értem. – Most durván tört ki a hangja. – Azt mondhatnák – hogy azt érzem, amit a bika. Hát így is van, Burton. És ha meg tudnék termékenyíteni egy tehenet, mit gondolsz, haboznék? Idenézz, Burton: ez a bika húsz tehenet is meg tud termékenyíteni egy nap. Ha érzéssel borjat lehetne a világra segíteni, én százat is megtermékenyíteték. Ezt érzem én, Burton. – Aztán látta Joseph a szürke, beteges iszonyatot, amely a bátyja arcán elömlött. – Te nem érted ezt Burton,– mondta szelíden. – Nekem szaporaság kell. Azt akarom, hogy

a földön nyüzsögjön az élet. Növekedést akarok mindenütt. – Burton bosszúsan elfordult. – Idehallgass, Burton: azt hiszem, asszony kell nekem. Minden szaporodik ezen a földön. Egyedül én vagyok terméketlen. Asszony kell nekem.

Burton már indulni készült, de visszafordult s úgyszólván odaköpte a szót:

– Legfőképpen imádság kell neked. Jöjj el hozzám, ha úgy érzed, hogy tudnál imádkozni.

Joseph utánanézett a bátyjának s megütközve csóválta fejét. – Nem tudom mit tudhat ez, amit én nem tudok, – mondta magában. – Hordoz magában valami titkot, amely tisztátalanná tesz mindent, amit én gondolok, vagy cselekszem. Hallottam, amint kimondta a titkot, de az én szememben semmi értelme nincs. – Végigjártatta ujjait hosszú haján, fölvette bepiszkolódott fekete kalapját s fejére tette. A bika odajött a sövényhez, leszegte fejét s horkantott egyet. Joseph elmosolyodott, éleset füttyentett, s a fütty szavára Juanito feje kibukkant a pajtából.

– Nyergelj lovat, – kiáltotta Joseph. – Az öreg győzi még. Hajts be másik tehenet.

Hatalmas erővel dolgozott, ahogy a hegyek dolgoznak, hogy egy tölgyfát megszüljenek – lassan, erőfeszítés nélkül s nem is sejtve, hogy ez a teremtő igyekezet büntetése és egyben áldott öröksége a hegynek. A hajnal világossága meg sem jelent még a hegylánc fölött, Joseph lámpája végigvillant már az udvaron s eltűnt a pajtában. Ott dolgozott a meleg, álmos állatok között, hámokat javított, bőrt szappanozott, csattokat tisztogatott. A vakarókefe hersegve járta végig az állatok izmos oldalát. Néha ott találta Thomast, aki egy jászol szélén ült a sötétségben, s egy réti kutya kölyke aludt mögötte a szénában. A két testvér jóreggelt biccentett egymásnak.

– Rendben van minden? – kérdezte Joseph.

– Pigeon elhányta egy patkóját, – felelte Thomas – s megrepedt a patája. Ma nem mehet ki az istállóból. Granny, az a fekete ördög összevissza rugdalta a rekeszét. Egyszer még kárt tesz valakiben, ha ugyan maga nem szegi nyakát. Blue megellett ma reggel, azért jöttem ki, hogy megnézzem.

– Honnan tudtad, Tom? Miből érezted meg, hogy ma reggel történik?

Thomas megragadta egy ló kötőfékét s leereszkedett a jászol széléről.

– Nem tudom, hogyan, de mindig megérzem, ha egy kanca megellik. Gyere, nézd meg ezt a kis bitangot. Blue már nem bánja. Eddig tisztára nyalta.

Odamentek a rekeszhez s lenéztek a póklábú, csontostérdű, kurtafarkú kis csikóra. Joseph kinyújtotta kezét s megsimogatta nedves, csillogó bőrét.

– Biz Isten, – kiáltotta, – nem tudom, mért szeretem annyira ezeket a kicsi jószágokat.

A csikó fölemelte fejét, vakon nézett föl ködös, sötétkék szemével, aztán elhúzódott Joseph keze alól.

– Te mindig meg akarod érinteni őket, – panaszkodott Thomas. – Amikor ilyen kicsikék, nem szeretik, ha hozzájuk nyúlnak.

Joseph visszahúzta kezét.

– No, azt hiszem, jobb lesz, ha reggelizni megyünk.

– Igaz is, – kiáltott fel Thomas, – fecskéket láttam errefelé keringeni. Tavaszra fészket raknak a pajta eresze alatt, meg a szélkerék víztartója alatt is.

A fivérek mind jól dolgoztak együtt, Benjy kivételével, – Benjy, ha csak lehetett, kivonta magát a munka alól. Joseph rendelkezésére hosszan elnyúló veteményeskertet rendeztek be a házak mögött. Szélkerék emelkedett magas lábakon s forgatta vitorláit minden délután amikor megindult a szél. Hosszú, nyílt tehénfészer állt a nagy istálló mellett. A birtokot drótsövénnyel kezdték körülvenni. A vad fű buján nőtt a síkságon s a dombok oldalában, s a marhaállomány szaporodott.

Amikor Joseph megfordult, hogy kilépjen a pajtából, a nap fölkelt a hegyek mögül s meleg fehér fénycsíkokat küldött be a négyszögletes ablakokon, Joseph beleállt egy ilyen fénycsíkba s egy pillanatra kitárta karját. Odakünn, egy trágyadomb tetején egy vörös kakas benézett Josephre, kukorékolt, szárnyát csapkodva húzódott vissza s rekedt hangon figyelmeztette a tyúkokat, hogy ilyen szép napon alighanem valami rettenetes dolog történik majd. Joseph leengedte karját s visszafordult Thomashoz.

– Nyergelj föl két lovat, Tom. Lovagoljunk ki s nézzük meg, nincsenek-e új borjak. Szólj Juanitonak, ha látod.

Reggeli után a három férfi ellovagolt. Joseph és Thomas egymás mellett, Juanito mögöttük. Juanito hajnalban lovagolt haza Nuestra Senorából, minekutána illedelmesen és udvariasan töltötte el estéjét a Garcia család konyhájában. Alice Garcia a konyha másik oldalán ült, nyugodtan nézegetve ölében összekulcsolt kezét, öreg Garciáék pedig mint erkölcsőrök és döntőbírák foglaltak helyet Juanito két oldalán.

– Értsétek meg, én nemcsak intézője vagyok Senor Waynenek, – magyarázta Juanito a bámuló, de kissé kétkedő hallgatóság előtt, – hanem úgyszólván fia vagyok Don Josephnek. Akárhova megy, magával visz. Egyedül engem szokott fontos dolgokkal megbízni. – így folytatta órák hosszat ezt az enyhe dicsekvést, s amikor az illendőség parancsa szerint Alice meg az édesanyja visszavonult, Juanito a hagyományos szavakkal és mozdulatokkal megkérte a leány kezét, s Jesus Garcia végül, illő húzódozás után, elfogadta vejének. Akkor aztán Juanito visszalovagolt a tanyára, fáradtan és igen büszkén, mert a Garcia család legalább egy valódi spanyol őst tudott igazolni. Most pedig ott lovagolt Joseph és Thomas mögött, magában próbálgatva, hogy miként fogja bejelenteni a nagy eseményt.

A nap már perzselte a földet, amikor fellovagoltak egy füves dombra, megcsippenteni és kiherélni való borjakat keresve. A száraz fű hersegett a lovak patája alatt. Thomas lova idegesen meg-megugrott, mert Thomas előtt a nyereg orrán kuporogva egy csúf mosómedve ült, fekete pofájából kivillanó gonosz kerek szemével. Egyensúlyát úgy őrizte meg, hogy egyik kis fekete mancsával a ló sörényébe kapaszkodott. Thomas maga elé nézett s szemét hunyorgatta a napsütésben.

– Tudod, – mondotta, – szombaton benn jártam Nuestra Senorában.

– Igen, – mondta türelmetlenül Joseph, – nyilván ott járt Benjy is. Énekelni hallottam késő este. Tom, az a gyerek előbb-utóbb bajba keveredik. Vannak dolgok, amiket itt nem tűrnek el az emberek. Egy szép napon úgy találunk rá, hogy kés áll ki a nyakából. Mondom neked, Tom. egyszer még megkéselik.

Thomas elnevette magát.

– Hagyd csak, Joe. Jobb élete lesz, mint egy tucat józan embernek, s hosszabb, mint Matuzsálemnek.

– Hiába, Burton mindig aggódik érte. Töviről-hegyire megbeszélte velem a dolgot.

– Amint mondtam – folytatta Thomas, – a korcsmában ültem Nuestra Senorában szombat délután s Chinitából való hajcsárok is voltak ott. A nyolcvantól kilencvenig tartó száraz évekről beszéltek. Tudtál te erről?

Joseph a nyergével babrált.

– Igen, – mondta halkan, – hallottam a dologról. Valami nem volt akkor rendben. Azok az idők nem jönnek vissza.

– Nohát, a hajcsárok erről beszéllek. Azt mondták, az egész vidék kiaszott, a marha elhullott, s a föld porrá mállott szét. Azt mondták, próbálták a teheneket az ország belsejébe hajlani, de legnagyobb részük elhullott az úton. Az eső néhány évvel azelőtt jött meg, hogy te idekerültél. – Addig húzogatta a mosómedve fülét, amíg a dühös kis teremtés kezéhez nem kapott éles fogával.

Josephnek elködösült a szeme. Kezével lesimította szakállát s a végét befelé hajlította, ahogy apja szokta volt.

– Hallottam erről, Tom. De ez most már elmúlt. Valami nem volt rendben, ha mondom. Ez nem jön vissza soha többé. A hegyek tele vannak vízzel.

– Honnan tudod, hogy soha többé nem jön vissza? A hajcsárok azt mondták, hogy volt az így azelőtt is. Hogy mondhatod, hogy soha többé nem jön vissza?

Joseph elszántan feszítette előre az állát.

– Nem jöhet vissza. A hegyekben mindenütt buzognak a források. Nem akarom – nem tudom megérteni, hogyan jöhetne vissza.

Juanito melléjük ugratott a lovával.

– Don Joseph, tehénkolompot hallok a dombon túl.

A három férfi jobbra fordította lovát s ügetésre ösztökélte. A mosómedve felugrott Thomas vállára s erős kis karjaival nyakába kapaszkodott. A tetőn túl vágtatni kezdtek. Eljutottak egy kis vörös tehéncsordához, s a tehenek közt két újszülött borjú támolygott. Pillanat alatt ledöntötték őket a lábukról. Juanito egy üveg kenőcsöt szedett elő a zsebéből, Thomas felkattantotta széles pengéjű kését. A csillogó kés mindkét borjú fülébe belevágta a Wayne-bélyeget, miközben *a* borjak kétségbeesetten bőgtek s az anyák aggódó bőgéssel álltak körülöttük. Aztán Thomas letérdelt a bikaborjú mellé. Két vágással kiherélte, aztán bekente a sebet. A tehenek riadtan horkantak fel a vér szagára. Juanito eloldozta a

borjú összekötözött lábát, az újdonsült tinó feltápászkodott és sántikálva bicegett oda az anyjához. A férfiak lóra ültek és elnyargaltak.

Joseph fölszedte a borjak füléből kivágott darabokat. Egy pillanatig ránézett az apró, barna bőrdarabkákra, aztán zsebredugta.

Thomas figyelte.

– Joseph, – szólalt meg hirtelen, – miért akasztod a lelőtt sólymokat a tölgyfára a házad mellett?

– Hát azért, hogy a többi sólymot elriasszam a csirkéimtől. Mindenki így tesz.

– De hiszen tudod jól, hogy nem használ az semmit, Joe. Nincs olyan sólyom a világon, amelyik otthagy egy csirkét, amért egy döglött atyafija föl van akasztva a lábánál fogva. Megeszi az a tulajdon testvérét is, ha megteheti. – Hallgatott egy darabig, aztán csöndesen folytatta: – Aztán a borjak füléből kivágott darabokat is felszögezed a fára, Joseph.

Az öccse haragosan fordult meg a nyergében. – Azért szögezem föl, hogy tudjam, hány borjúnk van.

Thomas arcán látszott, hogy tűnődik valamin. Ismét vállára emelte a mosómedvét, s az gyöngéden nyalogatni kezdte gazdája fülét.

– Szinte tudom is, hogy mit csinálsz, Joe. Némelykor majdnem megértem, hogy mi a célod. A száraz évek miatt csinálod, Joseph? Azok ellen dolgozol jóelőre?

– Ha nem azért teszem, amit mondtam, akkor semmi közöd hozzá! – mondta csökönyösen Joseph. Szeme megzavarodott, s zavarában megenyhült a hangja is. – Különben magam sem értem. Ha elmondom neked, nem szólsz Burtonnak, ugy-e? Burton annyit aggódik mindnyájunk miatt.

Thomas felkacagott.

– Burtonnak senki sem mond meg semmit. Az mindig tudott mindent.

– Nahát, – mondta Joseph, – mondok valamit. Apánk rám adta áldását, mielőtt idejöttem, – régi áldás volt az, amilyenről a Bibliában van szó, azt hiszem. De azért mégsem gondolom, hogy Burtonnak tetszett volna. Mindig valami különös érzésem volt, ami apánkat illeti. Oly tökéletesen nyugodt volt. Nem igen hasonlított más apákhoz, olyan volt, mint valami

utolsó menedék, – valami, amibe bele lehet kapaszkodni, ami nem változik meg soha. Nem éreztél te ilyesmit?

Thomas lassan rábólintott:

– Igen, tudom.

– Nohát aztán eljöttem ide s még mindig úgy éreztem, hogy biztonságban vagyok. Aztán levelet kaptam Burtontól, s egy pillanatra mintha kivetettek volna a világból, zuhantam, mintha soha többé nem érnék földet. Aztán tovább olvastam, – olvastam apánknak azt a mondását, hogy eljön ide s látni akar engem halála után. A ház még nem épült fel akkor, egy deszkarakáson ültem. Fölnéztem – és megláttam azt a fát… – Joseph elhallgatott s mereven nézle a lova sörényét. Egy perc múlva fölpillantott a bátyjára, de Thomas elkerülte a tekintetét. – Nohát ennyi az egész. Te talán kitalálod az értelmét. Én csak megteszem, amit teszek, s nem tudom, miért, – annyit tudok csak, hogy jól esik. Végtére is, – mondta szelíden, – kell valami az embernek, amibe kapaszkodjék, amiben megbízhatik, hogy reggelre kelve is ott találja a helyén.

Thomas megcirógatta a mosómedvét, gyöngédebben, mint ahogy rendszerint bánni szokott az állataival, de még mindig nem nézett Josephre. Azt mondta: – emlékszel-e, egyszer kiskoromban eltörtem a karomat. Deszka közé kötve hordtam, s fájt, mint a fene. Apánk odalépett hozzám, kinyitotta az öklömet s belecsókolt a tenyerembe. Ennyi volt az egész. Nem ezt várta volna az ember egy apától, de jó volt, mert inkább orvossághoz hasonlított, mint csókhoz. Éreztem, úgy szalad fel a törött karomon, mint a hideg víz. Furcsa, hogy ilyen jól emlékszem erre.

Messze előttük kolomp szava hallatszott. Juanito odaügetett hozzájuk.

– A fenyő közül hallatszik, senor. Nem tudom, mért vannak a fenyő közt, ahol nincs mit enni.

A lovakat a sötét fenyőkkel koszorúzott hegygerinc felé fordították. Az első fák külön álltak, mint valami előőrsök. Törzsük egyenes volt, mint az árboc, hegyük bíborszínű az árnyékban. Alattuk a földet puhán, vastag rétegben borították a barna tűlevelek, fű nem nőtt közöttük. Csöndes volt a liget, csak a szél suttogott halkan. A madár nem szereti a fenyőt, s a barna szőnyeg minden járás neszét elfojtotta. A férfiak belovagoltak a fák közé s bíborszínű homályba kerültek a sárga napfényből. Útközben egyre sűrűsödtek a fák, támaszt keresve összébb hajoltak, tetejük eggyéfolyt,

töretlen, teljes tűlevél-mennyezetté. A törzsek közt bozót növekedett, tövis- és szederbokor s a guatra halvány, árnyékban senyvedő levelei. Lépésről—lépésre sűrűbb lett a bozót; a lovak végre is megálltak s nem akarták tovább törni az utat a tüskés korláton keresztül.

Ekkor Juanito hirtelen balra fordította lovát. – Erre, señores. Emlékszem itt egy ösvényre. Egy régi csapásra vezette őket, amelyet vastagon takart a tűlevél, de bozóttól tiszta volt, s elég széles, hogy ketten lovagolhassanak egymás mellett. Vagy száz métert haladtak ezen az ösvényen, aztán Joseph és Thomas hirtelen megállította lovát s bámulva szegezte szemét arra, amit megpillantott.

Tükörsima, majdnem köralakú tisztásra jutottak ki. Körülötte szálegyenesen álltak a sötét fák, féltékenyen közelhúzódva egymáshoz. A tisztás közepén házmagasságú, titokzatos, óriási szikla emelkedett. Mintha hozzáértéssel, bölcsen formálták volna meg, s mégsem emlékezhetett az ember semmi ehhez hasonlatos alakra. Kurta, nehéz zöld moha borította a sziklát, puha szőrzet módjára. Valami megolvadt, saját súlya alatt összeomlott oltárhoz hasonlított az egész. A szikla egyik oldalán kis fekete barlang, amelyet ötujjú páfrányok szegélyeztek, a barlangból kis forrás folydogált csöndesen, vize keresztülfolyt a tisztáson, s a szélén eltűnt a kusza bozótban. A forrás mellett nagy fekete bika hevert, elülső lábait teste alá hajtva; szarvatlan bika, homlokán csillogó fekete fürtökkel. Amikor a három férfi belépett a tisztásra, *a* bika kérődzve bámult a zöld sziklára. Megfordította fejét s vöröskarikás szemmel nézett a férfiakra. Horkant egyet, feltápászkodott, leszegte fejét, pillanatra szembeállt velük, aztán megfordult, a bozótba vetette magát és utat tört magának. A férfiak látták egy pillanatig csapkodó farkát, hosszú fekete, himbálódzó herezacskóját, mely szinte a térdéig lógott le; aztán eltűnt, s csak csörtetését hallották a bozótból.

Mindez egy pillanat alatt történt.

Thomas felkiáltott:

– Ez nem a mi bikánk. Sohasem láttam még. – Aztán bizonytalanul nézett Josephre. – Sohasem láttam még ezt a helyet. Nem hiszem . .. nem mondhatnám, hogy tetszik nekem. – Valósággal dadogott. Szorosan hóna alá fogta a mosómedvét, s az küszködve, harapdálva próbált kiszabadulni.

Joseph tágra nyilt szemmel, egészben nézte a tisztást. Semmi különálló dolgot nem látott benne. Állát előreszegte. Mellét úgy teleszívta levegővel,

hogy fájt a feszültségtől, s megfeszítette karja és válla izmait. Elengedte a kantárt s kezét összekulcsolta a nyereg orrán.

– Hallgass egy percig, Tom, – mondta fojtott hangon. – Itt van valami. Te félsz tőle, de én tudom. Valahol, talán egyszer álmomban láttam ezt a helyet, vagy talán éreztem azt, amit ezen a helyen érzek. – Leengedte kezét áz oldala mellé s a szavakat keresgélve suttogta: – Szent ez – és ősrégi, ősrégi – és szent. – A tisztás néma volt. Egy ölyv lebegett a kerek égen, kevéssel a fák csúcsa fölött.

Joseph lassan megfordult.

– Juanito, te ismerted ezt a helyet. Te jártál már itt.

Juanito ragyogó kék szemét elfutotta a könny.

– Anyám hozott ide, senor. Anyám indián volt. Kisfiú voltam, s az anyám gyereket várt. Idejött és leült a szikla mellé. Sokáig ült, aztán elmentünk. Indián volt, senor. Némelykor azt hiszem, hogy az öregek máig is idejárnak.

– Az öregek? – kérdezte gyorsan Joseph, – miféle öregek?

– Az öreg indiánok, senor. Sajnálom, hogy idehoztalak. De ha már ilyen közel voltunk, az indián vérem idehúzott, senor.

Thomas idegesen kiáltott fel:

– Menjünk innen a fenébe! A teheneket kell megkeresnünk.

Joseph engedelmesen fordította meg a lovát. De amint kilovagoltak a néma tisztásról s lefelé haladtak az ösvényen, békéltetően mondta a bátyjának:

– Ne félj, Tom. Valami erős, édes és jó dolog van itt. Mintha eleség lenne és hideg víz. Most felejtsük el, Tom. De meglehet, hogy egyszer, ha szükségünk lesz rá, visszajövünk megint – és eleségre találunk.

Aztán elhallgatott a három férfi és fülelt, hogy nem hall-e tehénkolompot.

7.

Montereyben lakolt és dolgozott egy McGreggor nevü nyerges és szíjjgyártó – dühös filozófus volt s marxista a vitatkozás kedvéért. A kor nem enyhített heves vélekedésein; messze túljárt már Marx szelíd utópiáján. McGreggor arca tele volt hosszú, mély ráncokkal, mert állandóan előrefeszített állal és lebiggyesztett szájjal fordult a világ ellen. Szemét dacosan a földre szegezte. Szomszédait pörbefogta, amiért jogaiba avatkoztak, s újra meg újra fölfedezte, hogy a törvény mily kevéssé ismeri el az ő jogait. Igyekezett megfélemlíteni Elizabeth nevű leányát, de épp oly kevés sikert aratott nála, mint a leány anyjánál, mert Elizabeth keményen összefogta száját, s véleményeit úgy mentette meg apja érveitől, hogy sohasem foglalta szóba. Az öreget dühítette, hogy nem zúzhatja össze leánya előítéleteit, mert meg sem ismerhette.

Elizabeth csinos és igen határozott természetű leány volt. Haja pihés, orra kicsi, álla pedig erős, mert sokszor szegezte szembe az apjával. Szépsége a szemében lakozott, – ez a két szürke szem szokatlanul messze volt egymástól, s olyan sűrű pillák takarták, mintha valami távoli, természetfölötti tudást rejtegettek volna. Magasnövésü volt; nem sovány, de karcsú és erős, s valami gyors, ideges energia feszült benne. Apja szeretett rámutatni a hibáira, vagy legalábbis vélt hibáira.

– Éppen olyan vagy, mint az anyád, – mondotta. – Korlátok közé van zárva az elméd. Egy csepp tiszta ész sincs benne. Mindig az érzéseid szerint cselekszel. Nézd például anyádat – felvidéki asszony volt, egyenesen hazulról került ide – apja és anyja hittek a tündérekben, s amikor megmagyaráztam neki, hogy milyen nevetséges ez, előreszegte az állát s becsukta a száját, mint egy ablakot. Azt mondogatta: «Vannak dolgok, amik nem férnek meg a józan ésszel, de mégis igazak.» Fogadni mernék, hogy anyád teletömte a fejedet tündérmesékkel, mielőtt meghalt. Aztán megrajzolta a leány jövendőjét. – Közeledik már az idő, – mondta prófétai hangon, – amikor a nők maguk fogják megkeresni a kenyerüket. Nincs semmi ok arra, hogy az asszonyok ne tanuljanak mesterséget. Itt vagy például te, – mondotta. – Közeledik már az az idő, amikor a magadfajta

leány megkeresi a bérét, s nem kénytelen odadobni magát az első férfinak, aki feleségül akarja venni.

Hanem azért McGreggor mégis meghökkent, amikor Elizabeth vizsgára kezdett készülni, hogy tanítónő lehessen. McGreggor majdnem ellágyult.

– Nagyon fiatal vagy még, Elizabeth, – magyarázta, – Csak tizenhét esztendős vagy még. Legalább addig várj, amíg a csontjaid megkeményednek egy kicsit. – Hanem Elizabeth csöndesen, diadalmasan mosolygott és nem szólt semmit. Ebben a házban, ahol a legkisebb állítás is automatikusan maga után vonta a gyilkos ellenérveket, jókor megtanult hallgatni.

Az iskolai tanítás egy nyílteszű leány szemében többet jelentett a puszta gyermeknevelésnél. Tizenhét éves korában letehette a vizsgát s nekimehetett az életnek; tisztességes mód volt ez arra, hogy elhagyja otthonát és szülővárosát, ahol az emberek túlságosan jól ismerték; de arra is, hogy megőrizze egy fiatal leány félénk és könnyen megrendíthető méltóságát. Abban a községben, ahová küldték, ismeretlen, titokzatos és kívánatos személyiség volt. Ismerte a törteket és a költészetet; tudott egy kicsit olvasni franciául, s bedobni olvasmányairól egy-egy szót a beszélgetésbe. Némelykor batiszt, sőt selyem alsóruhát viselt, amint ez látható is volt, amikor fehérneműje kötélen száradt. Közönséges embernél az ilyesmi nagyzolásszámba ment volna, de egy tanítónőnél megbámulták, sőt el is várták, mert társadalmi állás és műveltség tekintetében jelentékeny személyiség volt, s szellemi és kulturális színezetet adott környezetének. Az emberek, akik közé került, nem tudták a keresztnevét. A «kisasszony» címet vette föl. A titokzatosság és a tudás köpenye burkolta be, s mindehhez tizenhét esztendős volt. Ha féléven belül feleségül nem megy a környék legarravalóbb legényemberéhez, olyan csúnyának kell lennie, mint az éjszaka, mert egy tanítónő társadalmi emelkedést jelent a férfi számára. Gyermekeit értelmesebbnek fogják tartani más, közönséges gyermekeknél. A tanítónői állás, ha viselője úgy akarja, ügyes és biztos út a házasság felé.

Elizabeth McGreggor még műveltebb is volt a legtöbb tanítónál. Nemcsak a törtekhez és a francia nyelvhez értett, hanem kivonatokat is olvasott Platonból és Lucretiusból, ismerte Aischylos, Aristophanes és Euripides több darabjának címét, s némi klasszikus műveltsége is volt, amelynek alapja Homeroson és Virgiliuson nyugodott. Amikor vizsgáit

letette, Nuestra Señora iskolájába nevezték ki. A hely elhagyatottsága tetszett Elizabethnek. Végig akarta gondolni mindazt, amit tudott, elrendezni és a helyére rakni, hogy ebből a végső elrendezésből felépítse az új Elizabeth Mc-Greggort. Miasszonyunk falujában a Gonzales családhoz ment lakni.

Híre kerekedett az egész völgyben, hogy az új tanítónő fiatal és igen csinos, s azóta valahányszor Elizabeth kiment a házból, akár az iskolába tartott, akár a fűszereshez szaladt át, fiatal emberekkel találkozott, akiknek egyébként nem volt semmi dolguk, de mélységesen el voltak foglalva órájuk nézegetésével, cigarettasodrással, vagy valami határozatlan, de életbevágó jelentőségű távoli pont vizsgálgatásával. De egyszer-egyszer akadt egy idegen férfi az ácsorgók között, aki csak Elizabethtel törődött; magas, feketeszakállú, éles kék szemű férfiú. Ez zavarba hozta Elizabethet, mert rábámult, amikor elhaladt előtte, s szeme áthatolt a ruháján.

Amikor Joseph hírét hallotta az új tanítónőnek, egyre szűkülő körökben közeledett hozzá, míg végre ott ült a Gonzales-család nappalijában, egy szőnyeges, tiszteletreméltó szobában, s rászegezte szemét Elizabethre. Udvariassági látogatás volt ez annak rendje és módja szerint. Elizabeth lágy haja fel volt tornyozva a fejére, – dehát azért volt tanítónő. Arca udvarias, majdnem szigorú volt. Nyugodtnak látszott, csak szoknyáját simította el újra meg újra a térdén. Időnként fölpillantott, belenézett Joseph kutató szemébe, aztán ismét elfordította tekintetét.

Joseph fekete ruhát és új csizmát viselt. Haját, szakállát megnyíratta, s körme oly tiszta volt, amilyenre csak ki lehetett tisztogatni.

– Szereti a költészetet? – kérdezte Elizabeth, egy pillanatra belenézve éles, mozdulatlan szemébe.

– Hát – igen, szeretem; már amennyit olvastam.

– Természetesen, Wayne úr, nincsenek olyan modern költők, mint a görögök, mint Homeros.

Joseph arcára kiült a türelmetlenség.

– Emlékszem rá, – mondotta, – persze, hogy emlékszem. Valaki elment egy szigetre és disznóvá változtatták.

Elizabeth lebiggyesztette a szájaszélét. Pillanat alatt tanítónővé változott, aki magányosan, nagy magasságban áll tanítványa fölött.

– Ez az Odysseia, – mondotta. – Homeros állítólag Krisztus előtt 900 körül élt. Nagy hatása volt az egész görög irodalomra.

– Miss McGreggor. – mondta komolyan Joseph, – van valami módja annak, ahogy ezt a dolgot csinálni szokták, de én nem tudom. Némelyek, úgy látszik, ösztönszerűen tudják, de én nem. Mielőtt idejöttem, megpróbáltam elgondolni, hogy mit mondok majd magának, de semmit sem tudtam kisütni, mert soha életemben nem csináltam még ilyesfélét. Bizonyos ideig szavakkal kell viaskodni, s ahhoz én nem értek. Mellesleg szólva, hiábavalóságnak találom az egészet.

A tekintete most magához ragadta Elizabeth szemét, s szavának bensősége megdöbbentette a leányt.

– Nem tudom, miről beszél, Wayne úr. – Leröpítették a tanítói katedráról s ez az esés megrémítette.

– Tudom, hogy rosszul csináltam a dolgot, – mondta Joseph. – De nem tudom máshogyan. Értse meg, McGreggor kisasszony, attól félek, hogy belezavarodom a beszédbe. Azt akarom, hogy a feleségem legyen, ezt tudja jól. A fivéreimmel együtt hatszáznegyven holdunk van. A vérünk tiszta. Azt hiszem, jól tudnék bánni magával, ha tudnám, hogy mi a kívánsága.

Lesütötte szemét, amíg beszélt. Most föltekintett s látta, hogy a leány elpirul és nagyon szerencsétlennek látszik. Joseph talpraugrott.

– Úgy látom, rosszul csináltam. Most zavarban vagyok, de fő, hogy kiböktem, amit akartam. Most pedig megyek, McGreggor kisasszony. Majd visszajövök, ha a zavarunk elmúlt.

Köszönés nélkül kisietett, lovára pattant és elvágtatott az éjszakában.

Torkában égett a szégyenkezés s az ujjongó öröm. Amikor az erdős folyópartra ért, megállította a lovát, fölállt a kengyelben, kiáltott egyet, hogy égő torkán könnyítsen, s a visszhang visszakiáltott neki. Nagyon sötét volt az éjszaka, a vastag köd elhalványította a csillagok ragyogását s eltompította az éjszaka hangjait. Kiáltása szétrobbantotta a súlyos csöndet s őt magát is megijesztette. Egy pillanatig némán ült nyergében s érezte lihegő lova oldalának emelkedését és ereszkedését.

– Túlságosan csöndes ez az éjszaka, – mondta magában. – Túlságosan érzéketlen. Tennem kell valamit. – Érezte, hogy ez az idő valami jelt kíván, egy cselekedetet, mely bélyeget nyomjon rá, kell, hogy valamilyen cselekedete összeolvassza őt a most elmúló pillanattal, különben

tovaröppen s belőle semmit sem visz magával. Lekapta kalapját s belehajította a sötétségbe. De ez sem volt elég. Kitapogatta a nyeregkápáról lelógó lovaglóostort, kezébe kapta s erősen rávágott tulajdon combjára, hogy egy pillanatnyi fájdalmat okozzon magának. A ló oldalt ugrott az ostor suhintására, aztán ágaskodni kezdett. Joseph elhajította az ostort a bozótba, térdének hatalmas szorításával megfékezte a lovat, s amikor az megcsöndesedett, a tanya felé ügetett az ideges állat hátán. Kitátotta száját, hogy a hűs levegőt beengedje a torkába.

Elizabeth elnézte a férfi mögött becsukódó ajtót.

– Túlságosan nagy hasadék van ez alatt az ajtó alatt, – gondolta magában. – Ha szél fúj, léghuzat jön be. Nem tudom, ne költözzem-e másik házba. – Erősen lehúzta szoknyáját, aztán ujját végigjártatta szoknyáján, úgy, hogy a szövet odatapadt lábszárához s világosan kirajzolta az alakját. Gondosan vizsgálgatta az ujjait.

– Most már kész vagyok, – folytatta. – Most már meg tudom büntetni. Faragatlan, otromba fráter. Semmi modora nincs. Nem tudja, hogy kell udvariasan intézni a dolgokat. Ha szemével látná, akkor sem ismerné meg a jó modort. A szakálla nem tetszik nekem. Aztán nagyon sokat bámul az emberre. A ruhája pedig szánalmas. – Gondolkozott a büntetésen s lassan lehajtotta a fejét. – Azt mondta, nem tud szavakkal viaskodni. És feleségül akar venni engem. Egész életemben tűrnöm kellene ezeket a szemeket. Alighanem durva a szakálla, – de nem hiszem. Nem, nem hiszem. Milyen szép az, ha valaki egyenesen tart egy cél felé. És a ruhája – és rátenné a kezét a derekamra. – Gondolata tovább szökkent. – Kíváncsi vagyok, mit csinálok majd vele. – Az a személy, aki a jövőben cselekszik majd, idegen volt neki, s Elizabeth nem értette egészen a cselekedeteit. Fölment a lépcsőn hálószobájába s lassan levetkőzött. – Legközelebb meg kell néznem a tenyerét. Az sok mindent elárul. – Komolyan bólintott, aztán arccal ágyára vetette magát és sírva fakadt. Sírása oly kielégítő és gyönyörűséges volt, mint egy reggeli ásítás. Kis idő múlva fölállt, elfújta a lámpát s az ablakhoz húzott egy bársonyülésű kis hintaszéket. Rákönyökölt az ablakpárkányra s kinézett az éjszakába. Súlyos, nedves köd terjengett a levegőben; messze a fölbarázdált utcán egy kivilágított ablakot fénykarika vett körül. Elizabeth lopakodó mozgást hallott a kert felől s kihajolt, hogy odanézzen. Hirtelen ugrás nesze hallatszott, sziszegő, reszelő kiáltás, aztán csontok ropogása. Tekintete keresztülhatolt a szürke homályon s meglátott egy hosszú,

alacsony, árnyszerű macskát, amely elsompolygott, valami apró teremtést hordva a szájában. Idegesen nyikogó denevér keringett a feje körül.

– Kíváncsi vagyok, hol van most, – gondolta Elizabeth. – Bizonyosan lovagol, s a szakálla lebeg a szélben. Nagyon fáradt lesz, mire hazaér. Én meg itt vagyok, pihenek, nem csinálok semmit. Úgy kell neki.

Harmónikaszót hallott – a falu másik vége felől közeledett, a korcsma tájékáról. Amint közelebb ért, énekhang is csatlakozott hozzá, olyan édes és reménytelen, mint egy fáradt sóhajtás.

« Maxwelltonnál kedvesek a lányok…»

Két tántorgó alak haladt el az ablak alatt.

– Ácsi! Nem az igazi dallamot játszod. Most hagyd a fenébe azokat az átkozott mexikói dallamokat. Így ni – *Maxwelltonnál kedvesek a lányok* – megint nem jó! – Egy pillanatig mind a két férfi hallgatolt. – Bárcsak én tudnék játszani ezen a fene harmonikán.

– Megpróbálhatod, senor.

– Próbálja a fene. Próbáltam már. Csak böfög, ha megpróbálom. – Elhallgatott.

– Ne próbáljuk meg újra senor, ezt a Maxwell-tont? – Az egyik férfi egészen közel lépett a kerítéshez. Elizabeth láthatta, amint fölnézett az ablakára.

– Jöjjön le, – könyörgött. – Kérem szépen, jöjjön le.– Elizabeth csöndesen ült, mozdulni sem mert. – Hazaküldöm ezt az indiót.

– Senor, ne nevezz engem indiónakl

– Hazaküldöm ezt az úriembert, ha lejön. Nagyon egyedül érzem magam.

– Nem, – mondta Elizabeth s megdöbbent a tulajdon hangjától.

– Éneklek magának, ha lejön. Hallgassa meg, hogy tudok énekelni. Játsszál, Pancho, ezt játsszad: *Sobre las Olas.* – Hangja megtöltötte a levegőt, mint a porrá tört arany, s édes bánattal volt tele. A dal oly lágyan végződött, hogy Elizabeth kihajolva hallgatta. – Lejön-e hát? Várom.

Elizabeth hevesen megrázkódott. Felnyúlt és lerántotta az ablakot, de még az üvegen át is hallotta ezt a hangot.

– Nem akar, Pancho! Hátha a szomszédban próbálkoznánk?

– Ott öreg emberek laknak, senor, idestova nyolcvan esztendősek.

– S a következő házban?

– Hát ott talán – van egy kislány, tizenhároméves.

– Akkor azzal a tizenhároméves kislánnyal próbálkozunk. Rajta! *Maxwelltonnál kedvesek a lányok…*

Elizabeth fejére húzta a takarót s borzongott a rémülettől. – Kis hijja, hogy le nem mentem, – mondta kétségbeesve. – Félek, lementem volna, ha még egyszer hív.

8.

Két hétig várt Joseph, csak akkor látogatott el újra Elizabethhez. Ködösen közelgett az ősz, vastag páraréteggel szürkítve el az eget. Nagy, pufók, gyapjas felhők vitorláztak nap-nap után az Óceán felől, egy darabig megültek a hegyek tetején, aztán visszatértek a tenger fölé, mintha az ég felderítő hajói lettek volna. Vörösszárnyú rigók csapatokba verődve gyakorlatoztak a mezők fölött. A tavasszal és nyáron láthatatlan galambok előbújtak rejtekhelyükről s csoportosan gubbasztottak sövényeken és kiszáradt fákon. Vöröslött a nap felkeltében, lenyugtában, a poros levegő őszi fátyola mögött.

Burton feleségestül elment egy szabad ég alatt rendezett istentiszteletre Pacific Groveba. Thomas fanyarul jegyezte meg: – Úgy eszi ez az Istent, mint télre készülő medve a húst.

Thomast elszomorította a tél közeledése. Mintha félt volna a nedves, szeles időtől, amikor nem talál barlangot, ahová bemászhasson.

A tanyai gyerekek kezdték úgy nézni a karácsonyt, hogy nincs már túlságosan messze, lehet reménykedni benne. Óvatos kérdéseket intéztek Ramához: milyen magaviseletet szeretnek legjobban a napforduló szentjei. – Rama pedig tőle telhetően kihasználta aggódó igyekezetüket.

Benjy lustán betegeskedett. Fiatal felesége próbálta megérteni: miért nem vetnek ügyet a betegségére.

A tanyán nem volt sok tennivaló. A magas, száraz fű a hegyek aljában elegendő volt, hogy az állatok egész télen át jóllakjanak. A csűrök tele voltak szénával a lovak számára. Joseph sok időt töltött el azzal, hogy a tölgyfa alatt üldögélt és Elizabethre gondolt. Vissza tudta idézni emlékezetébe, hogyan ült a leány, két lábát szorosan egymás mellé rakva, fejét magasra szegve, – ez a fej mintha csak azért, nem szállt volna föl a levegőbe, mert hozzá volt kötve a testéhez. Juanito odajött, leült melléje, s lopva Joseph arcába nézett, hogy kifürkéssze hangulatát s aszerint viselkedjék.

– Szeretnék asszonyt hozni a házhoz még tavasz előtt, Juanito, – mondta Joseph. – Egyenesen ide az én házamba, hogy itt lakjék. Ebéd

idején megrázna egy kis csengettyűt – nem kolompot ám! Vennék neki egy kis ezüstcsengőt. Gondolom, Juanito, te is szeretnéd, ha egy ilyen kis csengő hangját hallhatnád ebéd idején.

Juanitónak hízelgett ez a bizalmas vallomás s maga is kiadott a titkán.

– Én is, senor.

– Asszonyt, Juanito? Te is?

– Azt, senor, Alice Garciát. Írásuk van arról, hogy a nagyapjuk kasztiliai volt.

– No, ennek örülök, Juanito. Majd segítünk neked, hogy házat építs itt, aztán nem leszel hajcsár többé. Itt laktok majd.

Juanito felkacagott boldogságában.

– Nekem is lesz csengő az ajtómon, senor, hanem az kolomp lesz. Nem lenne jó a ti csengőtöket hallani s bejönni a magam ebédjéért.

Joseph hátravetette fejét s felmosolygott a fa görcsös ágaira. Nem egyszer gondolt arra, hogy súgjon valamit a fának Elizabethről, de szégyelt ilyen együgyűséget cselekedni.

– Holnapután behajtok a városba, Juanito. Gondolom, szívesen bejönnél velem.

– Be én, senor. Majd ott ülök a szekéren s te elmondhatod: «Ez itt a kocsisom. Ügyesen bánik a lóval. Én persze sohasem hajtok magam.»

Joseph ránevetett a hajcsárra.

– Azt hiszem, nem bánnád, ha én is megtenném ezt a te kedvedért.

–- Nem, senor, azt már nem.

– Korán megyünk majd, Juanito. Erre az alkalomra új ruhát kapsz.

Juanito hitetlenül bámult rá.

– Ruhát, senor? Nem overallt? Kabátos ruhát?

– Hát persze, kabátot, mellényt, nászajándékul pedig óraláncot a mellényedre. Ez már nagyonis sok volt.

– Senor, – mondta Juanito, – egy elszakadt hevedert kell megvarrnom, – azzal elindult a pajta felé, mert sok gondolkozni valója volt a ruhán meg az óraláncon. Nagy gond és nagy gyakorlat kell ahhoz, hogy ilyen ruhát viseljen az ember.

Joseph megint a fának támaszkodott s szeméből eltűnt a mosolygás. Ismét fölnézett az ágak közé. Egy darázsraj a feje fölött lévő ágon egy kidudorodó központ köré építeni kezdte papírvékonyságú fészkét. Joseph elméjében megvillant a fenyvesben fölfedezett kerek tisztás emléke. Visszaemlékezett a hely minden részletére, a különös, mohlepte sziklára, a páfrányokkal szegett sötét barlangra, s a csöndes, tiszta vízre, amely lopózkodva sietett tova. Látta, hogyan nőtt a zsázsa a vízben, s hogyan mozgatta leveleit a víz folyása. Hirtelen odakívánkozott arra a helyre, hogy leülhessen a szikla mellé s megsimogathassa a lágy mohát.

– Olyan hely az, ahová menekülni lehelne, a fájdalom, szomorúság, csalódás, vagy félelem elől, – gondolta magában. – De erre most nincsen szükségem. Egyik elől sem kell menekülnöm. De azért nem akarom elfelejteni azt a helyet. Ha valamikor szükségem lesz arra, hogy valami kínzó dologtól megszabaduljak, odamegyek majd. – És visszaemlékezett a magasranőtt fatörzsekre és a tisztásnak szinte kézzelfogható nyugalmára. – Egyszer be kell néznem abba a barlangba, hogy megkeressem a forrást, – gondolta.

Juanito másnap egész álló nap a hámmal, a két pejlóval meg a szekérrel foglalatoskodott. Mosott, fényesített, csutakolt és kefélt. Aztán attól tartva, hogy valami még mindig nem elég fényes, megismételte az egészet. Büszkén csillogott a rúd sárgaréz gombia; minden csatt akár az ezüst, a hám úgy fénylett, mint a lakk. Az ostornyélen piros szalag libegett.

A nagy napon már délelőtt előállt a fogattal s ügyelte, nem nyikorog-e a szekér a friss kenés után. Aztán kivette a zablát a lovak szájából, árnyékos helyre kötötte őket s bement ebédelni Josephhez. Egyikük sem evett valami sokat, mindössze egy-két darab tejbemártogatott kenyeret. Elkészültek, egymásra bólintottak s fölkeltek az asztal mellől. A szekéren ott találták Benjyt, aki türelmesen várt rájuk. Joseph megharagudott.

– Ne gyere velünk, Benjy. Beteg voltál.

– Már jól vagyok, – mondta Benjy.

– Juanitot viszem magammal. Nem is lesz helyed.

Benjy elővette lefegyverző mosolygását.

– Majd a saroglyába ülök, – mondotta, azzal keresztülmászott az ülésen s összegubbaszkodott a szekér végében.

Elindultak a durva kerékvágáson s hangulatukat kissé lekókkasztotta Benjy jelenléte. Joseph hátrahajolt hozzá.

– Nehogy inni találj, Benjy. Beteg voltál.

– Dehogyis, csak azért megyek, hogy új faliórát vásároljak.

– Emlékezzél a szavamra, Benjy, nem akarom, hogy igyál.

– Egy cseppet se nyelek le, Joe, még ha a szájamba töltik is.

Joseph lemondott róla. Tudta, hogy Benjy az érkezését követő órában lerészegszik, ezt meg nem akadályozhatja, akármit csinál is.

A szikomorfák a patak partján kezdték már leveleiket hullatni a földre. Az utat vastagon borították a megroppanó barna levéltöredékek. Joseph fölemelte a gyeplőt, a lovak ügetni kezdtek, patájuk lágyan zörgette a leveleket.

Elizabelh meghallotta Joseph hangját a kapuban s fölszaladt a lépcsőn, hogy lejöhessen a fogadására. Félt Joseph Waynetől. Utolsó látogatása óta úgyszólván folyvást reá gondolt. Hogy utasíthatná vissza a kezét, még ha utálná is? Valami irtózatos dolog történhetnék, ha visszautasítaná – talán meghalna Joseph, vagy lesújtaná őt az öklével. Szobájában, mielőtt lement a nappaliba, előszedte oltalmul egész tudományát, – az algebrát, meg hogy mikor szállt partra Caesar Britanniában, meg a niceai zsinatot és az *étre* igét. Joseph nem tudott ilyen dolgokat. Talán az egyetlen dátum, amelyet ismert, 1776 volt. Igazán tudatlan ember. Megvetően biggyesztette a száját. Szemébe szigorúság költözött. Majd rendreutasítja, mint akármelyik hencegő gyereket az iskolában. Elizabelh végigjártatta ujjait a derekán, a szoknyáján belül: jól be van-e dugdosva a blúza. Megtapogatta haját, ujja hegyével erősen megdörzsölte az ajkát, hogy kipirosodjék, s aztán elfújta a lámpát. Méltóságosan lépett be a nappaliba, ahol Joseph állva várt rá.

– Jó estét, – mondta Elizabelh. – Éppen olvastam, amikor szóltak nekem, hogy itt van. A *Pippa passest* Browningtól. Szereti Browningot. Wayne úr?

Joseph ideges kézzel szántott végig a haján s tönkretette a gondos elválasztást.

– Határozott-e már? – kérdezte. – Először ezt kell tudnom. Nem tudom, kicsoda az a Browning.

Olyan mohó, olyan könyörgő szemmel bámult a leányra, hogy annak egész fölényessége elolvadt, s tudományos adatai visszamásztak celláikba.

Elizabeth gyámoltalan mozdulatot tett a kezével.

– N … nem tudom, – mondotta.

– Akkor elmegyek újra. Még nem készült el. Azaz hogy itt maradok, ha beszélni akar Browningról. Vagy talán eljönne velem kocsikázni. Szekérrel vagyok itt.

Elizabeth mereven nézett le a zöld szőnyegre, a barna ösvényre, ahol a csomózás kikopott, s tekintete rásiklott Joseph csizmájára, amely csillogott a rossz fénymáztól – nem fekete volt az, hanem színjátszó, zöld, kék és vörös. Elizabelh elméje megkapaszkodott a csizmában s egy pillanatra biztonságban érezte magát. – A fénymáz ócska volt, – gondolta magában. – Alighanem régen megvette, s elfelejtette bedugni az üveget. Attól szokta így váltani a színét. Így jár az ember a fekete tintával is, ha az üveget nyitva hagyja. Fogadok, hogy nem tudja ezt, s én bizony nem mondom meg neki. Ha megmondanám, soha többé nem lenne nyugtom tőle. – Tűnődött, miért nem mozdítja Joseph a lábát.

– Lefelé hajthatnánk a folyó mentén, – mondta Joseph. – Szép az a folyó, de gyalogszerrel veszélyes átkelni rajta. Tetszik tudni, síkosak a kövek. Nem szabad gyalog átkelni rajta. De lehajthatnánk oda. – Szerette volna elmondani neki, hogyan hangzik majd az, amikor a kerekek összemorzsolják a száraz leveleket, s hogy szökken ki egy hosszú kék szikra, amelynek feje a kígyó nyelvéhez hasonlít, amikor a kerék vasa egyszer-egyszer kővel ütközik össze. Szerette volna elmondani, miiven alacsony ma este az ég. – oly alacsony, hogy fürdik benne az ember feje. De nem volt mód arra, hogy ilyeneket elmondjon az ember. – Szeretném, ha velem jönne, – mondotta. Egy kurta lépést tett a leány felé, s ezzel lerombolta azt a biztonságot, amelyet Elizabeth elméje végre megtalált.

Egy hirtelen ösztön azt súgta Elizabelhnek, hogy próbáljon vidám lenni. Kezét élénken a férfi karjára tette s megtapogatta a kabátja ujját.

– Elmegyek, – mondotta, s úgy érezte, hogy fölöslegesen erős a hangja. – Tulajdonképpen szívesen megyek. Olyan megerőltető a tanítás. Szükségem van egy kis friss levegőre. – Fölszaladt a kabátjáért, magában dudorászva, s fönti az emeleten kétszer is lábujjhegyre állt, mint kislányok szokták, amikor a májusfa körül táncolnak. – Most hírbe hoznak vele, – gondolta magában. – A világ látni fogja, hogy este együtt kocsikázunk, s ez annyit jelent, hogy jegyesek vagyunk.

Joseph ott állt a lépcső aljában, fölfelé nézett, s várta, hogy újra megjelenjék. Szerette volna testét megnyitni a leány vizsgálódó szeme előtt, hadd lásson mindent, ami benne rejlik, még azt is, amiről ő maga sem tud.

– Ez volna a helyes, – gondolta magában. – Akkor tudná, miféle ember vagyok; ha pedig ezt tudná, eggyéválnék velem.

A leány megállt a lépcső fordulóján és lemosolygott rá. Vállán hosszú kék köpenyt hordott, hajának egy fürtje elszabadult és beleakadt a kék gyapjúgallérba. Az elszabadult fürt láttára Josephet elárasztotta a gyöngédség. Hangosan felkacagott.

– Jöjjön gyorsan, – mondotta, – amíg el nem múlik a legszebb pillanat, s el nem fakulnak a lovak. No persze a hámra gondolok, amit Juanito kifényesített.

Kinyitotta az ajtót a leány előtt s amikor a szekérhez értek, előbb fölsegítette az ülésre, aztán eloldotta a lovakat s megerősítette a gyeplő elefántcsontkarikáit. A lovak táncoltak egy kicsit, s Joseph örült ennek.

– Melegen van? – kérdezte.

– Igen, köszönöm.

A lovak ügetni kezdtek. Joseph látta lelki szemével karjának, kezének nagy kerek mozdulatát, amely jelképesen megmutatná a sárgásfényű csillagokat, s az ég egész boltozatát, a fekete fákkal szegett földet, a hegyek tarajos hullámait, a hullámzás csúcspontján megfagyott föld-vihart, vagy kővévált hullámcsapásokat, amelyek végtelen lassúsággal haladnak kelet felé. Joseph töprengett, vajjon van-e szó, amely ezeket a dolgokat elmondhatná. Ennyit mondott:

– Szeretem az éjszakát. Erősebb, mint a nappal.

Az első pillanattól fogva, amióta valami közük volt egymáshoz, Elizabeth feszülten igyekezett visszaverni a férfi támadását a maga körülhatárolt, bástyákkal védett személyisége ellen, – ámde most valami különös és váratlan dolog történt. Talán a férfi szavainak hangja vagy ritmusa, talán olvasvalami, ami kimondatlanul rejlett bennük, – annyi bizonyos, hogy valami tisztára elsöpörte ezeket a falakat. Megérintette ujjai hegyével Joseph karját, megremegett az érintéstől s elhúzódott tőle. Torka elszorult, szinte elfojtotta a lélegzését. Azt gondolta magában: – Hallani fogja, hogy lihegek, mint a ló. Ez nem szép – s idegesen nevetett magában, mert tudta, hogy nem törődik ezzel sem. Olyan gondolatok, amelyek

gyöngén, halványan rejtőztek agyának titkos rekeszeiben s még sohasem formálódtak képné, most kikerültek a világosságra s látta, hogy nem rútak és utálatosak, ahogy mindig hitte, hanem valahogyan világosak, vidámak és szentek. – Boldog lennék, ha rányomná ajkát a keblemre, – gondolta magában. – Talán el sem bírnám a boldogság feszültségét. Szeretném két kézzel ajkához tartani a keblemet. – Látta magát, amint így cselekszik, s tudta, hogy mit érezne, amikor énjének forró áradatát odairányítja a férfi ajkai felé.

A lovak hangosan felhorkantak s kiugrottak az út egyik oldalára, mert egy sötét alak állt meg előttük. Juanito gyorsan odalépett a szekér mellé, hogy Josephfel beszéljen.

– Hazamégy, senor? Vártam rád.

– Nem, Juanito, még egy darabig nem.

– Majd tovább várok, senor. Benjy részeg.

Joseph idegesen görnyedt meg az ülésen.

– Tudtam, hogy így lesz.

– Ezen az úton jár, senor. Az imént énekelni hallottam. Willie Romas is részeg. Willie boldog. Lehet, hogy ma éjszaka megöl még valakit.

Joseph keze fehér volt a csillagfényes éjszakában, feszesen tartotta a gyeplőt, s kissé előrerándult, amikor a lovak felkapták fejüket s megrántották a zablát. – Keresd meg Benjyt, – mondta keserű hangon Joseph. – Két óra múlva mehetünk. – A lovak nekiiramodtak, s Juanito belévészett a sötétségbe.

Most, hogy a fal leomlott körülötte, Elizabeth megérezte, hogy Joseph boldogtalan. – Majd elmondja nekem s akkor segítségére leszek.

Joseph mereven ült helyén, s a lovak, megérezve a gyeplőt markoló kéznek alkuvást nem ismerő erejét, ügetésüket óvatos, kényes járássá lassították. Közeljártak már a parti fák cikkcakkos fekete sorompójához, amikor egyszerre csak felhangzott a bozót közül Benjy hangja.

«Estando debiendo de vino,

Pedro, Rodarte g Simon –»

Joseph kirántotta tartójából az ostort s keményen rávágott a lovakra, aztán minden erejével tartania kellett a gyeplőt, hogy ágaskodásukat megfékezze. Elizabeth szívettépően sírt Benjy hangja miatt. Joseph addig fékezte a lovakat, míg végre patáik csikorgását a kemény úton fel nem váltotta az ügetés szabályos ritmusa.

– Nem mondtam el magának, hogy az öcsém részeges-ember. Meg kell tudnia, hogy milyen a családom. Az öcsém részeges. Nem úgy, mint más, hogy egyszer-egyszer elmegy és leissza magát. Benjy testében hordozza a betegségét. Most már tudja. – Maga elé bámult. – Az öcsém énekelt ott. – Érezte, hogy oldala mellett meg-megrándul a leány teste a sírástól. – Akarja, hogy most hazavigyem?

– Igen.

– Akarja, hogy elmaradjak magától? – A leány nem felelt; Joseph hirtelen visszafordította a lovakat s megindította a visszafelé vivő úton. – Akarja, hogy elmaradjak magától? – kérdezte újra.

– Nem, – felelte a leány. – Ostoba vagyok. Haza szeretnék menni és lefeküdni. Ha lehet, szeretném megtudni, hogy mit érzek. Ezt kívánja a tisztesség.

Joseph érezte, hogy torkába ismét felszaladt az öröm. Odahajolt a leányhoz, megcsókolta az arcát, aztán ismét meglegyintette a lovakat. A kapunál lesegítette s odament vele az ajtóhoz.

– Most megyek s próbálom megkeresni az öcsémet. Néhány nap múlva visszajövök. Jó éjszakát.

Elizabeth nem várt, amíg távozni látta. Jóformán el sem halt még a kerekek zörgése, s már ágyban volt. Szíve úgy dobogott, hogy feje oda-odaütődött a párnához. Keserves volt a szív dobogását hallgatni, de végre kezdte hallani azt a hangot, amelyre várt. Lassan közeledett a ház felé az a részeg, szépséges hang. Elizabeth minden lelkierejét összeszedte, hogy ellenálljon annak a lángoló fájdalomnak, amely a hanggal együtt közeledett hozzá.

Azt suttogta magában: – Haszontalan ember, tudom. Részeges, haszontalan bolond. Tennem kell valamit – valami varázslatfélére van szükségem. – Várt, amíg a hang a ház elé nem ért. – Most meg kell tennem. Ez az egyetlen reménység. – Fejét a párna alá dugta s azt suttogta: – Szeretem ezt az éneklő embert, akármilyen haszontalan is, de szeretem.

Soha sem láttam az arcát és jobban szeretem, mint akárki mást. Uram Jézus, segíts, hogy teljesüljön a vágyam. Segíts, hogy enyém legyen ez az ember.

Aztán mozdulatlanul feküdt, várta a választ, a varázslat sikerét. A válasz meg is jött a szenvedésnek egy utolsó vonaglása után. A Benjy iránt érzett gyűlölet verte ki belőle a fájdalmat – oly hatalmas gyűlölet, hogy álla megfeszült, ajka felhúzódott csikorgó fogáról. Érezte, hogy bőre bizsereg a gyűlölettől, körmei fájnak a vágytól, hogy nekitámadhasson. Aztán eltűnt a gyűlölet is. Érdeklődés nélkül hallgatta, amint Benjy hangja lassan beléveszett a messzeségbe. Elizabeth hanyattfeküdt s fejét összekulcsolt kezére támasztotta. – Most aztán hamarosan férjhez megyek, – mondta csöndesen.

9.

Az esztendő télbe sötétedett, aztán eljött a tavasz, s még egy ősz, mire a házasság meglett. Előbb az iskolai év végére kellett gondolni, aztán meg a nyár melegében, amikor a fehér tölgyek ellankadtak a nap hevétől s a folyó patakocskává zsugorodott, Elizabethnek egyre varrónőkkel volt dolga. A dombok oldalában sűrűn állt a buja fű; a marhák éjszaka jöttek elő legelni a bozótból, s amikor a nap fölkelt, visszahúzódtak a zsályaszagű árnyékba s álmosan kérődztek egész nap. A csűrben a férfiak a gerendánál is magasabbra halmozták föl az édes, vad szénát.

Joseph ebben az esztendőben minden héten egyszer bement Nuestra Senorába s elüldögélt Elizabethtel a nappaliban, vagy elvitte magával kocsikázni. Aztán megkérdezte: – Mikor házasodunk össze, Elizabeth?

– Hát az esztendőmet ki kell szolgálnom, – mondta leány, – s azután is ezer dolgom van még. Kis időre haza is kell mennem Montereybe. Az apám természetesen látni akar még egyszer, mielőtt férjhezmegyek.

– Ez igaz, – mondta józanul Joseph. – Lehet, hogy azután megváltozol.

– Tudom. – Összekulcsolta két kezét a férfi csuklóján s elnézte összefonódott ujjait. – Nézd, Joseph, milyen nehéz azt az ujjat megmozdítani, amelyiket akarja az ember. Már nem tudod, melyik másik. – Joseph elmosolyodott: hogy kap ez a leány mindenen, ami megszabadíthatja a gondolkozástól.

– Félek a változástól, – mondta Elizabeth. – Szeretnék változni és mégis félek. Mit gondolsz, elhízom? Egyszerre csak másvalaki leszek s úgy emlékszem vissza Elizabethre, mint egy halott ismerősre.

– Nem tudom, – mondta Joseph s ujját belefúrta egy ráncba Elizabeth blúzának vállán. – Talán nem is változik soha semmi. Talán csak változhatatlan dolgok vannak a világon.

Elizabeth egy nap eljött a tanyára s Joseph körülvezette néma dicsekvéssel.

– Itt a ház. Elsőnek én építettem itt házat. Eleinte mérföldnyire nem volt épület ezen a környéken, csak ez a ház itt a tölgyfa alatt.

Elizabeth nekitámaszkodott a fának s megsimogatta a törzsét.

– Nézd, Joseph, jó ülőhely esnék ezen a fán, ahol azok az ágak kinőnek a törzséből. Nem haragszol, Joseph, ha felmászom a fára? – Felnézett a férfi arcába s látta, hogy az furcsán, erősen hámul rá. Haját a szél előrefujta a szemébe. Elizabeth hirtelen azt gondolta: – Ha olyan teste lenne, mint a lónak, jobban szeretném.

Joseph gyorsan odalépett s kinyújtotta kezét.

– Másszál fel a fára, Elizabeth. Akarom. Segítek neked. – összefonta két kezét, hogy a leány rátámassza a lábát és segített neki elhelyezkedni a nagy ágak tövénél. S amikor látta, mily jól beleilleszkedik az ágak hajlásába, s hogy vigyáznak rá ezek a szürke karok**,** felkiáltott:

– Boldog vagyok, Elizabeth!

– Boldog vagy, Joseph? Csakugyan boldognak látszol. Ragyog a szemed. Minek örülsz annyira?

Joseph lesütötte szemét s elnevette magát.

– Furcsa dolgoknak tud örülni az ember, örülök, hogy itt ülsz a fámon. Az imént azt gondoltam: látom, hogy a fám szeret téged.

– Állj odébb egy kicsit, – kiáltotta a leány. – Fölmászom a következő ágra, hogy keresztüllássak a pajta fölött. – Joseph félrebb húzódott, mert a leány szoknyája szélesen elállt – Nem is tudom, Joseph, mért nem vettem észre azokat a fenyőfákat a hegygerincen. Most már otthon érzem magam. Montereyben fenyőfák közt születtem. Majd meglátod, Joseph, ha odamegyünk esküdni.

– Furcsa fenyők ezek; odaviszlek majd nemsokára, ha megesküdtünk.

Elizabeth óvatosan lemászott a fáról s ismét ott állt mellette. Megtűzte haját s végigtapogatta ügyes ujjaival, amelyek gondosan kinyomozták az elszabadult fürtőket s mindet visszaigazították régi helyére.

– Ha elfog a honvágy, Joseph, fölmehetek ezekhez a fenyőfákhoz s az olyan lesz, mintha hazamennék.

10.

Montereyben volt az esküvő – zordon és baljóslatú szertartás egy kis protestáns templomban. Az egyház olyan gyakran látott két érett testet elhalni a házasság folyamán, hogy szertartásával úgyszólván valami titokzatos kettős halált szentelt meg. Joseph is, Elizabeth is érezte a kimondott ítélet komorságát. «Tűrnötök kell», – mondta az egyház; s hangjában naptalan jóslat szólott. Elizabeth nézte meggörnyedt apját, aki haragosan bámult a keresztény templom berendezésére, mert ez bántotta azt, amit ő intelligenciának nevezett. Az apa kicserzett ujjaiból nem sugárzott áldás. Elizabeth gyorsan rápillantott a mellette álló férfira, aki percek alatt férjévé lett. Joseph arca elszánt és kemény volt. Elizabeth látta, hogy állkapocs-izmai remegnek a feszültségtől. Hirtelen megsajnálta Josephet. Heves szomorúsággal gondolta el: – Ha anyám itt lenne, azt mondhatná neki: «Itt van Elizabeth: jó leány, mert én szeretem, Joseph. És jó feleség is lesz, ha megtanulja a módját. Remélem, Joseph, leveted magadról ezt a kemény héjat és gyöngéden fogod szeretni Elizabethet. Ez az egyetlen kívánságom, s ez nem is olyan lehetetlenség».

Elizabeth szemében egyszerre csak ragyogó könnyek csillantak meg.

– Igen, – mondta fennhangon, magában pedig így beszélt: – Hadd imádkozzam egy kicsit. Uram Jézus, könnyítsd meg a dolgomat, mert nagyon félek. Meg kellett volna ismernem magamat, de nem ismertem meg. Légy jó hozzám, Uram Jézus, legalább addig, míg meg nem tanulom, hogy mi vagyok.

Szerette volna, ha van valahol egy feszület a templomban, de hát protestáns templom volt, s amikor magában elképzelte Krisztust, arca, fiatalos szakálla, átható, csodálkozó szeme olyan volt, mint a mellette álló Josephé.

Joseph agyát furcsa felelem szorította össze. – Valami rothad itt, – gondolta magában. – Miért kell mindezeken keresztülmenni, hogy a házasságunkat megtaláljuk? Azt hittem, itt a templomban van valami szépség, ha az ember meg tudja találni, de ez itt csak valami reszkető fajtája az ördögimádásnak.

Csalódást érzett maga miatt is. Zavarta az a gondolat, hogy Elizabethnek látnia kell, mennyire nem tiszta az az út, amely a házassághoz vezet.

Elizabeth megrántotta karját s odasúgta neki: – Vége. Mennünk kell. Fordulj lassan felém. – Segített Josephnek megfordulni, s amikor az első lépést tették a padsorok közt, fölöttük a toronyban megszólaltak a harangok. Joseph borzongva sóhajtott föl. – Isten elkésve érkezett az esküvőre. Most végre itt van az érc-isten. – Érezte, hogy imádkoznék, ha valahogy hatalmasan tudna imádkozni. – Ez megköti az embert. Ez a házasság – ez a jó érces hang! – S azt gondolta: – Ez az enyém, ezt tudom. Kedves harangok, hogy verdesitek önnön testeteket, táncoló szívetekkel! Mint ahogyan a nap pálcái verdesik reggel az ég harangját; ahogy az eső tompán dobol a föld teli hasán, – tudom, igen – s ahogy a vihar villámokkal korbácsolja a meggyötört levegőt. És ahogy némelykor az édes, forró szél tépdesi a fák ormait, sárgafényű délutánokon.

Lesütött szemével oldalvást nézett s azt suttogta:

– A harangok jók, Elizabeth. A harangok szentek.

Elizabeth összerezzent s csodálkozva bámult föl rá, mert látomása nem változott; Krisztus arca még mindig Joseph arca volt. Zavartan nevetett s megvallotta magában: – Tulajdon férjemhez imádkozom.

McGreggor, a nyerges bánatos volt, amikor elmentek. Esetlenül homlokon csókolta Elizabethet.

– Ne felejtsd el apádat, – mondotta. – De az se lenne szokatlan dolog, ha elfelejtenéd. Jóformán szokás ez manapság.

– Meglátogatsz bennünket a tanyán, ugy-e, apám?

– Én nem látogatok meg senkit, – felelte haragosan. – Kevés élvezet és sok gyöngeség származik abból, ha az ember kötelezettségeket vállal.

– Örömmel látunk, ha eljössz, – mondta Joseph.

– No, arra sokáig várhatsz te is, meg az az ezer holdad is. Előbb látlak mind a kettőtöket a pokolban, mintsem meglátogatnálak.

Kisvártatva félrehívta Josephet, hogy Elizabeth ne hallhassa s panaszos hangon mondta:

– Azért gyűlöllek, mert erősebb vagy nálam. Szeretnélek szeretni, de nem lehet, mert gyönge ember vagyok. Ugyanez volt a baj Elizabethtel is,

meg azzal a bolond anyjával. Mindketten tudták, hogy gyönge vagyok, s azért gyűlöltem mindakettőt.

Joseph rámosolygott a nyergesre s szánakozást és szeretetet érzett iránta.

– Nem vall gyöngeségre, amit most cselekszel, – jegyezte meg.

– Nem, – kiáltotta McGreggor, – most erős vagyok. Óh, tudom én, hogyan kellene erősnek lenni, csak cselekedni nem tudok erős ember módjára.

Joseph nyersen megveregette a karját.

– Szívesen látunk, ha eljössz hozzánk.

Abban a pillanatban McGreggor ajka haragosan merevedett meg.

Vonattal utaztak el Montereyből, végig a hosszú Salinas völgyön, ezen a zöld és arany szalagon, két izmos hegylánc között. A vonatról láthatták, hogyan fúj végig a szél a völgyön a tenger felé, száraz erejével hogy fekteti a földre a gabonát, mint a kutya sima szőrét, hogyan hajszolja seregestül az ördögszekeret a völgy szája felé, s hogyan ferdíti el örökre a fák növését. Ghualar, Gonzales és Greenfield kis állomásain látták az úton álldogáló gabonásszekereket, amint várakoztak, hogy kövér zsákjaikat lerakhassák a gyűjtőházakban. A vonat a száraz Salinas folyó széles medre mellett haladt, ahol kék gémek lépkedtek bánatosan a forró fövényen, vizet kutatva, amelyben halászhassanak, s itt-ott egy szürke réti kutya oldalgott félre idegesen s aggodalmasan nézett vissza a vonatra; a hegyek pedig mindkét oldalon tovább kísérték őket, mint a Dzsaggernaut, a félelmes hindu óriásszekér durva külső oldalai.

King Cityben, egy kis vasútmenti városban Joseph és Elizabeth leszálltak a vonatról s elmentek a béristállóba, ahol Joseph lovai vártak rájuk. Frissnek, ragyogónak, sajátságosan fiatalnak érezték magukat, amikor King Cityből kihajtottak a Miasszonyunk völgyébe vezető úton. A szekéren utazókosarakban új ruhák voltak. Ruhájuk fölött hosszú, vászon porköpönyeget viseltek, hogy az út szennyétől megkíméljék s Elizabeth arcát sötétkék fátyol borította, amögül villant elő a szeme, emlékezetes látnivalókat gyűjtögetve. Joseph és Elizabeth zavarban voltak, ahogy szorosan egymás mellett ülve nézték maguk előtt a rőtszínű utat, mert úgy érezték, hogy vakmerő játékot játszanak. A lovak négy napi pihenés és bő abrakolás után fölkapták fejüket s vágtatni próbáltak, de Joseph kissé

megszorította a féket s lefogta őket: – Lassan, Blue! Lassan, Pigeon. Majd kifáradtok még, amíg hazaérünk.

Néhány mérföldnyire maguk előtt láthatták a hazai patak fűzfaszegélyét, ahol nekieredt, hogy összetalálkozzék a széles Salinas folyóval. A fűzfák sárgák voltak ebben az évszakban, s a mérges iszalag, amely ágaik közé felkúszott, fenyegető skárlátszínbe öltözött. Ahol a két víz összefolyt, Joseph megállította a lovakat, hogy elnézze, amint a Nuestra Señora csillogó vize fáradtan elapadt s eltűnt új medrének fehér fövényében. Azt beszélték, hogy a folyó tisztán és édesen folyik tovább a föld alatt, s ezt be is lehetett bizonyítani, ha az ember néhány lábnyira felásta a fövenyt. A találkozás helyéről is lehetett látni, hogy nagy lyukakat ástak a folyó medrébe, marhaitatónak. Joseph kigombolta porköpenyét, mert a délután erősen meleg volt, s meglazította a kendőt is, amely gallérját védte a portól, aztán levette kalapját s belső bőrszalagját megtörölgette zsebkendőjével.

– Nem akarsz leszállni, Elizabeth? – kérdezte – Megáztathatnád a csuklódat a vízben, az lehűtené.

De Elizabeth fejét rázta. Különös volt ennek a fátyollal betakart fejnek a mozdulata.

– Nem, jól vagyok így drágám. Nagyon késő lesz, mire hazaérünk. Szeretném, ha továbbmennénk.

Joseph megcsapkodta a gyeplővel a lovak farát. Tovább haladtak a folyó mentén. Az útszéli nagy fűzfák meg-megcsapták a fejüket, s egy-egy ág néha hosszan végigsimított a vállukon. A forró bozótban fülrepesztőén énekeltek a tücskök, repülő szöcskék ugrottak fel megvillanó fehér vagy sárga szárnnyal, egy pillanatig zúgtak a levegőben, aztán lebuktak ismét a biztonságos száraz fűbe. Egyszer-egyszer kis kék tengeri nyúl menekült el rémülten az útról, aztán veszélyen kívül jutva leült s a szekérre bámult. Pörkölődő fűszálak szaga szállongott a levegőben, a fűzfa barkáinak fanyar ízével s a parti babérfák illatával keveredve.

Joseph és Elizabeth elereszkedve dőltek hátra a bőrülésen, magával sodorta őket a nap ritmusa, s elálmosította a paták egyhangú kopogása. Hátuk és válluk finoman fogta föl a szekér rezgéseit. Állapotuk közel járt az álomhoz, de gondolattalanabb és mélyebb volt, mint az álom. Az út és a folyó most egyenesen a hegyek felé mutatott. A sötét zsálya durva prém módjára borította a magasabb hegygerinceket, kivéve a vízmosásokban,

amelyek szürkék és csupaszak voltak, mint begyógyult nyeregtörések a ló hátán. A nap nyugat felé hajlott, s az út és a folyó már mutatta, hol fog lenyugodni. A két ember számára, aki ott ült a kocogó lovak mögött, az óra jelezte idő beleolvadt a két gondolat közt eltelő változékony időközbe. Hatalmasan közeledtek feléjük a hegyek s a folyó szoros útja, aztán az út emelkedni kezdett, a lovak keményen nekidőltek a húzásnak, fejük úgy járt föl-le a levegőben, akár a kalapács. Felhaladtak egy hosszú hágón. A kerekek letöredezett mészkődarabokon csikorogtak, ez volt a hegyek anyaga. A vas kerékpántok durván dörzsölték a sziklát.

Joseph előrehajolt s megrázta fejét, hogy a varázstól megszabaduljon, mint ahogy a kutya rázza ki füléből a vizet.

– Elizabeth, – mondotta, – most a szoroshoz érünk.

Elizabeth kioldozta a fátyolt s hátravetette a kalapjára. Szeme csak lassan élénkült meg.

– Úgy látszik, aludtam, – mondotta.

– Én is. Nyitott szemmel aludtam. No de itt a szoros.

A hegy kétfelé hasadt. Két sima mészkőből alkotott csupasz váll ereszkedett lefelé, kissé egymáshoz hajolva, s odalent csak a folyó medrének maradt hely. Magát az utat a szikla oldalából robbantották ki, tíz lábnyira a víz színe fölött. A szoros feleútján, ahol az összeszűkült folyó gyorsan, mélyen és hallgatagon iramlott tovább, durva szikla emelkedett ki a vízből, úgy hasítva szét a folyó árját, mint a gyorsan fölfelé haladó hajó orra, s körülötte haragos zúgással örvénylett a víz. A nap most a hegy mögé került, de a szoroson keresztül látszott, amint reszkető fénye Miasszonyunk völgyére esik. A szekér bejutott a fehér sziklafalak fagyos kék árnyékába. A lovak, amint a hosszú emelkedés tetejét elérték, elég könnyen jártak, de nyakukat nyújtogatták s fel-felhorkanva figyelték a messze alattuk siető folyót.

Joseph kurtábbra fogta a gyeplőt, jobblábát kinyújtotta s könnyedén rajta tartotta a féken. Lenézett a csillogó vízre s valami tiszta, meleg gyönyörűség árasztotta el arra a gondolatra, hogy egy pillanat múlva meglátja a völgyet. Odafordult Elizabethez, mert beszélni szeretett volna erről a gyönyörűségről. Látta, hogy riadt az arca és rémült a szeme.

Elizabeth felkiáltott:

– Álljunk meg drágám, félek!

A hasadékon keresztül lebámult a napsütötte völgybe.

Joseph visszarántotta a lovakat és megnyomta a féket. Kérdő arccal nézett Elizabethre:

– Nem tudtam. A keskeny úttól félsz s az alattunk folyó víztől?

– Nem, nem attól.

Joseph most leugrott a szekérről s kezét nyújtotta neki; de amikor tovább próbálta vezetni a szoros úton, Elizabeth elrántotta kezét s borzongva állt meg az árnyékban. Joseph azt gondolta: – Meg kell próbálnom, hogy elmondjam neki. Sohasem próbáltam még ilyen dolgokat elmondani. Túlságosan nehéznek éreztem, de most meg kell próbálnom – s gondolatban próbálgatni kezdte, amit mondandó volt. – Elizabeth, – kiáltotta magában kimondhatatlanul, – hallasz-e engem? Didergek valamitől, amit ki kell mondanom, s imádkozom, hogy megtaláljam a módját. – Szeme kitágult, valami révület fogta el. – Szavak nélkül gondolkoztam, – mondta magában. – Valaki azt mondta nekem egyszer, hogy ez lehetetlen, de mégis így gondolkoztam, – hallgass rám, Elizabeth. A keresztre szögezett Krisztus több lehet, mint minden szenvedésnek jelképe. Valósággal magában foglalhat minden szenvedést. S egy hegytetőn álló, kitárt karú ember, a jelkép jelképe, az is magában foglalhatja a világ minden fájdalmát.

Elizabeth egy pillanatra megzavarta gondolkozását s felkiáltott:

– Félek, Joseph.

Aztán Joseph tovább gondolkozott: – Hallgass ide, Elizabeth. Ne félj. Mondom neked, hogy szavak nélkül gondolkoztam. Most engedj egy pillanatig keresgélni a szavak közt, ízlelni és próbálgatni a szavakat. Ez a hely itt a valóság és a tiszta, megrendíthetetlen, érzékektől el nem torzított valóság között van. Határ ez a hely. Tegnap összeházasodtunk, de az nem volt házasság. Ez a mi házasságunk, ez az út a szoroson keresztül amikor behatolunk az útba, mint a mag és a pete, amely a terhességnek egyetlen egységévé vált. Ez az el nem torzított valóságnak jelképe. Van egy pillanat a szívemben, amely alakra, szövedékre, tartamra nézve minden más pillanattól különböző. Igen, Elizabeth, ebben a mi pillanatunkban a világ minden házassága benne foglaltatik. – S magában hozzátette: – Krisztus az alatt a rövid idő alatt, amíg a keresztre szögezve függött, testében hordozta a világnak minden szenvedését s benne nem torzult el ez a szenvedés.

Eddig mintha egy csillagon állt volna, de most a hegyek visszarohantak helyükre s megfosztották a magányosságtól és a meztelen gondolattól. Karját, kezét nehéznek, halottnak érezte, vastag kötélre akasztott súlyok módjára lógtak válláról s az belefáradt a hordozásukba.

. Elizabeth látta, hogy szája elernyed a reménytelenségtől, s szeméből eltűnt az a piros fény, mely pillanattal előbb még ott izzott benne. Felkiáltott:

– Mit akarsz, Joseph? Mit kívánsz tőlem?

Joseph kétszer is próbált válaszolni, de torka összeszorult, nem tudott kitörni rajta a szó. Köhögéssel szabadította fel az útját.

– Át akarok menni a szoroson, – mondta nyersen.

– Félek, Joseph. Nem tudom, miért, de irtózatosan félek.

Joseph most erőt vett tompultságán s a válláról lelógó súlyt Elizabeth dereka köré fonta.

– Nincs mitől félned, drágám. Semmiség az egész. Túlságosan sokat voltam egyedül. Úgy látszik, jelent valamit nekem, hogy együtt megyünk át a szoroson.

Elizabeth borzongva húzódott hozzá s félénken nézett le a szoros ijesztő kék homályába.

– Megyek, Joseph, – mondta szorongva. – Mennem kell, de magamat itthagyom. Úgy fogom képzelni, hogy itt állok s utánanézek annak az új valakinek, aki átjutott a másik oldalra.

Most élesen visszaemlékezett arra a jelenetre, amikor apró csészékben teát szolgált fel három kislánynak s kölcsönösen emlékeztették egymást: – Most úri hölgyek vagyunk. A hölgyek mindig így tartják a kezüket. – S eszébe jutott az is, hogyan próbálta játékbabája álmát egy zsebkendőbe felfogni.

– Joseph, – mondotta. – Keserves dolog asszonynak lenni. Félek tőle. Minden, ami voltam s amit gondoltam, itt marad a szoros innenső oldalán. A másik oldalon felnőtt asszony leszek. Azt hittem, fokozatosan jön el az ilyesmi. Túlságosan gyors ez nekem. – S eszébe jutott, amit az édesanyja mondott: – Majd, ha felnőttél, Elizabeth, megismerkedel a fájdalommal, de nem olyan fájdalom lesz az, amilyenre most gondolsz. Azon nem lehet egy gyógyító csókkal segíteni.

– Most már megyek, Joseph, – mondta csöndesen. – Bolond voltam. Ennyi bolondságra el kell készülnöd bennem.

Joseph most megszabadult a ránehezedő súlytól. Karját szorosabban Elizabeth dereka köré fonta s gyöngéden ösztökélte előre. Elizabeth, bár fejét lehajtotta, tudta, hogy Joseph lenéz rá, s hogy gyöngéd a tekintete. Lassan lépkedtek a szoros kék árnyékában. Joseph halkan elnevette magát.

– Van eset, Elizabeth, amikor a fájdalom élesebb az élvezetnél – mint amikor forró fodormenta teát szürcsöl az ember s az megégeti a nyelvét. Az asszonnyá levés keserűsége elragadtatás is lehet.

Hangja elhallgatott, most lépéseik kopogtak a kőúton, s a visszhang oda-vissza dobálta a sziklafalak közt a lépések kopogását. Elizabeth behunyta szemét, Joseph karjára bízta a vezetést. Próbálta elméjét is behunyni, sötétségbe borítani, de hallotta a haragos zúgást a folyóból kimeredő szikla körül s érezte a kő fagyosságát a levegőben.

Aztán melegedni kezdett a levegő; már nem érzett követ a lába alatt. Lebocsátott szemhéja sötétvörös, aztán sárgásvörös lett. Joseph megállt és szorosan maga mellé húzta.

– Átjutottunk, Elizabeth. Megtörtént.

Kinyitotta szemét és körülnézett a zárt völgyben.

A föld táncolt a csillogó napfényben, s a fák, fehér tölgyek kis törzscsaládjai lágyan ingadoztak a szélben, amely felborzolta az alkony felé hajló délutánt. Előttük volt Miasszonyunk faluja, időtől barnálló, futórózsa-indáktól zöldelő házaival, sövénykaróival, amelyeket enyhe tűzbe borítottak a sarkantyúvirágok. Elizabeth hangosan, megkönnyebbülten kiáltott fel:

– Rossz álmom volt. Aludtam. Most majd elfelejtem az álmot. Nem volt valóság.

Josephnek ragyogott a szeme.

– Hát nem olyan keserves dolog asszonynak lenni? – kérdezte.

– Nem változás. Semmi sem változott meg. Eddig nem vettem észre, milyen szép ez a völgy.

– Várj itt, – mondta Joseph. – Visszamegyek s áthozom a lovakat.

Hanem amikor Joseph elment, Elizabeth búsan elsírta magát, mert megjelent szeme előtt egy kurta, keményített szoknyás gyermek, akinek két copf lógott a hátára, ott állt a szoroson kívül s aggódva nézett be a

hasadékon, egyik lábáról a másikra állt, idegesen ugrált s berúgott egy követ a folyóba. Egy pillanatig várakozott a látomás, s Elizabeth visszaemlékezett: így várt ő egy utcasarkon az apjára – aztán a gyermek elszontyolodva megfordult s lassan ballagni kezdett Monterey felé. Elizabeth sajnálta: – Olyan keserves dolog gyermeknek lenni, – gondolta magában. – Annyi tiszta, új felületet kell összekarcolni!

11.

A fogat átjött a szoroson, a lovak magasra emelték fejüket, kifelé farolva kapkodták lábukat s a folyó felé nézegettek, miközben Joseph feszesen tartotta a gyeplőt s csikorogtatta a féket. Amint a szűk helyen túljutottak, a lovak rendes lépésben kezdek járni, s most már meglátszott rajtuk a hosszú út. Joseph megállította őket s fölsegítette Elizabethet az ülésre. Az ifjú asszony urasan elhelyezkedett, térdén összevonta a porköpenyt s arcára lebocsátotta a fátylat.

– Keresztülmegyünk az egész városon, – mondotta. – Mindenki látni fog bennünket.

Joseph csettintett a lovaknak s lazábbra fogta a gyeplőt.

– Bánt az téged?

– Dehogyis bánt. Örülök. Olyan büszke leszek, mintha valami rendkívüli dolgot cselekedtem volna. De muszáj, hogy szépen üljek és csinos legyek, amikor látnak.

Joseph elnevette magát.

– Meglehet, hogy ránk se néz senki.

– Dehogynem néznek ránk. Arról majd gondoskodom én.

Végighajtottak Miasszonyunk egyetlen hosszú utcáján, ahol a házak mintegy meleget keresve kapaszkodtak az út szélébe. Amerre elhaladtak, az asszonyok kiszaladtak a házukból, szemérmetlenül bámultak rájuk, integettek kövér kezükkel s kedvesen adták meg Elizabeth új címét, mert hát új szó volt: – *Buenas tardes, señora,* – s válluk fölött bekiáltottak a házba: – *Ven aca, mira! mira! La nueva señora Wayne viene.* – Elizabeth boldogan integetett vissza s igyekezett méltóságosnak látszani. Beljebb az utcában meg kellett állniok, hogy az ajándékokat fölvegyék. Az öreg Gutierrezné ott állt az út közepén, lábánál lóbálva egy csirkét s kiáltozva dicsérte a csirke kitűnő tulajdonságait. De amikor a csirke kárálva hevert a saroglyában, Gutierreznét lelkifurdalás fogta el. Haját igazgatta, kezét tördelte, aztán visszacsoszogott az udvarára s karját lóbálva kiáltotta: – *No le hace!*

Mire az utca végére jutottak, a saroglya már tele volt összekötözött állatokkal: két kis malac volt ott, egy bárány, egy gonoszszemű nőstény kecske, amelynek tőgye gyanúsan össze volt aszva, négy tyúk, meg egy harcikakas. Amikor a szekér a korcsma előtt haladt el, a vendégek kitódultak az utcára, s a férfiak poharaikat emelgették. Egy darabig üdvözlő kiáltások harsogtak körülöttük, aztán elmaradt az utolsó ház is, s a parti út nyúlt el előttük.

Elizabeth hátradőlt az ülésen s engedett előkelő testtartásából. Kezét bedugta Joseph karja alá, megszorította s aztán csöndesen ott tartotta tovább is.

– Olyan volt ez, mint egy cirkusz, – mondotta – Mint a cirkuszosok felvonulása.

Joseph levette kalapját s az ölébe tette. Haja kuszált és izzadt volt, szeme fáradt.

– Jó emberek ezek, – mondotta. – örülni fogok, ha már hazaérünk, hát te?

– Én is. – S hirtelen hozzátette: – Van az úgy néha, Joseph, hogy a szeretet olyan erős és forró, mint a bánat.

Joseph gyors pillantást vetett rá: csodálkozott, hogy Elizabeth az ő gondolatát mondta ki.

– Hogy jutott ez eszedbe, drágám?

– Nem tudom. Miért?

– Mert ebben a pillanatban gondoltam ugyanezt, – és van az úgy, hogy az emberek meg a hegyek, meg a föld és minden, – a csillagokat kivéve, – minden eggyéválik, s a szeretet, amit irántuk érzünk, olyan erős, mint a szomorúság.

– A csillagokat kivéve?

– Igen, a csillagokat kivéve. A csillagok mind idegenek, – néha gonoszak, de mindig idegenek. Szagold csak a zsálya illatát, Elizabeth. Jó dolog hazaérkezni.

Elizabeth orráig emelte a fátyolt s hosszan, mohón szívta be az illatot. A szikomorfák sárgultak, s a földet már vastagon borították az első lehullott levelek. A fogat befordult a folyó fölött haladó útra, s a nap egészen közel ereszkedett már a tenger felé néző hegyekhez.

– Körülbelül éjfél lesz, mire hazaérünk, – mondta Joseph.

Az erdőt aranyoskék fény világította meg, a víz csörgedezve folyt a gömbölyű kövek között.

Estére kitisztult a levegő, a hegyek vonalai kemények, élesek voltak, mint a kristály. Naplemente után Joseph és Elizabeth, mintha elvarázsolták volna őket, maguk elé bámultak s nem tudták levenni szemüket a tisztán kirajzolódó hegyekről. Elrévülésüket még mélyebbé tette a patak dobogása és a víz susogása. Joseph szemhunyorítás nélkül nézett a nyugati hegygerinc fényes csíkjára. Gondolatai meglassúdtak, de lassúságukban képekké váltak, s a képek alakjai elrendeződtek a hegytetőkön. Fekete felhő közeledett az Óceán felől, a hegygerincen megpihent, s Joseph gondolata fekete bakkecske fejét formálta belőle. Látta a sárga, ferde szemet, a szem bölcs és gúnyos tekintetét s a görbe szarvakat Azt gondolta: – Tudom, „hogy az a kecske valósággal ott van, állát a hegygerincre támasztja s lebámul a völgybe. Ott kellene, hogy legyen. Olvastam, vagy hallottam valamit arról, hogy egy bakkecske jön ki az Óceánból. – Meg volt áldva azzal a képességgel, hogy olyan kézzelfogható dolgokat teremtsen, mint maga a föld. – Ha én elismerem, hogy a bakkecske ott van, akkor ott is lesz. Én teremtettem. Ez a bakkecske fontos, –gondolta magában.

Madárcsapat kerengett magasan a fejük fölött, a madarak szárnya elkapta az utolsó fénysugarat s apró csillagok módjára csillogott. Elsuhant fölöttük egy vadászó bagoly, sikoltozó kiáltásával, amely arravaló volt, hogy a földön megbúvó apró állatok megriadjanak s elárulják magukat a fű között. A völgyet gyorsan elborította a homály, s a fekete felhő, mintha már eleget látott volna, ismét visszahúzódott a tenger felé. Joseph azt gondolta: – Meg kell maradnom amellett, hogy bakkecske volt. Nem szabad elárulnom *a* kecskét azzal, hogy nem hiszek benne.

Elizabelh kissé összeborzongott s Joseph feléje fordult:

– Fázol, drágám? Ideveszem a lótakarót s a térdedre borítom. – A fiatalasszony újra megborzongott, de a borzongás most nem sikerült olyan jól, mert egy kicsit maga is akarta.

– Nem fázom, – mondotta, – de furcsa idő ez. Szeretném, ha szólnál hozzám. Veszedelmes ez az idő.

Joseph a kecskére gondolt.

– Hogy érted azt, hogy veszedelmes? – Megfogta a fiatalasszony összekulcsolt kezét s a térdére vonta.

– Úgy értem: abban a veszedelemben forog az ember, hogy elvész. A sötétedés az oka. Hirtelen mintha azt éreztem volna, hogy szétfoszlok, szétszóródom, mint egy felhő, összevegyülök mindennel, ami itt van körülöttem. Jó érzés volt, Joseph. Aztán elszállt fölöttünk a bagoly, s én megijedtem, hogy ha nagyon össze találok vegyülni a hegyekkel, sohasem tudok megint Elizabethté összeállni.

– Csak ez az idő okozza, – nyugtatta meg Joseph. – Úgy látszik, a napnyugtának minden élőlényre hatása van. Megfigyelted-e valaha este az állatokat meg a madarakat?

– Nem, – mondta Elizabeth s mohón fordult az ura felé, mert úgy érezte, hogy most fölfedezte a közeledés útját. – Azt hiszem, soha életemben nem figyeltem meg közelről semmit, – mondotta. – Most úgy érzem, mintha tisztára dörzsölték volna a szemem lencséit. Mit csinálnak este az állatok? – Hangja élessé vált és keresztültört az ura álmodozásán.

– Nem tudom, – mondta komoran Joseph. – Azazhogy – tudom, de gondolkoznom kell rajta. Nem mindig könnyű ezekről a dolgokról beszélni, – mentegetőzött. Aztán elhallgatott, belenézett a sűrűsödő homályba. – Igen, – mondta végül, – ilyenformán van – amikor besötétedik, minden állat mozdulatlanná válik. A szemével sem pislant s álmodozni kezd. – Újra elhallgatott.

– Emlékszem valamire, – mondta Eiizabeth. – Nem tudom, mikor figyeltem meg, de most – te magad mondtad, hogy a napnyugta ideje okozza, s ez a kép fontos ebben az időben.

– Micsoda? – kérdezte Joseph.

– A macska farka laposan, egyenesen, mozdulatlanul hever, amikor eszik.

– Igen, – bólintott rá Joseph, – igen, tudom.

– És csak ilyenkor egyenes, csak ilyenkor mozdulatlan. – Vidáman felkacagott. Most, hogy ezt a bolondos dolgot kimondta, rájött, hogy ez kicsúfolása is lehet Joseph álmodozó állatainak, s örült ennek a lehetőségnek. Nagyon okosnak érezte magát, amért kimondta.

Joseph nem vette észre, hogy micsoda épületet lehet ráhúzni a macska farkára. Megszólalt:

– Még egy domb van előttünk, aztán újra lekerülünk a parti erdőbe, aztán végig a hosszú síkságon, s otthon leszünk. A domb tetejéről már látni fogjuk a lámpavilágot.

Közben erősen besötétedett, sűrű és néma volt az éjszaka. A szekér a sötétségben haladt föl a domb oldalán, idegenként az elnémult éjszakában.

Elizabeth egész testével odabújt Josephhez.

– A lovak ismerik az utat, – mondotta. – Talán megszagolják?

– Látják, drágám. Csak nekünk van sötét. Az ő szemükben ez homályos alkonyat. Hamarosan a domb tetején leszünk s akkor majd meglátjuk a lámpákat. Túlságosan csöndes itt minden, – panaszkodott. – Nem szeretem ezt az éjszakát. Sehol nem mozdul semmi. – Egy órába telhetett, amíg fölértek a dombra, s Joseph megállította a lovakat, hogy szusszanjanak egyet a mászás után. A lovak fejüket lógatva, ritmikusan lihegtek.

– No látod, – mondta Joseph, – ott vannak a lámpák. Akármilyen késő van is, a testvéreim várnak bennünket. Nem mondtam meg nekik, hogy mikor érkezünk, de nyilván megsejtették. Nézd, egyik-másik lámpa mozog. Bizonyosan az udvaron van az a lámpa. Tom kinn járt a pajtában s a lovak után nézett.

Ismét sűrűn borult rájuk az éjszaka. Maguk előtt valami nehéz sóhajtást hallottak, amely gyorsan közeledett hozzájuk – a völgyből felszálló meleg szél. Halkan zizegtette a száraz füvet. Joseph bizonytalanul mormogott: – Valami ellenség jár idekinn ma éjszaka. Barátságtalan a levegő.

– Mit mondasz, drágám?

– Azt mondom, hogy változik az idő. Hamar itt lesznek a viharok.

A szél erősödött, s egy kutya mélyhangú, hosszan elnyúló orgonálását hozta feléjük. Joseph haragosan húzódott előbbre.

– Benjy bement a városba. Megmondtam neki, hogy ne menjen, amíg én odajárok. Az ő kutyája orgonál, így van ez minden éjszaka, ha Benjy elmegy.

Fölemelte a gyeplőt és csettintett a lovaknak. Egy pillanatig gyorsabban poroszkáltak, de aztán ívbe hajlott a nyakuk s előre szegezték a fülüket. Most már Joseph és Elizabeth is hallotta egy vágtató ló patáinak egyenletes csattogását.

– Valaki jön, – – mondta Joseph. – Talán éppen Benjy megy a városba. De megállítom, ha lehet.

A vágtató ló közelükbe ért, s lovasa oly hirtelen állította meg, hogy szinte leült. Egy éles hang felkiáltott:

– Senor, te vagy az, Don Joseph?

– Én vagyok, Juaníto, mi baj? Mit akarsz?

A hátasló most elhaladt mellettük s az éles hang azt kiáltotta:

– Hamarosan szükséged lesz rám, barátom. Várok rád a fenyvesben, a szikla mellett. Nem tudtam, senor. Esküszöm, hogy nem tudtam.

Hallották, amint a sarkantyú megdöfte a ló véknyát. A ló köhintett és megugrott. Hallották, amint vadul vágtatott a dombon. Joseph elővette tartójából az ostort és ügetésre ösztökélte a lovakat.

Elizabeth megpróbált az arcába nézni.

– Mi baj, drágám? Mit akart mondani?

Joseph keze emelkedett és ereszkedett, ahogy feszesen tartotta a gyeplőt s mégis hajszolta a lovakat. A kerekek csikorogtak a köveken.

– Nem tudom, mi a baj, – mondta Joseph. – Tudtam, hogy gonosz éjszaka ez.

Közben a síkságra értek, s a lovak lépésben akartak tovább menni, de Joseph ostorozta őket, amíg szabálytalanul vágtatni nem kezdtek. A szekér olyanokat zökkent az egyenetlen úton, hogy Elizabeth megfeszítette lábát s két kézzel kapaszkodott az ülés korlátjába.

Most már látták az épületeket. A trágyadombon lámpa állt s fénye rávetődött a pajta frissen meszelt falára. A házak közül kettőben volt világosság, s amint a szekér közelebb ért, Joseph látta, hogy az emberek nyugtalanul mozognak az ablakok mögött. Amikor behajtottak, Thomas kijött és megállt a lámpa mellett. Megfogta a lovak zabláját s tenyerével dörzsölgette a nyakukat. Merev, változatlan mosoly ült az ajkán.

– Gyorsan jöttetek, – mondotta.

Joseph leugrott a szekérről.

– Mi történt itt? Találkoztam Juanitoval az úton.

Thomas eloldozta a gyeplőt s hátrament, hogy a hámistrángot levegye.

– Tudtuk, hogy előbb vagy utóbb megtörténik. Beszéltünk egyszer erről.

Rama előbukkant a sötétségből s megállt a szekér mellett**.**

– Elizabeth, azt hiszem, jobb lesz, ha velem jössz.

– Mi baj? – kiáltott fel Elizabeth.

– Gyere velem drágám, majd elmondom.

Elizabeth kérdően nézett Josephre.

– Igen, menj csak vele, – mondta az ura. – Eredj vele a házba.

A rúd lehajlott, s Thomas lehúzta a hámot a lovak izzadt hátáról.

– Itthagyom őket egy kicsit, – mondta mentegetőző hangon, s a hámot ráhajította a sövényre. – Most gyere velem.

Joseph idáig mereven bámult a lámpára. Most fölkapta és megfordult.

– Természetesen Benjyről van szó, – mondotta. – Súlyos sebet kapott?

– Meghalt, – mondta Thomas. – Jó két órája halott.

Bementek Benjy kis házába, a sötét nappalin keresztül a hálószobába léptek, ahol lámpa égett. Joseph lenézett Benjy eltorzult arcára, amely eszeveszett fájdalom pillanatában merevedett meg. Ajka vigyorogva rándult föl fogairól, orra szélesre tágult. Tompán fénylettek a szemére rakott féldollárosok.

– Az arca majd megnyugszik később, – mondta Thomas.

Joseph tekintete lassan odaért egy véres késhez, amely az ágy mellett egy asztalon hevert. Mintha magasról nézett volna le, valami különös, hatalmas nyugalom s a mindenttudás furcsa érzése töltötte el.

– Ezt Juanito tette, – mondta inkább, mint kérdezte.

Thomas fölvette a kést s odanyújtotta a fivérének.

Amikor Joseph nem akarta elvenni, visszatette az asztalra.

– A hátába döfött, – mondta Thomas. – Juanito Nuestra Senorába lovagolt, hogy szarvvágót kérjen kölcsön amiatt a hosszúszarvú bika miatt, amelyik annyi bajt okozott. És Juanito túlságos gyorsan tette meg az utat.

Joseph felnézett az ágyról.

– Takarjuk be. Terítsünk rá valamit. Találkoztam Juanitoval az úton. Azt mondta, hogy nem tudta.

Thomas durván felkacagott.

– Hogy is tudhatta volna. Nem láthatta az arcát. Látta, amit látott és döfött. Föl akarta jelenteni magát, de azt mondtam neki, hogy várjon meg téged. Hiszen, – tette hozzá Thomas, – a vizsgálat csak nekünk lenne büntetés.

Joseph elfordult.

– Gondolod, hogy ki kell hívatni a halottkémet? Változtattatok valamit a helyzetén, Tom?

– Hát hazahoztuk. És felhúztuk a nadrágját.

Joseph szakállához emelte kezét, lesimította s behajtotta a végét.

– Hol van most Jennie? – kérdezte.

– Óh, Burton elvitte magához. Imádkozik vele. Sírt, amikor elment. Most már egészen bolond lehet.

– Hazaküldjük majd keletre, – mondta Joseph.

– Itt sohasem fog boldogulni. – Az ajtó felé fordult.

– Te majd belovagolsz, Tom és jelented a dolgot. Tégy úgy, mintha baleset történt volna. Talán nem fognak kérdezősködni. Az is volt: baleset. – Gyorsan visszafordult az ágyhoz, meglapogatta Benjy kezét, aztán kiment a házból.

Lassan végigment az udvaron, amerre a fekete fát látta az égen kirajzolódni. Amikor odaért, nekitámasztotta hátát a fa törzsének s fölnézett, arrafelé, ahol egy-két halvány, ködbeborult csillag villant meg az ágak között. Keze megcirógatta a fa kérgét. – Benjámin meghalt, – jelentette halkan. Mély lélegzetet vett, aztán megfordult, fölmászott a fára, leült a nagy ágak közé s arcát a hűvös, durva kéreghez támasztotta. Tudta, hogy meghallják a gondolatát, amikor magában ezt mondja: – Most már tudom, mi volt az az áldás. Tudom, mit vállaltam magamra. Thomas és Burton élhet a maga kedve szerint, csak én vagyok elvágva mindentől. El vagyok vágva. Nekem nem lehet se jó, se balszerencsém. Én nem ismerhetek jót és rosszat. Tőlem megtagadtatott még a gyönyörűség és fájdalom különbségének tiszta, igazi érzése is. Minden – *egy;* és minden csak egy rész belőlem.

A ház felé nézett, ahonnan idejött. Az ablakban hol felvillant, hol eltűnt a világosság. Benjy kutyája újra orgonálni kezdett, s a messzeségben

a réti kutyák meghallották az üvöltést s folytatták a maguk örült villogásával. Joseph átkarolta a fát és szorosan magához ölelte.

– Benjy meghalt, s én nem örülök és szomorú sem vagyok. Egyiknek sincs értelme rámnézve. Egyszerűen így van. Tudom most már, apám, mi voltál – olyan magányos voltál, hogy már nem is érezhetted a magányosságot, s nyugodt voltál, mert nem volt közöd senkihez.

Lemászott a fáról s újra jelentette: – Benjámin meghalt, apánmram. Ha tehettem volna, akkor sem akadályoztam volna meg. Elégtételt pedig nem kívánunk.

Azzal megindult a pajta felé, mert lovat kellett nyergelnie, hogy a nagy sziklához lovagoljon, ahol Juanito várt rá.

12.

Rama kézenfogta Elizabethet és átvezette a tanya udvarán.

– Most ne sírj, – mondta neki. – Nincs semmi értelme. Nem ismerted a halottat, hát nem veszteség neked. És megígérem, hogy nem fogod látni, hát nincs mitől félned.

Fölvezette a lépcsőn a maga kényelmes nappalijába, ahol tűzött vánkosokkal kitömött hintaszékek voltak s a Rochester-lámpák porcellán ellenzőire rózsák voltak festve. Még a padlót borító fonott rongy-szőnyegek is a legvilágosabb színű alsószoknyákból készültek.

– Kényelmes lakásod van – mondta Elizabeth s fölnézett Rama széles arcára, amelynek járomcsontjai majd egy arasznyira voltak egymástól; fekete szemöldöke szinte összeért az orra fölött; nehéz haja középen erősen belenőtt a homlokába.

– Én tettem kényelmessé – felelte Rama. – Gondolom, ezt megteheted te is.

Rama erre az alkalomra testhez álló derekú, hosszúszoknyás fekete tafotaruhát viselt, mely hangosan suhogott minden mozdulatára. Nyaka körül ezüstláncon elefántcsont amuletet hordott, amelyet valamelyik tengerész őse hozott az Indiai Óceán egyik szigetéről. Leült egy hintaszékbe, amelynek ülését és hátát apró keresztszemmel hímzett virágok borították. Erős fehér ujjait úgy nyújtotta ki a térdén, mint a zongorista, aki hosszan kitart egy akkordot.

– Ülj le – mondotta. – Várnod kell egy darabig.

Elizabeth érezte Rama erejét s tudta, hogy ez az erő még fájni fog neki, de most valami biztonságos, jóleső érzés volt, hogy ez a megbízható asszony ott van az oldala mellett. Kényes mozdulattal leült s összefonta kezét az ölében.

– Még mindig nem mondtad meg nekem, hogy mi történt.

Rama sötéten mosolygott.

– Szegény gyerek, rosszkor érkeztél. Akármilyen idő rossz lett volna, de ez most szégyenletes pillanat. – Újra megmerevítette ujjait a térdén. –

Benjámin Waynet hátbadöfték ma éjszaka – mondotta. – Tíz perc alatt meghalt. Két nap múlva eltemetik.

Fölnézett Elizabethre és szomorúan mosolygott, mintha a legapróbb részletig tudta volna, hogy mindez meg fog történni.

– Most hát tudod – folytatta. – Ma éjszaka kérdezz, amit akarsz. Valami kényszerűség nehezedik ránk s nem vagyunk azok, akik vagyunk. Az ilyen dolog egy időre összezúzza a természetünket. Ma éjszaka kérdezz, amit akarsz. Meglehet, hogy holnap szégyelni fogjuk magunkat. Ha egyszer eltemettük, soha többé szájunkra sem vesszük Benjy nevét. Egy év múlva elfeledjük, hogy élt valaha.

Elizabeth előrehúzódott székében. Milyen másnak képzelte a hazaérkezést, – hogyan fogadja majd a törzs hódolatát, kegyesen és kedvesen! Az egész szobán megérzett valami erő, amelyen ő nem uralkodhatott. Mély fekete tó szélén ült s nagy sápadt halakat látott, amelyek titokzatosan mozognak a tó mélyén.

– Miért döfték le? – kérdezte. – Hallottam, hogy Juanito tette.

Rama ajkán csöndes, meleg mosoly jelent meg.

– Ej, hát Benjy tolvaj volt – mondotta. – Nem volt valami nagy szüksége arra, amit ellopott. A leányoktól ellopta drága kis tisztességüket. Ivott, hogy ellopja egy részecskéjét a halálnak – most aztán övé az egész. Ennek így kellett történni, Elizabeth. Ha egy teli marék babot hajítasz egy felfordított gyűszűre, egyik bizonyosan beletalál. Érted most már? … Juanito hazajött és tettenérte a kis tolvajt.

– Mindnyájan szerettük Benjyt – folytatta Rama. – Megvetés és szeretet nincs is olyan nagyon messze egymástól.

Elizabeth magánosnak, a többiek köréből kizártnak érezte magát, de legfőképpen gyengének az erős Rámával szemben.

– Olyan hosszú utat tettem, – kezdett magyarázkodni – s még vacsorát sem kaptam. Még az arcomat sem mostam meg.

Ajkai remegni kezdtek, amint szenvedései egyenként eszébe jutottak. Rama tekintete megenyhült, amikor ránézett s végre meglátta Elizabethben az újdonsült asszonyt.

– És hol van Joseph? – kérdezte panaszos hangon Elizabeth. – Ez az első éjszakánk idehaza – és elment. Még egy pohár vizet sem ittam.

Most felállt Rama és lesimította sustorgó szoknyáját.

– Bocsáss meg, szegénykém, nem jutott eszembe. Jere a konyhába és mosakodjál meg. Majd teát készítek s szelek neked egy kis kenyeret meg húst.

A teaüst rekedten mormogott a konyhában. Rama sült marhahúst és kenyeret szeletelt s kitöltött egy csésze forró sárga teát.

– Most jere vissza a nappaliba, Elizabeth. Kényelmesebb ott vacsorázni.

Elizabeth vastag szendvicseket készített s mohón ette, de a forró, erős és keserű tea volt az, ami megnyugtatta s elnémította panaszait. Rama ismét visszaült székébe. Mereven, egyenesen ült s figyelte Elizabethet, aki telerakta száját kenyérrel és hússal.

– Csinos vagy – mondta bíráló hangon Rama. – Nem hittem volna, hogy Joseph csinos asszonyt tud kiválasztani.

Elizabeth elpirult.

– Hogy érted ezt? – kérdezte. Olyan érzés-áramlatokkal találkozott itt, amelyekre sehogysem tudott ráismerni; olyan gondolkozásmóddal, amely nem illett bele tapasztalásának, vagy tudásának rekeszeibe. Mindez megijesztette s ezért igyekezett fölényesen mosolyogni. – ő természetesen tudja ezt. Hiszen meg is mondta nekem.

Rama csöndesen elnevette magát.

– Nem ismertem olyan jól, mint hittem. Azt gondoltam, úgy választ majd feleséget, ahogy tehenet váIasztana, – hogy jó tehén legyen, tökéletesen végezze a tehenek dolgát – jó asszony legyen s nagyon hasonlítson a tehénhez. Talán mégis emberebb, mint gondoltam. – Volt egy kis keserűség a hangjában. Erős fehér ujjai lesimították haját az éles elválasztás mindkét oldalán. – Azt hiszem, magam is megiszom egy csésze teát. Töltök bele még egy kis vizet. Erős lehet, mint a méreg.

– Persze, hogy ember – mondta Elizabeth. – Nem tudom, miért kételkedel ebben, öntudatos ember. Könnyen zavarba jön, ennyi az egész.

Gondolata hirtelen visszaszökkent a hegyszorosra és az örvénylő folyóra. Megijedt és elhessegette magától ezt a gondolatot.

Rama szánakozóan mosolygott.

– Nem, nem öntudatos – magyarázta. – Nem hinném, Elizabeth, hogy akadna a világon kevésbé öntudatos ember. – Aztán szenvedélyesen folytatta: – Te nem ismered ezt az embert. Majd én beszélek róla neked, nem azért, hogy megijesszelek, hanem, hogy meg ne ijedj, amikor megismered.

Szeme megtelt gondolatokkal s elméje kereste a módot, ahogy ezeket kifejezze.

– Látom, – mondotta – hogy máris mentségeken töröd a fejedet, mintha bokrok mögé akarnál elbújni, hogy ne kelljen szembenézned a gondolataiddal. – Keze elvesztette biztonságát; ujjai úgy mozogtak, mint egy éhes tengeri állat kutató csápjai. – Azt mondod magadban: gyermek ez az ember és álmodik. – Hangja most élessé, kegyetlenné vált. – Nem gyermek az – mondotta – s ha álmodik, az álmait sohasem fogod megismerni.

Elizabeth haragosan kiáltott fel:

– Miféle beszéd ez? Feleségül vett engem. Te most idegenné akarod tenni. – Hangja bizonytalanul megbicsaklott. – Természetes, hogy ismerem. Azt hiszed, feleségül mennék olyan emberhez, akit nem ismerek?

De Rama csak mosolygott rá.

– Ne félj, Elizabeth. Láttál már egy s mást. Azt hiszem, Elizabeth, nincs benne semmi kegyetlenség. Imádhatod és nem kell félned, hogy feláldoznak.

Elizabethnek emlékezetébe villant esküvőjük képe, amikor javában folyt a szertartás, a levegő tele volt az egyhangúan áradó szavakkal, s az Ő lelkében összekeveredett urának és Krisztusnak képe.

– Nem tudom, mit akarsz mondani! – kiáltotta. –- Miért beszélsz imádásról? Tudod jól, hogy fáradt vagyok, egész nap szekereztem. A szavak értelme úgy változik, ahogy magam változom. Mért mondod azt, hogy imádhatom?

Rama előbbre húzta székét, úgy, hogy rátehesse kezét Elizabeth térdére.

– Különös idő ez – mondta lágyan. – Mindjárt kezdetben mondtam neked, hogy ma éjszaka kinyílt egy ajtó. Olyan ez, mint Mindszentek éjszakáján, amikor szabadon járnak a kísértetek. Ma éjszaka a testvérünk halála miatt kinyílt bennem egy ajtó s félig kinyílt benned is. Ma éjszaka

olyan gondolatok bújtak elő, amelyek mélyen rejtőzködnek az ember agyában, a sötétségben, a csontjaink alatt. Elmondom neked, amit gondoltam és titokban tartottam. Egyszer-egyszer mások szemében is megláttam ugyanezt a gondolatot, mint valami árnyékot a vízben. – Amíg beszélt, gyöngéden lapogatta Elizabeth térdét, kiverte szavainak ritmusát s szeme oly bensőségesen égett, hogy vörös fények lobbantak föl benne. – Ismerem a férfiakat – folytatta. – Thomast olyan jól ismerem, hogy megérzem a gondolatát, mihelyt megszületik. És ismerem az akaratát, mielőtt annyira megerősödnék, hogy a tagjait megmozgassa. Ismerem Burtont is, sovány lelkének fenekéig, és Benjyt, ismertem Benjy kedvességét és lustaságát. Tudtam, mennyire bántja, hogy az, aki, de nem tud segíteni rajta. – Emlékezőn mosolygott. – Benjy bejött ide egy éjszaka, amikor Thomas nem volt itthon. Kétségbeesett volt és szomorú. Szinte hajnalig tartottam a karjaim között. – Ujjai behajlottak, mintha ökölbe akarnának szorulni. – Ismertem valamennyit – mondta nyersen. – Az ösztönöm sohasem tévedett De Josephet nem ismerem. Nem ismertem az apját.

Elizabeth lassan bólogatott magával ragadta a szavak ritmusa. Rama folytatta:

– Nem tudom, vannak-e olyan emberek, akik az emberiségen kívül születnek, vagy vannak-e annyira emberi emberek, akik mellett a többi nem látszik valóságos embernek. Talán néha-néha él egy félisten a földön. Joseph olyan megrázó erőt hordoz magában, amely túl van már azon, hogy ember megláthassa; olyan nyugodt, mint a hegyek, indulata pedig olyan vad, tüzes és éles, mint a villámlás s éppen olyan oknélküli is – már amennyire én láthatom vagy tudhatom. Ha távol vagy tőle, próbálj rágondolni s akkor majd megérted, mit gondolok. Az alakja óriásira nő, fölébe emelkedik a hegyeknek s ereje ellenállhatatlan lesz, mint a szél rohanása. Benjy meghalt, Joseph halálát nem tudod elképzelni, ő örökkévaló. Apja meghalt, de ez sem volt halál. – Szája gyámoltalanul mozgott, kereste a szavakat. Felkiáltott, mintha kínjában kiáltana: – Mondom neked, ez az ember nem ember, ha csak nem ő minden ember egy személyben. Minden ember ereje, ellenállása, hosszú és botorkáló gondolkozása s minden öröme és szenvedése – egyik a másikat megsemmisíti és végeredményben mégis megmarad. Joseph mindez együttvéve – tárház, amelyben megvan egy kis darabja minden ember életének s még több is ennél: jelkepe a föld lelkének.

Szemét lesütötte s kezét visszahúzta.

– Mondtam, hogy kinyílt egy ajtó.

Elizabeth megdörzsölte térdén azt a helyet, ahol Rama kidobolta szavainak ritmusát. Szeme nedves volt és csillogott.

– Olyan fáradt vagyok – mondotta. – A legnagyobb hőségben szekereztünk, a fű barnára sült körülöttünk. Nem tudom, leszedték-e a szekérről a csirkéket, a kis bárányt meg a nősténykecskét. El kellene oldozni őket, mert megdagad a lábuk.

Elővett kebléből egy zsebkendőt, kifújta az orrát s oly erősen megdörzsölte, hogy kivörösödött. Nem akart Ramara nézni.

– Szerelmes vagy az uramba – mondta vékony, lázadó hangon.– Szerelmes vagy belé és félsz.

Rama lassan föltekintett, szemét végigjártatta Elizabeth arcán, aztán lesütötte újra.

– Nem vagyok szerelmes belé. Semmi reményem nincs, hogy viszonozza. Imádom s az imádás nem szorul viszonzásra. És imádni fogod te is viszonzás nélkül. Most már tudod – és nincs mitől félned.

Egy pillanatig az ölébe bámult, aztán hirtelen fölkapta fejét s haját mindkét oldalon lesimította.

– Most bezárjuk az ajtót – mondotta. – Vége, elmúlt. De emlékezzél vissza erre, majd ha szükséged lesz rá. S ha ez az idő elérkezik, itt leszek, hogy megsegítselek. Most pedig friss teát főzök s beszélhetnél nekem valamit Monterevről.

13.

Joseph bement a sötét pajtába s végighaladt a rekeszek mögött vezető hosszú úton a dróton lógó lámpa felé. Amint a lovak mögött elhaladt, azok abbahagyták az abrak ritmikus ropogtatását s ránéztek a válluk fölött; egy-kettő az elevenebbek közül dobbantott a lábával, hogy figyelmét magára vonja. Thomas a lámpával szemközt lévő rekeszben volt s egy kancát nyergelt föl. Megállt a heveder összehúzása közben s a nyereg fölött Josephre nézett.

– Azt gondoltam, Ronnyt választom, – mondotta. – Szelíd állat. Egy jó gyors futás, egy kicsit megkeményíti. Aztán meg a lába a legbiztosabb ilyen sötétségben.

– Találj ki valami históriát, – mondta Joseph. – Mondd, hogy elcsúszott és beléesett a késbe. Próbáld úgy intézni a dolgot, hogy a halottkém ne jöjjön ki. Ha lehet, holnap eltemetjük Benjyt. – Fáradtan mosolygott. – Az első sír. Most aztán eljutottunk valahová. Házak, gyermekek és sírok: ez az otthon, Tom. Ezek fogják le az embert. Melyik hátasló van idebenn, Tom?

– Csak Patch, – mondta Thomas. – A többit tegnap kicsaptam a rétre, hogy egy kis friss füvet legeljenek s kinyújtóztassák a lábukat. Nem dolgoztatjuk őket eleget. Micsoda, te ellovagolsz valahová ma éjszaka?

– El.

– Juanitot kergeted? Ezek közt a hegyek közt nem fogod el soha. Gyökeréig ismer minden fűszálat s ismer minden lyukat, ahová egy kígyó elbujhatik.

Joseph fölhajtotta a hevedert meg a kengyelt egy nyeregre, amely a jászolrácson hevert, s leemelte orránál és kapájánál fogva.

– Juanito vár rám a fenyvesben, – mondotta.

– Dehát Joe, ne menj ma éjszaka. Várj, amíg megvilágosodik. És vigyél fegyvert magaddal.

– Miért?

– Mert nem tudhatod, mi a szándéka. Furcsa emberek ezek az indiánok. Nem lehet tudni, mit csinál majd.

– Nem fog lelőni, – nyugtatta meg Joseph. – Túlságosan könnyű lenne, s én nem bánnám nagyon. Többet ér ez minden fegyvernél.

Thomas eloldotta a kötőféket s kifaroltatta az álmos kancát a rekeszből.

– Akárhogy is, várj holnapig. Juanito nem szalad el.

– Nem, most vár rám. Nem akarom megváratni.

Thomas kifelé ment a pajtából s vezette a lovát.

– Mégis azt gondolom, jobb lenne, ha fegyvert vinnél magaddal, – mondta hátranézve.

Joseph hallotta, amint lóra szállt és elügetett, s egy pillanat múlva lihegő rohanás nesze hallatszott. Két réti kutyakölyök meg egy vadászeb iramodott Thomas után.

Joseph megnyergelte a nagycsontú Patchet, kivezette a sötét éjszakába s felült rá. Amikor szeme a lámpafény után megszokta a homályt, látta, hogy az éjszaka világosodni kezd. A domború, húsos hegyoldalak lágyan emelkedtek ki, mintha közelebb jöttek volna, s körvonalaik mély bíborszínben mosódtak el. Minden, amit az éjszaka magába foglalt – a hegyek, a fák fekete koronái, – minden oly lágy és barátságos volt, mint egy ölelés. De egyenesen a szeme előtt fekete, nyílhegyű fenyőfák döftek bele az égbe.

Az éjszaka pirkadatba kezdett öregedni s minden levél és fűszál susogott, sóhajtott a friss hajnali szélben. Vadkacsa-szárnyak surrogása hallatszott felülről – egy láthatatlan csapat indult kelleténél korábban dél felé. A nagy baglyok nyughatatlanul lendültek át a levegőn utolsó éjjeli vadászatukra. A szél fenyőillatot hozott a hegyekből, érzett a kátrány-gyom átható szaga, s messziről az azaleához hasonló illat. Joseph szinte megfeledkezett az útja céljáról, mert a dombok gyöngéd karjaikat nyújtogatták felé, s a hegyek oly kedvesek és hívogatók voltak, mint egy félig alvó, szerelmes asszony. Érezte a föld melegét, amint a hágón fölfelé lovagolt. Patch fölvetette nagy fejét, horkantott kitágult orrlikaival, sörényét rázta, farkát fölemelte és táncolt, egyszer-egyszer kirúgott, s lábát magasra kapkodta, mint valami versenyló.

Mivelhogy a hegyek asszonyra emlékeztették, Joseph Elizabethre gondolt s eltűnődött: vajjon mit csinál most? Nem gondolt rá, amióta a lámpa mellett reá várakozó Thomast megpillantotta, s most azzal nyugtatta meg magát: – Hiszen Rama majd gondját viseli.

A hosszú emelkedésen túl volt már s most keményebb, meredekebb hágó következett. Palch nem bolondozott már, lehajtotta fejét kapaszkodó lábai közé. Amint tovább haladlak, a hegyes fenyők mind hosszabbra nyúltak s mind mélyebben és mélyebben döftek belé az égbe. A csapás mentén kis patak zúgott, lefelé rohanva a völgybe, aztán egyszerre elállta az útat a fenyves. Fekete tömege elfalazta az ösvényt. Joseph jobbfelé fordult s próbált visszaemlékezni, mennyire van innét az a széles csapás, amely a fenyves közepébe vezet. Patch most élesen fölnyerített, toporzékolt és rázta a fejét. Amikor Joseph neki akarta indítani az erdei ösvénynek, a ló megkutyálta magát, a sarkantyútól ágaskodni, kapálni kezdett, amikor pedig Joseph előszedte lovaglóostorát, megfordult és lefelé vágtatott. Joseph megállította, leszállt, vezetni próbálta, de a ló megvetette lábát s nem akart mozdulni. Joseph odalépett a fejéhez s megtapogatta nyakának lüktető izmait.

– Jól van, – mondotta. – Majd ideköllek. Nem tudom, mitől félsz, de Thomas is fél ettől a helytől s Thomas jobban ismer téged, mint én. – Leszedte a kötőféket s odahurkolta egy fiatal fa törzse köré.

A fenyvesen keresztülvezető ösvény koromsötét volt. Még az ég is eltűnt az egymást keresztező ágak között, s Joseph, amint előre lépdelt, óvatosan tapogatózott s karját kinyújtotta, hogy belé ne ütközzék egy fatörzsbe. Semmi nesz nem hallatszott, csak egy kis csermely mormolása valahol a csapás mentén. Aztán felbukkant előtte egy kis zöld folt. Joseph leengedte karját s gyorsan arrafelé indult. A fenyőágak megzizzentek a széltől, amely nem tudott egészen behatolni az erdőbe, de a széllel együtt valami nyugtalanság is támadt – nem éppen hang, nem is remegés, hanem valami furcsa középút a kettő között. Joseph óvatosabban mozgott, mert a félelem lehelletét érezte a szunnyadó berekben. Lába nesztelenül tapodta a tűleveleket, s végre bejutott a kerek tisztásra. A hely szürke volt, tele apró világos foltokkal s az ég tompa, palaszerű tükre borult föléje. Odafönt oly erős volt a szél, hogy a nagy fenyőfák csúcsa méltóságosan ingadozott, s a tűlevelek sziszegtek. A nagy szikla a tisztás közepén fekete volt, feketébb

még a fák törzsénél is, s oldalában egy szentjánosbogár halványkék világossága csillant meg.

Amikor Joseph közeledni próbált a sziklához, valami rossz sejtelem és gyanakvás fogta el, mint a kisfiút, aki belép egy üres templomba s messziről kerüli meg az oltárt, de szemét állandóan rászegezi, attól félve, hogy valamelyik szent meg találja mozdítani a kezét, vagy a véres Krisztus felnyög a kereszten. Joseph is nagy kört írt le, fejét a szikla felé fordítva. A szentjánosbogár eltűnt egy sarok mögött s elveszett a szeme elől.

A susogás erősödött. Az egész kerek térség telistele volt élettel, nyüzsgő, rejtett mozgással. Josephnek ég felé meredt a haja. – Valami rosszat érzek itt ma éjszaka, – gondolta magában. – Most már tudom, mitől félt az a ló. – Visszahúzódott a fák árnyékába, leült s nekitámaszkodott egy fenyőfa törzsének. Ültében érezte a föld tompa remegését. Aztán egy lágy hang szólalt meg mellette:

– Itt vagyok, senor.

Joseph majdnem talpraugrott.

– Megriasztottál, Juanito.

– Tudom, senor. Olyan csendesség van itt. Mindig ilyen csöndes ez a hely. Ha valami neszt hall is az ember, az mindig odakünn támad, ki van zárva innét s úgy próbál bejutni.

Hallgattak egy pillanatig. Joseph csak egy még sötétebb árnyékot látott az előtte álló sötét árnyék mögött.

– Kértél, hogy jöjjek ide – mondotta.

– Igen, senor, barátom, nem akartam, hogy más tegye meg, mint te.

– Mit, Juanito? Mit akarsz, hogy megtegyek?

– Amit tenned kell, senor. Hoztál kést magaddal?

– Nem, – mondta csodálkozva Joseph. – Nincs kés nálam.

– Akkor odaadom neked a zsebkésemet. Ezt használtam a borjak körül. A pengéje rövid, de a kellő helyen azért megteszi. Majd megmutatom, hol.

– Miről beszélsz, Juanito?

– Laposan szúrj a pengéjével, barátom. Akkor bemegy a bordák közé, én megmutatom, hol, akkor majd odáig ér a penge.

Joseph felállt.

– Szóval azt gondolod, hogy én ledöflek téged, Juanito.

– Meg kell tenned, barátom.

Joseph közelebb lépett hozzá, próbált az arcába nézni, de nem látta tisztán.

– Miért ölnélek meg, Juanito? – kérdezte.

– Megöltem az öcsédet, senor. Barátom vagy. Most ellenségemmé kell válnod.

– Nem, – mondta Joseph. – Itt valami tévedés van. – Zavartan elhallgatott, mert a szél megszűnt a fák között, sűrű ködhöz hasonlatos csend telepedett a tisztásra, hangja mintha nem idevaló zajjal töltötte volna el a levegőt. Bizonytalan volt. Oly halkan beszélt tovább, hogy egyik-másik szavát suttogta csak, s beszéde még így is felzaklatta a tisztást. – Itt valami tévedés van. Nem tudtad, hogy az öcsém.

– Meg kellett volna néznem, senor.

– Nem, az sem másított volna a dolgon, ha tudod. Ez a dolog természetes volt. Azt tetted, amit a természeted parancsolt. Természetes és – és megtörtént – Még mindig nem láthatta Juanito arcát, ámbár a pirkadat szürkére kezdte festeni a tisztást.

– Én nem értem ezt, senor, – mondta töredezett hangon Juanito. – Rosszabb ez, mint a kés. Az csak egy percig tartó, égő fájdalom lenne, aztán elmúlna. Nekem igazam lenne, s igazad lenne neked is. Amit te mondasz, azt nem értem. Olyan az, mintha életem fogytáig börtönbe zárnának. – A fák között most egy kis viágosság támadt, s a törzsek fekete tanuk módjára álltak ott.

Joseph a sziklára nézett, erőt és megértést keresve. Most már látta durva külsejét s látta az ezüstös fény egyenes vonalát is, ahol a kis forrás keresztülvágott a tisztáson.

– Nem büntetés ez, – mondta végül – Nekem nincs hatalmam, hogy büntessek. Neked talán meg kell büntetned magadat, ha ez is megvan az ösztöneid között. A fajtád természete szerint fogsz cselekedni, mint a fiatal madarászkutya, amikor kiszaglássza a rejtőző madarakat, mert ilyen a fajtája. Én nem tudlak mivel büntetni.

Juanito ekkor odaszaladt a sziklához, vizet merített a kezével, megitta a tenyeréből. Aztán sietve visszajött.

– Jó víz ez, senor. Az indiánok magukkal hordozzák, hogy igyanak belőle, ha megbetegszenek. Azt mondják, a föld közepéből fakad. – Beletörülte száját az ingujjába. Joseph látta az arca körvonalait, s a kis üregeket, ahol a szeme bújt meg.

– Mit akarsz most tenni? – kérdezte Joseph.

– Azt teszem, amit te mondasz, senor.

Joseph haragosan kiáltott fel:

– Túlságosan sok terhet raksz a vállamra. Tégy, amit akarsz.

– De hiszen én azt akartam, hogy ölj meg, barátom.

– Visszajössz dolgozni?

– Nem, – felelte lassan Juanito, – az a hely túlságosan közel van egy megbosszulatlan ember sírjához. Nem tehetem, amíg a csontjáról le nem porladt a hús. Egy időre elmegyek, senor. Ha majd a csontja tiszta lesz, visszatérek. A kés emléke elenyészik a hússal együtt.

Joseph hirtelen úgy eltelt bánattal, hogy fájt tőle a melle.

– Hova mégy, Juanito?

– Tudom már. Magammal viszem Williet. Együtt megyünk. Ahol ló van, ott nekünk is jó dolgunk lesz. Ha együtt vagyok Willie-vel és segítek neki megbirkózni az álmával, az elhagyatott hellyel, meg az emberekkel, akik kimásznak a lyukakból, hogy összemarcangolják – akkor nem lesz olyan kemény a büntetés. – Hirtelen befordult a fenyőfák közé, eltűnt, s hangja már a fák fala mögül hallatszott: – Itt a lovam, senor. Visszajövök, mire a csontokon elporlad a hús. – Egy pillanat múlva Joseph hallotta a kengyel nyikorgását, aztán a paták dobogását a tűleveleken.

Az ég ekkorra kivilágosodott, s magasan a tisztás közepe fölött tűzpiros kis feíhődarab lógott, de maga a tisztás sötét és szürke volt még, s a hagy szikla komoran terpeszkedett a közepén.

Joseph odament a sziklához s végighúzta kezét a nehéz mohaprémen. – A föld közepéből – gondolta s eszébe jutottak egy villany-elem sarkai. – A világ szívéből. – Lassan továbbment, nem szívesen fordított hátat a sziklának, s amikor a lejtőn lefelé lovagolt, a nap fölkelt a háta mögött, s látta, amint fénye megvillan odalenn a tanyai házak ablakain. A sárga fű

csillogott a harmattól. Hanem a domboldalak már soványodni, kopni kezdtek, készen várták a telet. Kis ökörcsorda bámészkodott rá elhaladtában s az állatok lassan fordították utána a fejüket.

Joseph most boldognak érezte magát, mert tudatára ébredt annak, hogy természete egy ennek a földnek természetével. Ügetésre ösztökélte lovát, mert hirtelen eszébe jutott, hogy Thomas bement Nuestra Senorába s csak ő készítheti el az öccse koporsóját. A ló gyors ügetése közben próbálta elgondolni, milyen is lehetett Benjy, de hamarosan lemondott erről, mert nem igen tudott visszaemlékezni rá.

Thomas házának kéményéből füstoszlop emelkedett föl, amikor az udvarra belovagolt. Patchet szabadjára engedte s a nyerget felakasztotta. – Elizabeth bizonyosan Ramaval lesz, – gondolta magában. S besietett, hogy ifjú feleségét meglássa.

14.

A tél korán köszöntött be ebben az esztendőben. Három héttel Hálaadás napja előtt a tenger felé néző hegytetőkre vörösen ereszkedtek le az esték, s a berzenkedő, fontoskodó szél végigsöpört a völgyön, éjjelente dudorászott a házak sarka körül, csapkodta az ablaktáblákat, s a kis forgószelek porból és falevélből emelt oszlopokat pörgettek végig az úton. A rigók rajokba verődtek, s meg-megvillanó felhők alakjában repültek el; a galambok egy darabig gyászosan üldögéltek a sövényeken, aztán egy éjszaka eltűntek. Egész nap vadkacsák és vadludak csapatai szálltak az égen, az ék tévedhetetlenül dél felé irányult, alkonyatkor fáradtan kiáltoztak s keresték a megcsillanó vizet, ahol éjszakára megpihenhessenek. Miasszonyunk völgyét egy éjszaka meglepte a fagy, sárgára égette a fűzfákat és vörösre a somot.

Sietős készülődés volt égen és földön. A mókusok eszeveszetten dolgoztak a földeken, tízszer annyi ennivalót halmozva föl földalatti közös helyiségeikben, mint amennyire szükségük volt, s az odúk szájánál a szürke nagyapák éles visongással irányították a betakarodást. Lovak és tehenek elvesztették csillogó ruházatukat s új, durva, téli szőrzetet kaptak, a kutyák pedig kis mélyedéseket ástak maguknak, hogy alvás közben az alacsonyan járó szelek megkíméljék őket. De bármily nagy volt is a sürgés-forgás, az egész völgyön úgy lógott a szomorúság, mint a füstös kék köd a dombokon. A zsálya bíborfekete színt öltött. A tlölgy-levelek úgy hullottak, mint az eső, de a fák koronája még mindig teljesnek látszott. Minden este lángolt az ég a tenger fölött s a felhők összetömörülfek, szétszaladtak, rohamoztak és visszavonultak, mintha a téli hadjáratot gyakorolták volna.

Nagy készülődés volt a Wayne tanyán is. A füvet behordták már, a csűrök tetőgerendáig meg voltak rakva szénával. Fűrészek darabolták a levágott tölgyfát és hasító bunkók verték szét a tuskókat. Joseph ügyelt a munkára, testvérei dolgoztak a vezetése alatt. Thomas szerszámos fészert épített, megolajozta az ekevasat és boronafogakat. Burton a háztetőket javította és sorra tisztogatta a hámokat és nyeregszerszámokat. A közös farakás házmagasságra emelkedett.

Jennie elkísérte sírjáig az urát, akit egy domboldalon, negyedmérföldnyi távolságra temettek el. Burton keresztet készített, Thomas pedig kis fehér palánkot emelt a sír körül, vas-sarkokra szerelt ajtóval. Jennie egy ideig minden nap virágot vitt a sírra, de nemsokára már ő sem igen tudott Benjyre visszaemlékezni s visszavágyott a maga családjához. Eszébe jutottak a táncok, a szánkázások, s elgondolta, mennyire megöregedhettek a szülei. Minél többet gondolt rájuk, annál inkább érezte, hogy mily nagy szükségük lehet reá. Aztán meg most, hogy férje nem volt már, félt is ettől az új hazától. Így hát egy szép napon Joseph szekérre ültette és elkísérte, a többi Wayne pedig elbúcsúzott tőle. Minden holmija elfért egy utazókosárban, Benjy órájával és láncával, meg a lakodalmi fényképekkel együtt.

King Cityben Joseph ott állt Jennie-vel a vasúti állomáson, s Jennie csöndesen sírt a búcsúzás miatt is, de még inkább azért, mert félt a hosszú vasutazástól. Azt mondta:

– Ugy-e, mind eljöttök hozzánk látogatóba?

És Joseph, aki szeretett volna minél előbb visszaérni a tanyára, mert félt, hogy megjön az eső s ő nem láthatja, így felelt:

– Igen, természetesen. Egyszer majd visszamegyünk oda látogatóba.

Juanito felesége, Alice, sokkal mélyebben gyászolt, mint Jennie. Nem sírt, de néha ott ült a küszöbön s előre-hátra ringatta testét. Áldott állapotban volt s különben is nagyon szerette Juanitot és szánakozott rajta. Nagyon is sokat üldögélt így, könnyhullatás nélkül, testét ringatva, magában csöndesen dudorászva – végül aztán Eíizabeth bevitte Joseph házába s dolgot adott neki a konyhán. Itt boldogabb volt Alice. Néha fecsegett is egy kicsit, edénymosogatás közben, messzire állva a csebertől, hogy a kisbabának baja ne essék.

– Nem halt meg, – magyarázgatta gyakran Elizabethnek. – Valamikor majd csak visszajön s az első éjszaka után úgy lesz minden, ahogy régen volt Elfelejtem azt is, hogy elment. Tetszik tudni, – mondta büszkén, – apám szeretné, ha hazamennék, de én nem akarok. Itt várom Juanitot. Ide fog visszajönni. – S újra meg újra faggatta Josephet, hogy mik a tervei Juanitonak. – Gondolja, hogy visszajön? Bizonyosan tudja?

Joseph mindig komolyan válaszolta;

– Azt mondta, hogy visszajön.

– De mit gondol, mikor?

– Talán egy esztendő, talán kettő múlva. Várnia kell.

Alice visszament Elizabethhez:

– Talán járni is fog már a kicsi, mire visszajön.

Elizabeth megszerette az új életet s megváltozott, hogy alkalmazkodjék hozzá. Két hétig összeráncolt homlokkal járkált új házában, bekukkantott mindenhová s jegyzéket készített bútorokról és házieszközökről, amiket Montereyből kell megrendelni. A házimunka hamarosan elmosta a Ramaval töltött este emlékét. De éjjel néha hideg testtel, rettegve ébredt föl, úgy érezte, hogy egy márványszobor fekszik mellette az ágyban, s megérintette Joseph karját, hogy megbizonyosodjék: mégiscsak meleg. Ramanak igaza volt. Azon az éjszakán kinyílt egy ajtó s azóta becsukódott. Rama sohasem beszélt többé azon a hangon. Jó tanító volt Rama és tapintatos asszony, mert meg tudta mutatni Elizabethnek, hogyan kell a házidolgokat elvégezni, s nem látszott meg rajta, hogy bírálná Elizabeth módszereit.

Amikor a diófabútor meg a főzőedény megérkezett s mindent elrendeztek vagy fölaggattak, – a tükrös kalaptartót meg a kis hintaszékeket, a széles jávorfaágyat meg a magas íróasztalt – akkor fölállították a nappaliban a csillogó, légmentesen záródó tűzhelyet, fekete oldalaival és nikkelezett gombjaival. Amikor mindez készen volt, Elizabeth szeméből eltűnt az aggódó tekintet, s homlokát sem ráncolta többé. Spanyol dalokat énekelt, amiket Montereyben tanult. Attól fogva, hogy Alice nála dolgozott, együtt énekelték ezeket a dalokat.

Rama minden reggel átjött beszélgetni, mindig titkokról, mert Rama tele volt titkokkal. Olyan dolgokat magyarázott el a házasságról, amelyeket Elizabeth nem tanulhatott meg, mert nem volt édesanyja. Elmondta, mit kell tenni, hogy fiú, vagy leánygyermeke szülessék az embernek, – a módszerek persze nem voltak egészen biztosak s néha csütörtököt mondtak, de azért nem ártott megpróbálni őket; Rama száz esetet is tudott, amikor sikerrel jártak. Alice is odahallgatott s néha közbeszólt: – Az nem úgy van. Mi itt máshogy csináljuk. – S Alice elmondta, hogyan kell megakadályozni, hogy a csirke ugráljon, amikor már elvágták a nyakát

– Az ember először is keresztet húz a földre, – magyarázta Alice. – Amikor aztán elvágta a csirke nyakát, szépen ráteszi a keresztre, és sohasem

ugrál többet, mert ez a jel szent. – Rama megpróbálta később s igaznak találta; ez időtől fogva türelmesebb szemmel nézte a katholikusokat, mint azelőtt.

Szép idők voltak ezek, tele titokzatossággal és szertartásokkal. Elizabeth figyelte, hogyan fűszerezte Rama a pörköltet. Kóstolgatta, ajkával csettintve, s szemében látszott a komoly kérdés: – Jó így? Nem, még nem egészen. – Semmi, amit Rama főzött, nem volt olyan jó neki, amilyennek szerette volna.

Szerdai napokon Rama nagy foltozó kosarat hozott a karján s nyomába sereglettek azok a gyerekek, akik jók voltak. Alice, Rama és Elizabeth egy háromszög három sarkában helyezkedtek el, s a stoppolófa kutatva járta végig a harisnyákat.

A háromszög közepén ültek a jó gyerekek. (A rosszak otthon voltak és nem csináltak semmit, mert Rama tudta, hogy a tétlenség büntetés a gyereknek.) Rama ilyenkor történeteket mondott el, aztán egy idő múlva nekibátorodott Alice s egy sereg csudálatos dolgot magyarázott el. Az apja egyszer sötétedéskor dühös bakkecskét látott keresztülvágtatni a Carmel völgyén. Alice tudott legalább ötven kísértethistóriát is, ezek nem valahol messze történtek, hanem itt, Nuestra Senorában. Elmondta, hogyan látogatta meg Mindszentek estéjén a Valdez családot egy köhögő ősanya, s hogy Murphy alezredes, akit a Mexikóba hazaigyekvő gonosz yaquik csapata ölt meg, hogyan lovagolt végig a völgyön, mellét nyitvatartva, hogy megmutassa, nincs szíve. Alice úgy gondolta, hogy a yaquik ették meg. Ezek mind színigaz, bebizonyítható dolgok voltak. Amíg elmondta, szeme tágrameredt a rémülettől. Éjjel aztán a gyerekek csak ennyit mondtak: «Nincs szíve», vagy «az öreg néni köhögött» – s visítottak félelmükben.

Elizabeth is elmondott néhány, anyjától tanult történetet, skót tündérmeséket, amelyek örökösen arannyal, vagy legalábbis valami hasznos kézművességgel foglalkoznak. Jó történetek vollak, de nem hatottak úgy, mint Rama vagy Alice történetei, mert régesrégen estek meg, s olyan távoli országban, amely maga sem látszott sokkal valószerűbbnek, mint a tündérek. Az ember lemehetett az útra s láthatta azt a helyet, ahol Murphy alezredes minden három hónapban végiglovagolt, s Alice megígérhette, hogy elviszi hallgatóságát egy szakadékba, ahol minden éjszaka imbolygó lámpák botorkálnak, amelyeket senki sem tart a kezében.

Szép idők voltak ezek és Elizabeth nagyon boldognak érezte magát. Joseph nem sokat beszélt, de valahányszor Elizabeth elhaladt mellette, kinyújtotta kezét, hogy megcirógassa, s valahányszor ránézett, látta csöndes, nyugodt mosolygását, amely fölmelengette és boldoggá tette. Joseph mintha sohasem aludt volna egészen, mert ha Elizabeth éjszaka fölébredt s feléje nyújtotta kutató kezét, tüstént karjába zárta. A fiatalasszony keble kitelt e néhány hónap alatt s szemét valami titokzatosság mélyítette el. Izgalmas idő volt, mert Alice gyermeket várt, s mert közeledett a tél.

Benjy háza üresen állt. Két új mexikói hajcsár kiköltözött a pajtából és elfoglalta. Thomas a hegyek közt fogott egy szürke medvekölyköt és sikertelenül próbálta megszelidíteni. – Inkább emberhez, mint állathoz hasonlít, – mondta Thomas. – Nem akar tanulni. – S ámbár mindig megharapta, valahányszor a közelébe ment, örült a kölyöknek, mert mindenki azt mondta, hogy a tengerparti hegyekben nincs már szürke medve.

Burton lelki előkészülettel foglalkozott, mert azt tervezte, hogy elmegy a Pacific Grove-ban szabad ég alatt tartandó istentiszteletre s a táborban tölti a következő nyarat. Előre örült az üdvös lelki élményeknek, amelyek ott várakoznak reá. Ujjongva gondolt arra az időre, amikor újra megtalálja Krisztust és megvallhatja bűneit a gyülekezet előtt.

– Este elmehet az ember a közös hajlékba, – mondta feleségének. – Ott minden este énekelnek és fagylaltot esznek. Kiveszünk egy sátrat s ott töltünk egy hónapot, talán kettőt is. – Már előre látta, hogyan dicséri majd a prédikátorokat szent szavaikért.

15.

November elején jött meg az eső. Joseph minden reggel végigkutatta szemével az eget, vizsgálgatta a nehéz, tornyosuló felhőket, s este elnézte, amint az eget vörösre festette a leszálló nap. Eszébe jutottak ezek a jóserejű gyermekversek:

Ha reggel veres az ég,

Vihar támad aznap még.

Ha az esti ég veres,

Másnap semmi baj se lesz.

Meg a másik:

Ha vörösen kél a nap,

Eső lesz még akkornap.

Ha vörösen temetkezik,

Tiszta idő következik.

Gyakrabban nézte a légsúlymérőt, mint az órát, s boldog volt, amikor a tű egyre lejjebb ereszkedett. Kiment az udvarra s odasúgta a fának: – Néhány nap múlva itt lesz az eső. Az majd lemossa a port a levelekről.

Egy napon lelőtt egy fiatal sólymot s fejjel lefelé magasan fölakasztotta a tölgyfa ágai közé. Alaposan kezdte figyelni a lovakat meg a csirkéket.

Thomas kinevette.

– Azzal ugyan nem hozod meg hamarább az esőt. Hiábavaló igyekezet ez. Még tán el is kergeted, ha ilyen nagyon várod. – Aztán hozzátette: – Reggel disznót ölök.

– Én meg keresztrudat leszek a házam mellett alló tölgyfára, hogy arra akasszuk – mondta Joseph. – Rama elkészíti a kolbászt, ugy-e?

Elizabeth párna alá dugta a fejét, amíg a disznó visított, de Rama ott állt mellette s egy tejes sajtárban fogta föl a nyakából kiszökellő vért. Éppen jókor történt mindez, mert alighogy az oldalast meg a sonkákat elhelyezték a kőből épült új kis füstölőházban, már itt volt az eső. Most bezzeg nem rendeztek hadgyakorlatot a felhők. Egy délelőtt erősen fújt a szél, délnyugatról és az Óceán felől, a felhők előrehömpölyögtek, szétterültek s olyan alacsonyra ereszkedtek, hogy eltakarták a hegyek tetejét, aztán hullani kezdtek a kövér cseppek. A gyermekek ott álltak Rama házában s az ablakból nézték. Burton hálaadó imát mondott s együtt imádkozott a feleségével is, bár az asszony nem érezte jól magát. Thomas kiment a pajtába, felült egy jászol szélére s hallgatta, amint az eső kopogott a pajta tetején. A felhalmozott széna még meleg volt a hegyoldalak nyári napsütésétől. A lovak nyugtalanul kapáltak a lábukkal, rángatták a kötőféket s próbálták beszívni a szabad levegőt a kis trágyahányó ablakokon keresztül.

Joseph a tölgyfa alatt állt, amikor az eső megeredt. A disznóvér, amit a fa kérgére loccsantott, fekete volt és csillogó. Elizabeth odakiáltott neki a tornácról:

– Jön az eső. Megázol!

Joseph nevető arccal fordult feléje.

– A bőröm kiszáradt. – kiáltotta. – Meg akarok ázni. – Nézte, amint az első nagy cseppek lehullottak s fölverték a port, aztán az egész föld teleszóródott fekete cseppekkel. Az eső sűrűsödni kezdett s a friss szél ferdére csapta a szálait. A megnedvesedett por éles szaga fölszállt a levegőbe, s akkor istenigazában megkedődött az első téli vihar: végiggereblyélte a levegőt, dobolt a háztetőkön s leverte a gyönge leveleket a fákról. A föld megsötétedett; apró patakok folytak keresztül az udvaron. Joseph fölemelt fejjel állt; az eső verte arcát, szemöldökét, a víz belefolyt a szakállába, belecsöpögött nyitott ingébe, ruhája elnehezedve lógott rajta. Sokáig állt az esőben, mert meg akart bizonyosodni afelől, hogy nem holmi jelentéktelen, múló zápor.

Elizabeth újra kikiáltott:

– Megfázol, Joseph.

– Ettől nem lehet megfázni, – felelte – Ez tiszta egészség.

– Hát akkor gyom nő ki a hajadból. Gyere be, Joseph, jó tűz ég idebenn. Gyere be, végy más ruhát magadra.

De Joseph még mindig künn állt az esőben, s csak akkor ment be, amikor a víz már csíkokban szaladt le a tölgyfa törzsén.

– Jó esztendő lesz, – mondotta. – A szakadékokban zúgni fog a víz Hálaadás napja előtt.

Elizabeth a nagy bőrkarosszékben ült: a pörkölt zümmögve főtt a légmentesen záródó tűzhelyén. Kacagott, amikor az ura belépett, mert a levegő tele volt örömmel.

– Ejnye, csöpög rólad a víz a tiszta padlóra.

– Tudom, – mondta Joseph. És olyan szerelmet érzett a föld és Elizabeth iránt, hogy keresztülment a szobán s rátette vizes kezét a hajára, mintha megáldaná.

– Joseph, a nyakamba becsorog a víz!

– Tudom, – mondta Joseph.

– Joseph, hideg a kezed. Amikor konfirmáltak, a püspök éppen így tette kezét a fejemre, s neki is hideg volt a keze. Lúdbőrzött tőle a hátam. Azt hittem, a Szentlélek száll meg. – Boldog mosollyal nézett föl rá. – Beszéltünk erről később, s a lányok mind azt mondták, hogy csakugyan a Szentlélek volt. Régen volt az, Joseph. – Visszagondolt erre az időre, s a keskeny, hosszú időszalag közepén ott volt a fehér hegyszoros, – de már az is a messzi múltba hátrált.

Joseph gyorsan föléje hajolt s arconcsókolta.

– Két hét alatt kikel a fű, – mondotta.

– Joseph, nincs kellemetlenebb dolog a világon, mint a nedves szakáll. A száraz ruhád ott hever az ágyon, drágám.

Joseph egész este ott ült hintaszékében az ablak mellett. Elizabeth lopva nézegette az arcát, látta, hogy homlokát aggódva ráncolja össze, valahányszor meggyöngül az eső dobolása, s megnyugodva mosolyodik el, ha a dobolás újra kezdődik, erősebben, mint valaha. Késő este belépett Thomas, hosszasan rugdosva és kaparva lábáról a sarat a tornácon.

– Hát mégiscsak megjött, – mondta Joseph.

– Meg, meg. Holnap árkokat kell ásnunk. Az udvar víz alatt van. Le kell csapolni.

– Jó trágya van ebben a vízben, Tom. Majd a zöldségeskert felé vezetjük.

Egy hétig tartott az eső, egyszer-egyszer köddé vékonyodott, aztán ismét zuhogni kezdett. Cseppjei leverték az asszú füvet, s néhány nap alatt kibukkantak az apró, friss lándzsahegyek. A folyó harsogva jött le a nyugati dombok közül, kitört a medréből, lefésülte a fűzfákat a vízbe s morogva kerengett a kövek közt. A hegyekben minden kis szakadék és vízmosás egy-egy patakkal növelte a folyót. A pocsolyák elmélyültek és minden árok megtelt vízzel.

Ekkor már a házakban és a pajtákban játszó gyerekek torkig voltak az esővel; gyötörték Ramat, hogy új mulatságokat eszeljen ki. Az asszonyok is panaszkodni kezdtek, hogy a konyhájukat tele kell aggatni nedves ruhával.

Joseph viaszkosvászon ruhába öltözött s nap-nap után járta a birtokot, – hol hegyes karót ütött a földbe, hogy lássa, mennyire hatolt le a nedvesség, hol a folyó partján kószált s figyelte a bukdácsolva lefelé úszó fatörzseket és ágakat. Éjszaka könnyű álma volt, hallgatta az esőt, vagy szunyókált, s tüstént fölébredt, valahányszor az eső gyöngülni kezdett.

Aztán egy reggel tiszta volt az ég és melegen sütött a nap. Édes és tiszta volt a kimosdatott levegő s minden tölgyfalevél úgy csillogott, mintha kifényesítették volna. A fű megeredt; mindenki láthatta a távoli dombok dús színét, a közelebb eső síkság kék árnyalatát, s közvetlen közelből az apró zöld tűket, amint a talajból kibukkantak.

A gyerekek úgy törtek ki ketrecükből, mint az állatok, s oly nekidühödten játszottak, hogy lázasak lettek s le kellett fektetni őket.

Joseph kihozott egy ekét s megforgatta a zöldségeskert földjét, Thomas megboronálta és Burton lehengerelte. Olyan volt ez, mint egy körmenet: mindegyik férfi mohón várta, hogy karmait belevájhassa a földbe. Még a gyerekek is könyörögtek egy kis darab földért, ahova retket és répát ültethessenek. A retek nő leggyorsabban, de a répa szépíti igazán a kertet, ha ugyan ki tudják várni. S közben egyre nőtt, nőtt a fű. A tűből szár lett, s minden szár kettéhasadt és két szár lett belőle. A hegyek gerince és oldala puha, sima és gyönyörűséges volt ismét, s a zsálya elvesztette keserű, sötét színét. Az egész vidéken csak a keleti hegygerinc fenyvese őrizte meg zordon kedvét.

Hálaadás napján nagy ünnep volt, s jóval karácsony előtt már bokáig ért a fű.

Egy délután öreg mexikói házaló lépett be a tanya udvarára s kívánatos dolgokat hozott a batyujában; varrótűt, gombostűt, cérnát, méhviaszt kis gomolyagokban, szentképeket, egy skatulya gumit, szájharmonikákat, s vörös meg zöld krepp-papírttekercsszámra. Görnyedt öreg ember volt s csak apró holmit hordott magával. Kibontotta batyuját Elizabeth tornáca előtt, aztán hátrább húzódott, bocsánatkérő mosolygással, néha-néha megforgatva egy levél gombostűt, hogy szebbet mutasson, vagy gyöngéden belebökve mutatóujjával a gumiba, hogy magára vonja az összegyűlt asszonyok figyelmét. Joseph a csűrkapuból meglátta a kis csődületet s odaballagott. Az öreg csak ekkor vette le ütött-kopott kalapját.

– *Buenas tardes, senor,* – mondotta.

– *... tardes,* – felelte Joseph. A házaló zavartan vigyorgott.

– Nem emlékszel rám, senor?

Joseph végigkutatta szemével a sötét, barázdás arcot.

– Nem bizony.

– Egyszer, – mondta az öreg, – ellovagoltál mellettem Nuestra Senorából jövet. Azt gondoltam, vadászni mégy s könyörögtem neked, hogy adj valamit a zsákmányból.

– Az ám, – mondta lassan Joseph. – Emlékszem már. Te vagy az öreg Juan.

A házaló úgy bólogatott fejével, mint egy öreg madár.

– Aztán, senor – aztán beszéltünk egy fiestáról. Azóta messze jártam az ország déli részében, San Luis Osbispo alatt. Megrendezted-e azt a fiestát, senor? Josephnek jókedvűen villant fel a szeme.

– Nem, eddig nem, de most majd megrendezem. Mi lenne a legalkalmasabb idő, öreg Juan?

A házaló széttárta karját s nyakát a válla közé húzta erre a nagy megtiszteltetésre.

– Hát, senor, ezen a vidéken akármilyen idő alkalmas. De van olyan nap, amelyik alkalmasabb a többinél. Például karácsony, a Natividad.

– Nem, – mondta Joseph. – Az túlságosan hamar van. Nem lenne időnk a készülődésre.

– Akkor hát újév napja, senor. Ez a legjobb idő, mert akkor mindenki jókedvű, s az emberek keresve keresik, hogy hol van fiesta.

– Helyes! – kiáltott fel Joseph. – Újév napján meglesz.

– A vőm tud gitározni, senor.

– Hát jöjjön el ő is. Kit hívjak meg, öreg Juan?

– Meghívni? – Az öreg ember szeme kerekre nyílt a csudálkozástól. – Meghívni nem kell senkit, senor. Amikor visszamegyek Nuestra Senorába, elmondom, hogy újév napján fiestát rendezel, s eljönnek az emberek maguktól is. Lehet, hogy eljön a pap is, a nyeregkápában magával hozza az oltárt és misét mond. Az lesz csak a szép!

Joseph kacagva nézett föl a tölgyfa ágai közé.

– A fű ilyen magas lesz akkorára, – mondotta.

16.

Karácsony után való nap Martha, Rama legidősebbik leánya csúnyán megijesztette a többi gyereket.

– Eső lesz a fiesta napján, – mondotta, s mert idősebb volt a többinél, komoly gyermek, aki ostornak használta közöttük korát és komolyságát, hát hittek neki s erősen elszontyolodtak.

A fű magasra szökkent. A tartós meleg idő növelte meg így, s a mezőn milliószámra nőtt a gomba, de a pöfeteg és egyéb mérges gomba is. A gyerekek vödörszámra hordták haza a gombát, s Rama megsütötte egy serpenyőben, amelyben ezüstkanalat tartott, hogy annak segítségével válassza ki a mérges gombát. Azt mondta, hogy az ezüst megfeketedik, ha mérges gomba van a serpenyőben.

Két nappal újév előtt öreg Juan felbukkant az úton, a veje pedig, egy mosolygó, együgyű mexikói fiú közvetlenül a nyomában lépkedett, mert Manuel, a vő, még annyi felelősséget sem szeretett magára vállalni, hogy az árkokat elkerülje. Mind a ketten mosolyogva álltak meg Joseph tornáca előtt, mellükön tartott kalapjukat simogatva. Manuel mindenben úgy utánozta öreg Juant, mint kutyakölyök a felnőtt kutyát.

– Tud gitározni, – mondta öreg Juan, s Manuel ennek bizonyságául lekapta válláról az ütött-kopott hangszert s félénk vigyorgással mutatta fel. – Beszéltem a fiestáról, – folytatta öreg Juan. – Az emberek eljönnek, – még négy gitáros, senor, s eljön Angelo atya is, (ez lesz ám a nagy dicsőség!) s ezen a szent helyen mondja a misét! Én pedig, – tette hozzá büszkén, – én építem fel az oltárt. Angelo atya mondta.

Burton szeme elsötétült.

– Csak nem tűröd ezt, Joseph? A mi tanyánkon, ami családunkban!

De Joseph derűsen mosolygott.

– A szomszédaink lesznek itt, Burton, s én nem akarom megtéríteni őket.

– Én nem maradok itt, hogy ezt lássam! – kiáltotta haragosan Burton. – Az én engedelmemmel nem szolgálják a pápát ezen a birtokon.

Thomas elnevette magát.

– Hát akkor maradj benn a házban, Burton. Joe meg én nem félünk attól, hogy megtérítenek bennünket, hát végignézhetjük.

Ezernyi tennivaló volt. Thomas behajtott Nuestra Senorába s vett egy hordó vörösbort meg egy hordó whiskyt. A vaquerok levágtak három ökröt s kiaggatták a húst a fákra. Manuel meg ott üldögélt a húsdarabok alatt, hogy a férgeket elkergesse róluk, öreg Juan deszkaoltárt épített a nagy tölgyfa alatt, Joseph pedig egyenletesre simította és felsöpörte a tánchelyet a tanya udvarán, öreg Juan mindenütt jelen volt s megtanította az asszonyokat, hogyan kell egy bödön *salsa purát* készíteni. Paradicsom kellett hozzá, salétrom, zöldpaprika, s valami szárított füvek, amiket öreg Juan hozott a zsebében. Irányította a főzőgödrök ásását s hordta a gödrök mellé a felaprított száraz tölgyfát. A felaggatott húsok alatt fáradtan üldögélt Manuel s gitárja húrjait tépdeste, egyszer-egyszer belekezdve valami lázas dallamba. A gyerekek végignéztek mindent s jól viselték magukat, mert Rama tudtukra adta, hogy a rossz gyerek benn marad a házban s ablakból nézheti a fiestát, ami olyan megdöbbentő büntetés volt, hogy a gyerekek inkább fát hordoztak a főzőgödrökhöz s felajánlották, hogy segítenek Manuelnek a húst őrizni.

A gitárosok szilveszter estéjén kilenc órakor érkeztek meg – négy felfésült feketehajú, szép kezű, karcsú, barna férfi. Ezek képesek voltak negyven mérföldet lovagolni, egy nap s egy éjjel egyfolytában gitározni s hazalovagolni ugyancsak negyven mérföldet. Ha negyedóráig szántaniok kellett, majd hogy össze nem estek a fáradtságtól. Érkezésükre Manuel is megelevenedett. Segített értékes nyeregtáskájukat biztos helyre akasztani s kiteregette takarójukat a szénában, de a gitárosok nem aludtak soká; éjjel három órakor öreg Juan megrakta a tüzet a gödrökben, s akkor a gitárosok is kijöttek nyeregtáskájukkal együtt. Négy oszlopot állítottak fel a tánchely körül s előszedték a táskájukban hozott szépséges holmikat: vörös és kék zászlócskákat, lampionokat és szalagokat. A főzőgödrök ugráló lángjának világánál dolgoztak s jóval napkelte előtt. födelet húztak a fejük fölé.

Napkelte előtt megérkezett Angelo atya öszvérháton, nyomában egy erősen megterhelt tó, s két álmos ministránsgyerek, egyetlen szamár hátán: Angelo atya egyenesen dolgához látott. Kirakta a fölszerelést öreg Juan oltárára, felállította a gyertyákat, felnyakalta a ministránsokat s ide-oda szalasztotta őket. A szerszámkamrában kiteregette a miseruhát s végül

előszedte a szobrait. Csudálatos dolgok voltak ezek: egy feszület, meg a Szűzanya gyermekével. Angelo atya maga faragta és festette ezeket s az ő találmánya tette hordozhatóvá. Derékban összehajthatok voltak, oly gondosan elrejtett kapcsok segítségével, hogy amikor felállította őket, nem lehetett látni a hézagot; a fejüket föl lehetett csavarni, a Gyermeket pedig egy nyílásba illeszkedő fadugó segítségével lehetett elhelyezni a Szűzanya karján. Angelo atya szerette a szobrait s azok messze vidéken híresek voltak. Mindegyik három láb magas volt ugyan, de összehajtogatva elfértek egy nyeregtáskában. Amellett, hogy találmánynak is érdekesek voltak, az érsek is megáldotta és szentesítette őket. Öreg Juan külön állványokat készített számukra s a maga nevében vastag gyertyát helyezett az oltárra.

Már napkelte előtt érkezni kezdtek a vendégek, – egyik-másik gazdag család libegő rojtokkal díszített könnyű kocsin, mások szekéren, kétkerekű taligán vagy lóháton. A King's Mountain magaslatain gubbaszkodó tanyáról szegény fehérbőrűek jöttek le, olyan szánkón, amely félig tele volt szalmával, s egészen tele gyerekkel. A gyerekek falkástul érkeztek, egy darabig elálldogáltak s bámészkodtak egymásra. Az indiánok csöndesen vonultak fel s külön álltak érzéketlen, közömbös arccal, megfigyeltek mindent és nem vettek részt semmiben.

Angelo atya szigorú férfiú volt, ami az egyház dolgait illeti, de ha a templomból kitette lábát s az egyházi dolgokat félretették, gyöngéd és jókedélyű ember. Ha megevett egy falás húst s borospohár volt a kezében, csak úgy ragyogott a szeme a boldogságtól. Pontban nyolc órakor meggyújtotta a gyertyákat, helyükre kergette a ministránsokal s megkezdte a misét. Hatalmas hangja szépségesen dörgött.

Burton, ígéretéhez híven, házában maradt és feleségével imádkozott, de akárhogy fölemelte is a hangját, nem tudott megbirkózni a latin szó átható erejével.

Mihelyt a mise véget ért, az emberek odaseregletttek az oltár közelébe, hogy lássák, amint Angelo atya összehajtogatja Krisztus és Mária szobrait. Ügyesen csinálta, s mindegyik előtt térdet hajtott, mielőtt leemelte helyéről s lecsavarta a fejét.

A gödrökben most már vörösen izzott a parázs, s forró volt az oldaluk. Thomas, kelleténél is több segítséggel, kecskelábra helyezte a boroshordót, beledugta a csapot és kiverte a dugót. A hatalmas húsdarabok a tűz fölött lógtak, a lé csöpögött belőlük s a parázsból fehér láng csapott fel.

Elsőrendű, frissen fölaggatott marhahús volt. Három férfi kihozta a salsával teli bödönt s visszament egy mosóüstért, amely babbal volt tele. Az asszonyok úgy hozták a karjukban felhalmozott hosszú, vékony kenyereket, mint a rőzsét, s felhalmozták az asztalon. A kívülálló indiánok közelebb húzódtak, a gyerekek pedig, akik már játszani kezdtek, de még mindig aggodalmaskodtak, majd megbolondultak az étvágytól, amikor a levegő el kezdett telni a hús szagával.

Joseph egy szertartásos cselekedettel kezdte meg a fiestát, amiről öreg Juantól hallott – a dolog oly régi és oly természetes volt, hogy úgy rémlett neki, mintha emlékeznék rá. Elvett egy ónbögrét az asztalról s odament a boroshordóhoz. A vörös bor hangosan, sziporkázva zúdult belé. Amikor a bögre megtelt, fölemelte szeme magasságáig, aztán kiloccsantotta a földre. Újra megtöltötte s most négy szomjas korttyal kiitta. Angelo atya bólintott s mosolyogva nézte, hogy mily szépen csinálta Joseph a dolgot. Amikor ez a szertartás véget ért, Joseph odament a fához s egy kis bort loccsantott a kérgére. Hallotta, amint a pap hangja halkan megszólal mellette:

– Ez már nem helyes dolog, fiam.

Joseph hirtelen feléje fordult.

– Hogy érted ezt? Légy volt a bögrében.

De Angelo atya bölcsen és kissé szomorúan mosolygott rá.

– Óvakodjál a ligetektől, fiam. Jézus jobb megváltó, mint egy hamadryád. – És gyöngéden mosolygott, mert Angelo atya nemcsak tanult ember volt, hanem bölcs is.

Joseph nyersen el akart fordulni tőle, de aztán bizonytalanul abbahagyta ezt a mozdulatot.

– Te mindent értesz, atyám?

– Nem, fiam, – mondta a pap. – Én igen kevés dolgot értek meg, de az Egyház mindent megért. Zavarbahozó dolgok is egyszerűvé válnak az Egyházon belül, s én értem azt, amit te cselekszel, – folytatta szelíden Angelo atya. – A dolog így áll: az ördög sok ezer esztendeig uralkodott ezen a vidéken, Krisztus rövid ideig. És mint ahogy az újonnan meghódított nép sokáig gyakorolja még régi szokásait, néha titokban, néha egy keveset változtatva rajtuk, hogy az új uralkodókhoz alkalmazkodjék: úgy maradt fenn itt is egyik-másik régi szokás, édes fiam, még Krisztus uralma alatt is.

– Köszönöm, – mondta Joseph. – Azt hiszem, eddig megsült a hús.

A gödröknél az önként segédkező szakácsok nagy darab marhahúsokat forgattak szénahányó villával, a vendégek pedig kezükben ónbögrével sorba álltak a boroshordó előtt. Először a gitárosokat szolgálták ki, s azok whiskyt ittak, mert a nap már magasan állt s nekik dolgozniuk kellett. Farkasmódra kapták be az ételt, s miközben a többiek ettek még, a gitárosok ládákon félkörben ültek s halkan játszottak, összeegyeztetve a taktust s közös hangnemet keresve, hogy a zenekar egyetlen, tüzes hangszerré váljon, mire a tánc megkezdődödik. Öreg Juan, ismervén a muzsikusok természetét, gondoskodott arról, hogy bögréjük állandóan tele legyen whiskyvel.

Most két pár jelent meg a tánchelyen s méltóságosan járt valami táncot, amely csupa hajlongásból és lassú fordulatból állt. A gitárosok trillázó dallamokat szőttek a lépések ütemébe. A boroshordó előtt újra megalakult a sor, aztán egyre több pár lépett be a tánchelyre, de ezek már nem voltak olyan illedelmesek, mint az elsők. A gitárosok megérezték a változást, erősebben pengették a mély húrokat, vaskosan dobogott a lánc ritmusa. A hely most megtelt olyan vendégekkel, akik a tánclépésekkel nem sokat törődtek, csak karonfogva álltak s döngölték lábukkal a földet. A főzőgödrök tájékán felvonultak az indiánok s egy szó köszönet nélkül vették el a kenyeret meg a húst, amivel megkínálták őket. Aztán közelebb húzódtak a táncolókhoz, rágták a húst s fogukkal tépték a kemény kenyeret. Amikor a tánc ritmusa elnehezedett, az indiánok kifejezéstelen arccal taktusra kezdtek csoszogni.

A muzsikusok nem hagyták abba. Változatlanul csapkodták a húrokat. Néha egyikük belecsípett az üres húrba s azalatt balkezével megkereste a whiskyjét. Némelykor egy táncos is otthagyta a tánchelyet, odament a boroshordóhoz, felhörpintett egy bögrével és visszasietett. Már nem párosával táncoltak. Kinyújtották karjukat, hogy megöleljenek mindenkit, akit elöl-hátul érnek, térdüket hajlítgatták s lábukkal döngölték a földet a gitárok lassú taktusára. A táncosok maguk is halkan dudorászni kezdtek s egy-egy mély hangot taktuson kívül is megeresztettek. Valaki egy negyedhanggal magasabban énekelt. Egyre többen vették át ezt a taktust és a negyedhang különbséget. A zsúfolt tánchely jó része erre a taktusra ugrált. A dudorászás vad, mély, vibráló hanggá erősödött s elnémította a kacagást, az elkiáltott tréfás táncszavakat. Egyik férfi hangjának magasságával, másik mélységével tűnt fel; egyik asszony szép volt, másik rút és kövér, de ez is pillanatonként változott. A táncosok kikeltek magukból. Arcukra kiült

valami közös elragadtatás, válluk kissé előreesett, mindenki részévé vált a közös táncoló testnek, s a test lelke a ritmus volt.

A gitárosok ültek helyükön, mint valami démonok, ferde szemük csillogott, tudatában voltak hatalmuknak, de még nagyobb hatalomról álmodoztak. A húrok együtt zengtek. Manuel, aki reggel még vigyorgott és fintorgott zavarában, hátravetette fejét s egy magas, éles moll-taktust üvöltött el értelmetlen szöveggel. A táncosok mélyhangú refrént énekeltek. A következő muzsikus hozzátoldotta a maga töredékét s az énekszó neki is válaszolt.

Dél elmúlt már, a nap lefelé indult a hegyek irányába, s erős szél kezdett sivítani nyugat felől. A táncosok egyenként visszamentek húsért és borért.

Joseph félreállva, izzó szemmel nézte őket. Lába kissé mozgott a tánc lüktető ritmusára, s érezte, hogy hozzá van kötve a táncoló testhez, de nem csatlakozott hozzá. Ujjongó örömmel gondolta magában: – Mindnyájan találtunk itt valamit. Egy pillanatra valahogy közelebb jutottunk a földhöz. – Erőt öntött belé a gyönyörűség, amely olyan mély volt, mint a brummogó basszushúrok, s úgy érezte, hogy valami különös hit támad benne. – Ebből lesz még valami. Olyan ez, mint egy hatalmas imádság. – Amikor a nyugati hegyek felé nézett s látta, hogy egy magasan járó, baljóslatú, fekete felhő orra bukkan elő a tenger felől: már tudta is, hogy mi lesz. – Természetes, – mondta magában, – ez meghozza az esőt. Kell, hogy történjék valami, amikor ilyen erővel imádkoznak érte. – Bizakodva figyelte, amint a tornyosuló felhő elhaladt a hegyek fölött s mind előbbre lopózott a nap felé.

Thomas, amikor a tánc megkezdődött, bement a pajtába, mert úgy félt ettől a vad izgalomtól, mint az állat a mennydörgéstől. A ritmus utolérte a pajtában is, s hogy maga megnyugodjék, megsimogatta egy ló nyakát. Kis idő múlva halk zokogást hallott a közelben, arrafelé ment s meglátta Burtont, aki siránkozva, imádkozva térdelt egy rekeszben. Thomas felkacagott, s egyszerre elmúlt a félelme,

– Mi baj, Burton, talán nem tetszik neked a fiesta?

Burton haragosan kiáltott fel:

– Ördögimádás ez, mondom neked! Szörnyűség! A tulajdon tanyánkon! Előbb az az ördögimádó pap a fabálványaival, aztán meg ez!

– Mire emlékeztet ez, Burton? – kérdezte ártatlanul Thomas.

– Hogy mire emlékeztet? Boszorkányságra és fekete szombatra. A világ minden ördöngös pogány praktikájára emlékeztet.

– Csak imádkozzál tovább, Burton, – mondta Thomas. – Tudod, mit juttat ez az eszembe? Ha csak úgy félfüllel hallgatsz oda, olyan, mint egy szabad ég alatt tartott istentisztelet. Mintha egy nagy evangélista világosítaná meg a népet.

– Ördögimádás ez! – kiáltotta újra Burton. – Tisztátalan ördögimádás, ha mondom. Ha előbb tudom, elmegyek innét.

Thomas harsányan felkacagott, visszaült a maga jászlára s hallgatta Burton imádkozását, örömmel vette észre, hogy Burton könyörgése is beleesett a gitárok ritmusába.

A duzzadt fekete felhő, amelyet Joseph figyelt, látszólag nem mozdult, mégis tovább ette magát az égen s egyszerre csak elkapta és fölfalta a napot. Oly vastag és hatalmas volt a felhő, hogy a napfény alkonyi homállyá változott, s a hegyek valami fémszerű, kemény és éles fényt sugároztak magukból. Egy pillanattal a nap eltűnése után arany villám-lándzsa lövelt ki a ködből, s a mennydörgés botorkálva, el-elbukva futott végig a hegytetőkön – aztán újabb fényvillanás, újabb lezuhanó mennydörgés.

Zenének, táncnak egyszerre vége szakadt. A táncosok álmos, riadt szemmel néztek az ég felé, mint a gyerekek, akiket földrengés moraja ébreszt föl és rémít meg. Értetlenül bámészkodtak egy pillanatig, félig ébren és csudálkozva, s csak akkor tértek eszméletre. Most aztán odarohantak a kikötött lovakhoz, kezdtek befogni a kocsikba, rakták a hámot a lovakra, az oszlopok köré faroltatva a lovakat. A gitárosok letépték a zászlócskákat, a felhasználatlan lampionokat, s bedugdosták nyeregtáskájukba, hogy meg ne ázzanak.

A pajtában Burton talpraállt s diadalmasan kiáltott föl:

– Ez a haragvó Isten hangja!

Thomas azt felelte neki: – Hallgass csak jobban oda, Burton. Mennydörgés az.

A fényes tüzek eső módjára hulltak most a nagy felhőből, s a levegő megrázkódott a mennydörgés erejétől. A járművek néhány perc alatt kigördültek a tanyáról, egész sor haladt Miasszonyunk faluja irányába, s

egynéhány a hegyi tanyák felé. Ponyvákat feszítettek ki a fenyegető eső ellen. A lovak felhorkantak a csapkodó szélben s vágtatni akartak.

A Wayne család asszonyai a tánc kezdete óta Joseph tornácán ültek, kissé távoltartva magukat a vendégektől, ahogy háziasszonyokhoz illett. Alice nem tudott ellenállni s lement a tánchelyre. De Elizabeth és Rama hintaszékben ülve figyelték a fiestát.

Most, hogy a felhő csuklyát borított az égre, Rama fölállt székéből és menni készült.

– Érdekes volt, – mondta Rama. – Nagyon csendes voltál ma, Elizabeth. Vigyázz, nehogy meghűlj.

– Nincs semmi bajom, Rama. Egy kis levertséget éreztem ma, az izgalomtól és a szomorúságtól. Amióta az eszemet bírom, a mulatságok mindig elszomorítottak. – Egész délután Josephet figyelte, aki félreállva nézte a táncolókat. Látta, amint föl-fölpillantott az égre. – Most az esőt érzi. – S amikor a mennydörgés megszólalt: – Ennek örülni fog Joseph. A vihar boldoggá teszi. – Most, hogy az emberek elmentek, s a mennydörgés ott járt a fejük fölött, titkon tovább figyelte férjének magányos alakját.

A vaquerok gyorsan födél alá cipelték a konyhaeszközöket s a megmaradt ételt. Joseph figyelt, amíg az első csöppek hullani nem kezdtek, aztán lassan odament a tornáchoz s leült a legfelső lépcsőre Elizabeth elé; válla előre görnyedt, könyökét térdére támasztotta.

– Tetszett-e a fiesta, Elizabeth? – kérdezte.

– Tetszett.

– Láttál-e már ilyet valaha?

– Láttam már fiestát, – mondta Elizabeth, – de ilyet sohasem. Gondolod, hogy a levegő villamossága vadította így meg az embereket?

Joseph megfordult s az arcába nézett.

– Talán inkább a bor, amit megittak, drágám. – Komolyan összehúzta szemét. – Nem vagy jó színben, Elizabeth. Jól érzed magad? – Felállt s aggodalmasan hajolt az asszony fölé. – Gyere be, Elizabeth, hideg lesz már, nem jó idekint ülni.

Bement előtte s meggyújtotta a lámpát, amely láncon lógott a szoba közepén, aztán tüzet rakott s kinyitotta a tűzhely ajtaját; a tűz halk zúgással

lobogott a kémény felé. Az eső rohamokban zúdult végig a tetőn, mintha durva seprű söpört volna keresztül rajta. A konyhában Alice csöndesen dudorászott s a táncon járt az esze. Elizabeth nehézkesen ült le egy hintaszékbe a tűzhely mellett.

– Kis vacsoránk lesz és későre, drágám.

Joseph letérdelt melléje a padlóra.

– Olyan fáradtnak látszol, – mondotta.

– Az izgalomtól, meg ettől a sok embertől. És a zene – hát igen, az is kifárasztotta az embert. – Elhallgatott s próbálta kitalálni, mit jelenlett ez a zene, ez a tánc. – Olyan különös egy nap volt, – mondotta. – Az a nagy idegenség, az a sok ember, a mise, a lakoma, aztán a tánc, s legvégül a vihar. Butaságot beszélek, Joseph, vagy volt valami értelem ennek a felszíne alatt? Olyan volt az egész, mint azok az egyszerű tájképek, amiket a városokban szoktak árulni.

Ha az ember közelebbről megnézi, mindenféle alakokat lát elrejtve a vonalak között. Tudod, milyen képekre gondolok? Egy szikla alvó farkassá változik, egy kis felhő koponyává, egy fasor marsoló katonákká, ha közelről nézi az ember. Te is ilyennek láttad ezt a napot, Joseph, teli rejtett, nem egészen felfogható értelemmel? Joseph még mindig térdelt s közelhajolt hozzá a lámpa gyönge világosságában. Erősen figyelte az asszony ajkát, mintha nem hallana jól. Keze nyersen végigsimított a szakállán s bólogatott.

– Nagyon közelről nézed a dolgokat, Elizabeth, – mondta élesen. – Nagyonis mélyére nézel mindennek.

– De ugy-e, hogy te is érezted, Joseph? Nekem úgy rémlett, hogy valami figyelmeztetés az értelme az egésznek. Óh, nem tudom hogyan fejezzem ki magamat.

Joseph visszahúzódott s leguggolva bámulta azokat a fényfoltoka, amelyek a tűzhely hasadékaiból világítottak ki. Balkezével még mindig szakállát simogatta, a jobbatfölemelte s rátette az asszony térdére. A szél éktelenül süvöltözött a ház fölött, a tölgyfa ágai közt s a tűzhely egyenletesen pattogott, amint a tűz lasan össze kezdett esni.

Alice énekelt: «*Corono alede flores quees cosa mia* –»

Joseph halkan mondta:

– Látod, Elizabeth, úgy kellene lenni, hogy ne legyek annyira magányos s te is belém láthass – dehát nincs így. Szeretnék mindent

elmondani neked, de nem lehet. Nem hiszem, hogy figyelmeztetés akar lenni, amit látunk, csak annyit mutat, hogyan folyik a világ. A felhő nem arra való, hogy jeladás legyen, aminek láttára tudják az emberek, hogy esni fog az eső. Ami ma történt, nem volt figyelmeztetés, de neked azért mégis igazad van. Azt hiszem, rejtőzik benne valami. – Kissé megnedvesítette a száját. Elizabeth kinyújtotta kezét, hogy a fejét megsimogassa. – Ez a tánc időtlen volt, – mondta Joseph – tudod? – örökkétartó dolog, amely erre az egy napra láthatóvá vált – Újra elhallgatott s próbálta kiszabadítani elméjét a súlyos és homályos gondolatok közül, amelyek szürke felhők gyanánt gomolyogtak körülötte. – Mindenki élvezte, – mondotta, – mindenki, csak Burton nem. Burton szerencsétlen volt és félt. Sohasem mondhatom meg előre, hogy mikor ijed meg Burton.

Elizabeth figyelte, hogyan húzódik Joseph ajka kurta, halvány mosolygásra.

– Mondd, drágám, nem fogsz megéhezni? Megkaphatod a vacsorádat akármikor, de ma este csak hideg étel van. – Elizabeth tudta jól: ezek a szavak csak arra valók, hogy titkot burkoljon beléjük, de a titok kicsusszant, mielőtt megakadályozhatta volna.

– Joseph, én rosszul voltam ma reggel.

Az ura sajnálkozva nézett rá.

– Nagyon megdolgoztál a készülődéssel.

– Lehet, – mondta Elizabeth. – De nem; Joseph, nem ez volt a baj. Nem akartam még szólni neked, de Eama azt mondja… gondolod, hogy Rama ért a dologhoz? Rama azt mondja, hogy ő nem téved soha, s Rama igazán tudhatja. Eleget látott már s azt mondja, hogy tudja.

Joseph elnevette magát:

– Mit tud Rama? Egészen belegabalyodol a szavakba.

– Hát Rama azt mondja, hogy gyerekem lesz.

Különös csöndbe hulltak a szavai. Joseph visszaült helyére s ismét a tűzhelyre bámult. Az eső elállt egy pillanatra s Alice éneke is elhallgatott.

Elizabeth szelíden, félénken törte meg a csendet:

– Boldog vagy drágám?

Joseph melléből súlyosan tört ki a lélegzet.

– Sohasem voltam boldogabb, – aztán suttogva tette hozzá – és sohasem féltem jobban.

– Mit mondtál drágám? Az utolsó szavakat nem hallottam.

Joseph fölállt és fölébe hajolt.

– Ügyelj magadra, – mondta éles hangon. – Szerzek olyan ruhát, ami melegen tartja a lábadat. Vigyázz, hogy meg ne hűlj és el ne essél. – Takarót dugdosott a dereka köré.

Elizabeth mosolygott, büszkén és boldogan az ura hirtelen támadt aggodalma miatt.

– Tudom, hogy mi a dolgom, drágám, ne félts engem. Tudni fogok mindent. Hiszen a tudásnak egész új világa nyílik meg, – mondta bizakodva, – amikor az asszony gyermeket hord a szíve alatt. Ezt is Rama mondta nekem.

– Akkor hát jól ügyelj magadra, – ismételte Joseph

Elizabeth boldogan kacagott fel.

– Hát már most is olyan drága neked az a gyermek?

A férfi a padlót nézegette s összeráncolta a homlokát.

– Igen, drága a gyermek, de még drágább a gyermek hordozása. Olyan kézzel fogható valóság az, mint egy hegy. Hozzáköti az embert a földhöz. – Elakadt és szavakat keresett az érzései számára. – Bizonysága annak, hogy idetartozunk, drágám. Egyetlen bizonysága annak, hogy nem vagyunk idegenek. – Hirtelen a mennyezetre pillantott. – Az eső elállt. Megyek, megnézem a lovakat.

Elizabeth ránevetett.

– Olvastam, vagy hallottam valahol egy furcsa szokásról, talán Norvégiában vagy Oroszországban dívik, nem tudom már, de mindegy, – azt mondják, mindent meg kell mondani az állatoknak. Akármi történik a családban, születés vagy halál, az apa kimegy a pajtába s elmondja a lovaknak meg a teheneknek. Ezért mégy oda, Joseph?

– Nem. Csak látni akarom, hogy minden kötőfék kurtára van-e fogva.

– Ne menj, – könyörgött Elizabeth. – Thomas majd ellátja az állatokat. Mindig gondja van rájuk. Maradj ma nálam. Ma éjjel nagyon elhagyatottnak érezném magam, ha kimennél. Alice! – kiáltotta. – Add be a vacsorát! Szeretném, ha itt ülnél mellettem, Joseph.

Karját ráfektette a férfi mellére.

– Kiskoromban kaptam egyszer egy babát s amikor megláttam a karácsonyfa alatt, kimondhatatlan melegség öntötte el a szívemet. Még kezembe se vettem s már féltettem és bánkódtam érte. Világosan emlékszem. Nem tudom miért, de elszomorította, hogy enyém az a baba. Túlságosan drágának, gyötrelmesen drágának éreztem ahhoz, hogy az enyém lehessen. Igazi hajból volt a szemöldöke meg a szempillája. Azóta is mindig ilyen volt nekem a karácsony s ez az idő is mintha ilyen lenne. Ha csakugyan igaz, amit megvallottam neked, az is túlságosan drága s én félek tőle. Maradj itt mellettem, drágám. Ne menj ki ma éjszaka a hegyek közé.

Joseph látta, hogy az asszony szeme könnybeborul.

– Itt maradok, hogyne maradnék, – nyugtatta meg. – Túlságosan kifáradtál, mostantól kezdve korán fogsz lefeküdni.

Ott ült mellette egész este s le is feküdt vele, de amikor az asszony lélegzése egyenletessé vált, kimászott az ágyból s belebújt a ruhájába. Elizabeth hallotta, amint elmegy, de mozdulatlanul feküdt s úgy tett mintha aludnék. – Valami végeznivalója lehet az éjszakával, – gondolta magában s eszébe jutott, amit Rama mondott: «Ha álmodik, sohasem fogod megismerni az álmait». Fázott az egyedülléttől, megborzongott és csöndesen elsírta magát.

Joseph nesztelenül ment le a tornác lépcsőjén. Az ég kitisztult, az éjjeli levegő fagyos volt, de a fákról még mindig csöpögött a víz, s a tetőről vékony vízsugár hullt a földre. Joseph egyenesen odament a nagy tölgyfához s megállt alatta. Megszólalt, halkan, hogy ne hallhassa senki.

– Gyermekünk lesz, uram. Ígérem, hogy karjaid közé teszem, amikor megszületik. – Megtapogatta a hideg, nedves kérget s lassan lefelé húzta rajta az ujjai hegyét. – A pap tudja, – gondolta magában. – Tudja egy részét, de nem hisz benne. Vagy talán hisz benne, csak fél.

– Vihar közeledik, – szólt a fához. – Tudom, hogy nem kerülhetem el. De te, uram, bizonyosan tudod, hogyan oltalmazz meg bennünket a vihartól.

Hosszú ideig állt ott, idegesen jártatva ujjait a fa fekete kérgén. – Egyre erősödik ez a dolog, – gondolta magában. – Azért kezdtem, mert megvigasztalt az apám halálakor, s most már úgy megerősödött, hogy jóformán mindennél erősebb. És vigasztal még most is.

Odament a főzőgödörhöz s elhozott egy darab húst, amely a rostélyon maradt. – Itt van, – mondotta, s magasan felnyúlva egy ág tövére helyezte a húst – Oltalmazz bennünket, ha lehet, – mondta könyörögve. – Lehet, hogy az, ami most közeledik, elpusztít mindnyájunkat. – Megriadt, mert lépések hallatszottak a közelében.

Burton hangját hallotta:

– Joseph, te vagy az?

– Eh. Késő van már. Mit akarsz?

Burton közelebb lépett és megállt mellette.

– Beszélni akarok veled, Joseph. Figyelmeztetni akarlak.

– Ez nem arravaló idő, – mondta dacosan Joseph. – Beszélj majd holnap. Künn jártam, hogy a lovak után nézzek.

Burton nem mozdult.

– Hazudsz, Joseph. Azt hiszed, megőrizted a titkodat, de én figyeltelek. Láttalak, amint áldoztál a fának. Láttam, hogyan fejlődik benned a pogányság fattyúhajtása, s idejöttem, hogy figyelmeztesselek. – Burton lihegett izgalmában. – Láthattad, ma délután, hogyan figyelmeztette Isten haragja a bálványimádókat. Ez még csak figyelmeztetés volt, Joseph. Legközelebb le fog sújtani a villám. Láttam, amint kilopóztál a fához, Joseph, s eszembe jutottak Ézsaiás szavai. Elhagytad Istent, s haragja le fog sújtani rád. – Elhallgatott, mert az izgalom áradata elfojtotta szavát s a harag elszállt belőle. – Joseph, – szólalt meg újra könyörgő hangon, – gyere a pajtába és imádkozzál velem. Krisztus visszafogad. Vágjuk ki ezt a fát.

De Joseph elugrott mellőle s lerázta magáról a kezet, amely utána nyúlt, hogy visszatartsa.

– A magad lelkét mentsd meg, Burton, – mondta és hirtelen felkacagott. – Túlságosan komoly vagy. Eredj és feküdj le. Ne avatkozzál a játékaimba. Maradj a magad játékai mellett.

Otthagyta Burtont s óvatos léptekkel visszament a házba.

17.

Dús tavasz következett, a domboldalakon magasan állt a fű, smaragdzöld, buja, vastagszálú fű; simák és kövérek voltak a lejtők. Az állandó esőzések közben hevesen rohant a folyó vize, a föléje boruló fák meghajoltak a levelek súlya alatt, s ágaik úgy összefonódtak, hogy mérföldeken át homályos barlangban folyt a víz. A tanyai épületeket sötétre festette az idő ezen a nedves télen; a tetők északi oldalán halvány moha ütközött ki; a trágyadombok tetejét fölverte a fű.

Az állatok jobban szaporodtak, mint máskor, mintha érezték volna, milyen legelő vár rájuk a domboldalakon. Ritkán lett annyi tehénnek két borja, mint ezen a tavaszon. A malacok csak úgy nyüzsögtek, s nyeszlett kis vakarcs nem akadt közöttük. A pajtába csak néhány lovat kötöttek be, mert az édes füvet kár lett volna elpazarolni.

Amikor április meleg, fűtől illatozó napjai elérkeztek, virágos pompába öltöztek a dombok s a piros pipacs, a kék csillagfürt akkora foltokban nőtt egymás mellett, mint egy takaró vagy nagykendő. Minden fajta ragaszkodott a maga jogaihoz s teleszórta színeivel a földet. Még most is gyakran esett az eső, a talajt már át meg átjárta a nedvesség. Minden mélyedésből forrás lett, minden lyukból kút. A símaszőrű kis borjak meghíztak, s anyjuk alighogy elrúgta őket, ismét magához engedte a bikát.

Alice hazament Nuestra Senorába, megszülte fiát s visszahozta magával a tanyára.

Májusban állandó nyári szellő fújt a tenger felől, só és hamuzsír enyhe szagát hozva magával. Ez volt a tavaszi munkák ideje. A házak körül az egész sík földet feketére forgatták az ekék, s a közönséges otthontermelt magból dúsan sarjadt az árpa meg a búza. A veteményeskert oly bőségesen termett, hogy csak a legszebb, legkövérebb zöldségeket választották ki a konyha számára; amelyik töknek vagy répának alakja nem volt tökéletes, azt a disznóknak vetették. A földi mókusok kijöttek nyivákolni odújuk nyílásához s már tavasszal kövérebbek voltak, mint amilyennek máskor az ősz találta őket. Künn a domboldalakon csikók ugrándoztak s dulakodtak egymással, az anyakancák pedig derűs pillantással nézegették fiaikat. A

meleg eső elől a lovak és tehenek nem menekültek már a fák védelme alá, hanem nyugodtan legelésztek tovább; a víz lecsorgott oldalukon és simára lakkozta.

Joseph házában csöndesen készülődtek a szülésre. Elizabeth a baba kelengyéjén dolgozott, a többi asszony pedig, jól tudván, hogy ez lesz a legfőbb gyermek a tanyán s a hatalom örököse, körülötte üldögélt és segített neki. Selyemmel párnáztak ki egy ruháskosarat s Joseph ringató talpat készített neki. Több pelenkát szegtek be, mint ahányat egy gyerek valaha is elhasználhat. Hosszú babaruhákat készítettek és kihímezték. Azt mondták Elizabethnek, hogy könnyű lesz a szülése, mert ritkán volt rosszul; csakugyan, amint telt az idő, egyre erősödött s egyre boldogabbnak érezte magát. Rama megtanította, hogyan bélelje ki a szülőágy takaróját, s Elizabeth oly gondosan készítette el, mintha egy életre szólt volna s nem égették volna el tüstént a gyermek születése után. Minthogy Joseph gyermekéről volt szó, Rama hallatlanul előkelő dologgal toldta meg az előkészületeket. Vastag bársonykötelet készített, mindkét végén hurokkal, amit az ágy lábsó oszlopaira erősítettek. A többi asszony sohasem kapaszkodott másba a vajúdás fájdalmai közben, mint összegöngyölgetett lepedőbe.

Amikor a meleg idő elérkezett, az aszonyok kiültek a tornácra a napsütésbe s ott folytatták a varrást. Hónapokkal előre készítettek el mindent. Megvolt már az a nehéz, fehérítetlen muszlinfásli is, amibe majd Elizabeth csíipőjét beszorítják; beszegték és félretették. A kacsatollal tömött kispárnák s a bélelt takarók június elsejére elkészültek.

Közben vége-hossza nem volt a beszélgetésnek a kisbabákról – hogy hogyan születnek, miféle balesetek történhetnek, mily hamar elfelejti az asszony a szülés fájdalmát, s hogy különböznek fiúk és lányok szokásai már egészén kiskorukban. Egymás szájából kapkodták ki a történeteket. Rama hallott olyan gyermekekről, akik farokkal, fölösleges testrészekkel születtek, vagy hátuk közepére került a szájuk: de ezek a történetek nem ijesztettek meg senkit, mert Rama azt is tudta, mi az oka az ilyen szörnyűségeknek. Egyiknek az ital, másiknak a betegség, de a legrosszabb az, ha a fogamzás menstruáció idején történt.

Joseph bejött néha közéjük; fűszálak akadtak a cipőfűzőjébe, zöld fű festett follokat a nadrágja térdére, s a verejték még ott csillogott a

homlokán. Megállt, szakállát simogatta s hallgatta a beszélgetést. Rama egyszer-egyszer hozzá fordult, hogy erősítse meg, amit mondott.

Joseph rettentő sokat dolgozott ezen a bőkezű tavaszon. Kiherélte a bikaborjakat, köveket mozdított el, amik a virágoknak útjában álltak, s kijárt új bélyegzővasával, hogy a «J. W.» jelt beleégesse a marhák bőrébe. Thomas és Joseph némán dolgoztak együtt s szeges drótsövényt feszítettek ki a birtok körül, mert a nedves tavaszon könnyű volt árkot ásni a cövekek számára. Még két vaquerot fogadtak, hogy a szaporodó marháknak gondját viseljék.

Júniusban megkezdődött az igazi hőség s a fű egy egész lábnyit növekedett. De ezekben a fullasztó napokban Elizabeth rosszul érezte magát és ingerlékeny volt. Összeírta, hogy mi mindenre lesz szükség a szüléshez s átadta Josephnek a jegyzéket. Joseph egy reggel, még napfelkelte előtt elhajtott a szekerén, hogy San Luis Obispoban mindent megvásároljon. Oda-vissza három napba került az út.

Mihelyt elment, félelem fogta el Elizabethet: hátha megölik az úton? Valóságnak látta a legképtelenebb dolgokat Talán összetalálkozik egy másik asszonnyal és megszökik vele. A szekér felfordul a fehér szorosban s befordítja a folyóba.

Nem kelt föl, hogy kikísérje az Urát, de napkelte után felöltözött s kiült a tornácra. Minden ingerelte – az ugrándozó szöcskék keccenése, a földön heverő rozsdás drótdarabok. Émelygett, amikor a szél istállószagot hozott feléje. Amikor már mindent látott és utált, ami közel volt hozzá, a hegyekre emelte tekintetét újabb zsákmányért, s az első, amit megpillantott, a fenyves volt a hegy gerincén. Tüstént erős honvágy fogta el Monterey után, szerette volna viszontlátni a félsziget sötét fáit, a napsütötte utcácskákat, a fehér házakat, s a kék öblöt, színes halászbárkával; de legfőképpen a fenyőfákat. A tűlevelek gyantás illata mintha a leggyönyörűségesebb dolog lett volna a világon. Annyira vágyott rá, hogy egész teste fájt a vágyakozástól. S közben egyre nézte a hegygerincen sötétlő fenyvest.

Fokról-fokra szűkült a vágyakozás köre, s már csak a fákat akarta látni. Hívogatták a hegygerincről, hogy jöjjön fel közéjük, bújjék el a nap fénye elől s ismerje meg a fenyőerdők csöndes békességét. Már látta magát, sőt valósággal érezte is, amint tűlevél-ágyon hever, fölnéz az égre az ágak

között, hallotta, amint a szél lágyan zizeg a fák ormain s továbbröppen fenyőillattal megrakodva.

Elizabeth fölállt a lépcsőről s lassan megindult a pajta felé. Valaki volt odabenn, mert látta, hogy a trágya villaszámra zuhan ki az ablakon. Belépett a sötét pajtába s odament Thomashoz.

– Szeretnék kocsikázni egy kicsit, – mondotta. – Befognál nekem a kiskocsiba?

Thomas rátámaszkodott a trágyahányó villára.

– Várj egy félóráig. Elkészülök itt, s elviszlek.

Elizabeth megharagudott, amiért Thomas beleavatkozott a dolgába.

– Magam akarok hajtani, egyedül akarok lenni, – mondta kurtán.

Thomas nyugodtan nézett rá.

– Nem tudom, tetszenék-e Josephnek,, hogy egyedül mégy el.

– De Joseph nincs itt. Menni akarok.

Thomas erre a falhoz támasztotta a villát.

– Jó, hát akkor befogom az öreg Moonlightet. Szelíd állat. Hanem le ne térj az útról, mert beleragadsz a sárba. A mélyedésekben nagyon nedves még a föld.

Fölsegítette a kiskocsiba s aggódva figyelte, amint elhajtott

Elizabeth ösztönszerűen tudta, hogy Thomas nem szívesen engedi a fenyvesbe. Messzire elhajtott a háztól s csak akkor fordította az öreg fehér kanca fejét a domb felé, az egyenetlen útra, ahol nagy döccenésekkel haladt a kocsi. A nap forrón sütött, s a völgyben szellő sem mozdult. Jó darabon hajtott már fölfelé a domboldalon, amikor egy mély vízmosás útját állta. A hasadék mindkét irányban messzire nyúlt, nehéz lett volna megkerülni, a fenyő pedig nem volt már messze. Elizabeth leszállt a kiskocsiról, megkötötte a lovat egy fatörzshöz s levette a hámistrángot. Aztán lemászott a vízmosásba, ki a másik oldalán, s lassan megindult a kis fenyves felé. Pillanat múlva csillogó patakocskához érkezett, amely az erdőből folydogált szép csöndesen, mert kövek nem állták útját. Lehajolt s kihúzott egy zsázsahajtást a vízből, azt rágcsálta, amíg fölfelé haladt a patak mentén.

Ingerültsége egészen elmúlt; boldogan lépkedett elébb-elébb s betért az erdőbe. A vastag tűlevél-szőnyeg elfojtotta léptei neszét, s az erdő elnyelt minden más hangot is, csak a fák tetején susogtak a tűlevelek.

Néhány percig akadálytalanul ment előre, aztán az indák és tüskék szövedéke elállta útját. Nekifeszítette a vállát s áttört a bozóton, néha négykézláb mászva egy alacsony nyíláson keresztül. Kényszerítette a vágy, hogy mélyen behatoljon az erdőbe.

Összekarmolt kézzel, letépett hajjal jutott át végre a tüskefalon. Fölegyenesedett Szeme tágranyilt a csodálkozástól, amikor a körben álló fákat s a tiszta, sík helyet megpillantotta. Aztán az óriási, torz alakú zöld sziklára röppent a tekintete.

Azt suttogta magában: – Azt hiszem, tudtam, hogy itt van. A szívemben azt mondta valami, hogy itt van ez a drága, jóságos dolog. – Az egész helyen nem hallatszott semmi egyéb, csak a fák susogása, ami még mélyebbé, még áthatolhatatlanabbá tette a csendet. A sziklát borító zöld moha vastag volt, mint a prém, s a hosszú páfrányok zöld függönyként hajoltak az oldalában lévő kis barlang fölé. Elizabeth leült a kis csermely mellé, amely rejtőzködve lopózott keresztül a tisztáson s eltűnt a bozótban. Szemét a sziklára szögezte, s elméje birkózott a szikla sokat sejttető alakjával. – Valahol láttam én ezt, – gondolta magában. – Tudnom kellett, hogy itt van, különben hogy jöttem volna egyenesen ide? – Szeme kitágult, ahogy a sziklát figyelte, elméjéből eltűnt minden határozott gondolat, s megtelt lassan visszatérő, zavartalan, értelmetlen és határozatlan emlékekkel. Látta magát, amint Montereyben indul a vasárnapi iskolába, aztán látta fehérruhás portugál gyermekek lassú körmenetét a Szentlélek tiszteletére, egy koronás királynő vezetésével. Homályosan látta, amint a hullámok hét különböző irányból összetalálkoznak és megtorlódnak Point Joenál, Monterey közelében. S amint a sziklára bámult, látta a gyermekét, ahogy fejjel lefelé összegomolyodik a méhében – látta, hogy kissé megmozdult, s ugyanakkor érezte is a mozdulatát.

A susogás egyre hallatszott a feje fölött, s szeme sarkából látta, hogy gyűlnek köréje mind közelebb a fák. Ültében elfogta az az érzés, hogy egyedül van az egész világon; mindenki más elment, elhagyta, s Ő nem is bánja. Aztán úgy érezte, hogy megkaphatna mindent, amit kíván, s ennek a gondolatnak nyomán elfogta a félelem, hogy a halált kívánja legjobban, azután pedig az ura megismerését.

Keze lassan elmozdult az öléből s belehullt a forrás hideg vizébe, – abban a pillanatban hátrahúzódtak a fák s magasra emelkedett az alacsony ég. A nap gyorsan siklott előre, amíg ott ült helyén. Az erdőben most

zörögni kezdtek az ágak, nem lágyan, mint eddig, hanem élesen, rosszindulatúan. Gyorsan a sziklára pillantott s látta, hogy olyan gonosz alakja van, mint egy ugrásra készülő állatnak, s oly durva a külseje, mint egy bozontos bakkecskének. Alattomos hideg lopózkodott be a tisztásra. Elizabeth rémülten ugrott talpra, két kezét fölemelte és keblére szorította. A borzalom remegése szaladt végig a tisztáson. A fekete fák elzárták a menekülés útját. A nagy szikla ugrásra készült. Hátrálva húzódott el tőle, nem merte levenni róla a szemét. Amikor a széles csapás bejáratához ért, látni vélte, hogy valami bozontos teremtés mozdul meg a barlangban. Az egész tisztás megelevenedett a félelemtől. Megfordult és lerohant a csapáson, rémületében sikoltani sem tudott, s hosszú idő múlva jutott ki a szabad hegyoldalra, ahol a meleg nap sütött.

Az erdő bezárult mögötte és szabadon engedte. Elcsigázottan ült le a kis patak mellett; szíve fájdalmasan dobogott, lélegzete lihegve tört ki melléből. Látta, amint a patak gyöngéden ingatja a vizében növekvő zsázsát, s látta a csillámköveket is, amelyek megvillantak a patak fenekén a fövényben. Aztán oltalmat keresve lenézett a tanyaépületek csoportjára, amelyet átitatott a napfény, s a sárguló fűre, amely hosszú, lapos ezüsthullámokban hajlongott a délutáni szél előtt. Ezek a dolgok mind biztonságot jelentettek; hálás volt, amért láthatta őket.

Még mielőtt a félelme elmúlt, feltérdelt, hogy imádkozzék. Próbálta végiggondolni, hogy mi történt a tisztáson, de emlékei elhalványodtak. – Régi dolog volt, olyan ősrégi, hogy majdnem elfelejtettem. – Eszébe jutott, hogy milyen helyzetben hevert ott: – Nem lett volna szabad. – És imádkozott: – Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved… – és így folytatta: – Uram Jézus, oltalmazz meg engem ezektől a tilos dolgoktól s tarts meg a világosság és szeretet útján. Ne engedd, Uram, Jézus, hogy ez a dolog rajtam keresztül gyermekembe is átmenjen. Óvj meg engem a véremben hordozott ősi dolgoktól. – Visszaemlékezett arra, amit apja mondott, hogy ősei ezer évvel ezelőtt a druidák szertartásait követték.

Az imádság után jobban érezte magát. Elméjébe ismét beköltözött a világosság, elkergette a félelmet, s azzal együtt a félelem emlékét is. – Az állapotom az oka mindennek, – mondta magában. – Tudhattam volna. Nem volt ott semmi egyéb, csak az én képzelődésem. Rama elégszer elmondta, hogy miféle dolgokra kell elkészülnöm.

Aztán felállt, megnyugodva és megvigasztalódva. A hegyoldalon lefelé haladtában egész ölre valót szedett a kései virágokból, hogy feldíszítse a házat, mire Joseph visszatér.

18.

Forró meleg volt a nyár. A völgyet állandóan sütötte a nap, kiszívta a nedvességet a földből, megszárította a füvet s minden élőlényt kényszerített, hogy fölkeresse a domboldalban a zsályafüzek sötét árnyékát. A lovak, a szarvasmarhák egész nap ott heverésztek s várták az estét, hogy előbújhassanak legelni. A tanyai kutyák elnyúltak a földön, remegő, csepegő nyelvük oldalvást lógott ki a szájukból s mellük úgy járt, mint a fujtató. Déltájban még a bogarak zümmögése is elcsendesedett. Ilyenkor csak a heves napsütéstől perzselt szikláknak és a földnek elhaló nyörszörgése hallatszott. A folyó kis patakká apadt, s augusztusra még ez a patak is eltűnt.

Thomas levágta és betakarította a szénát, Joseph pedig kiválasztotta az eladásra szánt szarvasmarhát s beterelte az új szérűre. Burton készült Pacific Groveba, a gyülekezeti táborozásra. Sátrat, konyhaeszközöket, ágyneműt és elemózsiát rakott a szekérre, s egy reggel feleségestől elindult két lóval, a kilencven mérföldnyire lévő táborba. Rama vállalta, hogy háromheti távollétük alatt gondot visel a gyermekeikre.

Elizabeth kijött, hogy Burtontól elbúcsúzzék, s most már újra ragyogott az egészségtől. Rövid betegeskedése óta még szebb, még egészségesebb lett. Arcát pirosra festette a keringő vér, szeme titokzatos boldogságtól csillogott. Joseph gyakran tűnődve nézte el: vajjon mit tud vagy mire gondol ez az asszony, hogy mindig olyan, mintha kacagni akarna? – Tud valamit, – gondolta magában. – Az ilyen állapotban lévő asszonyok Istennek erős melegségét hordozzák magukban. Bizonyosan olyan dolgokat tudnak, amiket senki más nem tud. Olyan örömet éreznek, amely minden más örömet felülmúl. Valahogy kezükbe fogják a föld idegvégződéseit. – Joseph összehunyorított szemmel nézett rá s lassan simogatta szakállát, ahogy öreg emberek szokták.

Amint az ideje közeledett, Elizabeth egyre inkább birtokába vette férjét. Azt akarta, hogy egész nap, egész este mellette üljön, s panaszkodott egy kicsit, ha Joseph azt emlegette, hogy dolga van. – Én tétlenül ülök itt, – mondotta. – A tétlenség szereti a társaságot.

Joseph azt felelte:

– Nem vagy tétlen: dolgozol. – Lelki szemével látta, hogyan végzi munkáját az asszony. Gyámoltalan keze összekulcsolva hever az ölében, de csontja csontokat terem, vére vért választ ki magából, húsa húst formál. Kurtán felkacagott arra a gondolatra, hogy a felesége tétlen.

Esténkint, amikor Elizabeth kérte, hogy üljön ott vele, az asszony kinyújtotta karját, hogy megcirógassa.

– Félek, hogy elmégy, – mondta Elizabeth. – Egyszer ki találsz menni azon az ajtón s nem jössz vissza soha, s akkor nem lesz apja a kisbabának.

Egy napon, amikor a tornácon üldögéltek, Elizabeth váratlanul megkérdezte:

– Miért szereted annyira azt a fát, Joseph? Emlékszel, hogy felültettél az ágára, amikor először jöttem ide? – És fölnézett a magas ágra, ahol akkor ült.

– Ej, hát szép nagy fa az, – magyarázta lassú szóval Joseph. – Azért szeretem, mert olyan tökéletes.

Most megfogta az asszony:

– Van itt valami egyéb is, Joseph. Egy éjszaka hallottam, hogy úgy beszéltél hozzá, mintha élő ember lenne. «Uramnak» szólítottad, hallottam.

Joseph, mielőtt válaszolt, mereven nézett a fára, aztán egy darab idő múlva elmondta neki, hogy haldokló apja hogyan kívánkozott nyugatra, s beszélt neki arról a reggelről is, amikor az a bizonyos levél megérkezett. – Afféle játék ez, tudod? – mondotta. – Ilyenkor úgy érzem, hogy megvan még az apám.

Elizabeth feléje fordította szemét, mely tele volt az állapotos asszonyok bölcsességével.

–- Nem játék ez, Joseph, – mondta szelíden. – Akarva sem tudnál te játszani. Nem, nem játék ez, de jó lelkigyakorlat. – Most először látott bele az ura lelkébe; egy pillanat alatt meglátta gondolatainak alakját, s Joseph tudta, hogy látja. Torkát szorongatta az izgalom. Lehajolt, hogy megcsókolja az asszonyt, de ehelyett ölébe ejtette a homlokát, s a melle pattanásig feszült.

Elizabeth megsimogatta a haját s rámosolygott bölcs mosolyával.

– Bárcsak előbb engedted volna, hogy beléd lássak. – Aztán hozzátette: – De bizonyosan nem volt meg a szemem hozzá.

Amikor Joseph éjszaka ott feküdt mellette, s Elizabeth elalvás előtt kis ideig az ura karján nyugtatta fejét, minden éjjel könyörgött neki, hogy nyugtassa meg:

– Ugy-e, mellettem maradsz, Joseph, ha az időm elérkezik? Félek, hogy félni fogok. Félek, hogy kiáltok majd s te nem leszel a közelemben. Nem mégy el messzire, ugy-e? És jössz, hogyha hívlak.

Joseph kissé kedvetlenül nyugtatta meg:

– Veled leszek, Elizabeth. Emiatt ne aggódj.

– De nem ugyanabban a szobában, Joseph. Nem szeretném, ha látnád. Nem tudom, miért. Ha a szomszéd szobában ülnél s figyelnél, hogy nem kiáltok-e, azt hiszem, csöppet sem félnék.

Ezeken az éjszakákon Elizabeth néha beszélt neki az ágyban azokról a dolgokról, amiket tudott: hogy támadták meg a perzsák Görögországot, s hogyan verték meg őket, hogyan menekült Orestes Pythia háromlábú székéhez oltalmat keresve, s hogyan vártak rá a fúriák, amíg megéhezik s elengedi a jósnő székét. Nevetve mondta el ezeket a dolgokat, ezeket az apró tudás-morzsákat, amelyeknek jóvoltából valamikor magasabbrendű embernek képzelte magát. Most nagyon együgyűnek látta egész tudományát.

Számolni kezdte, hogy hány hét múlva érkezik el az ideje, –; csütörtöktől még három hét; aztán két hét és egy nap; aztán csak tíz nap.

– Ma péntek van. Ugy látszik, Joseph, vasárnap lesz. Legalább is remélem. Rama meghallgatott. Azt mondja, hallja a szíve dobogását. Nem hihetetlen?

Egy éjszaka azt mondta:

– Körülbelül egy hét múlva lesz. Apró borzongások futnak végig rajtam, ha erre gondolok.

Josephnek igen könnyű álma volt. Ha Elizabeth felsóhajtott álmában, tüstént kinyílt a szeme, s aggódva hallgatózott.

Egy reggel arra ébredt, hogy fiatal kakasok kórusban kukorékolnak az ágakon. Sötét volt még, de a levegő már megelevenült a közelgő pirkadattól s a reggel hűvösségétől. Hallotta, amint az öregebb kakasok teli hangon

kukorékolnak, mintha megdorgálnák a fiatalabbakat, repedt, vékony hangjukért. Joseph nyitott szemmel feküdt s látta, amint milliónyi fénypontocska előrenyomul és sötétszürkére festi a levegőt. Fokozatosan látszani kezdett a szoba berendezése. Elizabeth kurtán lélegzett álmában. Lélegzete kissé akadozott. Joseph már készülődött, hogy nesztelenül kibújik az ágyból, felöltözik és kimegy a lovakhoz, amikor Elizabeth hirtelen mozdulattal felült mellette. Lélegzete elakadt, lába megmerevedett, s felsikoltott fájdalmában.

– Mi az? – kiáltotta Joseph. – Mi baj, drágám?

Hogy az asszony nem válaszolt, felugrott, meggyújtotta a lámpát és föléje hajolt. Elizabeth szeme kimeredt, szája kinyílt, s egész teste erősen remegett. Aztán rekedten felsikoltott megint. Joseph dörzsölni kezdte az asszony kezét, s Elizabeth egy perc múlva visszahanyatlott párnájára.

– A hátam fáj, Joseph, – nyögte. – Valami baj van. Meghalok.

Joseph azt mondta:

– Csak egy percig várj, drágám. Megyek Ramáért, – s már szaladt is ki a szobából.

Rama, amikor álmából fölverte, komolyan mosolygott.

– Menj csak vissza hozzá, – rendelkezett. – Majd elmúlik. Egy kicsit hamarább jött. mint gondoltam. Most egy darabig nyugta lesz.

– De siess, – kérte Joseph.

– Nincs miért siessek. Azonnal kezdd el sétáltatni. Én majd elhívom Alice-t segítségül.

Piroslott a hajnal, amikor a két asszony átjött az udvaron, tiszta rongyokkal megrakodva. Rama tüstént munkához látott. Elizabeth, még mindig riadtan az éles fájdalomtól, gyámoltalanul nézett rá.

– Rendben van minden, –- nyugtatta meg Rama. – Éppen úgy kezdődik, ahogy kell. – A konyhába küldte Alice-t, hogy rakjon tüzet s melegítsen vizet egy mosóüstben. – Most pedig, Joseph, segítsd fölállni és sétáltasd a szobában.

S amíg Joseph fel és alájáratta az asszonyt, Rama lehúzta a takarókat az ágyról, belétette a szülő-derékaljat s ráhurkolta a bársonykötelet az ágy lábsó oszlopaira. Amikor a gyötrő fájdalom visszatért, egyeneshátú székre

ültette Elizabethet, amíg el nem múlt. Elizabeth próbálta visszafojtani a sikoltását, de Rama föléje hajolt és azt mondta:

– Ne fojtsd vissza. Nem kell. Minden szükséges most, aminek szükségét érzed.

Joseph átfogta karjával a derekát, jártatta a szobában s támogatta, ha megbotlott. Félelme elmúlt. Heves, örvendező fény lobogott a szemében. A fájdalmak most sűrűbben következtek egymásután. Rama behozta a nappaliból a nagy falióràt, felakasztotta s megnézte, valahányszor újabb fájdalom jelentkezett. A fájdalmak pedig egyre sűrűbben jöttek. Órák teltek el.

Majdnem dél volt már, amikor Rama kemény fejbólintással azt mondta;

– Most fektessük le. Te kimehetsz, Joseph. Én rendbehozom a kezemet.

Joseph félig lehunyt szemmel nézett rá. Mintha révületbe esett volna.

– Hogy érted azt, hogy rendbehozod a kezedet? – kérdezte.

– Ej, hát alaposan, megmosom, meleg vízben, szappannal, s kurtára vágom a körmömet.

– Azt majd én teszem meg, – mondta Joseph.

– Jó lesz, ha mégy már, Joseph. Rövid az idő.

– Nem, – mondta makacsul a férfi. – Az én gyermekemet én veszem el. Majd megmondod, hogy mit csináljak.

– Az nem lehet, Joseph. Nem férfinak való az.

Joseph komolyan nézett rá, s nyugalma legyőzte az asszony akaratát.

– Igenis, nekem való, – mondotta.

A gyermekek már napkeltekor összegyűltek a hálószoba ablaka előtt, hallgatták Elizabeth gyönge sikoltásait s reszkettek izgalmukban. Martha első pillanattól fogva ott állt.

– Néha bele is halnak, – mondotta.

A reggeli nap hevesen tűzött rájuk, de nem hagyták el őrhelyüket Martha megállapította a szabályokat.

– Aki elsőnek hallja meg a kisbaba sírását, elkiáltja magát: «Hallom!» s az ajándékot kap és neki lesz legelőször kisbabája. Édesanyám mondta. –

A többiek roppantul izgatottak voltak. Valahányszor új sikoltozás kezdődött, egyszerre kiáltották:, «Hallom!» Marthát fölsegítették a falon olyan magasra, hogy bekukucskálhasson az ablakon. – Joseph bácsi sétáltatja, – jelentette. Aztán később: – Most az ágyon fekszik s fogja azt a vörös kötelet, amit édesanyám készített.

A sikoltások mind sűrűbben következtek egymás után. A többi gyermek újra fölsegítette Marthát, hogy benézhessen, s amikor lemászott, kissé sápadt volt és fulladozott attól, amit látott. Szorosan köréje gyülekezve hallgatták a beszámolóját.

– Láttam Joseph bácsit – föléje hajolt… – itt szünetet tartott, hogy lélegzethez jusson. – És – és a keze vörös volt. – Elhallgatott, s valamennyi gyerek megdöbbenve bámult rá. Vége lett minden beszélgetésnek, suttogásnak. Csak álltak és füleltek. A sikoltások most oly gyöngék voltak, hogy alig hallhatták.

Martha titokzatos arcot öltött. Suttogva intette csendre a többieket. Most három gyönge csattanást hallottak, s Martha abban a pillanatban felkiáltott:

– Hallom!

Kevéssel utóbb valamennyien hallották a gyereksírást. Megilletődve álltak s Martnára néztek.

– Honnan tudtad, mikor kell mondani?

Martha megkínozta őket lassú válaszával.

– Én vagyok a legidősebb és sokáig jól viseltem magam. És édesanyám megmondta nekem, hogyan kell hallgatózni.

– Hogyan? – kérdezték. – Hogy hallgatóztál? – A csattanást vártam! – bökte ki diadalmasan Martha. – Mindig megpaskolják a kisbabát, hogy sírni kezdjen. Én vagyok a győztes és hajasbabát kérek ajándékba.

Kevéssel utóbb Joseph kijött a tornácra s a korlátra támaszkodott. A gyermekek odahúzódtak, megálltak előtte s fölnéztek rá. Csalódást éreztek, amért keze nem volt már vörös. Arca úgy megnyúlt, olyan réveteg volt, tekintete olyan komor, hogy nem merték megszólítani.

Martha kezdte el jámbor hangon:

– Én hallottam meg elsőnek a sírását, – mondotta. – Hajasbabát kérek ajándékba.

Joseph lenézett rájuk s kissé elmosolyodott.

– Meglesz, – mondotta. – Mindegyiknek hozok ajándékot, amikor bemegyek a városba.

Martha udvariasan megkérdezte:

– Fiú vagy leány?

– Fiú, – felelte Joseph. –- Talán meg is nézhetitek hamarosan. – Keze keményen szorította a korlátot, gyomrában még vájkált a fájdalom, amit átvett Elizabethtől. Nagy lélegzettel szívta be a forró déli levegőt s visszament a házba.

Rama meleg vízzel mosta ki a baba fogatlan száját, Alice pedig biztosítótűket rakott abba a muszlinfásliba, amelybe Elizabeth csípőjét beszorítják, majd, a méhlepény eltávozása után.

– Még csak egy kicsit légy türelemmel, – mondta Rama. – Egy óra alatt elmúlik.

Joseph elnehezedve ült ogy széken, figyelte az asszonyokat s figyelte Elizabeth tompa, fájdalmas nézésű szemét, mely tele volt szenvedéssel. A baba a kosárbölcsőben feküdt, kétszer olyan hosszú ruhában, mint a teste.

Amikor a szülés utófájdalmainak is vége volt, Joseph fölemelte Elizabethet s ölében tartotta, amíg az asszonyok kiszedték a véres szülő-derékaljat s újravetették az ágyát. Alice kivitt minden rongyot s elégette a konyhai tűzhelyen, Rama pedig tőle telhető erővel fáslizta szorosra Elizabeth csípőjét.

Elizabeth ernyedten nyúlt el a tiszta ágyban az asszonyok távozása után. Kinyújtotta kezét, hogy Joseph megfogja.

– Álmodtam, – mondta gyönge hangon. – Eltelt egy egész nap és én álmodtam.

Joseph egyenként simogatta az ujjait.

– Akarod, hogy idehozzam a kisbabát?

Elizabeth homloka fáradtan ráncolódott össze.

– Még ne hozd, –- mondotta. – Még haragszom rá, amért annyi fájdalmat okozott. Várj, amíg pihentem egy kicsit. – Kisvártatva elaludt.

Késő délután Joseph kiment a pajtába. Alig nézett a fára, amikor elhaladt mellette. – Te vagy a dolgok körforgása, – szólt önmagához, – s ez a körforgás nagyon kegyetlen. – Látta, hogy a pajtát gondosan

kitisztogatták, s minden rekesz vastagon fel van hintve friss szalmával. Thomas szokott helyén ült, Blue rekeszében, a jászol szélén. Kurtán biccentett a fejével Joseph felé.

– A réti kutyámnak kullancs került a fülébe, – jegyezte meg. – Átkozott egy hely, nehéz onnét kiszedni.

Joseph belépett a rekeszbe s leült a fivére mellé. Állát súlyosan rátámasztotta a tenyerére.

– Hogy sikerült? – kérdezte barátságosan Thomas.

Joseph arrafelé bámult, ahol a pajta falának egy hasadékán betört a napfény. A fényes csíkon izzó legyek röppentek át, mint a föld légkörébe zuhanó meteorok.

– Fiú, – mondta szórakozottan. – Magam vágtam el a köldökzsinórt. Rama mondta meg, hogyan kell. Ollóval vágtam el, bogra kötöttem s fáslival erősítettem a melléhez.

– Nehéz szülés volt? – kérdezte Thomas. – Azért jöttem ide, nehogy bemenjek segíteni.

– Igen, nehéz volt, de Rama könnyűnek mondja. Uram Isten, hogy harcolnak ezek a kis jószágok az élet elleni

Thomas kihúzott egy szalmaszálat a mögötte lévő tartóból s lehántotta a fogával.

– Gyereket még sohasem láttam születni. Rama nem engedte. Pedig sok tehénen segíteltem, ha magától nem tudott megellen!

Joseph nyugtalanul siklott le a jászolról s odalépett az egyik kis ablakhoz. Válla fölött visszanézve mondta:

– Forró nap volt. A levegő még most is remeg a hegyek fölött.

A hegyek mögött lenyugvó nap elvesztette formáját, mintha olvadozott volna.

– Thomas, még sohasem jártunk a hegygerincen túl, a tengerparton. Gyerünk el majd ha egyszer ráérünk. Szeretném látni az Óceánt.

– Én jártam a gerincen s lenéztem onnét, – mondta Thomas. – Vad vidék van arrafelé, akkora vörösfenyők, hogy sohase láttál nagyobbat, sűrű bozót, s ezer mérföldnyire ellát az ember az Óceánon. Láttam egy kis hajót az Óceán kellő közepén.

Gyorsan esteledett. Rama kikiáltott:

– Hol vagy, Joseph?

Odasietett a pajta bejáratához.

– Itt vagyok. Mi baj?

– Elizabeth fölébredt. Szeretné, ha mellette ülnél egy darabig. A vacsorád mindjárt készen lesz.

Joseph ott ült a félhomályban Elizabeth ágya mellett, s az asszony ismét odanyújtotta neki a kezét.

– Akartad, hogy bejöjjek? – kérdezte Joseph.

– Akartam, drágám. Még nem aludtam eleget, de beszélni szeretnék veled, mielőtt újra elalszom. Elfelejthetném, amit mondani akarok. Te majd emlékezzél rá helyettem.

A szoba elsötétedett. Joseph ajkához emelte az asszony kezét s Elizabeth gyöngén birizgálta ujjaival az ura száját.

– Mi az, Elizabeth?

– Amíg odajártál, én felkocsiztam a hegygerincre, a fenyvesbe. Találtam egy tisztást s egy zöld sziklát a tisztáson.

Joseph feszült figyelemmel húzódott közelebb hozzá.

– Miért mentél oda? – kérdezte.

– Nem tudom. Kellett. A zöld szikla megijesztett, később álmodtam is róla. És – Joseph, amint jobban leszek, vissza akarok menni s újra meg akarom nézni azt a sziklát. Ha egészséges leszek, nem ijedek meg tőle s nem álmodom róla többet. Eszedbe jut majd, drágám? Ne szorítsd úgy az ujjaimat.

– Ismerem azt a helyet, – mondta Joseph. – Különös egy hely.

– S nem felejtesz el odavinni?

– Nem, – felelte az ura egy kis szünet után. – Nem felejtem el. De meg kell gondolnom, jó lesz-e, hogyha odamégy.

– Hát akkor ülj itt egy darabig, én mindjárt elalszom, – mondta Elizabeth.

19.

Fáradtan cammogott tovább a nyár, s a hőség nem csökkent az őszi hónapokban sem. Burton átszellemülten tért vissza Pacific Grove istenes táborából. Lelkesen írta le a szép félszigetet, a kékvizű öblöt, s elmondta, hogyan hirdették az igét a prédikátorok.

– Egyszer majd, – fordult Josephhez, – odaköltözöm, építek egy kis házat s ott élek egész esztendőben. Sok ember telepszik meg ott. Szép város lesz az valamikor.

Örült a kisbabának.

– A mi fajtánk, – mondotta, – csak egy kis változást látok rajta. – Dicsekedve mondta Elizabethnek: – Erős fajta ez a miénk. Mindig kiütközik. Idestova kétszáz esztendeje ilyen szemük van a fiúknak.

– Az én szemem színe majdnem ilyen, – tiltakozott Elizabeth. – S a kisbabák szeme különben is megváltozik, mire idősebbek lesznek.

– Dehát a kifejezés! – magyarázta Burton. – A Wayne-kifejezés mindig megvan a szemükben. Mikor keresztelik meg?

– Óh, azt nem tudom. Lehet, hogy hamarosan bemegyünk San Luis Obispoba, s persze Montereybe is szeretnék egyszer hazalátogatni.

A nap melege korán átlépett a hegyeken s árnyékba kergette a trágyadombokon reggeli csevegésüket folytató baromfiakat. Tizenegy óra tájban már kellemetlen volt kinn tartózkodni, de tizenegy előtt Joseph és Elizabeth gyakran vitt ki székeket a házból s elüldögélt a nagy tölgyfa árnyékában. Elizabeth ilyenkor végezte a délelőtti szoptatást, mert Joseph szerette elnézni, ahogy a gyerek szopott.

– Nem nő olyan gyorsan, mint gondoltam, – panaszkodott.

– Túlságosan hozzászoktál az állatokhoz, – figyelmeztette az asszony. – Azok sokkal gyorsabban nőnek, de nem is élnek sokáig.

Joseph hallgatva nézegette a feleségét. – Milyen bölcs lett, – gondolta magában. – Mennyi mindent tud tanulás nélkül. – Izgatta ez a gondolat – Nagyon másnak érzed magad, mint az a leány volt, aki Nuestra Senorában tanított? – kérdezte.

Elizabeth elnevette magát.

– Hát másnak látszom, Joseph?

– Persze, hogy másnak.

– Akkor bizonyosan más is vagyok. – Most másik keblére tette át a gyereket, s az éhesen kapott a mellbimbó után, ahogy a pisztráng kapja be a csalétket. – Széthasadtam két különböző emberré, – folytatta Elizabeth. – Igazán nem gondoltam erre. Valamikor szavakban gondolkoztam arról, amit olvastam. Ezt most nem teszem soha. Egyáltalán nem is gondolkozom. Csak megteszem, ami eszembe jut. Mi lesz a neve, Joseph?

– Ugy gondolom, John, – felelte Joseph. – Mindig volt a családban egy Joseph vagy egy John. Joseph fia mindig John volt, John fia Joseph. Így volt ez mindig.

Elizabeth bólintott egyet s a szeme messzire nézett.

– Igen, jó név ez. Soha nem okoz bajt neki s nem ejti zavarba. Nincs is semmi különös értelme. Annyi John volt már a világon, mindenféle ember, jó is, rossz is. – Elvette mellét a gyerektől, ruháját begombolta, aztán megfordította a gyereket, hogy kipaskolja belőle a légbuborékokat. – Észrevetted-e, Joseph, hogy akit Johnnak hívnak, az vagy jó, vagy rossz, de sohasem közömbös? Ha valami közömbös fiúnak ezt a nevet adják, nem tartja meg. Jack lesz belőle. – Visszafordította a gyereket, hogy az arcába nézzen, s az úgy kancsított, mint egy kis malac. – John a neved, hallod-e? – szólt hozzá tréfásan. – Hallod? Remélem, sohasem lesz belőled Jack. Inkább légy nagyon rossz ember, mintsem Jack.

Joseph derűsen mosolygott rá:

– Még sohasem ült a fán, drágám. Nem gondolod, hogy itt lenne az ideje?

– Mindig csak az a fa! – mondta az asszony. – Azt hiszed, az egész világot a te fád mozgatja.

Joseph hátrahajolt s úgy nézett fel a nagy, gyöngéd ágak közé.

– Most már tudom is, látod, – mondta csöndesen. – Annyira tudom, hogy csak fölnézek a levelek közé s megmondom, milyen idő lesz másnap. Ülést csinálok majd a kisbabának az ág tövénél. Ha aztán egy kicsit nagyobbra nő, lépcsőt vágok neki a fa kérgébe, hogy azon másszon föl.

– De hátha leesik és megüti magát?

– Erről a fáról nem. Ez nem engedi leesni.

Elizabelh átható tekintettel nézett rá.

– Még mindig ezt a játékot játszod, Joseph? Pedig nem is játék!

– Még mindig ezt játszom, – felelte az ura. – Add ide a kisbabát. Odateszem a karjai közé. – A levelek csillogása elveszett már, a nyár pora borította be. A kéreg halványszürke volt és száraz.

– Leesik, Joseph, – figyelmeztette az asszony. – Elfelejted, hogy nem tud még magában ülni.

Burton odaballagott a veteményesből s megállt mellettük, zsebkendővel törölgetve izzadt homlokát.

– A dinnye megérett, – mondotta. – A mosómedvék rákaptak. Jó lenne tőrt vetni nekik.

Joseph kezét kinyújtva hajolt Elizabeth felé.

– De leesik, – tiltakozott az asszony.

– Majd fogom én. Nem engedem leesni.

– Mit csináltok vele? – kérdezte Burton. – Joseph fel akarja ültetni a fára.

Burton arca ebben a pillanatban megkeményedett, szemében meglobbant a harag.

– Ne tedd, Joseph, – mondta éles hangon. – Nem szabad.

– Nem engedem leesni. Nem eresztem el.

A verejték nagy cseppekben állt meg Burton homlokán. Szemébe elszörnyedt, könyörgő tekintet költözött. Előre lépett s rátette kezét Joseph vállára, hogy megállítsa.

– Kérlek, ne tedd, – könyörgött.

– De ha mondom, hogy nem engedem el.

– Nem erről van szó. Tudod, hogy mit gondolok. Esküdj meg nekem, hogy nem teszed meg soha.

Joseph ingerülten fordult feléje.

– Semmire sem esküszöm meg, – mondotta. – Miért is esküdném? Semmi rosszat nem látok abban, amit teszek.

Burton csendesen mondta:

– Joseph, engem még semmiért nem hallottál könyörögni. A mi családunkban nem szokás a könyörgés. De most könyörgök neked: mondj le erről. Ha már erre is rászánom magam, be kell látnod, milyen fontos a dolog. – Felindulásában a szeme is könnybeborult.

Josephnek megenyhült az arca.

– Hát, ha ennyire bánt téged, nem teszem meg,– mondotta.

– És megesküszöl, hogy nem is teszed meg soha?

– Nem, nem esküszöm meg. A magam akaratáról nem mondok le a tiéd kedvéért. Miért is tenném?

– Mert bebocsátod közénk a gonoszt! – kiáltott fel szenvedélyesen Burton. – Mert kitárod az ajtót a gonosz előtt. Az ilyesmi nem maradhat büntetlenül.

Joseph felkacagott.

– Hát akkor szálljon rám a büntetés, – mondotta.

– Dehát nem érted, Joseph. hogy nemcsak rólad van szó? Mindnyájan belepusztulunk.

– Szóval magadat véded, Burton?

– Nem. Mindnyájunkat szeretném megvédeni. A kisbabára gondolok és Elizabethre.

Közben Elizabeth hol egyikre, hol a másikra bámult. Felállt és keblére szorította a gyermeket.

– Miről vitatkoztok ti? – kérdezte. – Van itt valami, amiről én nem tudok semmit.

– Majd megmondom én neki, – fenyegetőzött Burton.

– Mit mondasz meg? Mi van itt megmondani való?

Burton mélyet sóhajtott.

– A te fejedre szálljon hát. Elizabeth, az öcsém megtagadja Krisztust. Bálványokat imád, mint a régi pogányok. Elveszíti lelkét és bebocsátja a gonoszt.

– Nem tagadok én meg semmiféle Krisztust, – mondta élesen Joseph. – Csak megteszek valami egyszerű dolgot, ami tetszik nekem.

– Hát egyszerű dolog az, hogy áldozati ajándékokat aggatsz föl, vért loccsantasz ki s mindent, ami jó, felajánlasz ennek a fának? Láttam, amint

éjszaka kilopóztál a házból s hallottalak beszélni ehhez a fához. Egyszerű dolog az?

– Igenis, egyszerű, – mondta Joseph. – Nincs benne semmi megbotránkoztató.

– És egyszerű dolog az is, hogy elsőszülött fiadat felajánlod ennek a fának?

– Igenis. Egy kis játék.

Burton elfordult, körülnézett a tájon, ahol a hőhullámok oly erősek voltak, hogy látni lehetett kék színüket, s remegésüktől mintha vonaglották és borzongtak volna a hegyek.

– Próbáltam segíteni rajtad, – mondta szomorúan.– Nagyobb erővel próbáltam, mint ahogy a Szentírás parancsolja. – Haragosan lépett hátra. – Hát nem akarsz megesküdni?

– Nem, – felelte Joseph. – Nem esküszöm meg semmire, ami korlátoz engem, ami megbénít a cselekvésben. Semmiképpen nem esküszöm.

– Akkor kiközösítelek. – Burton zsebredugta két kezét. – Nem maradok itt és nem osztozom a sorsodban.

– Igaz az, amit mond? – kérdezte Elizabeth. – Megtetted azt, amiről beszél?

Joseph rosszkedvűen nézett a földre.

– Nem tudom. – Keze fölemelkedett, hogy megsimogassa a szakállát. – Nem hiszem. Ez az egész nem hangzik úgy, mint amit én tettem.

– Láttam, – vágott közbe Burton. – Láttam, amint éjszakánként kijött a sötétben a fa alá. Megtettem, ami tőlem telt. Most elmegyek és elszakadok ettől a bűntől.

– Hova mégy, Burton? – kérdezte Joseph.

– Harrietnek van háromezer dollárja. Elmegyünk Pacific Groveba s ott építünk házat. Eladom a magam részét a birtokból. Talán nyithatok egy kis üzletet. Az a város nőni fog, mondom neked.

Joseph előrelépett, mintha elébe akarna vágni Burton elhatározásának.

– Keserves lesz az a gondolat, hogy én kergettelek el, – mondotta.

Burton ott állt Elizabeth mellett és lenézett a gyermekre.

– Nemcsak te kergettél el, Joseph. A rothadás apánkban volt már, és nem metszették ki. Addig burjánzott, míg egészen erőt nem vett rajta. Utolsó szavai megmutatták, mennyire jutott. Láttam én ezt, még mielőtt te elindultál nyugatra. Ha olyan emberek közé mentél volna, akik ismerik az Igét és erősek az Igében, az a dolog elhalt volna – dehát te idejöttél. – Karját körbelendítve mutatott a vidékre. – Ezek a hegyek túlságosan magasak, – kiáltotta. – Az egész hely túlságosan vad. És mindenki magában hordozza ennek a gonosz dolognak a magvát. Láttam őket, tudom. Láttam a fiestát, tudok mindent. Én csak imádkozhatom, hogy a fiad ne örökölje ezt a rothadást.

Joseph gyorsan elhatározta magát. – Hát megesküszöm, ha ittmaradsz. Nem tudom, hogyan tartom meg, de megesküszöm. Hiszen látod, néha szeretném ezt elfelejteni és úgy gondolkozni, mint régen.

– Nem, Joseph, te túlságosan szereted a földet. A másvilágra nem gondolsz soha. Benned nincs elég ereje az eskünek. – Azzal indult a háza felé.

– Legalább addig ne menj, amíg még egyszer nem beszélünk a dologról, – kiáltotta Joseph. De Burton nem fordult meg s nem is válaszolt neki.

Joseph egy percig utánanézett s csak akkor fordult vissza Elizabeth felé. Az asszony mosolygott s egy kis megvetés volt a mosolyában.

– Azt hiszem, mindenképpen menni akar, – mondotta.

– Igen, egy kicsit ez is az oka. De az is, hogy igazán fél a bűneimtől.

– Hát vétkezel te, Joseph? – kérdezte Elizabeth.

Joseph elgondolkozva hunyorította össze a szemét.

– Nem, – mondta végül. – Nem vétkezem. Ha Burton tenné azt, amit én teszek, az bűn lenne. Én csak azt akarom, hogy a fiam szeresse ezt a fát.

Kinyújtotta kezét a gyerek után s Elizabeth a kezébe tette a bepólyált kis testet. Burton visszanézett, amikor belépett a házába s látta, hogy Joseph az ág tövén tartja a gyermeket – s látta azt is, hogy a görbe ágak oltalmazóan hajlanak fel körülötte.

20.

Hogy az elhatározása megtörtént, Burton nem maradt sokáig a tanyán. Egy hét sem telt belé, összecsomagolta holmiját és elkészült. Indulás előtt való éjszaka sokáig dolgozott s leszögezte az utolsó ládákat. Joseph hallotta, amint járt-kelt az éjszakában, vagdosott és kalapált s napkelte előtt már ismét talpon volt. Joseph a pajtában talált rá: a lovakat vakarta, amelyeket magával akart vinni, Thomas pedig közelében ült egy rakás szénán s kurta szavakkal tanácsokat adott neki.

– Ez a Bill hamar kifárad. Pihentesd gyakran, amíg föl nem melegszik a vére. Ez a pár ló sohasem járt a szoroson túl. Meglehet, hogy át kell vezetni őket, – de talán mégsem, hiszen most olyan alacsony a víz.

Joseph lassan belépett s nekitámaszkodott a falnak a lámpa alatt.

– Sajnálom, hogy elmégy, Burton,– mondotta.

Burton kezében megállt a vakarókefe a ló széles farán.

– Sok oka van annak, hogy elmegyek. Harriet jobban fogja érezni magát egy kis városban, ahol barátokat szerezhet s ellátogathat ide-oda. Itt túlságosan el vagyunk vágva **a** világtól. Harriet elhagyatottnak érezte magát.

– Tudom, – mondta barátságosan Joseph, – de mi nélkülözni fogunk téged, Burton. A család ereje megrokkan.

Burton zavartan sütötte le szemét s tovább folytatta a vakarást.

– Nekem sohasem volt kedvem a gazdasághoz, – mondta szelíd hangon. – Már odahaza is azon gondolkoztam, hogy egy kis boltot nyitok a városban. – Abbahagyta a munkát és szenvedélyesen mondta: – Próbáltam tisztességesen élni. Amit tettem, azért tettem, mert helyesnek találtam. Csak egy törvény van a világon. Próbáltam eszerint a törvény szerint élni. Helyesnek látom azt, amit tettem, Joseph. Emlékezzél vissza erre. Akarom, hogy visszaemlékezzél.

Joseph szeretettel mosolygott rá:

– Én nem próbállak itt tartani, ha menni akarsz, Burton. Vad vidék ez. Ha nem szereted, akkor nincs más választásod: gyűlölnöd kell. Nincs

templom, ahová elmenj. Nem gáncsolhatlak, amért olyan emberek közé akarsz menni, akik úgy gondolkoznak, mint te.

Burton átment a szomszéd rekeszbe.

– Világosodik, – mondta idegesen. – Harriet készíti már a reggelit. Napkelte után indulni akarok, amilyen hamar lehet.

A családok meg a béresek pirkadatkor előjöttek a házakból, hogy Burtont elbúcsúztassák.

– Jertek majd el hozzánk, – kiáltotta szomorúan Harriet. – Szép hely az ott. Okvetlenül jertek el látogatóba.

Burton megfogta a gyeplőt, de mieiőtt még a lovaknak csettintett, Josephhez fordult:

– Isten veled. Én helyesen cselekedtem. Ha egyszer majd megérted, magad is látni fogod, hogy igazam volt. Nem tehettem másként. Emlékezzél vissza erre, Joseph. Ha egyszer majd megérted, hálás leszel nekem.

Joseph odalépett a szekérhez s megveregette a bátyja vállát.

– Felajánlottam, hogy megesküszöm, s igyekeztem volna megtartani az eskümet.

Burton fölemelte a gyeplőt és csettintett. A lovak nekifeszültek a hámnak: A rakományon ülő gyermekek integettek a kezükkel, az ottmaradók utánuk szaladtak, belekapaszkodtak a saroglyába s húzgálták a lábukat.

Rama zsebkendőjével integetett, de halkan odaszólt Elizabethnek:

– Több cipőt koptatnak el így, mintha az egész világot összejárnák.

A család ott állt még a reggeli napfényben s nézett a távozó szekér után. Az eltűnt a parti erdőben, egy idő múlva ismét előbukkant, látták felkapaszkodni egy kis dombra, a gerincen túl aztán végképpen elveszett szemük elől.

Amikor már nyoma sem látszott, kedvetlenség nehezedett a családokra. Némán álldogáltak s nem tudták, mihez fogjanak most. Érezték, hogy egy korszak véget ért, életüknek egy része elmúlt. A gyerekek végül lassan eloldalogtak.

Martha azt mondta:

– A kutyánk megkölykezelt az éjszaka, – s a gyerekek mind elrohantak megnézni a kutyát, amely egyáltalán nem kölykezett meg.

Utoljára Joseph is elindult s Thomas mellette ballagott.

– Megyek és behozok egynéhány lovat, Joe, – mondotta. – Árkot akarok húzni a veteményesben, hogy az egész víz le ne szaladjon róla.

Joseph lassan lépkedett s fejét lecsüggesztette.

– Tudod, hogy Burton az én hibámból ment el.

– Nem a te hibádból. Menni akart.

– A fa miatt tette, – folytatta Joseph. – Azt mondta, úgy imádom, mint valami bálványt. – Joseph fölnézett a fára s hirtelen mégdöbbenve állt meg. – Nézd ezt a fát, Thomas.

– Látom. Mi baj?

Joseph gyorsan odament a törzshöz s felnézett az ágak közé.

– Hát igen, úgy látszik, nincs semmi baj. – Kis darabig hallgatott s végigjártatta kezét a fa kérgén.

– Furcsa. Ahogy ránéztem, azt hittem, van valami baja. Csak olyan érzés lehetett. – S így folytatta:

– Nem akartam, hogy Burton elmenjen. Ez kettészakítja a családot.

Elizabeth elhaladt mögöttük a ház felé. – Még mindig játszol, Joseph? – kiáltotta ingerkedve.

Joseph elrántotta kezét a fa kérgéről s megfordult, hogy utána menjen.

– Igyekszünk majd segítség nélkül boldogulni, – szólt Thomashoz. – Ha erősen nyakunkra gyűlik a munka, megfogadok még egy mexikóit. – Bement a házba s tétlenül álldogált a nappaliban.

Elizabeth kilépett a hálószobából, ujjai hegyével fésülve hátra a haját.

– Alig volt időm, hogy felöltözködjem, – magyarázkodott. Gyors pillantást vetett Josephre. – Fáj neked, hogy el kellett engedni Burtont?

– Azt hiszem, – felelte bizonytalanul Joseph. – Aggaszt valami, de nem tudom, micsoda.

– Miért nem ülsz lóra? Nincs semmi dolgod?

Joseph türelmetlenül rázta fejét.

– Gyümölcsfáim érkeznek Nuestra Senorába. Azokért kéne bemenni.

– Hát miért nem mégy?

Joseph odalépett a tornácra nyíló ajtóhoz s kinézett a fára.

– Nem tudom, – mondotta. – Félek elmenni. Itt valami baj van.

Elizabeth odaállt melléje.

– Ne melegedj bele túlságosan abba a játékba, Joseph. Ne engedd, hogy uralkodjék rajtad.

Joseph vállat vont.

– Hiszen éppen azt csinálom. Mondtam egyszer neked, hogy ennek a fának segítségével meg tudom jósolni az időt. Afféle hírhordó ez a fa, a föld közt és köztem. Nézz csak rá, Elizabeth! Úgy látod, hogy nincs semmi baja?

– Túlságosan sokat dolgoztál, – mondta Elizabeth. – A fának nincs semmi baja. Eredj a városba és hozd el a gyümölcsfákat. Nem használ azoknak, ha soká várnak az ültetésre.

De Joseph igen kelletlenül hagyta el a tanyát. Végül mégis befogott a szekérbe s a városba hajtott.

Az az idő volt ez, amikor a legyek a téli pusztulás előtt még egyszer istenigazában megelevenednek. Szemkápráztatóan csapongtak a napfényben, rátelepedtek a lovak fülére s körbeültek a szemük körül. Ámbár a reggel ősziesen hűvös volt, a vénasszonyok nyarának napja még mindig perzselte a földet. A folyó eltűnt a föld alatt s a megmaradt néhány mély tócsában kényelmesen úszkáltak a fekete angolnák, a nagy pisztrángok pedig félelem nélkül dugták fel szájukat a víz színére.

A lovak ügetve taposták a ropogó szikomorleveleket. Joseph nem tudott megszabadulni a nyomában járó rossz sejtelmektől. – Hátha igaza volt Burtonnak, – gondolta. – Hátha öntudatlanul is rosszat cselekedtem. Valami baj fenyegeti ezt a vidéket. – S azt gondolta: – Remélem, hamarosan megjön az eső s újra megindítja a folyó vizét.

Elszomorította a kiszáradt folyó. Hogy szomorúságát elverje, a csűrre gondolt, amely a tetőgerendáig meg volt rakva szénával, meg a szérűn sorakozó szénakazlakra, amelyeket télire mind befödtek. Aztán arra gondolt: vajjon az a kis forrás a fenyőligetben bugyog-e még a barlang szájából. – Hamarosan fölmegyek és megnézem, – gondolta. Gyorsan hajtott s a városból sietve fordult vissza a tanyára, de késő este volt már, amikor megérkezett. A fáradt lovak lelógatták fejüket, mihelyt a tartóláncot eloldották.

Thomas az istálló ajtajánál várt rá.

– Nagyonis gyorsan hajtottál, – mondotta. – Csak jó két óra múlva vártalak.

– Kérlek, lásd el a lovakat, – mondta Joseph. – Én egy kis vizet húzok ezekre a csemetékre. – Egy ölrevaló csemetét odavitt a víztartóhoz ***s*** jól átitatta vízzel a durva vásznat, amibe gyökerük belé volt burkolva. Aztán gyorsán odament a tölgyfához.

– Mégiscsak van ennek valami baja. – gondolta ijedten. – Nincsen benne élet. – Újra megtapogatta a kérgét, leszakított róla egy levelet, összemorzsolta és megszagolta, de nem vett észre semmi rosszat

Alighogy belépett a házba, Elizabeth elébe tette a kész vacsorát.

– Fáradtnak látszol, drágám. Feküdj le hamar.

De Joseph zavart tekintettel nézett hátra.

– Vacsora után beszélni akarok Thomasszal, – mondotta.

S amint az evéssel elkészült, kiment, túl a pajtán, fel a domboldalon. Tenyerével tapogatta a száraz földet, amely még meleg volt a napsütéstől. Odament egy csoport fiatal tölgyfához, kezét rátette a kérgükre s mindegyiknek összemorzsolta és megszagolta egy-egy levelét. Elment mindenüvé s ujjával tapogatta ki a föld állapotát. A hegyek felöl jött már a hideg, megdermesztette a füvet, s ezen az éjszakán meghallotta Joseph a költöző vadludak első csoportjának hangját is.

A föld nem mondott neki semmit. Száraz volt, de élt még s csak esőre várt, hogy a zöld lándzsahegyek kibukkanjanak belőle. Joseph végül is elégedetten ment vissza a házhoz s megállt az ő fája alatt.

– Féltem, uram, – mondotta. – Volt valami a levegőben, ami megijesztett. – S amint a fa kérgét simogatta, egyszerre fázni kezdett és magányosnak érezte magát. – Ez a fa halott, – kiáltotta valami a lelkében. – Az én fámban nincs már élet! – összegörnyedt a veszteség érzetétől s megrohanta mindaz a bánat, amit apja halálakor kellett volna éreznie. Körülfogták a fekete hegyek, a hideg szürke ég és a barátságtalan csillagok, mintha bezárták volna, a föld pedig szétterült a központ körül, ahol állt. Ellenséges volt minden, – ha nem is kész még a támadásra, de távoli, néma és hideg. Joseph ott ült a fa tövén, s már a kemény kéreg érintése sem nyugtatta meg. Éppen olyan ellenséges volt, mint minden egyéb a földön, s olyan fagyos és gőgös, mint egy barát holtteste.

– Mitévő legyek most már? – gondolta. – Hová menjek? – A levegőt fehér meteor hasította végig s elégett száguldása közben. – Hátha tévedek, – gondolta Joseph. – Hiszen meglehet, hogy a fának nincs semmi baja.

Fölállt és bement a házba: s ezen az éjszakán magányossága érzetében oly hevesen szorította karjába Elizábethet, hogy az asszony felkiáltott fájdalmában és nagyon boldog volt.

– Miért érzed magad olyan magányosnak, drágám? – kérdezte Elizabeth. – Miért fáj ma az ölelésed?

– Nem tudtam, hogy fájdalmat okozok neked, bocsáss meg, – felelte. – Azt hiszem, meghalt a fám.

– Hogy halhatott volna meg? Fák nem szoktak olyan gyorsan meghalni, Joseph.

– Nem tudom, hogyan. Azt hiszem, meghalt.

Az asszony aztán csöndesen feküdt egy darabig, úgy tett, mintha aludnék. És tudta, hogy az ura nem alszik.

Pirkadatkor Joseph nesztelenül kilépett az ágyból és kiment. A tölgyfa levelei kissé összezsugorodtak s elvesztettek valamit sima fényükből.

Thomas az istállóba menet meglátta Josephet *s* odalépett hozzá.

– Biz' Isten, van valami baja annak a fának, – mondotta. Joseph aggodalmasan figyelte, amíg Thomas megvizsgálta a fa kérgét és ágait.

– Itt nincs, ami megölhetné, – mondta Thomas. Fölkapott egy ásót s beásott a puha földbe a fa tövénél. Csak két ásónyomnyit haladt, akkor hátralépett. – Itt a baj, Joseph.

Joseph letérdelt a lyuk mellé s látta, hogy a törzs köröskörül van vagdosva.

– Mitől van ez? – kérdezte haragosan.

Thomas durván felkacagott

– Ej, hát Burton köröskörül lehántotta a fád kérgét! Távoltartja tőlünk az ördögöt.

Joseph eszeveszetten túrta fel a földet az ujjaival, amíg az egész lehántott öv napvilágra nem került.

– Nem tehetnénk valamit, Thomas? Talán a kátrány segítene.

Thomas fejét rázta.

– Átvágta az ereket. Itt nincs mit tenni, – mondta kis hallgatás után, – legföljebb Burtont verhetjük agyon.

Joseph újra leguggolt. Most, hogy megtörtént a dolog, tompa nyugalom nehezedett rá, vak volt és nem tudott ítélkezni.

– Hát erről beszélt, amikor azt mondta, hogy helyesen cselekedett?

– Nyilván. Agyon szeretném verni. Szép fa volt.

Joseph igen lassan beszélt, mintha minden szót valami örvénylő kodból húzkodna ki.

– Nem volt bizonyos afelől, hogy helyesen cselekedett. Nem, nem volt bizonyos. Nem illett a természetéhez, hogy ilyesmit tegyen. Meg is fog szenvedni érte.

– Te nem állsz bosszút rajta? – kérdezte Thomas.

– Nem. – Nyugalma és bánata oly nagy volt, hogy összeszorította a mellét, a tökéletes magányosság pedig áthatolhatatlan kör gyanánt vette körül. – Majd megbünteti ő sajátmagát. Nekem nincs, amivel megbüntessem. – Tekintete ismét a fára szökkent, amely zöld volt még, de már halott. Hosszú idő múlva elfordította fejét, felnézett a fenyőligetre a hegygerincen s azt gondolta: – Minél előbb oda kell mennem. Szükségem lesz annak a helynek áldott édességére és erejére.

21.

A késő ősz hidege beköltözött a völgybe s a magasan járó tarka felhők napokra megálltak a levegőben. Elizabeth érezte a közelítő tél arany szomorúságát, de a viharok izgalma hiányzott a levegőből. A fiatal asszony gyakran ment ki a tornácra, hogy a tölgyfát megnézze. A levelek most már mind halvány, cserzett színűek voltak s csak az eső csapkodását várták, hogy lehulljanak a földre. Joseph nem nézett többé a fára. Amikor az élet elszállt belőle, érzéséből nem maradt meg semmi. Gyakran járt-kelt a domboldalakon, a törékeny fű közt. Hajadonfőtt járt, gyapjúnadrágot, inget és fekete ujjast viselt. Gyakran nézett föl a szürke felhőkre, szimatolta a levegőt, de nem talált benne semmit, ami megnyugtassa.

– Nincs eső ezekben a felhőkben, – mondta Thomasnak. – Csak magasan járó köd, ami az óceánról jött.

Thomas két sólyomfiókát fogott tavasszal, sapkát készített nekik s tanítgatta őket, hogy rátámadjanak az égen végighúzó vadkacsákra.

– Nincs itt az ideje, Joseph, – mondotta. – Tavaly korán jött az eső, tudom, de hallottam, hogy ezen a vidéken nem szokott sok eső esni karácsony előtt.

Joseph lehajolt, fölvett egy marék port, amely olyan száraz voit, mint a hamu, s lepörgette az ujjai közt.

– Sok eső kellene, hogy érjen valamit, – mondta panaszosan. – A nyár mélyről felszívta a vizet. Észrevetted, milyen alacsonyan áll a víz a kútban? Még a folyó medrében ásott lyukak is kiszáradtak már.

– Éreztem a döglött angolnák szagát, – mondta Thomas. – Nézd, ez a kis bőrsapka, amit a sólyom fejébe nyomok, megvakítja, amíg el nem engedem. Jobb ez, mint lövöldözni a vadkacsákra. – A sólyom odakapdosott csőrével vastag kesztyűjéhez, amíg fejébe nyomta a bőrsapkát.

Amikor november is megjött és elmúlt eső nélkül, Josephet elnémította a gond. Kilovagolt a forrásokhoz s látta, hogy valamennyi kiszáradt; mélyen beásott a földbe s nem talált nedves talajt. A dombok megszürkültek, ahogy az oldalaikat borító fű lekopott róluk; a fehér

kovakövek kibukkantak s visszaverték a fényt. Amikor december első fele is elmúlt, a felhők megszakadoztak és szétszóródtak. A nap melegen kezdett sütni, s a völgybe látszólag visszatért a nyár.

Elizabeth látta, hogy Josephet lesoványítja a gond s feszült nézésű szeme szinte megfakult. Próbált munkát találni számára, ami elfoglalja. Hol új polc kellett a szekrénybe, hol új ruhaakasztó; annak is elérkezett az ideje, hogy a gyermeknek magas széket csináljanak. Joseph elvégezte a munkát, mielőtt Elizabeth újat tudott volna kieszelni. Beküldte a városba vásárolni, s Joseph izzadt, lihegő lovon jött meg.

– Miért sietsz annyira? – kérdezte.

– Nem tudom. Félek elmenni. Valami történhetik közben. – Lassan-lassan föltámadt lelkében az a félelem, hogy elkövetkeztek a száraz esztendők. A poros levegő s a magasan álló légsúlymérő nem nyugtathatta meg. A tanya népe közt nátha tört ki. A gyerekek egész nap szipogtak. Elizabeth erősen kezdett köhögni, s még Thomas is, aki sohasem volt beteg, éjszakánként fekete harisnyából készült hideg borogatást viselt a torkán. Joseph egyre soványabb és csontosabb lett. Nyakának és állkapcsának izmai majd kiugrottak barna bőrének vékony takarója alól. Keze nyughatatlan volt, eljátszott egy-egy darab fával vagy bicskájával, vagy végeszakadatlanul járt a szakállán – lesimította s behajtotta a végét.

Körülnézett a földjén, s ez a föld mintha haldoklott volna. A sápadt dombok és rétek, a portól szürkéllő zsályabozót, a csupasz kövek megrémítették. A hegyen csak a sötét fenyőliget nem változott. Feketén mélázott, mint mindig, a magas gerincen.

Elizabeth erősen szorgoskodott a házban. Alice hazament Nuestra Senorába, hogy elfoglalja megillető helyét, mint búslakodó asszony, akinek férje majd csak hazatér valamikor. Méltóságosan viselkedett, s anyja előtt dicsérték az emberek Alice finom tartózkodását és tisztes gyászát. Alice mindig úgy kezdte meg a napot, mintha estére visszavárná Juanitot.

A segítség nélkül maradt Elizabethnek megszaporodott a dolga. Napjait betöltötte a gyermek gondozása, a mosás, a főzés. Már – csak homályosan emlékezett vissza leánykorára s lenézően gondolt erre az időre. Esténkint, amikor együtt üldögélt Josephfel, próbálta helyreállítani azt a finom kapcsolatot, amelyet a gyermek születése előtt megteremtett. Szeretett elmondani neki olyan dolgokat, amelyek kislánykorában történtek Montereyben, ámbár ezeket maga sem érezte már valóságnak. Miközben

Joseph kedvetlenül bámult a tűzhely kis ablakain keresztüllátszó tüzes foltokra, Elizabeth egyre beszélt hozzá.

– Volt egy kutyánk, – mondotta. – Camille volt a neve. Akkor azt hittem, ez a legszebb név a világon. Ismertem egy kislányt, akit Camille-nak hívtak, s ez a név illett is rá. Olyan puha volt a bőre, mint a kamélia, hát róla neveztem el a kutyámat, s nagyon haragudott rám ezért. – Elizabeth elmondta azt az esetet, amikor Tarpey agyonlőtt egy vándormunkást s ezért fölakasztották egy fára; beszélt arról a sovány, rideg asszonyról, aki Point Joe világítótornyában őrködött. Joseph szerette lágy hangját hallani s rendszerint nem is figyelt a szavára, csak megfogta kezét s az ujjai hegyét végigjártatta rajta.

Elizabeth megpróbálta néha, hogy okoskodással mulassza el az ura félelmét.

– Ne aggódjál az eső miatt. Majd megjön. Ha az idén nincs is annyi víz, majd lesz jövőre. Ismerem én ezt a vidéket, drágám.

– Csakhogy annyi esőre lenne szükség! Ha nem kezdődik meg hamarosan, kifogyunk az időből. Elkésik az eső.

Egy este így szólt Elizabeth:

– Azt hiszem, jó lenne, ha megint lovagolnék egy kicsit. Rama azt mondja, hogy most már nem ártana. Eljönnél-e velem lovagolni, drágám?

– Hogyne mennék, – felelte Joseph. – Csak apránkint kezdd el. Akkor nem árt meg.

– Szeretném, ha fellovagolnál velem a fenyőligetbe. Olyan jó lenne fenyőillalot érezni.

Joseph lassan ráemelte szemét.

– Én is gondoltam arra, hogy odamegyek. A ligetben van egy forrás, szeretném látni, kiszáradt-e az is, mint a többi. – Szeme kissé megelevenült, amikor a kerek tisztásra gondolt. Olyan zöld volt a szikla, amikor utoljára látta. – Mély forrás az, el sem tudom képzelni, hogy kiapadjon, – mondotta.

– Oh, nekem más okom is van, hogy odakívánkozzam, – mondta nevetve Elizabeth. – Azt hiszem, beszéltem már neked erről. Amikor másállapotban voltam, egy napon kijátszottam Thomast s felkocsiztam a fenyőligethez. Eljutottam arra a tisztásra a liget közepén, ahol az a nagy szikla van meg a forrás. – összeráncolta a homlokát s igyekezett pontosan

visszaemlékezni az egészre. – Persze, – mondotta, – az állapotom volt az oka annak, ami történt. Túlságosan érzékeny voltam.

Fölpillantott s látta, hogy Joseph mohón néz rá.

– Úgy? – mondta Joseph. – Beszéld csak el.

– Hát, ahogy mondom, az állapotom okozhatta. Amikor a kicsikét a szívem alatt hordtam, apró dolgok is nagyranőttek a szememben. Befelé menet nem találtam meg az ösvényt. A bozóton át törtem utat magamnak, aztán kijutottam a kerek tisztásra. Csöndes volt, Joseph, ilyen csöndességben nem volt részem soha életemben. Leültem a szikla elé, mert úgy éreztem, hogy ez a hely át van itatva békességgel. Mintha megadott volna nekem valamit, amire szükségem volt. – Beszéd közben újra elfogta ez az érzés. Fülére fésülte a haját s szélesen ülő két szeme a messzeségbe nézett. – És szerettem azt a sziklát. Nehezen tudnám megmondani, hogy milyen érzés volt ez. Jobban szerettem, mint téged, vagy a kisbabát, vagy magamat. És ezt még nehezebb szóba foglalni: amint ott ültem, úgy éreztem, hogy átváltozom azzá a sziklává. A kis forrás belőlem fakadt, a szikla én voltam, s ez a szikla – tudja Isten – ez a szikla a legerősebb, legdrágább dolog volt a világon. – Idegesen nézett körül a szobában. Ujjai a szoknyáját rángatták. Amit tréfának akart elmondani, az most újra erőt vett rajta.

Joseph fölemelte az asszony ideges kezét s mozdulatlanná tette az ujjait.

– Mondd csak el, – biztatta gyöngéden.

– Úgy látszik, soká maradhattam olt, mert a nap tovább haladt, de nekem az egész csak egy pillanatnak tetszett. Aztán egyszerre másnak éreztem a helyet Valami gonoszság költözött bele. –. Hangját rekedtté tette a visszaemlékezés. – Valami rosszindulatú volt abban a tisztásban, valami, ami el akart pusztítani engem. Elfutottam. Azt hittem, üldöz az a nagy, guggoló szikla, s amikor kikerültem onnét, imádkoztam. Oh, sokáig imádkoztam.

Joseph fényes szeme áthatóan nézett rá.

– Miért akarsz visszamenni oda? – kérdezte.

– Ej, hát nem érted? – válaszolta hevesen az asszony. – Az egésznek az állapotom volt az oka. De többször is álmodtam róla és gyakran eszembejut. Most, hogy egészséges vagyok, vissza akarok menni: látni akarom, hogy

nem más az egész, csak egy vén mohos szikla egy tisztáson. Akkor nem fogok többet álmodni róla. Akkor nem fenyeget többé. Meg akarom verni, amiért megijesztett. – Kiszabadította ujjait Joseph szorításából s dörzsölgette, hogy ne fájjanak annyira. – Fáj a kezem, drágám, úgy megszorítottad. Te is félsz attól a helytől?

– Nem, – felelte Joseph. – Nem félek. Fölviszlek oda. – Elhallgatott s tűnődött, vajjon elmondja-e – neki, amit Juanito beszélt a terhes indián asszonyokról, akik a szikla előtt üldögéltek, meg az öregekről, akik az erdőben éltek. – Megijeszthetném, – gondolta magában. – Jobb lesz, ha nem fél többé attól a helytől. – Kinyitotta a tűzhely ajtaját, jól megrakta fával s egyenesre állította a szelelő forgantyúját, hogy harsogva lobogjon a láng. – Mikor szeretnél odamenni?– kérdezte.

– Akármikor. Ha holnap meleg nap lesz, bele rakom az ebédünket egy nyeregtáskába. Rama vigyáz majd a kisbabára. Kirándulunk. – Valami mohóság volt a hangjában. – Úgysem rándultunk ki soha, amióta itt vagyunk. Pedig úgy szeretek kirándulni! Odahaza, – mondotta, – kivittük az ebédünket a Huckleberry Hillre, s ebéd után anyám meg én kosárszámra szedtük az áfonyát.

– Holnap odamegyünk, – hagyta rá Joseph. – Most benézek a pajtába, drágám.

Elizabeth utánanézett, amint kiment a szobából, s tudta, hogy rejteget valamit előtte. – Talán csak az eső miatt aggódik, – gondolta; megszokásból a légsúlymérőre nézett s látta, hogy a tű magasan áll.

Joseph lement a tornácról. Már közeljárt a tölgyfához, amikor felfogta, hogy a fa halott. – Ha ez élne, – gondolta, – tudnám, hogy mitévő legyek. Most már nincs tanácsadóm. – Tovább ment a pajta felé s remélte, hogy Thomast ott találja, de a pajta sötét volt, s a lovak ráhorkantak, amint elhaladt mögöttük. – Erre az esztendőre elég szénájuk van az állatoknak, – gondolta. Ez a tudat vigasztalás volt neki.

Az ég ködös, de felhőtlen volt, amikor az udvaron át visszatért. Úgy rémlett neki, mintha valami halvány udvart látna a hold körül, de oly elenyésző volt a fénye, hogy ebben sem volt bizonyos.

Másnap reggel Joseph már napkelte előtt kiment a pajtába, megcsutakolt és megkefélt két lovat, s hogy tökéletesen előkelő legyen a

dolog, patájukat feketére festette s bőrüket bedörzsölte olajjal. Amíg így dolgozott, belépett Thomas.

– Minek ez a nagy igyekezet? – kérdezte. – A városba mégy?

Joseph addig dörzsölte az olajat, amíg a lovak bőre tompán, fémszerűen csillogni nem kezdett.

– Lovagolni viszem Elizabethet, – közölte a bátyjával. – Régóta nem ült már lovon.

Thomas végighúzta kezét az egyik ló csillogó farán.

– Szívesen veletek mennék, de dolgom van. Leviszem az embereket s gödröt ásunk a folyó medrében. Idestova nehezen találunk már vizet az állatoknak.

Joseph abbahagyta munkáját s aggodalmasan nézett Thomasra.

– Tudom. De a folyó medre alatt kell víznek lenni. Egy-két lábnyi mélységben bizonyosan vízre bukkantok.

– Hamarosan esni fog, Joseph. Remélem. Már utálom, hogy örökösen olyan poros a torkom.

A nap fölemelkedett egy magas, vékony felhőréteg mögött, amely melegét elszívta, fényét elhalványította. A hegyek felől hideg, kitartó szél fujt, amely hullámokban verte föl a port s maga előtt sodorta a lehullott, sárga leveleket. Kevés nesszel, egyenletesen, magányos vándorként sietett végig a talaj mentében.

Reggeli után Joseph kivezette a nyerges lovakat, Elizabeth pedig nadrágszoknyában és magassarkú csizmában kilépett a házból s hozta az elemózsiás tarisznyát.

– Végy meleg kabátot, – figyelmeztette Joseph.

Elizabeth fölemelte tekintetét az égre.

– Végre itt a tél, ugy-e, Joseph? Nincs már melege a napnak.

Joseph fölsegítette lovára, s Elizabeth felkacagott, mert kellemes érzés volt nyeregben ülni; szeretettel lapogatta meg a nyereg orrát.

– De jó, hogy megint lovagolhatok, – mondotta. – Hova megyünk legelőször?

Joseph egy kis csúcsra mutatott a keleti hegygerincen, a fenyőliget fölött.

– Ha fölmegyünk arra a tetőre, átnézhetünk a Puerto Suelo szorosán és megláthatjuk az Óceánt, – mondotta. – Láthatjuk a vörösfenyők tetejét is.

– Milyen jó a ló mozgását érezni, – ismételte Elizabeth. – Hiányzott nekem s nem is tudtam.

A csillogó paták finom fehér port vertek föl, amely, megállt mögöttük a levegőben, mint a vonat füstje. Fellovagoltak az enyhe hágón, a vékony, ritka fű közt, gyors mozdulattal ereszkedtek le a vízmosásokba s kaptattak ki a másik oldalon.

– Emlékszel-e, hogy rohant tavaly a víz ezekben az árkokban? – juttatta eszébe Elizabeth. – Hamarosan így lesz az megint.

Messze tőlük, egy domboldalon döglött tehén hevert s teste alig látszott a falánk, lassú mozgású ölyvektől.

– Remélem, a szagát nem hozza felénk a szél, Joseph.

Joseph elfordította fejét, hogy ne lássa ezt a lakomát

– Ezek nem engedik megromlani a húst – mondotta. – Láttam egyszer, amint körülállták egy haldokló állatot s várták a halál pillanatát. Ezek ismerik azt a pillanatot.

A hágó meredekebb lett. s most bejutottak a recsegő zsályafűzek közé, amelyek sötéten, szárazan, kopáran vették körül őket. Az ágak oly törékenyek voltak, mintha örökre kiszáradtak volna. Egy óra alatt eljutottak a csúcsra, s onnét elég tisztán látták a szoroson keresztül az Óceánból kivágott háromszöget. Az óceán nem volt kék, hanem acélszürke, s a látóhatáron otromba töltések módjára emelkedtek a sötét ködzátonyok.

– Kösd meg a lovakat, Joseph, – mondta Elizabeth. – üljünk le egy kicsit. Olyan régen nem láttam az Óceánt. Éjszaka néha fölébredek s fülelek, hogy meghalljam a hullámverést meg a világítótorony köd-kürtjét és China Point harangozó bójáját. Egyszer-egyszer hallom is, Joseph. Nagyon mélyen élhetnek bennem ezek a hangok. Egyszer-egyszer hallom őket. Kora reggel, amikor még csöndes a levegő, emlékszem, hallottam, amint a halászbárkák kivetették a hálót, s hallottam az emberek hangját, amint egyik bárkáról a másikra kiáltoztak egymásnak.

Joseph elfordult tőle.

– Én semmi ilyesfélének nem érzem hiányát, – mondotta. Valami kis eretnekséget látott az asszonynak ilyenfajta dolgaiban.

Elizabeth mélyet sóhajtott.

– Amikor ezeket hallom magamban, elfog a honvágy, Joseph. Ez a völgy tőrbe csal engem, s az az érzésem, hogy sohasem szabadulhatok ki belőle, sohasem hallom többé a hullámverést, a harangozó bóját, s nem látom a szél szárnyán sikló sirályokat.

– Akármikor hazamehetsz látogatóba, – mondta gyöngéden Joseph. – Elviszlek.

De Elizabeth a fejét rázta.

– Az már nem lenne az igazi. Emlékszem, milyen izgatott voltam karácsonykor, de olyan izgatott sem tudnék már lenni.

Joseph fölemelte fejét s a szelet szimatolta.

– Érzem a só szagát, – mondotta. – Kár volt, hogy idehoztalak, Elizabeth: elszomorodtál.

– Csakhogy ez jó, egészséges szomorúság, drágám. Gyönyörűséges szomorúság. Eszembe jut, hogy milyenek voltak a tócsák a parton, kora reggel, apály idején, milyen nedvesen csillogtak, hogy mászkáltak a tengeri rákok a sziklákon, hogy bújtak meg a kis angolnák a kerek kövek, alatt. Joseph, – kérdezte, – nem ebédelhetnénk most?

– Hiszen messze van még a dél. Megéheztél már?

– Kiránduláson mindig éhes vagyok, – mondta mosolyogva az asszony. – Amikor anyával fölmásztunk a Huckleberry Hillre, néha még láttuk a házunkat s már nekifogtunk az ebédnek. Szeretnék idefönt enni.

Joseph odament a lovakhoz, meglazította hasukon a hevedert, elhozta a tarisznyákat, majszolni kezdte Elizabethtel együtt a vastag szendvicseket s közben lebámult a szorosra s a szoroson túl a haragos Óceánra.

– Mintha befelé húzódnának a felhők, –. jegyezte meg Elizabeth. – Meglehet, hogy eső lesz ma éjszaka.

– Csak köd ez, Elizabeth. Ebben az esztendőben mindig csak köd van. A föld egészen megfehéredik. Nem látod? A barna szín kifakul belőle.

Elizabeth rágta a szendvicset s egyre a tenger kis foltjára nézett.

– Annyi mindenre emlékszem, – mondotta. – A dolgok hirtelen bukkannak föl az emlékezetemben, mint a kacsák a lövöldében. Most éppen arra gondoltam, hogy az olaszok apály idején kijárnak a sziklákra s nagy darab kenyeret visznek magukkal. Szétfeszítik a tengeri sün héját s

kenyerükre kenik, ami benne van. A hímnek édes a húsa, a nősténynek keserű, – no persze a tengeri sünről beszélek, nem az olaszokról. – összegyűrte a papírt, amibe az ebédjük volt burkolva, s visszadugta a tarisznyába. – Most aztán jobb lesz, ha tovább lovagolunk, drágám. Nem lenne helyes, ha sokáig elmaradnánk.

Bár a felhők meg sem mozdultak, a köd sűrűsödött a nap körül s a szél hűvösebb lelt. Joseph és Elizabeth lefelé vezették lovaikat a lejtön.

– Még mindig el akarsz menni a fenyőligetbe? – kérdezte Joseph.

– Természetesen. Ez volt a legfőbb oka annak, hogy eljöttem. Meg akarom szelídíteni azt a sziklát.

Beszélgetésük közben egy sólyom csapott le a levegőből behúzott lábbal. Hallották a hús koppanását s egy szempillantás múlva a sólyom újra fölrepült, karmai között egy visító tengerinyúllal. Elizabeth elejtette a kantárt s bedugta fülét, amíg ezt a hangot hallani lehetett. Reszketett az ajka. – Hiszen rendben van, tudom. De mégis utálom látni.

– Rosszul csapott le rá, – mondta Joseph. – Első csapásra el kellett volna törnie az állat nyakát, de elhibázta.

Figyelték, amint a sólyom a fenyőliget menedékébe repül s eltűnik a fák között.

Nem kellett messze menniük, csak le egy hosszú lejtőn, aztán tovább a gerincen, s eljutottak az előörs-fákhoz. Joseph megállította lovát.

– Itt megkötjük a lovakat és bemegyünk, – mondotta. – Mihelyt leszálltak, előresietett a kis patakhoz. – Nem száradt ki, – kiáltotta. – Még csak nem is apadt.

Elizabeth odament és megállt mellette.

– Ettől már jobban érzed magad, Joseph?

Az ura gyors pillantást vetett rá, mert egy kis gúnyolódást érzett a szavaiban, de arcán nyomát sem látta a gúnynak.

–- Hosszú idő óta ez az első folyóvíz, amit látok, – mondotta. – Mintha nem halt volna meg a vidék, amíg ez a patak folyik. Olyan ez, mint egy ér, amely még mindig szivattyúzza a vért.

– Bolondság, – mondta Elizabeth, – te olyan vidékről kerültél ide, ahol gyakran esik. Nézd, hogy sötétedik az ég, Joseph. Nem lennék meglepve, ha megeredne az eső.

Joseph fölpillantott.

– Ez csak köd, – mondotta. – De hamarosan hideg lesz. No, gyerünk be.

A tisztás néma volt, mint mindig, s a szikla még zöld. Elizabeth hangosan beszélt, hogy megtörje a csendet.

– Látod, tudtam, hogy csak az állapotom miatt féltem tőle.

– Mély forrás lehet, hogy még egyre folyik, – mondta Joseph. – A szikla pedig likacsos lehet, hogy felszívja a vizet a mohának.

Elizabeth lehajolt s benézett a sötét odúba, ahonnét a víz folyt.

– Itt nincs semmi, – mondotta. – Csak egy mély lyuk a sziklában, s a nedves föld szaga. – Fölegyenesedett s megtapogatta a szikla prémes oldalát. – Szép moha ez, Joseph. Nézd, milyen vastag. – Kitépett egy marékkal s magasra tartotta a nyirkos fekete gyökereket, hogy megmutassa Josephnek. – Soha többé nem álmodom rólad, – mondta a sziklának. Az ég közben sötét szürkére vált s a nap eltűnt a felhők mögött. Joseph megborzongott és félrefordult.

– Induljunk haza, drágám. Mindjárt itt a hideg.

Lassan megindult az ösvény felé.

Elizabeth még ott állt a szikla mellett.

– Ugy-e, ostobának tartasz, Joseph, – kiáltotta. – Felmászom a hátára és megszelídítem. – Bemélyesztette sarkát a mohos szikla meredek oldalába, lépett egyet, felhúzódzkodott, aztán még egyet lépett.

Joseph visszafordult.

– Vigyázz, nehogy megcsússzál, –- kiáltotta.

Elizabeth sarkával helyet ásott a harmadik lépésnek. Most egy kis helyen lehámlott a moha. Keze belekapaszkodott és kitépte. Joseph látta, hogy feje kis körívet ír le s a földhöz csapódik. Amikor odarohant hozzá, Elizabeth lassan oldalára fordult. Egész teste hevesen megrázkódott, aztán elernyedt. Joseph egy pillanatra megállt fölötte, de nyomban a forráshoz rohant s két tenyerét telemerte vízzel. Hanem amikor visszatért hozzá, lecsubbantotta a vizet a földre, mert meglátta a nyaka helyzetét s a szürkeséget, mely lopva elöntötte az arcát. Érzéketlenül ült mellette a földön, gépiesen fölemerte Elizabeth kezét s szétnyitotta öklét, mely tele volt összemarkolt tűlevelekkel. Megtapintotta ütőerét és nem érzett semmit.

Most gyöngéden leeresztette kezét, mintha attól félne, hogy fölébreszti. Hangosan mondta: – Nem tudom, mi ez. – Lassan belé kezdett hatolni a jeges hidegség. – Meg kellene fordítani, – gondolta. Haza kellene vinni. – Ránézett a szikla fekete sebhelyeire, ahol Elizabeth sarka egy perccel előbb támaszkodó helyet vájt. – Túlságosan egyszerű, túlságosan könnyű, túlságosan gyors volt, – mondta fennhangon. – Túlságosan gyors. – Tudta, hogy elméje nem foghatja föl azt, ami történt. Igyekezett tudatára ébredni a valóságnak. – Az a sok történet, az a sok esemény, ami az életet jelenti, egy pillanat alatt megáll – megáll a gondolkozás, megáll az érzés, megáll és értelmetlenné válik. – Szerette volna önmagának tudtára adni, hogy mi történt, mert érezte, hogy a nyugalom kezd rátelepedni a lelkére. Szeretett volna legalább egyszer felkiáltani egyéni fájdalmában, mielőtt elszakad mindentől s képtelen bánatot vagy haragot érezni. Apró, szúrós, hideg cseppek érték a homlokát. Fölnézett s látta, hogy csöndesen esni kezd. A csöppek Elizabeth arcára hulltak s megvillantak a hajában. A nyugalom rátelepedett Josephre. Azt mondta: – Isten veled, Elizabeth, – s még ki sem mondta egészen, már elszakadt és messze járt mindentől. Levetette kabátját s az asszony fejére borította. – Ez volt az egyetlen módja, hogy közösségbe jussak az emberekkel, – mondotta. – Most ez is elveszett.

A pattogó eső apró porfelhőket vert föl a tisztáson. Hallotta a kis patak elhaló susogását, amint a sík földön átlopózkodott s eltűnt a bozótban. S még mindig ott ült Elizabeth teste mellett, iszonyodva minden mozdulattól, beburkolózva nyugalmába. Egyszer fölállt, félénken megérintette a sziklát s fölnézett lapos tetejére. Amióta megeredt az eső, az élet remegése töltötte be az egész helyet. Joseph fölkapta fejét, mintha hallgatóznék, aztán gyöngéden megsimogatta a sziklát. – Most már ketten vagytok és itt vagytok. Mostantól fogva tudni fogom, hová kell fordulnom.

Arca, szakálla nedves volt az esőtől. A víz becsöpögött nyitott ingébe. Lehajolt, karjába emelte a testet, a lógó fejet vállához támasztotta. Lement a csapáson, ki az erdőből.

Keleten fakó szivárvány látszott, két végével a hegyekre támaszkodva. Joseph eloldozta a fölöslegessé vált lovat, hadd jöjjön utána. Terhét félvállára vetette, amíg lovára felült, aztán a nyeregben maga előtt helyezte el az elereszkedő testet. A nap keresztültört a felhőkön, fénye megvillant odalent a tanyaépületek ablakain. Az eső már elállt, a felhők ismét visszahúzódtak az Óceán felé. Joseph a sziklákon ülő olaszokra gondolt,

akik szétroppantják a tengeri sün héját s húsát a kenyerükre kenik. Aztán visszaröppent gondolata valamire, amit régesrégen mondott Elizabeth. «Homeros állítólag kilencszáz évvel élt Krisztus előtt». Újra meg újra elismételte: – Krisztus előtt, Krisztus előtt. Drága föld, drága szép vidék! Rama szomorkodni fog. Ő nem tudhatja. Az erők összegyűlnek, egy középpontba kerülnek, s eggyé és erőssé válnak. Még én is a középpontba kerülök majd. – Másik oldalra fordította a testet, hogy karját pihentesse. És tudta, mennyire szereti a sziklát, s gyűlölte ezt az érzést. Szemhéja félig leereszkedett a fáradtságtól. – Igen, Rama szomorkodni fog. Majd segít nekem a kisbabát gondozni.

Thomas kijött az udvarra Joseph elé. Már kérdezni akart valamit, aztán – látva, hogy mily feszült, mily szürke Joseph arca – némán lépett oda hozzá s kinyújtotta karját, hogy a testet leemelje. Joseph fáradtan szállt le a lóról, megfogta a szabad lovat s odakötötte a szérű sövényéhez. Thomas még mindig szótlanul tartotta a holttestet.

– Megcsúszott és leesett, – magyarázta érzéketlenül Joseph. – Nem esett nagyot. Azt hiszem, nyakát törte. – Kinyújtotta kezét, hogy a testet visszavegye.

– Fel próbált mászni a sziklára a fenyőligetben, – folytatta. – A moha levált a lába alatt. Nem esett nagyot. Nem hinnéd el. Először azt hittem, csak elájult. Vizet hoztam s csak akkor láttam.

– Hallgass! – szólt rá élesen Thomas. – Ne beszélj most erről, – s elhúzta tőle a testet. – Menj innét, Joseph, nekem majd gondom lesz erre. Ülj fel a lovadra és vágtass. Menj be Nuestra Senorába és idd le magad.

Joseph meghallgatta a parancsot és engedelmeskedett.

– Majd járok egyet a folyó mentén, – mondotta.

– Találtatok-e ma vizet?

–. Nem.

Thomas elfordult és megindult a maga háza felé Elizabeth testével. Amióta az eszét bírta, most sírt először. Joseph utánanézett, amíg fölment a lépcsőn, aztán gyors lépésben, szinte futva indult el. Odaért a kiszáradt folyóhoz s fölfelé sietett a gömbölyű, sima kövek között. A nap lemenőben volt a Puerto Suélo szakadékában, s a felhők, amelyekből az a kis eső hullott, vörös falakhoz hasonlóan tornyosultak keleten, vörös fényt vetettek vissza a vidékre s biborszínre festették a csupasz fákat. Joseph fölfelé sietett

a folyó medrén. – Itt mély tócsa volt, – gondolta magában. – Ez nem száradhatott ki egészen, hiszen olyan mély volt. – Legalább egy mérföldet haladt fölfelé a mederben s végre megtalálta a tócsát: mély volt, barna és bűzös. Az alkonyi világosságban láthatta a nagy fekete angolnákat, amint lassú gyűrűzéssel úszkállak. A tócsát kétfelől kerek, sima sziklák vették körül. Jobb időkben egy kis vízesés zuhant le belé. A harmadik oldal fövenyes partra nézett, amelyet feltúrlak és megtiportak az állatok; látszott az őzsuták kecses lándzsahegye, a puma mancsa, a mosómedve kis keze, s valamennyinél erősebben a vaddisznó csülkeinek szétterülő, sáros nyoma. Joseph fölmászott az egyik vizkoptatta szikla tetejére s leült, féltérdét keze közé fogva. Borzongott kissé a hidegtől, ámbár nem érezte. Miközben lebámult a tócsára, az egész nap elvonult szeme előtt, – nem mint nap, hanem mint korszak. Visszaemlékezett apró mozdulatokra, amelyekről nem is tudta, hogy látta. Megjelentek emlékezetében Elizabeth szavai, olyan hű hanghordozással, olyan tökéletes hangsúllyal, hogy azt hitte, valósággal hallja. Fülébe csengtek a szavak.

– Ez a vihar, – gondolta – Ez a kezdete annak, amit én tudtam. Valami körforgás van itt, olyan állandó, gyors és változhatatlan, mint a lendítőkerék mozgása. – S felötlött benne az a fáradt gondolat, hogy ha lebámul a tócsába s minden zavaró képtől megtisztítja elméjét, talán megismerheti ezt a körforgást.

A bozót felől hangos röfögés hallatszott. Joseph elvesztette gondolata fonalát s a part felé nézett. Öt sovány vadmalac meg égy nagy hajlott agyarú vadkan jött ki a tisztásra s közeledett a vízhez. Óvatosan ittak, aztán zajosan belegázoltak a vízbe s kezdték fogdosni és felfalni az angolnákat; a nyálkás hal csapkodva küszködött a szájukban. Két malac egy angolnát fogott meg s dühös visítozással szakította ketté; mindegyik rágni kezdte a maga részét. Szinte leszállt már az este, mire visszamentek a partra, hogy még egyet igyanak. Hirtelen sárga fény villant fel. Az egyik malac beleesett ebbe a heves villanásba. Csontropogás, éles visítás hallatszott, aztán a fénysáv meggörbült, amikor a karcsú és símaszőrű puma körülnézett s vissza-ugrott a rárohanó vadkan elől. A vadkan iszonyút horkantott, aztán megfordult s a bozótba vezette a négy malacot. Joseph fölállt; a puma farkával csapkodva figyelte. – Ha le tudnálak lőni, – mondta fönnhangon Joseph, – az véget és újrakezdődést jelentene. De nincs nálam puska. Csak folytasd a lakomádat. – Lemászott a szikláról s elment a fák között. – Amikor ez a tócsa kiszárad, az állatok elpusztulnak, – gondolta, – vagy

talán átköltöznek a hegy túlsó oldalára. – Lassan visszaballagott a tanyára; nem volt kedve hazamenni, de egy kicsit mégis félt künnmaradni az éjszakában. Elgondolta, hogy most új kötelék fűzi a földhöz, s a maga földje közelebb jutott hozzá.

A pajta mögött lévő fészerben lámpa világított, s kalapálás hangja hallatszott. Joseph odament az ajtóhoz, látta, hogy Thomas a koporsón dolgozik; belépett hozzá.

– Nem hiszem, hogy elég nagy lenne, – mondotta.

Thomas nem tekintett föl.

– Megmértem. Jó lesz.

– Láttam egy pumát, Thomas; szemem láttára ölt meg egy vadmalacot. Nem árt, ha egyszer kutyákat veszel magad mellé és elpusztítod. Különben a borjak bánják meg. – Sietve folytatta: – Tom, beszéltünk mi egymással Benjy halálakor. Azt mondtuk: sírok kellenek ahhoz, hogy egy hely igazán sajátjává váljék az embernek. Igazat mondtunk. Az ember ezzel maga is részévé válik a helynek. Valami óriási igazság van ebben.

Thomas bólintott munkaközben.

– Tudom. Jose és Manuel majd megássák reggel a sírt. Én nem akarom a magunk halottjának sírját ásni.

Joseph elfordult s ki akart menni a fészerből.

– Bizonyos, hogy elég nagy lesz?

– Bizonyos. Megmértem.

– Aztán, Tom, ne emelj kerítést a sír köré. Azt akarom, hogy besüppedjen s eltűnjön, amilyen hamar lehet. – Azzal gyorsan kiment. Az udvaron hallotta a csendre intett gyerekek suttogását.

– Ott megy, – mondották, s Martha hozzátette: – Ne szóljatok hozzá egy szót se.

Bement a maga sötét házába, meggyújtotta a lámpákat és tüzet rakott. A fali óra, amelyet Elizabeth felhúzott, ketyegett még, felraktározta rugójában kezének szorítását, s a gyapjúharisnyák, amelyeket száradni aggatott a tűzhely ellenzőjére, még nedvesek voltak. Eleven részei voltak ezek Elizabethnek s még nem haltak meg. Joseph eltűnődött ezen. Az életet nem lehet gyorsan elvágni. Az ember nem hal meg addig, amíg élnek azok a dolgok, amelyeken változtatott valamit. Életének egyetlen bizonysága;

cselekedeteinek eredménye. Amíg legalább egy fájó emlék megmarad, az ember nem szakad el a világtól, nem hal meg. És Joseph tovább fonta gondolatát: – Hosszú és lassú dolog az, amíg az ember meghal. Ha egy tehenet leütünk, annak vége, mihelyt a húsát megesszük, de az ember élete úgy múlik el, ahogy egy csöndes tócsa megmozdulása elhal: apró hullámokban, amelyek szétterjednek, egyre kisebbednek s végre elcsöndesednek. – Hátradőlt székében s úgy lecsavarta a lámpa belét, hogy csak egy kis kék világosságot adott. Aztán elernyedve ült helyén s próbálta újra összeterelni gondolatait, de azok szétszaladtak, száz különböző helyen legelésztek, a figyelme elszóródott. Hangokban, mozgásban, színekben és lassú, cammogó ritmusban gondolkozott. Lenézett elernyedt testére, behajlított karjára s ölében pihenő kezére.

A környezet megváltozott.

Egy hegysor nyúlt él hosszú kanyarodással, a végén öt sor kis domb, köztük szűk völgyek. Ha az ember figyelmesen nézte, mintha városok lettek volna a völgyekben. A hosszú, körbehajló hegysor fekete zsályába öltözött, a völgyek végén lapos, sötét, mérföldekre nyúló szántóföld, amely szakadékban végződött. Jó földek voltak ott, s a házak, emberek oly kicsinyek, hogy látni is alig lehetett őket. Fönn, egy félelmesen magas csúcson, amely a hegysorok és a völgyek fölé emelkedett, volt a világ agya, s a szemek, amelyek lenéztek a föld testére. Az agy nem érthette meg a testén támadt életet. Mozdulatlan volt; homályosan sejtette, hogy egy dühös földrengéssel lerázhatná magáról az életet, a városokat, a mezőkön épült kis házakat. De az agy szunyókált, a hegyek nem mozdultak, s a szántóföldek békésen nyúltak el a mélység lekerekített szegélyén. Így állt minden millió esztendeig, változatlanul és csöndesen, s a világ agyát fenn a csúcson az álom környékezte. A világ agya szomorkodott kissé, mert tudta, hogy valamikor meg kell mozdulnia, s akkor az élet megrázkódik, elpusztul, a földművelők hosszú munkájának vége lesz, s a völgyekben összeomlanak a házak. Az agy szomorú volt, de nem változtathatott meg semmit. Azt gondolta: – Eltűrök még egy kis kényelmetlenséget is, hogy fenntartsam ezt a rendet, amely véletlenségből jött létre. Szégyen lenne ezt a rendet elpusztítani. – De a feltornyosuló föld belefáradt abba, hogy ugyanabban a helyzetben üldögéljen. Hirtelen megmozdult, a házak összeomlottak, a hegyek irtóztatóan hullámzottak, s millió esztendő munkája megsemmisült.

Ismét változott a környezet s változott az idő.

Könnyű léptek hallatszottak a tornác felől. Kinyílt az ajtó s belépett Rama. Sötét szeme tágranyilt és bánattól csillogott.

– Majdnem sötétben ülsz, Joseph, – mondotta. Joseph keze fölemelkedett, hogy fekete szakállát megsimogassa.

– Lecsavartam a lámpát

Rama odalépett s kissé feljebb csavarta a lámpa belét

– Nehéz idő ez, Joseph. Látni akarom, milyen vagy ebben az időben. Igen, – mondotta. – Semmi változás. Ez nekem is visszaadja az erőmet. Attól féltem, hogy megtörik benned valami. Elizabethről gondolkozol?

Joseph nem tudta, mit válaszoljon. Valami ösztön azt súgta neki, hogy tőle telhető nyíltsággal mondjon el mindent.

– Igen, valahogyan, – mondla lassan és bizonytalanul, – Elizabethről és mindenről, ami meghalt. Mintha minden visszatérő ütemben mozogna a világon, csak az élet nem. Csak egy élet van és csak egy halál. Semmi más nem hasonlít ehhez.

Rama odament hozzá és leült melléje.

– Szeretted Elizabethet?

– Igen, – mondta Joseph. – Szerettem.

– De mint embert nem ismerted. Soha senkit nem ismertél, mint embert. Az embert nem vetted észre, Joseph, csak az embereket. Egy személyt nem tudsz meg-látni, csak az egészet. – Vállat vont és fölegyenesedett ültében. – Még csak nem is hallgatsz rám. Átjöttem megnézni, hogy volt-e mit enned.

– Nem akarok enni, – mondta Joseph.

– Jó, ezt megértem. A kisbaba nálam van, tudod. Akarod, hogy ott tartsam a magam házában?

– Mihelyt lehet, – mondta Joseph, – szerzek valakit, aki gondot viseljen rá.

Roma felállt és menni készült.

– Fáradt vagy, Joseph. Feküdj le és aludj, ha tudsz. Ha nem tudsz, akkor is feküdj legalább. Reggelre megéhezel, akkor átjöhetsz reggelizni.

– Igen, – mondta szórakozottan Joseph. – Reggelre megéhezem.

– S most lefekszel?

Joseph ráhagyta, bár alig tudta, mit mondott az asszony.

– Igen, lefekszem.

S amikor Rama kiment, gépiesen engedelmeskedett neki. Levetette ruháját, megállt a tűzhely előtt, végignézett vékony, kemény hasán és tagjain. Rama hangja ismételgette az agyában: – Feküdj le és pihenj.

Leakasztotta a lámpát, bement a hálószobába és lefeküdt, otthagyva a lámpát az asztalon. Amióta a házba belépett, gondolatai elzárták érzékszerveit, de most, hogy teste kinyújtózkodott s feszültsége megenyhült, füle felfogta az éjszaka hangjait, hallotta a szél mormogását s a halott tölgyfa száraz leveleinek nyers zörgését. Hallotta egy tehén távoli bőgését is. Az egész tájra visszaáradt az élet, s a mozgás, amelyet a gondolat megbénított, újra megindult Joseph gondolt arra, hogy lecsavarja a lámpát, de teste húzódozott ettől a munkától.

A tornácon lopózkodó léptek hallatszottak. Hallotta, amint csöndesen kinyílt az elülső ajtó. A nappaliban suhogott valami. Joseph mozdulatlanul feküdt, figyelt s tűnődött, hogy ki járhat ott, de nem szólt ki. Aztán kinyílt a hálószoba ajtaja s akkor arra fordította a fejét. Rama meztelenül állt a küszöbön s a lámpa fénye ráesett. Joseph látta telt keblét, sötét, kemény mellbimbóit, széles, gömbölyű hasát és hatalmas lábszárait. Rama lihegett, mintha futott volna.

– Kényszerűség, – sziszegte rekedten.

Joseph torkát, mellét mintha lefelé nyomuló forró kavicsok dörzsölték volna.

Rama elfújta a lámpát s az ágyba vetette magát.

Testük dühösen találkozott. Torkukban zokogott a lélegzet.

A kierőszakolt, gyötrelmes, termékenyítő ölelés után Ráma teste elernyedt, a lélegzet súlyosan tört ki belőle. Az erős izmok ellágyultak; elcsigázottan hevertek-egymás mellett.

– Neked kényszerűség volt, – suttogta az asszony. – Bennem éhség volt, de neked kényszerűség. A bánat hosszú, mély folyója eltérült útjából, átszivódott belém, s az a bánat, amely nem egyéb meleg, hervadt gyönyörűségnél, elfogy egy perc alatt. Nem gondolod, Joseph?

– Igen, – mondta Joseph, – a kényszerűség megvolt. – Hanyatt fordulva hevert mellette.

Az asszony álmosan beszélt:

– Most már itt van az emlékezetemben. Egyszer életemben – egyszer életemben! Egész életem ehhez közeledett, aztán egész életem ettől távolodik el éhesen. Nem érted tettem. Most mintha elég lenne, talán elég is, de attól félek, hogy ezer vágyat fog szülni, s valamennyi nagyobbra nő az anyjánál. – Felült, megcsókolta Joseph homlokát, s haja egy pillanatra a férfi arcába hullott. – Van gyertya az asztalon, Joseph? Szükségem lesz egy kis világosságra.

– Igen, az asztalon egy bádoggyertyatartóban, s gyufa is van a tálcán.

Az asszony fölkelt és meggyújtotta a gyertyát. Végignézett elgyötört testén.

– Gondoltam erre, – mondotta. – Gyakran gondoltam. És úgy képzeltem el, hogy utána egymás mellett hevertünk, és sok-sok mindent kérdeztem tőled. A gondolatomban mindig így volt. – Mintha erőt vett volna rajta a szemérem, kezéből ernyőt formált teste és a gyertyavilág között. – Most úgy gondolom, hogy megkérdeztem mindent, s te megfeleltél a kérdéseimre.

Joseph félkönyökre támaszkodott.

– Mit akarsz tőlem, Rama? – kérdezte.

Az asszony most az ajtó felé fordult és lassan kinyitotta.

– Semmi egyebet nem akarok. Ismét egész vagy. Részeddé akartam válni, s talán sikerült is. De nem, mégsem hiszem. – Hangja megvállozott. – Most aludj. És reggel gyere át reggelizni.

Becsukta maga után az ajtót. Joseph hallotta ruhája suhogását, amint öltözködött, de oly gyorsan elaludt, hogy azt már nem hallotta, amikor az asszony kilépett a házból.

22.

Januárban éles, hideg szelek voltak, s olyan reggelek, amikor a dér könnyű hólepelként borította el a földet. A marhák s a lovak a domboldalakat járták, ottfelejtett fűcsomókat harapdáltak, felnyúltak a tölgy falevelek után, végül pedig lehúzódtak a völgybe s egész nap elálldogáltak a bekerített szénakazlak körül. Joseph és Thomas reggel-este szénát hánytak ki nekik a sövényen s megtöltötték vízzel a vályúkat. Az állatok, amikor ettek és ittak, tovább álldogáltak s várták a legközelebbi etetést. A domboldalakat már simára legelték.

A föld hétről-hétre szürkébb és élettelenebb lett, a szénakazlak rohamosan fogyatkoztak. Amint egyikkel végeztek, belekezdtek a másikba, s az is mintha elolvadt volna az éhes marhák étvágyától. Februárban egy hüvelyknyi eső esett, a fű nekiindult, nőtt néhány hüvelyknyit, aztán lesárgult. Joseph kedvetlenül járt-kelt, zsebrevágott kézzel.

A gyermekek csöndesen játszadoztak. Hetekig játszották «Elizabeth néni temetését», újra még újra eltemetve egy tölténytartót. Később aztán kertészkedést játszottak, apró földdarabokat fölástak, búzaszemeket vetettek el s figyelték, amint a hosszú, vékony szálak növekedtek az öntözés jóvoltából. Rama még mindig gondozta Joseph kisbabáját. Több időt szentelt neki, mint valamikor a maga gyermekének.

Hanem aki istenigazában megijedt, az Thomas volt. Amikor látta, hogy a marha már nem talál legelnivalót a hegyekben, kisérteni kezdte az éhhalál réme. Amikor a második szénakazal félig elfogyott, idegesen lépett oda Josephhez.

– Mitévők leszünk, ha a másik két kazal is elfogy?– kérdezte.

– Nem tudom. Gondolkozom majd.

– De Joseph, nem vásárolhatunk szénát.

– Nem tudom. Ki, kell majd gondolnom, hogy mit csináljunk.

Márciusban záporesők voltak, egy kis fű kikelt, és vadvirágok kezdtek növekedni. Az állatok elmozdultak a kazlak mellől s egész nap éhesen rágcsálták a kurta füvet, hogy a gyomrukat megtöltsék. Április újra

kiszárította a földet, s a vidék minden reménysége elveszett. Az állatok lesoványodtak, minden bordájuk látszott, csipőcsontjuk kiállt. Nem sok borjú született. Két koca elhullt valami titokzatos betegségben, mielőtt megmalacozott volna. Sok tehén megkehesedett a poros levegőtől. A vad elköltözött a hegyekből. A fürj pittypalattyolását nem hallották többé a közelben. Ritka éjszaka volt, amikor a réti kutyák vihogását hallani lehetett. Tengeri nyúl is alig bukkant fel a környéken.

– A vadak elmennek, – magyarázta Thomas. – Minden állat, amelyik mozogni tud, átmegy a hegyen, le a tengerpartra. Hamarosan odamegyünk, Joseph, csak azért, hogy megnézzük.

Májusban három napig a tenger felől fujt a szél, de ez már oly gyakran megtörtént, hogy senki sem várt tőle semmit. Egy napon összeszaladtak a felhők, s csakúgy szakadt az eső. Joseph és Thomas künn járkáltak, bőrig áztak, meregették szemüket a vízre, ámbár tudták, hogy most már késő. Jóformán egyik napról a másikra ismét kikelt a fű, felöltöztette a domboldalakat s dühösen növekedett. Az állatok fölszedtek egy kis zsírt a bordájukra. Aztán egy reggel égetően sütött a nap, s délre már forró volt az idő. A nyár korán jött meg. Egy hét sem telt belé, a fű elszáradt és lekonyult, s két hét múlva ismét szállongott a por a levegőben.

Egy júniusi reggelen Joseph lovat nyergelt, belovagolt Nuestra Senorába s fölkereste Romas fuvarost. Romas kijött a baromfiudvarba, leült egy szekér rúdjára s beszélgetés közben egy karikás ostorral játszadozott.

– Hát ezek azok a száraz évek? – kérdezte komoran Joseph.

– Úgylátszik, Wayne uram.

– Szóval ilyen esztendőkről beszéltél té.

– Ilyen rosszat nem is igen láttam még, Wayne uram. Még egy ilyen esztendő s baj lesz a famíliában.

Joseph a szeme sarkából nézett rá.

– Még egy kazal szénám van. Ha az is elfogyott, mivel etessem az állataimat? – Levette kalapját s zsebkendőjével törölgette verítékét.

Romas csattintott a karikással s a csapója robbanásszerűen verte fel a port. Aztán térdére akasztotta, dohányt és papírt szedett elő a zsebéből és cigarettát sodort.

– Ha jövő télig tudod tartani a marháidat, megmentheted. Ha nincs ennyi szénád, hajtasd el őket, különben éhen vesznek. Ez a napsütés egy

szalmaszálnak sem kegyelmez.

– Nem vásárolhatok szénát? – kérdezte Joseph.

Romas elnevette magát.

– Három hónap sem telik belé s egy kötés széna annyit fog érni, mint egy tehén.

Joseph leült melléje a kocsirúdra, lenézett a földre s fölmert egy marék forró homokot.

– Hova hajtjátok ti az állatokat? – kérdezte végül.

Romas elmosolyodott.

– Ez az én aratásom. Én szoktam hajtani a marhát. Megmondom neked, Wayne uram, ez az esztendő nemcsak ezt a völgyet tette tönkre, hanem ott túl a Salinas völgyet is. A San Joaquin folyón innen nem találunk füvet.

– De hiszen az több mint száz mérföldnyire van.

Romas fölvette öléből a karikást.

– Bizony, több mint száz mérföldnyire, – mondotta. – És ha nincs már sok szénád, legokosabb lesz hamar útnak indítani az állatokat, amíg még bírják a járást.

Joseph felállt s a lova felé indult. Romas mellette lépdelt.

– Emlékszem az érkezésedre, – mondta csöndesen Romas. – Emlékszem, amikor a telepedre szállítottam az építőfát. Azt mondtad, soha többé nem jő száraz esztendő. Pedig mindenki, aki itt él és itt született, tudja, hogy eljön újra.

– Hátha eladnám az állataimat s úgy várnám ki a jó esztendőket?

Erre már hangosan felkacagott Romas.

– Ember, hol jár az eszed? Milyen állapotban vannak a marháid?

– Elég siralmas állapotban, – ismerte el Joseph.

– Elég olcsó a kövér marha is, Wayne uram. Nuestra Senorából való marhát nem lehet eladni az idén.

Joseph eloldotta a kötőféket s lassan felült a lovára.

– Értem. Az ember vagy elhajtja a marháit, vagy elveszíti.

– Bizony, úgy látszik, Wayne uram.

– És ha elhajtatom, mennyit veszítek el?

Romas megvakarta fejét *s* úgy tett, mintha gondolkoznék.

– Néha felét, néha kétharmadát, néha az egészet.

Joseph szája úgy megmerevedett, mintha szélütés érte volna. Fölemelte a kantárt és sarkantyús csizmáját közelíteni kezdte a lova hasához.

– Emlékszel-e Willie fiamra? – kérdezte Romas. – Ő hajtotta az egyik fogatot, amikor az építőfát vittük.

– Emlékszem rá, igen. Hogy van?

– Meghalt, – mondta Romas. Aztán szégyenkező hangon tette hozzá: – Felakasztotta magát.

– Ejnye, ezt nem hallottam. Sajnálom szegényt. Miért tette?

Romas tűnődve csóválta fejét.

– Nem tudom, Wayne uram. Sohasem volt egészen ép az esze. – Felmosolygott Josephre. – Gyalázat, hogy egy apa így beszél. – Aztán, mintha több emberhez szólana, elnézett valahova Joseph mellé: – Sajnálom, hogy ilyet mondtam. Willie jó gyerek volt. Sohasem volt egészen egészséges, Wayne uram.

– Sajnálom szegényt, Romas, – ismételte meg Joseph, aztán így folytatta: – Meglehet, szükségem lesz rád, hogy elhajtsd a marháimat.

A sarkantyú könnyedén megérintette a lovat, s Joseph elügetett a tanyája felé.

Lassan lovagolt a halott folyó partja mentén. A poros fák, amelyeket cafatosra nyúzott a nap, igen kevés árnyékot vetettek a földre. Josephnek eszébe jutott, hogyan lovagolt itt egy sötét éjszakán, hogyan hajította el kalapját és lovaglóostorát, hogy megmentsen egy szép percet a percek áradatából. Emlékezett, milyen buja és milyen zöld volt a bozót a fák alatt, hogyan hajtotta le magtól nehéz fejét a fű a dombok oldalán, s milyen bozontos volt a domboldal – akárcsak a róka háta. Most soványak voltak a dombok; a déli sivatag előreküldte előőrseit, mintha ki akarná próbálni a földet, ahol jövőre tovább terjeszkedhetik a sivatag birodalma.

A ló lihegett a hőségtől, az izzadtság lefolyt a hasa közepéig. Hosszú volt az út, s közben sehol nem lehetett vizet látni. Joseph nem kívánkozott haza, mert kissé bűnösnek érezte magát a rossz hírek miatt. A gazdaság

feloszlik s ottmarad, kiszolgáltatva a napnak és a sivatag előőrseinek. Elhaladt egy döglött tehén mellett, amelynek szánalmasan kiaszott az oldala, hasa pedig repedésig puffadt a rothadás gázaitól. Joseph szemébe húzta kalapját s lehorgasztotta fejét, hogy ne lássa a föld lekoppasztott csontvázát.

Késő délután volt, amikor hazaérkezett. Thomas éppen most jött meg a hegyek közül. Izgatottan lépett Josephhez, vörös arca megnyúlt.

– Tíz döglött tehenet találtam, – mondotta. – Nem tudom, mi pusztította el őket. Az ölyvek már dolgoznak rajtuk. – Megragadta Joseph karját, hevesen megrázta. – Ott vannak a hegygerincen túl. Reggelre már csak egy kis rakás csont marad belőlük.

Joseph szégyenkezve fordította el a szemét. – Nem tudom már megoltalmazni a földet, – gondolta szomorúan. – Felülmúlja az erőmet az a kötelesség, hogy fenntartsam az életet a földemen.

– Thomas, – mondotta. – Ma belovagoltam a városba, hogy híreket halljak a vidékről.

– Így van ez mindenütt? – kérdezte Thomas. – A kútban alacsonyan áll a víz.

– Igen, mindenütt így van. El kell hajtanunk a marhákat, több mint száz mérföldnyire. A San Joaquin mentén van legelő.

– Krisztusom, hát akkor gyerünk! – kiáltotta Thomas. – Hagyjuk itt ezt a bitang völgyet, hiszen itt el kell pusztulni mindennek. Vissza sem akarok jönni! Soha meg nem bízom már benne!

Joseph lassan rázta fejét.

– Én még remélem, hogy történhetik valami. Tudom, hogy semmi valószínűsége nincs. Most már kiadós eső se segítene. Jövő héten elindítjuk a marhákat.

– Miért várjunk jövő hétig? Készüljünk fel már holnap!

Joseph próbálta csöndesíteni.

– Ezen a héten nagy a hőség. Jövő héten talán hűvösebb lesz egy kicsit. Aztán fel is kell táplálni az állatokat, hogy az utat megbírják. Mondd meg az embereknek, hogy több szénát hányjanak ki.

Thomas bólintott.

– A szénára nem gondoltam. – Hirtelen felragyogott a szeme. – Joseph, amíg az emberek egy kicsit felhízlalják az állatokat, mi átmegyünk a hegyen a tengerpartra. Legalább látunk egy kis vizet, mielőtt lovagolni kezdünk a porban.

Joseph rábólintott.

– Az ám, ezt megtehetjük. Elmehetünk akár holnap.

Éjszaka indultak, hogy a napot megelőzzék. A sötét nyugat felé fordították a lovak fejét s rájuk bízták, hogy az utat megtalálják. A föld még egyre sugározta magából a tegnapi hőséget, s a domboldalak csöndesek voltak. A paták csattogása a sziklás úton félelmes hangokat vert föl ebben a csöndességben. Egyszer, pirkadat felé, megálltak, hogy a lovak szusszanjanak, s úgy rémlett nekik, hogy egy kis csengő csilingelését hallják maguk előtt.

– Hallottad? – kérdezte Thomas.

– Valami felcsengőzött állat lehet, – mondta Joseph.– Nem tehénkolomp ez. Inkább egy birka csengőjéhez hasonlít. Majd figyelünk rá, ha kivilágosodik.

Mihelyt a nap felbukkant, megkezdődött a nappali hőség. Hűvös hajnalnak nyoma sem volt. Egy-két szöcske ugrált keccenve a levegőben. A lesült babérfák fűszeressé tették a levegőt, a zsírfából édes, nehéz lé csöppjei forrtak ki. Amint fölfelé lovagoltak a meredek hágón, egyre sziklásabb lett az út, s egyre sivárabb *a* föld. Minden lépten-nyomon kiálltak a föld csontjai s visszaverték a kápráztató napfényt. Egy kígyó rosszindulatúan csörgött előttük az ösvényért. Mind a két ló egyszerre megállt és farolni kezdett. Thomas lenyúlt s kivett egy karabélyt a combja alatt lévő nyeregtokból. A fegyver durrant s a kövér kigyó teste lassan keringett összezúzott feje körül. A lovak a lejtő felé fordulva pihentek s lehunyták szemüket, úgy védték a gyilkos fénytől. Halkan nyöszörgött a föld, mintha tiltakoznék a tűrhetetlen napsütés ellen.

– Elszomorít ez az egész, – mondta Joseph. – Olyan, mint egy füstölgő hamurakás, amiből itt-ott kivörösödik a parázs. – Ismét hallották a csengő halk csilingelését. – Lássuk, mi az, – mondta Thomas. – Visszafordították a lovakat a hágó felé. A meredek út tele volt szórva nagy szikladarabokkal, egykori tökéletes hegyek romjaival, s az ösvény a sziklák között bujkált. – Azt hiszem, éjszaka hallottam ezt a csengőt elhaladni a ház mellett, –

mondta Thomas. – Akkor azt gondoltam, hogy álmodom, de most, hogy újra hallom, visszaemlékszem rá. Majdnem a tetőn járunk már.

Az ösvény most szétszórt gránitdarabok közt kanyargott, s a következő pillanatban a két férfi új, idegen világra tekintett te. A lejtőt óriási vörösfenyők borították, s a törzsek hatalmas oszlopai közt vad zűrzavarban zsúfolódott össze a szederinda, az egres s az embernagyságú kardpáfrány. A lejtő meredek volt, s a tenger mintha a hegycsúcsok szintjére emelkedett volna fel. A két férfi megállította lovát s mohón bámult a zöld bozótra. A hegyek közt nyüzsgött az élet. Fürjek futkostak, tengeri nyulak ugráltak le az ösvényről. Amíg a férfiak nézelődtek, egy kis őz lépett ki egy tisztásra, megérezte szagukat s egy szökkenéssel eltűnt. Thomas inge ujjával törölgette szemét.

– A mi oldalunkról minden vad idejött, – mondotta. – Bárcsak át tudnók hozni a marháinkat is, csakhogy nincs itt sík hely, ahol egy tehén meg tudjon állni. – Szembefordult a fivérével. – Joseph, nem volna-e kedved bemászni a bozótba, jó nedves, hűvös, árnyékos helyre, felhúzni a térdedet és aludni egyet?

Joseph az emelkedő tengerre bámult.

– Kiváncsi vagyok, honnan jön ez a nedvesség. – Azokra a hosszan elnyúló, kopár területekre mutatott, amelyek a messzi Óceán felé zuhantak le. – Ott nincs egy szál fű sem, itt meg a hajlásokban olyan zöld minden, akár az őserdőben. – Aztán így folytatta: – Láttam, amikor a köd csúcsa átnézett a mi völgyünkbe. Az a hűvös szürke köd bizonyosan minden éjszaka megfekszi ezeket a hajlásokat a hegyek közt s itthágy valamit a nedvességből. Nappal visszamegy a tengerre s éjszaka újra eljön, így hát ez az erdő sohasem várakozik hiába. A mi földünk száraz és nem lehet segíteni rajta. Itt bezzeg – haragszom erre a helyre, Thomas.

– Szeretnék lemenni a vízhez, – mondta Thomas. – Gyere, mozogjunk. – Megindultak lefelé a meredek lejtőn, az ösvényen, amely a vörösfenyők oszloptörzsei közt kanyargott, s a tüskés bozót meg-megkarmolta az arcukat. Egy darabbal lejebb tisztásra ertek, s ott két megrakott öszvér állt fejét lelógatva, a földön pedig öreg, fehérszakállas férfi ült szemközt az öszvérekkel. Kalapja az ölében volt, nedves, fehér haja a koponyájához tapadt. Föltekintett rájuk éles, csillogó fekete szemével. Előbb egyik orrlikát fogta be s a másikat fújta ki, aztán megfordítva.

– Már messziről hallottalak benneteket, – mondta és hangtalanul nevetett. – Gondolom, ti is hallottátok az öszvérem csengőjét. Valódi ezüstcsengő van a nyakában. Hol az egyik hordja, hol a másik. – Méltóságteljesen föltette kalapját s fölemelte csőralakú orrát, mint a veréb. – Hová igyekeztek itt lefelé?

Thomasnak kellett válaszolnia, mert Joseph kíváncsian bámult a kis emberre, mintha fölismerné.

– A parton akarunk táborozni, – magyarázta Thomas – Halászgatunk s megfürdünk, ha csöndes a tenger.

– Messziről hallottuk a csengődet, – mondotta Joseph. – Én már láttalak téged valahol. – Egyszerre zavartan elhallgatott, mert tudta, hogy valójában sohasem látta az öregembert.

– Arra jobbfelé lakom, egy sík helyen, – mondta az öreg. – A házam ötszáz lábnyira van a part fölött – Jelentősen bólintott feléjük. – Jertek, szálljatok meg nálam. Majd meglátjátok, miiyen magasan lakom. – Itt elhallgatott, s szemére valami titkos habozás köde ereszkedett. Előbb Thomasra nézett, aztán hosszasan szemlélte Josephet. – Azt hiszem, megmondhatom nektek, – folytatta. – Tudjátok, mért élek azon a sziklán a tengerpart fölött? Kevés embernek mondtam meg az okát. Nektek megmondom, mert nálam szálltok meg. – Felállt, hogy úgy közölje a titkát. – Én vagyok az utolsó ember a nyugati világban, aki a napot látja. Amikor már mindenki másnak lement, én még látom egy darabig. Húsz esztendeje minden este láttam. Ha csak köd nem volt, vagy eső nem esett, mindig láttam a naplementét. – Egyikről a másikra nézett, büszkén mosolygott. – Egyszer-egyszer – folytatta, – lemegyek a városba, sóért, borsért, fűszerért, dohányért. Gyorsan járok. Napnyugta után indulok, s mire újra lenyugodnék, már vissza is jöttem. Ma este majd meglátjátok, milyen az. – Aggodalmasan nézte az eget. – Ideje, hogy induljunk. Jertek utánam. Leölök egy kis malacot s megsütjük vacsorára. No, jertek utánam. – Félig futva indult meg lefelé az ösvényen, az öszvérek utánaügettek, s az ezüst csengő élesen csilingelt.

– Gyere, – mondta Joseph. – Gyerünk vele.

De Thomas húzódozott

– Ez az ember őrült. Hadd menjen.

– Vele akarok menni, Thomas, – mondta mohón Joseph. – Nem őrült, nem dühöngő őrült. Vele akarok menni.

Thomas úgy félt az őrültektől, mint az állatok.

– Én nem szeretnék. Ha vele megyünk, éjszakára kiviszem a takarómat a fák alá.

– Gyere hát, különben elveszítjük a nyomát.

Csettintettek a lovaiknak s megindultak lefelé, keresztül a bozóton, hol eltűnve, hol felbukkanva a fák egyenes, vörös törzse közt. Az öreg oly gyorsan járt, hogy szinte leértek már, mire megpillantották. Kezével, fejével integetett nekik. Az ösvény elhagyta azt a hajlást, ahol a vörösfenyő nőtt, s egy csupasz gerincen keresztül, hosszú, keskeny, lapos helyre vezetett. A hegyek lába a tengerbe ért, s az öregember háza a térdük magasságában volt. A lapos helyet magas zsályabozót borította. A bokrok még a lovasembert is eltakarták. Száz lábnyira a meredek parttól egyszerre végetért a bozót, s a mélység szélén vastag ágakból összeeszkábált kunyhó állt; az ágak közét mohával tömték ki; teteje nagy halom fű volt. A ház mellett ágakból font disznóól, egy kis fészer, veteményeskert, s egy darab kukoricás. Az öreg ember a gazda öntudatával nyújtotta ki karját.

– Ez itt a házam. – Most a leszálló napra nézett. – Még több mint egy óránk van. Nézzétek, milyen kék az a hegy, – mondta és rámutatott. – Az a hegy rézből van. – Kezdte lerakni a terhet az öszvérek hátáról s a ládákat a földre tette. Joseph levette a nyerget, megbéklyózta lovát, s Thomas húzódozva követte példáját. A két öszvér elügetett a bozót felé, a lovak ugrándozva igyekeztek utánuk.

– A csengettyű szava után megtaláljuk őket, – mondta Joseph. – A lovak nem fognak elszakadni az öszvérektől. – Az öreg odavezette őket a disznóólhoz, ahol egy tucat sovány vadmalac gyanakodva nézte őket s próbált kitörni a túlsó sövényen.

– Ezeket csapdával fogom, – mondta büszke mosollyal az öreg. – A csapdáim mind tele vannak. Gyertek, majd megmutatom. – Odalépett az alacsony, szénával födött fészerhez és lehajolva rámutatott húsz fűzfavesszőből font kis ketrecre. A ketrecekben szürke tengerinyulak, fürjek, rigók és mókusok voltak. Szalmában kucorogtak és kilestek a farácson. – Valamennyit csapdában fogom meg. Itt tartom addig, amíg szükségem nem lesz rájuk.

Thomas elfordult.

– Megyek, járok egyet, – mondta éles hangon. – Lemegyek a sziklaparton a tengerhez.

Az öreg utánabámult, amíg elballagott.

– Mért gyűlöl engem ez az ember? – kérdezte Josephtől. – Mért fél tőlem?

Joseph szeretettel nézett Thomas után.

– Neki is megvan a maga élete, mint neked vagy nekem. Nem szereti, ha ketrecbe zárják az állatokat. Helyükbe képzeli magát s érzi a rémületüket. Nem szereti a félelmet. Nagyon is könnyen elragad rá. – Lesimította szakállát. – Hagyd békén. Majd visszajön.

Az öreg elszomorodott.

– Meg kellett volna mondani neki. Jól bánok én ezekkel a kis teremtésekkel. Nem engedem, hogy megijedjenek. Amikor megölöm őket, sohasem tudják, mi történik velük. Majd meglátod.

Járkáltak a ház körül, megindultak a meredek part felé. Joseph rámutatott három kis keresztre, mely a meredek part szélén volt bedugva a földbe.

– Mik ezek? – kérdezte. – Furcsa helyen állnak.

Az öreg mohón nézett az arcába.

– Tetszenek neked. Látom rajtad, hogy tetszenek. Ismerjük egymást. Én olyan dolgokat tudok, amiket te nem tudsz. Majd megtanulod. Beszélek majd neked ezekről a keresztekről. Vihar volt. Egy álló hétig vad és szürke volt odalenn a tenger. A szél befelé fújt a tenger közepe felől. Aztán elmúlt a vihar. Én lenéztem a szikláról a partra. Három kis alakot láttam odalenn. Lementem a magam ösvényén, amit tulajdon kezemmel építettem. Három tengerész testét találtam a partra kivetve. Kettő sötétbőrű volt, egy fehér. A fehér szentképet viselt zsinóron a nyakában. Felhoztam őket ide. Az volt ám a munka! Eltemettem őket a sziklapart szélén. A szentkép miatt állítottam a kereszteket. Tetszenek neked a keresztek, ugy-e? – Ragyogó fekete szeme kutatta Joseph arcánaik kifejezését.

Joseph bólintott.

– Igen, tetszenek nekem a keresztek. Helyesen cselekedtél.

– Akkor gyere most arra a helyre, ahonnan a naplementét nézem. Tetszeni fog az is. – Mohóságában szinte futva kerülte meg a házát. A sziklapart szélén kis emelvény épült, elől fakorlát zárta el, valamivel hátrább pad volt. A pad előtt négy fatönkön széles kőlap, sima felülete tisztára sikálva. A két férfi megállt a korlátnál s lenézett a kék, nyugodt tengerre, amely oly mélyen volt alattuk, hogy a partnak rohanó hullámok gyönge vízfodroknak látszottak s a hullámverés zaja tompa dobszónak hallatszott. Az öreg a látóhatárra mutatott, amelyet sötét köd szalagja szegélyezett. – Szép lesz! – kiáltotta. – Vörösen fog lemenni a ködben. Éppen jó este ez a vadmalacnak.

A nap nagyobbra nőtt, amint lefelé ereszkedett az égen.

– Itt ülsz mindennap? – kérdezte Joseph. – Nem mulasztod el soha?

– Sohase mulasztom el, csak ha felhők takarják el a napot. Én vagyok az utolsó, aki látja. Nézz meg egy térképet s megérted. Mindenki másnak lement már, csak nekem nem. – Most felkiáltott: – Csak beszélek itt s közben készülnöm kellene. Ülj le erre a padra és várj.

A ház mögé szaladt. Joseph hallotta a vadmalac dühös visítását, aztán újra megjelent az öreg, karjában hozva a küszködő állatot. A lábait már összekötözte. Lefektette a kőlapra s addig cirógatta ujjaival, hogy az végre is abbahagyta a küszködést, megnyugodott s elégedetten röfögött.

– Látod, – mondta az öreg, – nem szabad, hogy visítson. Nem tudja, mi lesz vele. Most már nemsokára itt az idő.

Elővett zsebéből egy vastag, kurtapengéjű kést, tenyerén kipróbálta az élét, aztán balkezével megsimogatta a malac oldalát s megfordult, hogy szembenézzen a nappal. Az most már gyorsan haladt a távoli ködszalag felé s mintha meghempergett volna a nyirkos párában.

– Éppen ideje volt, – mondta az öreg. – Szeretem egy kicsit korábban csinálni.

– Mi ez? – kérdezte Joseph. – Mit csinálsz ezzel a malaccal?

Az öreg ajka elé tette az ujját.

– Csitt! Majd később elmondom. Most hallgass.

– Áldozat ez? Feláldozod a malacot? – kérdezte Joseph. – Minden este malacot ölsz?

– Óh nem. Fölösleges. Minden este megölök valami apró állatot, egy madarat, tengeri nyulat, vagy mókust. Igen, minden este valami élő teremtményt. No, most mindjárt itt az ideje. – A nap széle megérintette a ködöt. Alakja egyre változott; nyílhegyhez, óraüveghez, bugócsigához hasonlított. A tenger vize vörösre vált, s a hullámok taraja olyan volt, mint megannyi hosszú, véres penge. Az öreg gyorsan a kőlaphoz fordult. – Most! – mondotta s elvágta a malac nyakát. A hegyek s a ház vörös fényben fürödtek. – Ne visíts, kis testvérem, – s lefelé tartotta a küszködő testet. – Ne visíts. Ha jól csináltam, te is éppen akkor halsz meg, amikor a nap. – Az állat teste már alig rándult. A nap lapos, fényes, vörös sapka volt a ködfal tetején, aztán eltűnt, s a malac kimúlt.

Joseph a padon ült s feszült figyelemmel nézte az áldozatot.

– Mire bukkant rá ez az ember? – gondolta magában. – A maga tapasztalásai közül ki tudta választani azt, ami boldoggá teszi. – Látta az öreg ember örvendező szemét, látta, hogy a halál pillanatában kiegyenesedett, méltóságossá vált, megnőtt. – Ez az ember fölfedezett egy titkot, – mondta magában Joseph. – Kell, hogy elmondja nekem, ha tudja.

A másik most ott ült mellette a padon s a láthatár szélére bámult, amerre a nap lement. A tenger sötét volt, s a szél tarajos fehér hullámokat korbácsolt föl rajta.

– Miért teszed ezt?’-– kérdezte csöndesen Joseph.

Az öreg hirtelen visszafordította fejét.

– Miért? – kérdezte izgatottan. Aztán kissé megnyugodott. – Nem, te nem akarsz megfogni engem. A fivéred azt hiszi, hogy őrült vagyok. Tudom. Azért ment el járni. De te nem gondolod ezt. Sokkal bölcsebb vagy, semhogy ezt gondolnád. – Ismét kinézett a sötétülő tengerre. – Te igazán tudni akarod, miért figyelem a napot – miért ölök meg valami kis teremtést, amikor eltűnik. – Hallgatott egy darabig s végigjáratta vékony ujjait a haján. – Nem tudom, – mondta csöndesen. – Próbáltam okokat kitalálni, de egyik sem az igazi. Azt mondtam magamban: «A nap – élet. Életet adok az életnek. » «Jelképet csinálok a nap halálából.» Már amikor kieszeltem ezeket az okokat, akkor is tudtam, hogy nem igazak – Körülnézett, megerősítésre várva. Joseph közbevágott:

– Ezek szavak voltak, amik felöltöztettek egy meztelen dolgot, s az a dolog nevetséges, ha felöltöztetik.

– No látod. Le is mondtam a megokolásról. Azért teszem, mert jól esik. Azért teszem, mert kedvem tartja.

Joseph mohón bólintott.

– Rosszul éreznéd magad, ha nem tennéd. Úgy éreznéd, hogy valami befejezetlenül maradt.

– Úgy van! – kiáltotta hangosan az öreg. – Te megértetted. Próbáltam már egyszer elmondani. Aki meghallgatta, nem értette meg. A magam kedvéért teszem. Nem tudom, használ-e a napnak, vagy sem. Nekem használ. Abban a pillanatban én vagyok a nap. Érted? Annak az állatnak a révén magam vagyok a nap. Lángolva megyek a halálba. – Szeme izgatottan csillogott. – Most már tudod.

– Igen, – mondta Joseph, – most már tudom. Tudom azt, ami téged illet. Ami engem illet, van egy olyan különbség, amelyen még nem merek gondolkozni, de gondolkozni fogok rajta.

– Nem jött gyorsan ez a dolog, – mondta az öreg. – Most már körülbelül tökéletes. – Előrehajolt s rátette kezét Joseph térdére. – Valamikor egészen tökéletes lesz. Rendben lesz az ég. Rendben lesz a tenger. Az életem elérkezik egy nyugodt, egyenletes helyre. Azok a hegyek ott megmondják majd nekem, ha elérkezik az idő. Az lesz a tökéletes idő, s az lesz az utolsó. – Komolyan bólintott a kőlap felé, amelyen a leölt malac hevert. – Ha az az idő elérkezik, én magam lépem át a világ szélét a nappal együtt. Most már tudod. Minden emberben ott rejtőzködik ez a dolog. Megpróbál kibukkanni, de az ember rettegése eltorzítja. Visszafojtja az ember. Ami napvilágra kerül, az megváltozik, – vérfolt egy szobor kezén, felindulás egy régi kínzás történetének hallatára, – vér adása vagy kiontása párosodás közben. Ej, – tette hozzá, – én elmondtam a ketrecbe zárt állatoknak, hogy mi ez. Azok nem félnek. Gondolod, hogy őrült vagyok? – kérdezte.

Joseph elmosolyodott.

– Igen, őrült vagy. Thomas azt mondja, hogy az vagy. Burton is azt mondaná. Az emberek félnek attól, hogy utat nyissanak a lelkükben, s szabadon, változatlanul kiengedjék azt, ami benne van. Jól teszed, hogy ketrecbe zárt állatoknak prédikálsz; mert különben magad kerülnél ketrecbe.

Az öreg ember fölállt, fölkapta a malacot és elvitte. Vizet hozott, lesikálta a vért a kőlapról s friss fövénnyel szórta be alatta a földet.

Majdnem sötét volt már, amikor elkészült a malac megtisztogatásával. Nagy, halvány hold nézett le a hegyekre, s fénye a fölemelkedő, szétfoszló ködre hullott. Erősebben hallatszott a hullámok csapkodása a parton. Joseph bent ült a barlanghoz hasonló kis kunyhóban, s az öreg ember a tűzhely mellett nyárson forgatta a malachús darabjait. Csöndesen beszélt a környékről.

– Ez a magas zsályabozót elrejti a házamat, – mondotta. – A zsálya közt apró tisztások vannak. Megtaláltam egynéhányat, ősszel az őzbakok verekszenek ott. Éjszakánként hallom az agancsuk csattogását. Tavasszal a nőstények ugyanezekre a helyekre hozzák el pettyes gidáikat, hogy tanítgassák. Sok mindent kell tudniok, hogy egyáltalán életben maradhassanak, – hogy milyen zajok elől kell menekülni, mit jelentenek a szagok, hogyan kell elülső patájukkal megölni a kígyót. – Aztán hozzátette: – A hegyek fémből vannak; vékony sziklaréteg alatt fekete vas és vörös réz következik. Ennek így kell lenni.

Kívülről lépések hallatszottak. Thomas bekiáltott:

– Joseph, hol vagy?

Joseph felállt a kunyhó padlójáról és kiment.

– Vár a vacsora, gyere be és egyél, – mondotta.

Thomas tiltakozott:

– Nem szeretek együtt lenni ezzel az emberrel. Van nálam ennivaló. Gyere le a partra. Majd tüzet rakunk és ott eszünk. A hold megvilágítja az ösvényt.

– De hiszen kész már a vacsora, – mondta Joseph. – Gyere be és egyél legalább.

Thomas óvatosan lépett be az alacsony házba, mintha azt várná, hogy valami vadállat veti rá magát egy sötét sarokból. Világosságot csak a tűzhely adott. Az öreg ember fogával marcangolta a húst, a csontokat a tűzbe hajigálta s amikor elkészült, álmosan bámult a parázsba.

Joseph leült melléje.

– Honnan jöttél? – kérdezte. – Mi bírt arra, hogy ide gyere?

– Nem értelek.

– Azt kérdezem, miért jöttél ide, miért élsz itt magadban.

Az álmos szem felcsillant egy pillanatra, aztán mogorván nézett le a földre.

– Nem emlékszem, – mondta az öreg. – Nem akarok emlékezni. Vissza kellene gondolnom, hogy felkutassam azt, amire választ akarsz. Ha megtenném, olyan dolgokra bukkannék a múltamban, amikkel nem akarok törődni. Hagyjuk ezt.

Thomas fölállt.

– Kiviszem a takarómat s a sziklán alszom, – mondotta.

Joseph kiment utána a házból s a válla fölött kiáltotta vissza: – Jó éjszakát! – A két fivér hallgatva lépdelt a szikla felé s egymás mellé terítette le takaróját

– Holnap lovagoljunk el a part mentén, – mondta könyörögve Thomas. – Nem szeretem ezt a helyet.

Joseph a takaróján ült s figyelte a holdsütötte tenger halvány, távoli mozgását.

– Holnap visszamegyek, Tom – mondotta. – Nem maradhatok el hazulról. Ott kell lennem, hátha történik valami.

– Igen, de három napig akartunk elmaradni, – ellenkezett Thomas. – Meg kell pihennem a sok pornyelés után, ha száz mérföldnyire kell hajtanom a marhákat, s te is csak így vagy.

Joseph sokáig hallgatott.

– Alszol már, Thomas? – kérdezte végül.

– Nem.

– Én nem megyek veled, Thomas. Te csak vidd el a marhákat. Én ott maradok a tanyán.

Thomas felkönyökölt.

– Mit beszélsz? A tanyát nem bántja senki. A marhákat kell megmenteni.

– A marhákat te viszed el, – ismételgette Joseph. – Én nem mehetek. Gondoltam rá, el akartam szánni magamat, de nem lehet. Hiszen olyan lenne az, mintha egy beteget hagyna ott az ember.

– Mintha egy holttestet hagyna ott! – dörmögte Thomas. – Azzal pedig nem ártasz senkinek.

– Nem halt meg, – tiltakozott Joseph. – Télre megjön az eső, tavaszra kinő a fű, és megindul a folyó. Majd meglátod, Tom. Ez valami baleset volt. Tavaszra a talaj megint tele lesz vízzel.

Thomas gúnyosan folytatta:

– Te pedig új feleséget hozol a házhoz, és soha többé nem lesz szárazság.

– Meglehet, – mondta szelíden Joseph.

– Akkor gyere velünk a San Joaquinhoz és segíts a marhákat hajtani.

Joseph megpillantotta a messzi Óceánon egy elhaladó hajó lámpásait s feltartotta ujját, hogy megfigyelje, milyen gyorsan mozog.

– Nem mehetek el, – mondotta. – Ez az én földem. Nem tudom, miért az enyém, mitől lett az enyém, de nem hagyhatom el. Tavasszal, ha kinőtt a fű, majd meglátod. Nem emlékszel, milyen zöld volt a fű mindenütt a hegyekben, még a sziklák hasadékaiban is, s milyen sárga volt a mustár? A vörösszárnyú rigó fészket rakott a mustárszárakon.

– Emlékszem, – mondta hevesen Thomas, – s emlékszem arra is, milyen volt ma reggel, hamuvá égve, tövig elpusztulva. Aztán emlékszem a körben heverő döglött tehenekre is. Nem lehet innét elég gyorsan menekülni. Alattomos egy hely. – Oldalára fordult. – Ha úgy akarod, holnap visszamehetünk. Remélem, nem maradsz ott azon az átkozott helyen.

– Ott kell maradnom, – mondta Joseph. – Ha veled mennék, minden pillanatban vissza akarnék indulni, hogy lássam, megjött-e az eső, van-e víz a folyóban. Inkább el sem megyek.

23.

Amikor fölébredtek, szürke ködbe volt pólyálva a világ. A ház meg a fészerek sötét árnyak voltak a ködben, s a sziklapart alól tompán hallatszott a hullámverés. Takaróik nyirkosak voltak. A nedvesség apró csöppekben tapadt arcukhoz, hajukhoz. Az öreg ember, amikor Joseph rátalált, a hunyó tűz mellett ült kunyhójában.

– Vissza kell indulnunk, – mondta Joseph, – mihelyt a lovainkat megtaláljuk.

Az öreget mintha elszomorította volna a távozásuk.

– Azt reméltem, hogy ittmaradtok egy darabig. Én elmondtam neked a tudományomat. Azt hittem, te is elmondod nekem a tiédet.

Joseph keserűen felkacagott.

– Nincs, amit elmondjak. Az én tudományom csütörtököt mondott. Hogy találhatjuk meg a lovainkat a ködben?

– Óh, visszahozom én.

Az öreg odalépett az ajtóhoz, éleset füttyentett, s egy pillanat múlva megszólalt az ezüstcsengő. Ügetve érkeztek az öszvérek, s nyomukban a két ló.

Joseph és Thomas megnyergelte lovát, rákötözte a takarókat, aztán Joseph megfordult, hogy elbúcsúzzék az öregembertől, de az eltűnt a ködben, s nem válaszolt Joseph kiáltására.

– Őrült, – mondta Thomas. – No, gyerünk.

Nekifordították lovaikat az ösvénynek, hagyták, hogy menjenek a maguk feje szerint, mert a köd olyan sűrű volt, hogy abban ember meg nem találhatta az útját. Eljutottak abba a hajtásba, ahol a vad bozót s a vörös fenyő volt. Minden levélről csöpögött a nedvesség, s a ködfoszlányok rongyos zászlók módjára lógtak a fák törzséről. Félúton jártak a szoros felé, amikor a köd ritkulni kezdett, felszakadt s úgy örvénylett köröskörül, mint kísértetek hada, amelyet föld felett ért a napvilág. Végre az ösvény felkapaszkodott a köd szintje fölé, s amikor Joseph és Thomas visszanézett, látta a bukfencező ködtengert, amely egészen a látóhatárig terjeszkedett s

eltakarta szem elől a tengert és a hegyek lejtőit. Most már hamarosan bejutottak a szorosba s lenéztek a maguk száraz, halott völgyébe, amely égett a rosszindulatú nap tüzében s füstölgött a hőhullámoktól. Megálltak a szorosban, visszanéztek az elhagyott szakadék buja völgyére s a szürke ködtengerre.

– Nem szívesen hagyom itt, – mondta Thomas. – Ideköltözném, csak lenne miből tartani az állatokat.

Joseph csak egy pillanatra nézett vissza, aztán megindult előre a szorosban.

– Ez nem a miénk, Thomas, – mondotta. – Olyan, mint egy szép asszony, aki nem a miénk. – ösztökélte lovát a forró, töredezett sziklákon. – Az az öregember tudott egy titkot, Tom. Egyenes és tiszta dolgokat mondott el nekem.

– Őrült, – erősködött Thomas. – Minden más helyén a világnak becsuknák. Mire kell neki az a sok ketrecbe zárt állat?

Joseph gondolkozott, hogyan magyarázza meg. Próbálta kigondolni, hogy mivel kezdje.

– Óh, hát azért tartja őket, hogy megegye, – mondotta. – Nem olyan könnyű dolog vadat lőni, hát csapdába ejti s addig tartja, amíg szüksége nem lesz rájuk.

– Hiszen ez rendben van, – mondta kissé megkönnyebbülve Thomas. – Azt hittem, valami más van itt a bokorban. Ha ennyi az egész, nem bánom. Ilyenformán az őrültségének nincs köze az állatokhoz.

– Semmi köze – mondta Joseph.

– Ha ezt tudom, nem mentem volna el. Féltem, hogy valami ceremóniát csinál.

– Te minden szertartástól félsz, Thomas. Tudod, miért? – Joseph meglassította lovát, hogy Thomas közelebb érhessen hozzá.

– Nem, nem tudom, miért, – ismerte el vontatott hangon Thomas, – olyan az nekem, mint a csapda, afféle kis csapda.

– Talán az is, – mondta Joseph. – Erre nem gondoltam.

Amikor leértek a lejtőn a folyó forrásához, amelyet száraz, törékeny moha és fekete páfrány vett körül, megálltak egy babérfa alatt.

– Menjünk át a hegygerincen s hajtsunk haza minden marhát, amit látunk, – mondta Thomas.

Elhagyták a folyót, a hegygerinc hajlását tovább követték, s a fölvert por egész felhőkben lebegett körülöttük. Thomas egyszerre csak megállította lovát s lefelé mutatott.

– Odanézz!

Tizenöt vagy húsz apró halom tisztára rágott csont hevert a domboldalban, szürke réti kutyák sompolyogtak el a bozót felé, keselyűk ültek a bordákon s tépték le az utolsó húscafatokat. Thomasnak megnyúlt az arca. – Ez az, amit én előre láttam. Ezért gyűlölöm ezt a vidéket. Nem jövök vissza soha! – kiáltotta. – Gyerünk, haza akarok érni a tanyára. Már holnap indulok, ha lehet. – Ügetésre bíztatta lovát lefelé a lejtőn, valósággal menekült a csontok mezejétől.

Joseph szemmeltartotta, de nem próbálta utolérni. Szíve tele volt fájdalommal és a vereség érzetével. – Valami nem sikerült, – gondolta magában. – Az lett volna a kötelességem, hogy gondját viseljem ennek a földnek, s nem tudtam teljesíteni a kötelességemet. – Csalódott magában és a földben. De azt mondta: – Nem hagyom el. Itt maradok vele. Talán mégsem halt meg. – A fenyők közt emelkedő sziklára gondolt s izgatottság fogta el. – Vajjon kiapadt-e az a kis patak? Ha az még folyik, nem halt meg a föld. Megnézem, hamarosan megnézem. – Még jókor lovagolt keresztül a gerinc magaslatán, hogy lássa, amint Thomas vágtatva érkezik a tanyára. Az utolsó szénakazlak körül ledöntötték már a sövényt s a falánk állatok lyukakat rágtak a kazlak oldalába. Amikor Joseph közelebb ért, látta, milyen soványak, milyen nyomorultak, hogy kiáll a csípőcsontjuk. Odalovagolt, ahol Thomas az egyik hajcsárral, Manuellel beszélgetett. – Hány van még? – kérdezte.

– Négyszáztizenhat, – mondta Manuel. – Száznál több pusztult el.

– Száznál több! – Thomas gyorsan továbbment. Joseph utánanézett s látta, hogy belép a pajtába. Visszafordult a hajcsárhoz.

– Vajjon a többi kibírja a San Joaquinig, Manuel?

Manuel vállat vont.

– Lassan megyünk. Lehet, hogy találunk egy kis füvet. Lehet, hogy eljut odáig egy része. De pusztulni is fog. A bátyád nem szereti, ha pusztul a marha. Szereti az állatokat.

– Egyék meg az egész szénát, – rendelkezett Joseph. – Amikor a széna elfogyott, indulunk.

– A széna holnapra elfogy, – mondta Manuel.

Az udvaron megrakták a szekereket – derékaljakat, tyúkketreceket, konyhaeszközöket halmoztak fel magasra, gondosan. Romas bejött egy másik hajcsárral, hogy segítsen a csorda körül. Rama egy szekeret fog hajtani, Thomas egy Studebaker kocsit a lovak abrakjával és két hordó vízzel. A szekereken összehajtogatott sátrak meg élelmiszerek voltak, három élő disznó s egy pár liba. Úgy készültek, hogy télig kibírják.

Este Joseph ott ült a tornácon, figyelte az utolsó készülődéseket; Rama otthagyta munkáját, odament hozzá és leült a lépcsőre.

– Miért maradsz itt? – kérdezte.

– Valakinek gondot kell viselni a tanyára, Rama.

– Dehát mi marad itt, aminek gondját kellene viselni? Igaza van Thomasnak, Joseph, nem marad itt semmi.

Joseph szeme a hegygerincet kutatta, ahol a sötét fenyők meredeztek.

– Maradt még valami, Rama. Én itt maradok a tanyán.

Az asszony mélyet sóhajtott.

– Gondolom, úgy akarod, hogy én vigyem el a kisbabát.

– Úgy. Én nem tudnám, mit csináljak vele.

– Tudod, hogy nem lesz valami jó élete a sátorban.

– Nem akarod elvinni, Rama? – kérdezte.

– De akarom. Meg akarom tartani magamnak.

Joseph elfordult s újra fölnézett a fenyvesre. A nap lenyugvóban volt már a Puerto Suelo fölött. Joseph az öregemberre s az áldozatára gondolt.

– Miért akarod azt a gyereket? – kérdezte szelíd hangon.

– Mert belőled való.

– Szeretsz engem, Rama? Ezért?

Ramanak hirtelen elakadt a lélegzete.

– Nem, – kiáltotta, – igen közel járok ahhoz, hogy gyűlöljelek.

– Akkor vidd a gyereket, – mondta gyorsan Joseph. – A gyerek a tiéd. Erre most megesküszöm. A tiéd örökre. Nem tartok rá számot. – S gyorsan

visszanézett a fenyőborította gerincre, mintha választ várna onnét.

– Hogy lehetek bizonyos efelől? – morgott Rama. – Amikor már elhittem, hogy az enyém a gyerek, amikor már anyjának tart engem, hogy lehetek bizonyos afelől, hogy nem jössz érte s nem viszed el tőlem?

Joseph rámosolygott, s megszállta az a jól ismert nyugalom. Rámutatott a tornác mellett a halott, csupasz fára.

– Idenézz, Rama! Ez volt az én fám. Középpontja volt ennek a földnek, úgyszólván édesapja. És Burton megölte. – Elhallgatott, szakállát simogatta s befelé fordította a végét, ahogy apja szokta. Szemét lesütötte fájdalmában, de tekintetét megkeményítette az ellenállás a fájdalomnak. – Nézz a hegygerincre, Rama, ahol a fenyőfák vannak, – mondotta. – Abban a ligetben van egy köralakú tisztás, a tisztáson egy nagy szikla. Az a szikla megölte Elizabethet. Amott pedig, azon a dombon Benjy és Elizabeth sirja van. – Az asszony értetlenül bámult rá. – A földet csapás sújtotta, – beszélt tovább Joseph. – A föld nem halt meg, csak összeroskad, mert túlságosan nagy erő támadt reá. És én itt maradok, hogy megvédelmezzem a földet.

– Mi közöm ehhez nekem? – kérdezte Rama, – vagy a gyermeknek?

– Azt nem tudom, – felelte Joseph. – Lehet, hogy használ valamit, ha neked adom a gyermeket. Úgy sejtem, hogy ez hasznára lehet a földnek.

Rama idegesen jártatta kezét a haján s kétoldalt hátrasimította.

– Azt akarod mondani, hogy feláldozod a gyermeket? Erre gondolsz, Joseph?

– Nem tudom, hogy nevezzem a dolgot, – mondta Joseph. – Segítségére akarok lenni a földnek, így hát nem kell attól félned, hogy visszaveszem a gyermeket.

Most felállt Rama s lassan elhúzódolt tőle.

– Isten veled, Joseph, – mondotta. – Reggel elmegyek, s örülök ennek, mert most már mindig félni fogok tőled. Mindig félni fogok. – Ajka remegett, szeme könnyel telt meg. – Szegény, magányos ember! – Elsietett háza felé, Joseph pedig komoly mosolygással nézett föl a fenyőliget irányába.

– Most egyek vagyunk, – gondolta, – és egyedül vagyunk; együtt fogunk dolgozni. – Szél fújt a hegyek felől s fojtó porfelleget vert föl.

Az állatok egész éjszaka rágták a szénát.

A szekerek jóval napkelte előtt indultak el. Két óra hosszat látszott a kézilámpások jövés-menése. Ráma reggelit adott a gyermekeknek s fölültette őket magas, biztos helyükre a rakomány tetejére. A bölcsőjében fekvő kisbabát a szekér padlójára tette maga elé. Végre elkészültek s befogták a lovakat. Rama felmászott az ülésre s Thomas lent állt mellette. Most odalépett Joseph. A sötétben álltak s öntudatlanul mind a hárman a levegőt szimatolták. A gyerekek nagyon csöndesen viselkedtek. Rama rátette lábát a fékre. Thomas mélyet sóhajtott.

– Majd megírom, – mondotta, – hogyan jutottunk odáig.

– Várom a hírt, – felelte Joseph.

– Hát akkor indulhatunk.

– De megálltok, amikor nagy lesz a meleg.

– Ha találunk egy fát, ami alatt megálljunk. Hát Isten veled, – mondta Thomas. – Hosszú út ez.

Az egyik ló nekifeszült a hámnak, kapálni kezdett a lábával.

– Isten yeled, Thomas. Isten veled, Rama.

– Thomasszal majd a kisbabáról is hírt adatok neked, – mondta Rama.

Thomas még mindig várakozva állt. Aztán hirtelen megfordult s elment egy árva szó nélkül. A fék megnyikkant egy pillanatra, a tengelyek csikorogtak a teher alatt. Rama elindította lovait, s a szekerek távolodni kezdtek. Martha a rakomány tetején keservesen sírt, mert senki sem láthatta, hogyan integet a zsebkendőjével. A többi gyerek már elaludt, de Martha fölébresztette őket.

– Csúnya helyre megyünk, – mondta csöndesen, – de mégis örülök, hogy nem maradunk itt, mert ez a tanya egy-két hét múlva el fog égni.

Joseph hallotta még a kerekek csikorgását, amikor a szekerek eltűntek már. Odaballagott ahhoz a házhoz, amely azelőtt Juanitoé volt, ahol a hajcsárok éppen a végére jártak a kávénak s a roston sült húsnak. Pirkadatkor kiitták az utolsó csészét s nehézkesen fölszedelőzködtek. Romas kiment a szérűre Josephfel.

– Lassan vezesd őket, – mondta Joseph.

– Lassan hát. Jó hajcsárok ezek, Wayne uram. Ismerem valamennyit.

Az emberek fáradt mozdulatokkal nyergelték a lovaikat. A porból hat hosszúszőrű tanyai kutya bukkant elő, s fáradtan, illő komolysággal indult a

munkájára. Pirosodni kezdett az ég. A kutyák felsorakoztak. Aztán feltárult a szérű kapuja, s megindult a csorda, mindkét oldalán három-három kutya, – hogy a marhák le ne térjenek az útról – s a csorda mögött legyezőalakban szétszóródva a hajcsárok. Már az első lépések után magasan felhőzött a por. A hajcsárok előszedték zsebkendőjüket s az orruk nyergére kötötték. Száz méternyire sem jutottak még, s a csorda már jóformán eltűnt a porfelhőben. A felkelő nap vörösre festette a port. Joseph ott állt a szérű kerítése mellett s nézte a por vonalát, amely giliszta módjára kanyargott a föld felett s a menet végén sárga köddé terpeszkedett szét.

A vastag felhő végre túl jutott a dombon, de a por még órák hosszat lógott a levegőben.

Joseph érezte a hosszú út fáradtságát. Égette a reggeli nap heve, s orrát csípte a por. Sokáig nem mozdult helyéről, csak állt s nézte a porral megrakodott levegőt a csorda nyomában. Szíve tele volt bánattal. – A marhák örökre elmentek, – gondolta. – Legnagyobb részük itt született, s most elmentek. – Visszaemlékezett, hogy milyenek voltak kicsi borjú korukban, amikor anyjuk fényesre nyalta a szőrüket; hogyan lapítottak maguknak kicsi ágyat a magas fűben minden este. Visszaemlékezett a tehenek szomorú bőgésére, amikor a borjak elvesztek; most már nem maradt egy árva tehén sem. Végül odafordult a halott házak, a halott pajta és a nagy, halott fa felé. Ilyen csend talán sehol nem volt a világon. A pajtának tárva-nyitva állt az ajtaja. Nyitva volt Rama háza is. Látta odabenn a székeket, a kifényesített tűzhelyet. Felemelt a földről egy, darab leszakadt drótot, összegöngyölgette s a sövényre akasztotta. Belépett a pajtába, ahol egy szál széna sem volt már. Kemény fekete rögök terpeszkedtek a padlón, a megtiprott szalmán. Csak egyetlen egy ló maradt ott. Joseph végigjárta az üres rekeszek hosszú sorát s fölelevenítette emlékeit. – Ez az a rekesz, ahol Thomas üldögélt, amikor a padlás tele volt szénával. – Fölnézett s próbálta elképzelni, milyen is volt az. A levegőt felszabdalták a beszűrődő napfény lángoló sárga csíkjai. Három bagoly, a pajta régi lakója, befelé fordított arccal ült, mindegyik a maga sötét zugában az eresz alatt. Joseph bement a magtárba, tetézett porció árpát hozott ki, odaöntötte a ló jászlába, aztán kihozott még egyét s szétszórta a földön az ajtó előtt. Aztán lassan keresztülballagott az udvaron.

Körülbelül ilyenkor szokott kijönni Rama egy kosár mosott ruhával, hogy kötélre aggassa – a piros kötényeket s a gyapjúnadrágokat, amelyek

halványkékek voltak a sok áztatástól, meg a leánykák kis kék ruháit és piros kötött alsószoknyáit. És körülbelül ilyenkor hajtották ki a lovakat a pajtából, ilyenkor nyújtogatták nyakukat az itatóvályú fölé s fújtak bugyborékokat a vízbe. Joseph sohasem érezte még annyira szükségét a munkának, mint most. Végigjárta valamennyi házat, bezárta az ajtókat, ablakokat s beszögezte a fészerek bejáratát. Rama házában felvett a földről egy darab féligszáradt ruhát s ráakasztotta egy szék hátára. Rama rendes asszony volt; az asztalfiókokat bezárta, a padlót fölseperte, a seprű meg a szemétlapát ott állt a maga helyén, a sarokban, s látszott, hogy reggel még lesöpörgette pulykaszárnnyal a tűzhelyet. Joseph fölemelte a tűzhely borítólapját s látta az utolsó darab elhamvadó parazsakat. Amikor Rama házának ajtaját bezárta, olyan bűntudatot érzett, mint amikor koporsót szögeznek le s a testet hűtlenül magára hagyják.

Visszament a maga házába, kibontotta ágyát s fát hordott be az esti főzéshez. Kisöpörte a házat, kifényesítette a tűzhelyet és felhúzta az órát. Dél sem volt még, mire mindennel elkészült. Amikor nem akadt már dolga, kiült a tornácra. A nap az udvarra tűzött s fénye törött üvegdarabokon csillant meg. Mozdulatlan és forró volt a levegő, de azért néhány madár ott ugrált s fölcsipegette az árpát, amit Joseph szétszórt. Aztán arra a hírre, hogy a tanya elnéptelenedett, egy mókus bátran végigszaladt az udvaron, egy barna menyét rárohant, de elhibázta, s a két állat egymásba kapaszkodva hentergett a porban. A porból egy varangyosbéka bukkant elő, odamászott a tornác lépcsőjéhez s letelepedett, hogy legyeket fogjon. Joseph hallotta, hogy lova kapálja a hidlást, s hálás volt neki ezért a zajért. Elbutította a csönd. Az idő meglassúdott, s minden gondolat oly lassan mászott keresztül az agyán, mint a Varangyosbéka, amikor a finom porból előkerült. Joseph fölnézett a száraz, hamuszürke dombokra, s összehunyorította szemét, mert vakítóan verték vissza a napfényt. Szemével követte a vízmosásokat, fölfelé **a** kiszáradt forrásokig, keresztül a csonttá aszott hegyoldalakon. Aztán, mint mindig, a gerincen lévő fenyőligetnél pihent meg a tekintete. Sokáig bámult rá, aztán felállt s lement a lépcsőn. És megindult a fenyőliget felé, lassan lépkedett a menedékes hágón. A hegy aljából egyszer visszanézett a kiaszott házakra, amelyek összebújtak a napsütésben. Ingét sötétre festette a verejték. A maga kis porfelhője nyomon követte, s ment tovább, tovább, a fekete fák felé.

Végre eljutott ahhoz az árokhoz, amelyben a barlangból fakadó patakocska folyt. Csörgedezett benne a víz, s két oldalán zöldelt a fű. Egy

kis vizizsázsa lebegett még a vízen. Joseph gödröt vájt a mederbe a patakocska alatt s amikor a víz kitisztult, letérdelt, ivott belőle, s érezte arcán a hideg vizet. Aztán továbbment, a patakocska kissé kiszélesedett, s szélesebb lett a zöldelő füves csík is. Ahol a víz egészen közel folyt az árok partjához, néhány szál páfrány nőtt a fekete mohos földből; ezt nem érte a nap. Joseph csüggetegsége enyhült kissé. – Tudtam, hogy ez itt lesz még, – mondotta magában. – Ez nem csalhat meg. Azon a helyen nem. – Levette kalapját s gyorsan ment tovább. Hajadonfőtt lépett be a tisztásra, megállt s a sziklára nézett

A vastag moharéteg megsárgult és megkeményedett s a barlang körül elszáradt a páfrány. A patakocska még mindig folyt a sziklaoduból, de negyedakkora sem volt, mint azelőtt. Joseph aggódva lépett oda a sziklához s kitépett egy kis mohát. Még nem pusztult el. Lyukat vájt a patakocska medrébe, mély lyukat, s amikor az megtelt, kalapját telemerítette vízzel, a sziklára öntötte, s nézte, amint beszivárog a halódó moha közé. A lyuk lassan telt meg újra. Sok kalapra való víz kellett ahhoz, hogy a mohát megáztassa; az mohón itta be a vizet, s nyoma sem látszott rajta az öntözésnek. Joseph vizet öntött azokra a kiszakadt helyekre, ahol Elizabeth lába megcsúszott. Azt mondta magában: – Holnap vödröt és ásót hozok. Akkor könnyebb lesz. – Munka közben nem érezte többé magától különálló dolognak a sziklát. Nem érzett iránta több szeretetet, mint tulajdon teste iránt. Úgy védte a haláltól, ahogy tulajdon életét igyekezett volna megmenteni.

Amikor az öntözgetéssel végzett, leült a lyuk mellé, megmosta arcát, nyakát a hideg vízben, s ivott a kalapjából. Aztán nekitámaszkodott a sziklának s a fekete fák oltalmazó gyűrűjére nézett. A gyűrűn kívül elterülő vidékre gondolt, a kemény, leperzselt dombokra, a szürke és poros zsályabozótra. – Itt biztonságban van, – gondolta magában. – Itt van az a mag, amely életben marad, amíg újra meg nem jön az eső. Ez a szíve ennek a földnek, s a szív dobog még. – Úgy érezte, mintha a megöntözött moha nyirkossága átszivárogna az ingén, s tovább gondolkozott: – Szeretném tudni, miért látszik olyan bosszúvágyónak ez a föld, most, amikor meghalt – Úgy képzelte el a hegyeket, mint lekopott, hámló bőrű vak kígyókat, amelyek itt leskelődnek az erősség körül, ahol még folyik a víz. Eszébe jutott: hogy beszívta a föld ezt a patakocskát, mielőtt száz méternyire folyhatott volna. – Vad ez a föld, – gondolta, – mint az éhesen kóborló kutya. – Elmosolyodott erre a gondolatra, mert szinte hitt benne. – A föld

bejönne ide, eltömné ezt a patakocskát s meginná a véremet, ha tudná. Eszét vesztette a szomjúságtól. – Lenézett a lopózkodó patakocskára. – Itt a magva a föld életének. Résen kell lennünk, mert a föld eszét vesztette. Arra kell használnunk a vizet, hogy a szívet erősítse, mert a föld még megtámadhat bennünket, ha egy kicsit belekóstol a vízbe.

Tűnőben volt már a délután; a fák árnyéka keresztülgázolt a sziklán s elért a kerek tisztás másik oldaláig. A tisztás békességes volt. – Idejében jöttem, – mondta Joseph a sziklának és önmagának. – Itt várunk majd s eltorlaszoljuk magunkat a szárazság elől. – Kisvártatva előrebukott a feje s elaludt.

A nap lesiklott a hegyek mögé, a por elült, s leszállt az éj, mire Joseph fölébredt. A vadászó baglyok elsurrantak a csillagok előtt s az éj leszálltakor mindig meginduló szellő bujkált a hegyek közölt. Joseph fölébredt s fölnézett a fekete égre. Agya egy pillanat alatt lerázta magáról az álmot s megismerte a helyet. – De valami különös dolog történt, – gondolta. – Én most már itt lakom. – Nem érezte többé otthonának a völgyben épült tanyát. Lemászik majd a hegyoldalon, s visszasiet az oltalmazó tisztásra. Felállt, egy-két mozdulattal felébresztette alvó izmait, aztán csöndesen eltávozott a sziklától, s amikor a fenyvesből kiért, nesztelenül járt, mintha félne, hogy a földet fel találja ébreszteni.

Most nem volt világosság a házakban, ami irányíthatta volna. Emlékezete segítségével ment előre. Orra előtt voltak a házak, amikor meglátta őket. Akkor megnyergelte lovát, s takarót, egy zsák gabonát, szalonnát, három sonkát, meg egy nagy zacskó kávét kötött a nyeregre. Aztán kisurrant újra s vezette a megterhelt lovat. A házak aludtak; a földön zörögve járt az éjjeli szél. Egyszer hallotta, hogy valami nehéztestű állat jár a bozótban, s haja égnek állt a félelemtől; várt, míg a lépések nesze elhalt, s csak akkor ment tovább.

Pitymallatkor ért vissza a tisztásra. A ló most nem kutyálta meg magát az ösvényen. Joseph odakötötte egy fához s megabrakoltatta az árpás zsákból; aztán visszament a sziklához s leterítette takaróját a mederbe vájt kis lyuk mellé. Világos volt már, mire lefeküdt, hogy biztonságban aludjék a szikla mellett. Egy rongyosszegélyű kis felhődarab fenn a magasságban elkapta a rejtőző nap tüzét, s Joseph elaludt, miközben ezt a felhőt figyelte.

24.

Ámbar az esztendő őszbe fordult, s a hetek hónapokká rakódtak össze, a nyári hőség nem szűnt, s végül is oly lassan vonult vissza, hogy az évszak változását nem lehetett észrevenni. A galambok, melyek víz közelében szoktak összeseregleni, régen elmentek már; a magasan szálló vadkacsák esténkint hiába keresgélték pihenő tócsáikat s fáradtan repültek tovább, a gyöngébbek pedig leszálltak a száraz mezőkön s új csapathoz csatlakoztak reggel. November lett, mire a levegő meghűvösödött s úgy látszott, hogy komolyan megérkezik a tél, akkor már olyan száraz volt a fű, mint a tapló. Még a száraz zuzmó is lehámlott a sziklákról.

Nyúltak, nyúltak a forró hetek, s Joseph a fenyves tisztásán lakott és várta a telet. Új életmódja magteremtette a maga szokásait. Minden reggel vizet hozott a magaásta mély, széles lyukból, s megöntözte vele a mohos sziklát; este megismételte az öntözést. A moha nem volt hálátlan; sima volt, sűrű és zöld. Más zöld nem is volt az egész környéken. Joseph lelkiismeretesen figyelte, nem látszik-e rajta valami jele a kiszáradásnak. A patakocska apránkint apadni kezdett, dehát jött már a tél s a víz még bőven elég volt, hogy a szikla csöpögjön a nedvességtől.

Joseph kéthetenkint a leperzselt hegyeken át belovagolt Nuestra Senorába ennivalóért. Kora ősszel levél várta ott.

Thomas csak híreket írt: «Itt van fű. Útközben háromszáz marhánk pusztult el. Ami megmaradt, kövér. Rama jól van, a gyermekek is. A legelő igen drága a szárazság miatt. A gyermekek úsznak a folyóban.»

Joseph fölkereste a városban Romast, s az tompa hangon beszélte el, milyen volt az út a hegyeken át. Elmondta, hogy estek össze egyenként a tehenek; hiába ösztökélték őket, nem keltek föl, csak fáradtan néztek az égre. Romas pontosan meg tudta mondani, milyen az erőbeli állapotuk. Szemükbe nézett, aztán lelőtte az elcsigázott állatokat, s a fáradt szemek megmeredtek, megüvegesedtek, de nem változtak. Kevés volt a széna, kevés a víz, – a költöző csordákkal tele volt az út, s az út mentén ellenséges szemmel nézték őket a gazdák, őrt álltak a sövényeik mellett s lelőttek minden tilosba tört marhát. Az utakat porlepte csontvázak szegélyezték, s

az egész útvonal elejétől végig bűzlött a rothadó hústól. Rama félt, hogy a gyermekek megbetegszenek ettől a szagtól, s nedves zsebkendőt borított az arcukra. Mindennap kevesebb mérföldet haladtak, s a fáradt állatok egész éjszaka pihentek, nem is próbáltak ennivalót keresni. Amint a csorda fogyott, egyik hajcsárt a másik után küldték haza, Romas, meg a két béres velük maradt, amíg a megmaradt állatok el nem vánszorogtak a folyóig, ahol aztán térdelve ettek egész éjszaka. Romas mosolyogva, minden hangsúly nélkül mondta el ezt. Amikor beszámolójával végzett, gyorsan otthagyta Josephet, csak vállán keresztül kiáltotta oda neki: – A bátyád kifizetett, – azzal belépett a korcsmába s eltűnt Joseph szeme elől.

Amíg Joseph a jelentést hallgatta, facsaró fájdalmat érzett a gyomrában s örült, amikor Romas faképnél hagyta. Megvásárolta az ennivalót s visszalovagolt védőtorlasza mögé. Most az egyszer nem látta a kiszáradt földet, amely hosszú, cikkcakkos repedésekkel volt tele. Nem érezte a száraz bozót gyönge akaszkodását, amíg keresztüllovagolt rajta. Lelke poros út volt, s a fáradt állatok az agyában haltak meg. Sajnálta, hogy hallotta mindezt, mert most ez az új ellenség is felvonulhat majd az oltalmazó fenyőfák ellen.

A bozót most már kiszáradt a liget fái alatt, de az egyenes törzsek még őrizték a sziklát. A szárazság először a talaj mentén kúszott előre, megölte az alacsonyra nőtt indákat s a bokrokat, de a fenyő gyökere mélyre hatolt, felszívott még egy kis vizet, s a tűlevelek még zöldesfeketék voltak. Joseph visszalovagolt a tisztásra, megtapogatta a sziklát, hogy nyirkos-e s szemügyre vette a kis patakot. Most először történt, hogy mérőlécet tűzött le a víz szélére, mert pontosan akarta tudni, milyen gyors az apadása.

Decemberben száraz fagy érte a földet. Vörösen kelt és nyugodott a nap, s az északi szél nap-nap után végigsöpörte a vidéket, porral töltötte el a levegőt s felborzolta a száraz leveleket. Joseph lement a tanyára s felhozott egy sátrat, hogy abban háljon. Amikor a néma házak közt időzött, megindította a szélkereket s egy pillanatig hallgatta, ahogy csövein át beszívta a levegőt – aztán megfordította a kis fogaskereket, amely a vitorlákat megakasztotta. Vissza sem nézett a házakra, amikor a hágón fellovagolt. Széles ívben kerülte el a dombokon lévő sírokat.

Akkor délután meglátta a köd ormát a nyugati hegylánc fölött. – Visszamehetnék az öreghez, – gondolta. – Sok mindent mondhatna nekem. – De ez a gondolat csak játék volt. Tudta, hogy nem hagyhatja el a sziklát,

mert a moha elszáradna. Visszament a hallgatag tisztásra s felállította sátrát. Fogta a vödröt s a vízhez ment, hogy a sziklát megöntözze. Valami történt. A mérőléc azt mutatta, hogy a patakocska jó két hüvelyknyit apadt. A szárazság valahol a föld alatt támadta meg a forrást. Joseph megtöltötte vödrét a lyukban, megöntözte a sziklát, aztán újra megtöltötte a vödröt. A lyuk hamarosan kiürült, – félórahosszat kellett várnia, hogy a halódó patakocska újra megtöltse. Most először fogta el a rémület. Bemászott a kis barlangba s megnézte azt a repedést, amelyből lassan csoronkált a víz, aztán kimászott újra, nedvesen a barlang nyirkosságától. Leült a patakocska mellé, figyelte, hogyan folyik a lyukba. Arra gondolt, hogy amíg nézi, szemeláttára is apadhat. A szél idegesen borzolta a fenyőfák ágait.

– Győzni fog, – mondta fennhangon Joseph. – A szárazság betör hozzánk. – Most már erőt vett rajta a félelem.

Este kiment az ösvényre s nézte, amint a nap leszál a Puerto Suelo mögött. A köd felszállt a láthatatlan tengerről s elnyelte a napot. A fagyos téli estén Joseph összeszedett egy ölrevaló száraz fenyőgalyat s egy zsák tobozt, hogy éjszakára tüzet rakjon. Ezen az estén az árok mellett rakta meg a tüzet, úgy, hogy világossága a kis patakra esett. Amikor sovány vacsorájával elkészült, a nyergének támaszkodott s figyelte a vizet, amely nesztelenül csurgott a lyukba. A szél elállt, a fenyőfák nem zúgtak. Joseph hallotta, amint a ligethez egyre közelebb kúszik a szárazság, száraz lépcsőkön surran egyre följebb, körülveszi és kikémleli a liget széleit. És hallotta a föld száraz, rémült susogását, amint a szárazság elhaladt fölötte. Most fölállt, betette vödrét a lyukba, a lecsurgó víz alá, s valahányszor megtelt, kiöntötte a sziklára, leült és várt, míg újra megtelik. Úgy rémlett neki, hogy minden alkalommal lassabban telik meg. A baglyok szüntelenül szálldostak a levegőben, mert kevés volt az apró állat, amit megfogjanak. Joseph ekkor halk, lassú dobogást hallott. Visszafojtott lélegzettel hallgatta.

– Most jő fel a hegyen. Ma éjszaka betör.

Újra lélegzetet vett, ismét hallgatta a ritmikus dobogást, s azt suttogta: – Ha ideér, a föld meghal, s a kis patak elapad. – A hang állandóan közeledett fölfelé a hegyoldalon, s Joseph, aki csapdába került a sziklával együtt, hallgatta közeledését. Aztán a lova fölemelte fejét, nyerített, s a nyerítésre válasz jött a hegyoldalból, a liget felé tartó ösvényről. Joseph felriadt, ott állt kis tüze mellett, s vállát megfeszítve, fejét előreszegezve várt, hogy ellenálljon a csapásnak. A halvány esti világításban egy lovast

pillantott meg, aki beléptetett a tisztásra s megállította lovát. Magasabbnak látszott, mint a fenyőfák s fejét mintha halvány kék fény vette volna körül. De aztán megszólalt szelíd hangon:

– Seňor Wayne.

Joseph felsóhajtott, izmai elernyedtek.

– Te vagy az, Juanito,– mondta fáradtan. – Megismerem a hangodat.

Juanito leszállt lováról, megkötötte, aztán odalépett a kis tűzhöz.

– Előbb Nuestra Seňorába mentem. Ott azt mondták, hogy egyedül vagy. Akkor a tanyán kerestelek, s a házakat üresen találtam.

– Honnan tudtad, hogy itt találsz? – kérdezte Joseph.

Juanito letérdelt a tűz mellé, kezét melengette, ágakat hajigált a tűzre, hogy újra fellobbanjon.

– Emlékeztem arra, amit egyszer a bátyádnak mondtál, seňor. Azt mondtad: «Olyan ez a hely, mint a hideg víz.» A kiaszott hegyeken keresztül jöttem, s tudtam, hogy hol talállak meg. – Most, hogy a láng fellobbant, arcába nézett Josephnek. – Nem vagy jól, seňor. Lesoványodtál, betegnek látszol.

– Jól vagyok, Juanito.

– Kiaszottnak, lázasnak látlak. Jó lenne, ha holnap orvoshoz mennél.

– Nem, jól vagyok én. Miért jöttél vissza, Juanito?

Juanito mosolyogva gondolt vissza az elszenvedett fájdalomra.

– Amiért elmentem, az elmúlt, seňor. Éreztem, amikor elmúlt, s visszakívánkoztam. Van egy kis fiam, seňor. Ma éjszaka láttam. Hasonlít hozzám, kék szeme van s már beszél is egy kicsit. Nagyapja Changonak nevezi, azt mondja rá: kis *piojo* s nevet. Boldog ember ez a Garcia. – Arca sugárzott az örömtől, de aztán újra elszomorodott. – Te, senor. Hallottam rólad, meg a szegény asszonyságról. Gyertyákat égetnek ám érte.

Joseph kissé megrázta fejét, hogy ezt az emléket elkergesse.

– Közeledett ez a dolog, Juanito. Éreztem a közeledését. Éreztem, hogy egyre közelebb kúszik hozzánk. Most már körülbelül uralkodik is mindenütt, csak ezen a kis szigeten nem.

– Mit beszélsz, senor?

– Idehallgass, Juanito: először volt a föld, aztán jöttem én, hogy vigyázzak a földre; és most jóformán halott a föld. Csak ez a szikla meg én maradtunk meg. Én vagyok a föld. – Tekintete elszomorodott – Elizabeth beszélt nekem valakiről, aki menekült a régi Sorsistennők elől. Belekapaszkodott egy oltárba s ott biztonságban volt – Josephet megmosolyogtatta ez az emlék. – Elizabethnek mindenre volt valami története – ezek a történetek együtt haladtak a dolgokkal s mutatták, hogy mi lesz a végük.

Hallgatás nehezedett rájuk. Juanito ágakat tördelt s a tűzre dobálta. Joseph megkérdezte:

– Hova lettél, Juanito, amikor elmentél tőlünk?

– Nuestra Senorába mentem. Megkerestem Williet s magammal vittem.

Keményen nézett Josephre.

– Az álma, senor. Hiszen emlékszel az álmára? Gyakran elmondta nekem. Azt álmodta, hogy valami kemény, poros, fénylő földön áll. A földben lyukak voltak. Az emberek, akik kijöttek a lyukakból, darabokra szaggatták őt, mint egy legyet. Álom volt. Magammal vittem azt a szegény Williet. Santa Grúzba mentünk s egy közeli tanyán dolgoztunk a hegyek között. Willie szerette a nagy fákat a hegyeken. Érted, ugy-e: ez a vidék egészen más volt, mint az az álombeli hely. – Juanito elhallgatott s fölnézett az égre, a félholdra, amelynek arca felbukkant a fák fölött.

– Várj egy pillanatig, – mondta Joseph, azzal kiemelte a teli vödröt a lyukból s ráloccsintotta a vizet a sziklára.

Juanito csak nézte ezt, de nem szólt rá semmit.

– Nem szeretem már a holdat, – folytatta Juanito. – A hegyekben dolgoztunk, a fák közt terelgettük a marhákat, s Willie boldog volt. Néha rájött az az álom, de mindig ott voltam én, hogy megsegítsem. Aztán valahányszor álmodott, utána bementünk Santa Cruzba, whiskyt ittunk s ellátogattunk egy leányhoz. – Juanito szemébe húzta kalapját, hogy a hold ne süssön az arcába. – Egy éjszaka Willie megint álmodott s másnap este bementünk a városba. Santa Cruzban fürdő is van a parton, mindenféle mulatság, látványos bódék, meg kis kocsik, amikre föl lehet ülni. Willie szerette az efélét. Hát akkor este ott járkáltunk a parton, s volt ott egy messzelátós ember, aki a holdat mutogatta, öt centbe került. Előbb én

néztem a messzelátóba, aztán Willie. – Elfordult Josephtől. – Willie nagyon rosszul lett, – folytatta. – Magam elé ültettem a nyeregbe s vezettem a lovát. De Willie nem bírta tovább s egy kötőfékkel még aznap éjszaka felakasztotta magát egy fa ágára. Nem volt semmi baj, amíg azt gondolta, hogy az álom csak álom, de amikor látta, hogy az a hely nem álom, hanem valóság, akkor nem bírta tovább az életet. Azok a lyukak, senor, meg az a száraz, kihalt hely, – érted, ez mind valósággal megvolt. Látta a messzelátóban. – Ágakat tördösött s rádobálta a tűzre. – Másnap reggel úgy találtam rá, hogy lógott az ágon.

Joseph felugrott.

– Rakd meg jól a tüzet, Juanito. Kávét teszek föl. Hideg ez az éjszaka.

Juanito tovább tördöste az ágakat s egy vastagabbat a csizmája sarkával tört darabokra.

– Visszakívánkoztam, senor. Magányosnak éreztem magam. Az a régi dolog elmúlt már a lelkedből?

– El. Nem is volt ott soha. De itt nincs keresnivalód. Itt csak én magam vagyok.

Juanito kinyújtotta kezét, mintha Joseph karját akarná megérinteni, de aztán visszahúzta.

– Miért maradsz itt? Azt hallom, a marhákat elhajtották, egész családod elment. Gyere el velem erről a vidékről, senor. – Juanito figyelte Joseph arcát a tűz világánál s látta, hogy tekintete megkeményedik.

–– Itt csak a szikla van, meg ez a kis patak. Tudom, hogy mi lesz. A patak egyre apad. Nem sok idő múlva elapad egészen, a moha megsárgul, aztán megbarnul, összemorzsolódik az ember kezében. Akkor aztán csak én maradok. De én maradok. – A szeme lázas volt. –- Ittmaradok, míg meg nem halok. Ha aztán az is megtörtént, nem marad semmi.

– Én itt maradok veled, – mondta Juanito. – Majd csak megjön az eső. Megvárom veled az esőt.

De Joseph feje lekókkadt.

– Nincs itt szükségem rád, – mondta komoran. – Túlságosan sok időm lenne a várakozásra. Most csak éjszaka van meg nappal, sötétség és világosság. Ha ittmaradnál, ezer más időköz lenne, ami kinyújtaná az időt, – a szavak közt eltelő idő, a lépések közt eltelő idő. Közel van már a karácsony? – kérdezte hirtelen.

– Karácsony elmúlt, – mondta Juanito. – Két nap múlva itt az újesztendő.

– Óh. – Joseph felsóhajtott s visszadőlt a nyergére. Szakállát simogatta. – Újesztendő, – mondta halkan, – Nem láttál felhőket jöttödben, Juanito?

– Felhőket nem, senor. Úgy rémlett, volt egy kis köd, de lám, nincs udvara a holdnak.

– Reggelre beborulhat, – mondta Joseph. – Olyan közel járunk az újesztendőhöz, hogy beborulhat. – Megint fölkapta a vödröt s ráloccsantotta a vizet a sziklára.

Hallgatagon ültek a tűz mellett, egyszer-egyszer rádobtak egy-egy ágat s közben a hold tovább siklott a kerek égen. Leszállt a fagy s Joseph odaadta Juanitonak egyik takaróját, hogy beleburkolózzék, s várták, amíg lassan-lassan megtelt a vödör. Juanito nem kérdezősködött a szikláról, de Joseph egyszer megmagyarázta:

– Egy csöpp vizet sem pazarolhatok el. Nincsen elég.

Juanito fölkelt.

– Nem vagy te jól, senor.

– Már hogyne lennék? Nem dolgozom s keveset eszem, de egyébképpen jól vagyok.

– Nem gondoltál arra, hogy fölkeresd Angelo atyát? – kérdezte váratlanul Juanito.

– A papot? Nem. Miért keresném föl?

Juanito széttárta két kezét, mintha bocsánatot kérne ezért a gondolatért.

– Nem tudom. Bölcs ember, meg hát pap. Közel van Istenhez.

– Ugyan mit tehetne? – kérdezte Joseph.

– Nem tudom, senor, dehát bölcs ember és pap. Mielőtt eljöttem, az után a bizonyos dolog után, elmentem hozzá és meggyóntam neki. Bölcs ember, Azt mondta, bölcs ember vagy te is. Meg azt is mondta: «Az az ember egyszer még kopogtatni fog az ajtómon.» Az ám, ezt mondta Angelo atya. «Eljön majd egyszer», azt mondta. «Lehet, hogy éjszaka jön. Bölcsességében szüksége lesz erőre is.» Különös ember az, senor. Meghallgatja a gyónást, kiszabja a penitenciát, aztán beszól néha s az

emberek nem értik. Elnéz a fejük fölött s nem bánja, értik-e vagy sem. Vannak, akik nem szeretik ezt. Félnek.

Joseph érdeklődve hajolt előre.

– Mit akarhatnék én tőle? – kérdezte. – Mit adhatna nekem olyat, amire most szükségem van?

– Nem tudom, – mondta Juanito. – Imádkozhiatna érted.

– S vajjon használna az, Juanito? Meg tudja kapni, amiért imádkozik?

– Meg, – mondta Juanito. – Az ő imádságát a Szűzanya közvetíti. Meg tudja kapni, amiért imádkozik.

Joseph ismét a nyereghez támaszkodott s hirtelen elnevette magát.

– Megyek, – mondta. – Megpróbálok mindent. Idenézz, Juanito. Ismered ezt a helyet, ismerték az őseid is. Mért nem jött ide közületek senki, amikor a szárazság megkezdődött? Ide kellett volna jönni.

– Az öregek meghallak már, – felelte józanul Juanito. – A fiatalok talán elfelejtették. Én csak azért emlékszem rá, mert az anyámmal jártam itt. Node lemegy a hold. Nem akarsz aludni, senor?

– Aludni? Nem, nem akarok aludni. Nem pocsékolhatom a vizet.

– Majd ügyelek én rá, amíg te alszol. Nem vész kárba egy csöpp se.

– Nem, nem akarok aludni, – mondta Joseph. – Néha alszom egy kicsit napközben, amíg a vödör telik. Elég az nekem. Hiszen nem dolgozom. – Felállt, hogy kiemelje a vödröt s egyszerre csak föléje hajolt és felkiáltott: – Idenézz, Juanito! – Gyufát gyújtott s közeltartotta a vízhez. – Csakugyan igaz. Emelkedik a víz. A te jöveteled hozta meg. Nézd, itt a mérőléc körül. Félhüvelyket nőtt. – Izgatottan ment oda a sziklához, behajolt a barlangba s másik gyufát gyújtott, hogy megnézze a forrást. – Gyorsabban folyik, – kiáltotta. – Gyújts tüzet, Juanito.

– Lement a hold, – mondta Juanito. – Feküdj le, senor. Majd ügyelek én a vízre. Rádfér az alvás.

– Nem, gyújts tüzet, hogy világítson. Figyelni akarom a vizet. – S hozzátette: – Hátha valami jó dolog történt ott, ahonnét a víz jön. Hátha megdagad a patak s mi kiköltözünk innét és visszavesszük a földet! Zöld fű nő a forrás körül, aztán egyre nagyobb lesz a kör… – szeme csillogott. – Lehúzódik a domboldalon, le a síkságra ebből a középpontból – nézd, Juanito, több mint félhüvelyket mutat a mérőléc! Egész hüvelyket nőtt már!

– Feküdj le és aludj, – erősködött Juanito. – Rádfér az álom. Látom, hogy nő a víz. Semmi baja nem lesz, ha én ügyelek rá. – Megtapogatta Joseph karját, hogy lecsillapítsa. – Gyere, senor, szükséged van az alvásra.

Joseph engedte, hogy beburkolja takarójába, s úgy megnyugtatta a patak növekedése, hogy mély álomba merült. – Juanito ott üldögélt a sötétben s hűségesen ürítgette a vizet a sziklára, valahányszor a vödör megtelt. Hosszú idő óta ez volt Joseph egyetlen zavartalan pihenése. Juanito táplálta ágakkal a kis tüzet s melengette kezét, miközben a fagy, mely egész éjszaka ott volt a levegőben, fehér fátyolszövetet borított a földre. Juanito elnézte az alvó Josephet. Látta, hogy lefogyott, hogy kiaszott, hogy megszürkült a haja. Eszébe jutottak azok a nyers indián-történetek, amelyeket anyja beszélt el neki, – történetek a nagy ködös Szellemről, aki meg-megtréfálta az embereket meg a többi istent. S amíg Joseph arcába nézett, Juanitonak eszébe jutott Nuestra Senora ódon temploma, vastag vályogfalával, földes padlójával. Az eresz alatt nyitott rész volt, s néha mise közben beröppentek rajta a madarak. Egyszer-egyszer bepiszkították Szent József fejét, Miasszonyunknak kék köpenyét. A képből lassan kibontakozott az ok, amiért erre a templomra gondolt. Látta a kereszten függő, megfeszített Krisztust, halva, vérfoltosan. Most, hogy már meghalt, nem látszott szenvedés az arcán, csak csalódottság és megdöbbenés, s mindenekfölött valami végtelen fáradtság. Jézus meghalt, s az Élet véget ért. Juanito felszította a tüzet, hogy világosan lássa Joseph arcát, s ugyanezt látta rajta: a csalódottságot és a fáradtságot. De Joseph nem volt halott. Álla még álmában is keményen előrefeszült. Juanito keresztet vetett, odament Joseph fekvőhelyéhez s megigazgatta az alvó ember takaróját. Megsimogatta kemény vállát. Juanito fájdalmasan szerette Josephet. Tovább őrködött, miközben derengeni kezdett a hajnal, s újra meg újra ráloccsantotta a vizet a sziklára.

A víz nőtt egy kicsit az éj folyamán. Pici örvény támadt a mérőléc körül, amit Joseph beledugott. A hideg nap feljött végre s keresztülragyogott az erdőn. Joseph fölébredt és felült.

– Hogy áll a víz? – kérdezte. Juanito örömében kacagva jelentette:

– Nőtt a patak! Nőtt, amíg aludtál.

Joseph lerúgta magáról a takarót s odament, hogy megnézze.

– Nőtt, csakugyan, – mondotta. – Valami változás történt valahol. – Megtapogatta a mohos sziklát. – Jól öntözted, Juanito, köszönöm.

Zöldebbnek látod-e ma reggel?

– Éjszaka nem láthattam a színét, – felelte Juanito.

Aztán megfőzték a reggelijüket, leültek a tűz mellé és kávéztak. Juanito azt mondta:

– Ma elmegyünk Angelo atyához. – Joseph lassan rázogatta a fejét.

– Sok vizet pazarolnánk el. Különben sincs rá szükség. Nő a patak.

Juanito válasza közben nem nézett föl, mert nem akarta Joseph szemét látni.

– Jó lesz meglátogatni a papot, – erősködött. – Jól érzed majd magad, amikor eljössz tőle. Jó érzés az, ha akár valami apróságot is, de meggyónsz neki.

– Nem tartozom én ahhoz az egyházhoz, Juanito. Nem gyónhatok.

Juanito eltűnődött ezen.

– Angelo atyát akárki meglátogathatja, – mondta végül. – Olyan emberek is, akik gyerekkoruk óta nem jártak tempiomba, visszatérnek végül Angelo atyához, akár a vadgalamb esténkint a vizesgödörhöz.

Joseph visszanézett a sziklára.

– Dehát a víz nő, – mondotta. – Most nincs szükség arra, hogy elmenjek.

Juanito ravaszul ütötte tovább a vasat, mert hitte, hogy az egyház segíthet Josephen.

– Én születésemtől fogva ezen a vidéken élek, senor, te meg csak rövid ideje lakol itt. Vannak dolgok, amiket te nem tudsz.

– Miféle dolgok? – kérdezte Joseph. Juanito most egyenesen a szemébe nézett.

– Sokszor láttam én ezt, senor, – mondta sajnálkozó hangon. – A forrás mindig nő egy kicsit, mielőtt kiszárad.

Joseph gyorsan a patakocskára pillantott.

– Hát akkor ez a véget jelenti?

– Azt, senor. Ha Isten bele nem szól, ez a forrás elapad.

Joseph percekig ült némán, elgondolkozva. Végre fölállt s fölemelte a nyergét.

– Gyerünk a paphoz, – mondta nyersen.

– Lehet, hogy ő sem tud segíteni, – mondta Juanito.

Joseph már megindult a nyereggel a megbéklyózott ló felé.

– Semmit sem mulaszthatok el! – kiáltotta vissza.

Amikor a lovakat megnyergelték, Joseph még egy vödör vizet loccsantott a sziklára.

– Visszajövök, mielőtt kiszáradna, – mondotta.

Egyenesen vágtak át a hegyeken s jó messze jártak már, amikor az útra befordultak. Porfelhő lebegett az ügető lovak fölött. A levegő éles, csípős volt a fagytól. Fele útján jártak Nuestra Senorénak, amikor megindult a szél, porfelhőbe takarta az egész völgyet s úgy szétszórta a port a levegőben, hogy a halvány, sárga köd a napot is elhomályosította. Juanito megfordult nyergében s nyugat felé nézett, ahonnét a szél fujt.

– A tengerparton köd van, – mondotta.

Joseph oda sem nézett.

– Ott mindig köd van. A parton sohasem lesz baj, amíg a tenger tenger marad. Juanito reménykedve mondta.

– Nyugatról fúj a szél, senor.

De Joseph keserűen felkacagott.

– Más esztendőben ilyenkor szalmával fednők be a kazlakat s betakarnók a farakásokat. Hanem az idén sokszor fújt már nyugatról a szél.

– De egyszer csak kell esőnek lenni, senor.

– Miért kellene? – A puszta vidék tépdeste Joseph idegeit. Haragudott a csonttáaszott hegyekre, a lekoppasztott fákra. Csak a tölgyfák éltek, s azok is porréteg alatt rejtegették életüket.

Joseph és Juanito végre belovagoltak Nuestra Senora csöndes utcájába. A lakosság féle elment a városból, szerencsésebb helyen lakó rokonokhoz látogatott el, otthagyva házait, lesült kertjeit, üres tyúkóljait. Romas kijött a kapuba s szó nélkül intett nekik, Gutierrezné ablakából bámult rájuk. A korcsma előtt nem ültek vendégek. Amikor az utcán végiglovagoltak, a szélesen terpeszkedő vályogtemplom felé, már alkonyra hajolt a rövid téli nap. Két fekete fiúcska játszadozott az utca bokáig érő porában. A két lovas odakötötte lovát egy vén olajfához.

– Én bemegyek a templomba s gyertyát égetek, – mondta Juanito. – Angelo atya háza itt van a templom mögött. Ha majd vissza akarsz indulni, várlak az apósom házában.

Már belépett a templomba, de Joseph visszahívta.

– Idehallgass, Juanito. Te nem jöhetsz vissza velem.

– Szeretnék visszamenni, sefior. Barátod vagyok.

– Nem, – mondta határozottan Joseph. – Nincs ott szükségem rád. Egyedül akarok maradni.

Juanito szeme elsötétült a lázadástól s a megbántódottságtól.

– Jól van, barátom, – mondta halkan s azzal belépett a templom nyitott ajtaján.

Angelo atya fehérre meszelt kis háza közvetlenül a templom mögött volt. Joseph fölment a lépcsőn, bekopogtatott az ajtón, s Angelo atya egy pillanat múlva kinyitotta. Overallja fölött ócska reverendát viselt. Arca sápadtabb volt, mint azelőtt, szeme vörös az olvasástól. Mosolyogva fogadta Josephet.

– Kerülj beljebb, – mondotta,

Joseph belépett egy pici szobába, amelyet néhány tarka szentkép ékesített. A szoba sarkai tele voltak zsúfolva birkabőrbe kötött vastag, ódon könyvekkel, a missziók ajándékaival.

– Juanito, a béresem bíztatott, hogy idejöjjek, – mondta Joseph. Érezte, hogy a papból valami gyöngédség árad, s szelíd hangja megjuhászította.

– Gondoltam, hogy eljössz valamikor, – mondta Angelo atya. – Ülj le. Hát végre is megcsalt a fa?

Joseph meghökkent.

– Már akkor is beszéltél arról a fáról. Mit tudtál róla?

Angelo atya elnevette magát.

– Elég pap vagyok ahhoz, hogy a másik papot megismerjem. Nem lenne jobb, ha atyámnak szólítanál? Így szólít mindenki.

Joseph érezte a vele szemközt álló férfi erejét.

– Juanito mondta, hogy jöjjek hozzád, atyám. – Mondta, természetesen, de arra felelj: nem csalt meg végül az a fa?

– A bátyám megölte a fát, – mondta komoran Joseph.

Angelo atya megütődött.

– Rosszul tette. Ostobaság volt. Ezzel még erősebbé tehette volna a fát.

– A fa meghalt, – mondta Joseph. – A fa ott áll, de halott.

– S te végre eljutottál az egyházhoz?

Joseph mosolygott azon, hogy milyen küldetésben jár.

– Nem, atyám, – mondotta. – Azért jöttem, hogy megkérjelek: imádkozzál esőért. Vermontból való vagyok, atyám. Hallottam én ott egy s mást a ti egyházatokról.

A pap bólintott.

– Igen, tudom, hogy mit hallottál.

– De a föld meghalt. – kiáltotta hirtelen Joseph. – Imádkozzál esőért, atyám! Imádkoztál-e esőért?

Angelo atya most mintha vesztett volna valamit önbizalmából.

– Majd segítek neked, fiam, hogy lelkedért imádkozzál. Az eső megjön. Miséztünk már. Az eső megjön. Isten a maga bölcsessége szerint hozza meg vagy késlelteti az esőt.

– Honnan tudod, hogy megjön az eső? – kérdezte Joseph. – Mondom neked: a föld meghal.

– A föld nem hal meg, – mondta élesen a pap.

De Joseph haragosan nézett rá.

– Honnan tudod? A sivatag is élt valamikor. Amért valaki gyakran betegeskedik s mindig meggyógyul, mondhatod-e, hogy nem hal meg soha?

Angelo atya fölállt székéből s felülről beszélt Josephhez.

– Beteg vagy, fiam, – mondotta. – Beteg a tested, beteg a lelked. Eljössz-e az egyházhoz, hogy lelkedet meggyógyítsa? Akarsz-e hinni Krisztusban és segítséget kérni a lelked számára?

Joseph felugrott s dühösen állt meg előtte.

– A lelkem? Vigye az ördög a lelkemet! Mondom neked: a föld meghal. Imádkozzál a földért!

A pap belenézett lángoló szemébe s érezte a belőle kiáradó eszelős indulatot.

– Istennek legfőbb gondja az ember, – mondotta, – az ember haladása a mennyország felé s bűnhődése a pokolban.

Joseph haragja hirtelen elpárolgott.

– Megyek, atyám, – mondta fáradtan. – Tudhattam volna. Most visszamegyek a sziklához és várok.

Indult az ajtó felé, s Angelo atya nyomon követte.

– Imádkozzál majd a lelkedért, fiam. Nagyonis sok benned a fájdalom.

– Isten veled, atyám, köszönöm, – s Joseph kilépett a sötét estébe.

Távozása után Angelo atya visszaült a székébe. Megrázta ennek az embernek az ereje. Fölnézett az egyik képre, amely a keresztről való levételt ábrázolta, s azt gondolta magában: – Hála Istennek, hogy ez az ember nem hirdeti a maga igéit. Hála Istennek: nem akarja, hogy emlékezzenek rá és higyjenek benne. – Hirtelen ez az eretnek gondolata támadt: – Mert akkor talán új Krisztus támadna itt nyugaton.

Angelo atya aztán fölállt s átment a templomba. Imádkozott Joseph lelkéért a főoltár előtt, bocsánatot kért a maga eretnekségéért, s távozás előtt imádkozott azért is, hogy hamar jöjjön meg az eső s mentse meg a haldokló földet.

25.

Joseph megszorította a hevedert s leoldotta a kötőféket a vén olajfáról. Aztán felült lovára s a tanya irányába fordította. Amíg a papnál járt, leszállt az éj. A hold fölkelte előtt nagy volt a sötétség. Miasszonyunk utcáján itt-ott lámpa világolt az ablakokból, de elhomályosította az ablaküveg belsejének nyirkossága. Harminc lépésnyire sem jutott Joseph a hideg éjszakában, amikor Juanito odalovagolt melléje.

– Veled akarok menni, senor, – mondta határozott hangon.

Joseph felsóhajtott.

– Nem jössz, Juanito, megmondtam már.

– Még nem is ettél semmit. Alice meleg vacsorával vár.

– Nem, köszönöm, – mondta Joseph. – Továbblovaglok.

– De az éjszaka hideg, – erősködött Juanito. – Gyere be s legalább igyál egyet.

Joseph belenézett a tompa világosságba, amely a korcsma ablakain átszűrődött.

– Iszom egyet, – mondotta. Kikötötték a lovakat a cövekhez s beléptek. Nem volt olt senki, csak a csapos ült magas székén a pult mögött. Felpillantott, amikor beléptek, lemászott a székről s megtörölgette a pultnak egy darabját.

– Nini, Wayne uram, – mondta köszöntésül. – Rég nem láttalak.

– Ritkán járok a városban. Whiskyt.

– Nekem is, – mondta Juanito.

– Hallottam, Wayne uram, hogy a marháid egy része megmenekült.

– Egynéhány.

– Jobban jártál, mint sok más. A sógoromé mind egy szálig odaveszett. – S elmondta, hogy a tanyák elnéptelenedtek, a marha kipusztult, s az emberek elmentek Miasszonyunk városából. – Nincs már üzlet, – folytatta. – Tíz pohárral se mérek ki egy nap. Néha bevetődik valaki egy üvegért.

Most nem szeretnek társaságban inni az emberek. Hazavisznek egy üveggel s magukban iszogatnak.

Joseph ajkához emelte üres poharát, aztán letette.

– Még egyet, – mondotta. – Azt hiszem, nálunk sivataggá válik a vidék. Igyál magad is egyet.

A csapos megtöltötte poharát.

– Ha megjön az eső, visszatérnek mind. Ha holnap megjönne az eső, egy hordó whiskyt tennék ki az útra tiszta ingyért.

Joseph kiitta whiskyjét s kérdő arccal nézett a csaposra.

– És ha semmikor sem jön meg az eső? – kérdezte.

– Azt nem tudom, Wayne uram, nem is akarom tudni. Ha meg nem jön hamarosan, mennem kell nekem is. Egész hordó whiskyt tennék ki a tornácra, s ihatnék mindenki ingyen, csak a viharok megjönnének.

Joseph letette poharát.

– Jó éjszakát, – mondotta. – emélem, teljesedik a kívánságod.

Juanito nyomon követte.

– Alice melegen tartja a vacsorádat, – mondotta.

Joseph megállt az úton, fölemelte fejét s fölnézett a ködös csillagokra.

– Megéheztem az italtól. Megyek.

Alice az apja házának ajtajában fogadta őket

– Örülök, hogy eljöttél, – mondotta. – A vacsora semmiség, de mégis más lesz, mint ott nálad. Apám és anyám San Luis Obispoban vendégeskednek, amióta Juanito hazajött. – Izgalom fogta el a nevezetes vendég láttára. A konyhában leültette a két férfit a hófehér asztal mellé, s vörös babbal, vörös borral, vékony máléval és duzzadt rizzsel kínálgatta őket – Régen nem ettél olyan babot, amit én főztem meg, Wayne uram, – oh, nagyon régen.

Joseph elmosolyodott.

– Nagyon jó. Elizabeth azt mondta, senki a világon nem készíti ilyen jól.

Alice visszafojtotta lélegzetét.

– örülök, hogy beszélsz róla. – Szeme könnyel telt meg.

– Miért ne beszélnék?

– Azt hittem, túlságosan fáj neked.

– Hallgass, Alice, – mondta szelíd hangon Juanito. – A vendégünk azért van itt, hogy egyék.

Joseph megette a tányér babot, máléval mártogatta föl a levét s elfogadta a másodszori kínálást.

– Vajjon meg akarja-e nézni a kicsit? – kérdezte félénken Alice. – A nagyapja Changonak hívja, de nem az a becsületes neve.

– Alszik, – mondta Juanito. – Keltsd föl és hozd ide.

Az asszony kihozta az álmos gyermeket s odaállította Joseph elé.

– Nézd, – mondta. – Szürke lesz a szeme. Juanitonak kék, nekem fekete

Joseph kutatóan nézett a gyermekre.

– Erős és szép. Örülök, hogy ilyen.

–Tíz fa nevét tudja már, s ha egyszer megjönnek a jó esztendők, Juanito kis lovat vesz neki.

Juanito örömmel bólintott rá.

– Igazi Chango, – mondta önérzetesen.

Joseph felállt az asztal mellől.

– Mi az igazi neve?

Alice elpirult, aztán fölvette az álmos gyermeket. – A te druszád, uram, – mondotta. – Joseph a neve. Megáldanád-e?

Joseph hitetlenül nézett az asszonyra.

– Hogy megáldjam? Én? Hát igen, – mondta gyorsan. – Megáldom.

Karjába vette a kisfiút s hátrasimította fekete haját a homlokáról. Megcsókolta a homlokát.

– Légy erős, – mondotta. – Légy nagy és erős.

Alice úgy vette vissza a gyermeket, mintha már nem lenne egészen az övé.

– Most lefektetem, aztán átmegyünk a nappaliba.

De Joseph gyorsan megindult az ajtó felé.

– Most mennem kell, – mondotta.– Köszönöm a vacsorát. És köszönöm a druszámat.

Amikor Alice tiltakozni próbált, Juanito elhallgattatta. Kiment Joseph után az udvarra, megvizsgálta helyette a hevedert s betette a zablát a ló szájába.

– Félek elengedni téged, senor, – erősködött Juanito.

– Ugyan mitől félsz? Nézd, már jön is fel a hold.

Juanito odanézett s izgatottan kiáltotta:

– Udvara van a holdnak!

Joseph nyersen fölkacagott s nyeregbe ült.

– Van egy mondás ezen a vidéken, régen megtanultam már: «Száraz esztendőben minden jel hazudik. » Jó éjszakát Juanito.

Juanito egy darabig á ló mellett haladt

– Isten veled, senor. Vigyázz magadra. – Meglapogatta **a** lovat és hátralépett Addig nézett Joseph után, amíg csak el nem tűnt a félhomályos, holdsütötte éjszakában.

Joseph hátat fordított a holdnak s nyugat felé lovagolt. A vidék anyagtalannak látszott a ködös, erőlködő világosságban; a száraz fák mintha sűrűbb köd foltjai lettek volna. Kiért a városból, rátért a partmenti útra, s egyszerre háta mögött maradt minden kapcsolata a várossal. Orrában érezte a csípős port, amit a ló patája fölvert, de látni nem láthatta. Messze a sötét északon halványan lobogott az északi fény, amit ezen a déli vidéken ritkán látott az ember. A hideg-rideg hold magasra emelkedett, nyomon követte. A hegyek gerince mintha foszforral lett volna bekenve, s a föld bőrén a szentjánosbogár világához hasonló halvány, hideg fény derengett keresztül.

Emlékeket ébresztő éjszaka volt. Joseph visszaemlékezett, hogyan áldotta meg az apja. Most, hogy erre gondolt, szerette volna, ha ő is ugyanúgy áldja meg a druszáját. S visszaemlékezett, hogy volt egy idő, amikor az egész vidéket úgy átitatta apjának szelleme, hogy minden szikla és minden bokor közel volt hozzá s kedves a szívének. Visszaemlékezett a nyirkos föld tapintására és szagára, s a föld színe alatt egymásba szövődő fűgyökerekre. A ló kitartóan poroszkált, fejét lehajtva, hogy feje súlyának egy részét a kantár viselje.

Joseph elméje fáradtan bolyongott a múlt napjai közt, s minden eseményt a maga színére festett az éjszaka. Most messze érezte magát a földtől. Azt gondolta: –Valami változás kezdődik. Hamarosan közeledik valami új dolog.

Amint ezt gondolta, fújni kezdett a szél. Hallotta közeledni nyugat felől, sokáig hallotta a fütyörészését, mielőtt elért hozzá, – erős, állandó szél volt s hurcolta a földön a halott fák és bokrok elszáradt leveleit. Fanyar volt az íze a portól. A pici kavicsszemek, amiket magával hordott, csípték Joseph szemét. Útközben egyre erősödött **a** szél, s a por hosszú fátyol alakjában húzódott le a holdsütötte hegyekről.

Előtte egy réti kutya ugatott el valami szaggatott hangú kérdést, s egy másik felelt rá az út túlsó oldaIáról. Aztán a két hang együtt alakult át éles, visító vihogássá, amelyet messze elhordott a szél. Harmadik irányból harmadik éleshangú kérdés hallatszott, s mind a három réti kutya együtt vihogott. Joseph megborzongott kissé. – Éhesek, – gondolta, – kevés dög maradt, amit fölfalhassanak.

Aztán keserves borjúbőgést hallott az útmenli magas bozótból; arrafelé fordította lovát, megsarkantyúzta s áttört a merev bozóton. Pillanat alatt kis tisztásra ért. Egy döglött tehén hevert ott oldalára dűlve, s csontig soványodott borja eszeveszetten igyekezett, hogy a csecsét megtalálja. A réti kutyák megint vihogtak s odébb sompolyoglak, hogy várjanak. Joseph leszállt lováról s odament a döglött tehénhez. Csípőcsontja olyan volt, mint egy hegycsúcs; bordái, mint hosszú vízmosások a hegvoldalban. Végül is elpusztult, amikor a száraz bozótról lerágott galyak nem tudták már tovább táplálni. A borjú próbált eljutni onnét, de túlságosan legyöngítette az éhség. Botorkált, elesett, meghengergett a földön s próbált újra lábraállni. Joseph leoldozott egy kötelet s összekötözte csont-bőr lábait. Aztán nyerge elé fektette a borjút s fölszállt mögéje. – No, most gyertek a vacsorátokért, – kiáltotta oda a réti kutyáknak. – Faljátok föl a tehenet. Hamarosan nem lesz már mit faljatok. – Válla fölött rápillantott a csontfehér holdra, amely remegve úszott a szélfútta porban. – Nemsokára, – mondotta, – leszáll és megeszi a világot.

Továbbhaladtában keze végigkutatta a sovány borjú testét, ujjai követték az élesen kiemelkedő bordákat s megtapogatták a csont-bőr lábakat. A borjú megpróbálta ráfektetni fejét a ló vállára, s minden lépésre gyöngén meg-megugrott a feje. Végre fölértek a hágó tetejére, s Joseph

megpillantotta a tanya fakón összebúvó épületeit. A szélkerék vitorlái halványan csilloglak a holdfényben. Félhomályos kép volt, mert a fehér por átjárta a levegőt, s a szél hevesen fújt végig a völgyön.

Joseph hegynek fordult, hogy a házakat elkerülje, s miközben továbbhaladt a fekete liget felé, a hold eltűnt a nyugati hegyek mögött s a környék egyszerre láthatatlanná vált. A szél üvöltött, a lejtők felől s zörgette a fák száraz ágait. A ló a széllel szemközt lehajtotta fejét. Joseph homályosan látta már a fenyőligetet, amint közeledett hozzá, mert a pirkadat keskeny csíkja megjelent a hegyek födött. Hallotta az egymásnak ütődő gallyakat, a szelet szűrő tűlevelek sziszegését s az összehorzsolódó ágak nyögését. A fekete gallyak a pirkadat irányában hajladoztak. A ló fáradtan lépett be a fák közé s a szél odakinn maradt. A szürke térség csöndesnek tetszett, – annál csöndesebbnek, mert körülötte oly nagy volt a zaj.

Joseph leszállt a lóról s letette a borjút a földre. Levette a nyerget s duplán mérte ki az árpát az abrakostarisznyába. Végül, húzódozva, a szikla felé fordult.

Lopva beszökött a világosság, s az ég, a fák, a szikla megszürkültek. Joseph lassan végiglépkedett a tisztáson s letérdelt a patakocska mellett.

A patakocska kiapadt. Csöndesen leült s kezével lenyúlt a mederbe. A föveny nedves volt még, de a kis barlangból nem jött már víz.

Joseph nagyon fáradt volt. Sok volt egyszerre harcolni a liget körül üvöltő szél s a belopódzó szárazság ellen. Azt gondolta: – Most hát vége. Azt hiszem, tudtam, hogy így lesz. – A hajnal világosodott. A napfény halvány csíkjai megvillantak a levegőt betöltő porfelhőkön, Joseph fölállt, odament a sziklához és megsimogatta. A moha már merev volt, s zöldje fakulni kezdett. – Jó lenne fölmászni a szikla tetejére s aludni egy kicsit, – gondolta Joseph, aztán a nap beragyogta a hegyeket, sugarainak éle áthatolt a fenyőfák törzsei közt s vakító foltott vetett a földre.

Joseph valami kis küszködést hallott a háta mögül; a borjú próbálta kiszabadítani lábait a hurokból. Hirtelen eszébe jutott a sziklatetőn lakó öreg ember. Szeme izgatottan villant fel. – Ez lehet a módja, – kiáltotta. Odacipelte a borjút a patakocska partjára, fejét a száraz meder fölé tartotta, elvágta nyakát zsebkésével, a vér lefolyt a mederbe, pirosra festette a fövenyt, s hullott belőle a vödörbe is. Túlságosan hamar vége volt. – Milyen kevés, – gondolta szomorúan Joseph. – Szegény, kiéhezett teremtés, milyen

kevés vére volt. – Nézte, amint a vörös patakocska kiapadt s beszivárgott a fövenybe. S amíg nézte, elvesztette ragyogó színét, megfeketedett. Leült a megölt borjú mellé s ismét az öreg emberre gondolt. – Az ő titka egyedül az övé volt, – mondotta. – Nekem nem használ.

A nap ragyogása megszűnt, vékony felhőkbe burkolózott. Joseph elnézte a haldokló mohát s a körbenálló fákat, – Ez is elmúlt most már. Egészen egyedül vagyok, – Aztán vad rémület vett erőt. rajta. – Miért maradjak ezen a halott helyen? – Eszébe jutott a zöld szakadék, túl a Puerto Suelon. Most, hogy a szikla és a patakocska nem segítette már, irtózatosan félt a belopózó szárazságtól. – Elmegyek! – kiáltotta hirtelen. Fölkapta nyergét s átrohant vele a tisztáson. A ló fölemelte fejét, horkantott félelmében. Joseph fölemelte a nehéz nyerget, s amikor a kengyel megütötte a ló oldalát, az fölágaskodott, félreugrott s elszakította a béklyót. A nyereg visszaesett Joseph mellére. Ott állt s kissé elmosolyodva nézte, amint a ló kivágtatott a tisztásról és eltűnt. Most újra leszállt lelkére a nyugalom, félelmének vége volt. – Fölmászom a sziklára s alszom egy kicsit, – mondta. Egy kis fájdalmat érzett a csuklóján s fölemelte karját, hogy megnézze, mi az. A nyereg egyik csattja megvágta; csuklója és tenyere vérzett. Amint a kis sebre pillantott, még jobban megszilárdult körülötte a nyugalom, magányossága elvágta a ligettől s az egész világtól. – Hát persze, – mondta, – felmászom a sziklára. – Vigyázva tapogatta ki útját a szikla meredek oldalán s végre ott hevert a tetőn, a vastag, lágy mohában. Néhány percig pihent, aztán újra elővette kését, s gondosan, gyöngéden felvágta csuklóján az ereket. Eleinte éles volt a fájdalom, de egy perc alatt eltompult. Figyelte a csillogó vért, amint végigfutott a mohán, s hallotta a szél kiáltozását a liget körül. Az ég szürke szint öltött. És telt az idő, és szürkére vált Joseph is. Oldalán feküdt, csuklóját kinyújtotta, s lenézett testének hosszú, fekete hegysorára. Teste óriásira nőtt és könnyűvé vált. Fölemelkedett az égbe, s megeredtek belőle az eső csíkjai. – Tudhattam volna, – suttogta. – Én vagyok az eső. – És közben tompán nézett végig testének hegységein odáig, ahol a dombok mélységbe zuhantak. Érezte a csapó esőt, hallotta suhogását, hallotta, amint csapkodja a földet, Látta, hogy testének dombjai megbarnulnak a nedvességtől. Aztán nyilalló fájdalom szaladt végig a világ szívén. – Én vagyok a föld, – mondotta, – és én vagyok az eső. Kisvártatva kinő belőlem a fű.

És a vihar sűrűsödött s elborította a világot sötétséggel és a víznek zúgásával.